



JOUKO RAIVIO

“Serenadi G-ruudissa”

Jerry Cottonin portinvartijat



AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston

viestinnän, median ja teatterin yksikön johtokunnan suostumuksella

julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston

Pinni B:n luentosalissa 1097, Kanslerinrinne 1, Tampere.

31. päivänä maaliskuuta 2012 klo 12.

English abstract

TAMPEREEN YLIOPISTO

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA  
Tampereen yliopisto  
Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

Copyright ©2012 Tampere University Press ja tekijä

Myynti  
Tiedekirjakauppa TAJU  
PL 617  
33014 Tampereen yliopisto

Puh. 040 190 9800  
Fax (03) 3551 7685  
taju@uta.fi  
www.uta.fi/taju  
<http://granum.uta.fi>

Kannen suunnittelu  
Mikko Reinikka

Acta Universitatis Tamperensis 1712  
ISBN 978-951-44-8750-7 (nid.)  
ISSN-L 1455-1616  
ISSN 1455-1616

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1181  
ISBN 978-951-44-8751-4 (pdf)  
ISSN 1456-954X  
<http://acta.uta.fi>

## ESIPUHE

Henkilökohtainen kiinnostukseni kioskilukemisto Jerry Cottoniin on peräisin jo 1970-luvun lopulta, jolloin olin useita vuosia yksi sarjan monista käsikirjoittajista. Vakuuttuminen sekä materiaalien että aineettomien portinvartijoiden olemassaolosta ja jatkuvasta läsnäolosta sai lisää tukea muista uravalinnoista. Julkisten tekstien syntyä ja ylläpitoa hallinnoivat arvojärjestykset tulivat tutuiksi niin sanoma- ja aikakauslehden toimittajana kuin jännityskirjailijana, yleisen kirjaston kirjastonhoitajana ja akateemista opinnäytettä puurtavana opiskelijana. Tietomäärää kasvatti siis työskentely sekä portinvartioinnin kohteena että sen harjoittajana.

Koneiston sisällä toimiminen sai minut vakuuttumaan myös siitä, että toimijoille syntyy helposti käsitys kaiken toiminnan itsestään selvydestä. Vasta sitten, kun muutos tulee välttämättömäksi, heräävät kysymykset tällaisten järjestämisen läpinäkymättömästä ”mustasta laatikosta” ja siitä, mistä oikein on kysymys. Loppujen lopuksi kysymys on silloin aina siitä, miten ja minkälaiseksi kysymys ja siihen annettu vastaus määritellään ja muotoillaan. Keskeistä on eronteko käsitteiden ”järjestys” ja ”järjestäminen” välillä. Kun valitsee jälkimmäisen vaihtoehdon - kuten olen tehnyt tässä tutkimuksessa -, valitsee samalla lähtökohdaksi toiminnan ja järjestämisen verbinä eikä järjestystä jonakin oliomaisena substantiivina.

Näiden huomioiden tekemiseen olen saanut ensiarvoista tukea lopputyöni pitkäaikaiselta ohjaajalta professori Veikko Pietilältä. Ilman hänen idearikasta ja uskomattoman kärsivällistä tukeaan ei tämä vuosia kestänyt projekti olisi valmistunut. Yhtä paljon kiitosta saa toinen ohjaajani professori Mikko Lehtonen, joka osasi osoittaa pisteen paikan tässä liiankin pitkäksi venyneessä tarinassa. Tietyt rajaukset ovat aina paitsi mahdollisia niin joskus myös välttämättömiä.

Väitöskirjani esitarkastajia Kotimaisten kielten keskuksen dosentti Vesa Heikkistä ja Helsingin yliopiston professori Esa Väliiverrosta haluan kiittää kannustavasta palautteesta sekä osuvista huomioista ja kriittisistä kommentteista, jotka auttoivat parantamaan väitöskirjan käsikirjoitusta. Kiitos kuuluu myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran

arkistolle, jonka Jerry Cotton -kokoelma on mahdollistanut tutkimuksen aineiston autenttisuuden.

Erityisen kiitoksen ansaitsevat kirjailija-toimittaja Seppo Tuisku ja kirjailija Tapani Bagge, joiden aikaisempi Cotton-historia ja aiheen perusteellinen tuntemus ovat olleet tutkimuksen pätevyyden ja luotettavuuden kannalta ratkaisevan tärkeitä. Kiitos kuuluu myös Kuopion yliopiston kirjaston johtajalle Jarmo Saartille. Yhteiset artikkelimme kirjastoluokitusten hämmästyttävästä maailmasta on ollut hyvää pohjatyötä tällekin tutkimukselle.

Kiitokset myös muille tukijoille, joiden kannustus on käsittänyt kaiken mahdollisen hyvistä ideoista sekä yksityiskohtaisista kommenteista ja neuvoista aina käsikirjoituksen oikolukuun, käännöstyöhön ja kuvitukseen asti. Kiitos siis teille kaikille, Ilkka Arminen, Mikko Hautakangas, Mikko Keskinen, Hanna Kuusela, Mikko Kättylä, Anja Mourujärvi, Eero Suoninen ja Kyllikki Vallas.

Lähisukulaisten merkitys tämän tutkimuksen loppuun saattamisessa on ollut ensiarvoisen tärkeää. Puolisoni Pia on ollut se henkinen tuki, jota ilman olisi tutkielman valmistuminen ollut mahdotonta. Syvää kiitollisuutta tunnen myös edesmennyttä äitiäni kohtaan. Äitini onnistui vaikeasta lapsuudestaan ja pitkäaikaisesta sairaudesta huolimatta aina säilyttämään valoisan elämänkatsomuksensa. Se on valanut minuun uskoa ja luottamusta siihenkin, mikä joskus on näyttänyt mahdottomalta.

Lopuksi on omistettava tämä tutkimus niille, jotka sen varsinaisia tekijöitä ovat. Jee jee, te iloiset velikullat Jerry, Phil, Neville ja tarkastaja High! Jatkakaa ikuisia seikkailujanne aina siihen asti, mihin se ikuisuus kestää!

Helsingissä 10.2.2012

Jouko Raivio

## TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen inspiraationa ja päätavoitteena on ollut konstruoida malli, jonka avulla voi perustella, selittää ja kuvata kioskisarja G-mies Jerry Cottoniin kohdistunutta portinvartijatoimintaa. Mallin toisena tehtävänä on samalla toimia lähtökohtana yleisen porttimallin ja portinvartijateorian kehittämiseksi.

Tutkielmassa rakennettu malli sijoittuu välitilaan, jonka toisessa päässä on teoria ja toisessa päässä data, joka kertomuksen tavoin päivittyy viikoittain, kuukausittain ja vuosittain tapahtuvissa toimintatilanteissa. Malli koostuu portinvartijatoimintaan kohdentuvista kysymyksistä Mitä, Mikä, Miksi, Miten, Missä, Milloin, Kuinka paljon ja Millä vaikutuksella sekä niihin annetuista ja kysymyksiä täsmentävistä vastauksista. Lähtökohtana on niin sanottu pragmaattinen sosiologia, jonka käsitteitä ja termejä ovat hyödyntäneet Laurent Thévenot, Luc Boltanski, Michel Callon, Bruno Latour, John Law, Robert Cooper, Kevin Hetherington ja Susan Leigh Star. Mallin keskeisiä termejä ja metaforia ovat arvojärjestykset, portinvartijat, rajakohteet ja rajatyö.

Pragmaattinen sosiologia näkee portinvartijat enemmän tekoina kuin olioina, verbeinä kuin substantiiveina. Portinvartija on ensisijaisesti prosessi ja vain toissijaisesti tuote. Se on enemmän järjestämistä kuin järjestys. Prosessina se on sumea ja hahmoton työtila ja toimijahybridi, joka jokaisen teon ja tapahtuman tuloksena muuttaa muotoaan, rajojaan ja habitustaan. Se ilmaisee toimintaan osallistuvien muiden toimijoiden toimijastatuksen ja identiteetin vasta materialisoitumisensa hetkellä, jolloin se myös vahvistaa omaa diskursiivista, tilanteista ja institutionaalista identiteettiään.

Tutkimuksen pääteesi on, että aina kun toimijoita - myös ja nimenomaan tekstejä - asemoidaan, järjestetään ja nimetään yleisiin ja yhteisiin arvojärjestyksiin kytkeytyneiksi ja sitoutuneiksi julkisiksi toimijoiksi, toiminta tapahtuu prosessia synnyttävän, ohjeistavan ja ylläpitävän portinvartijalaitteiston avulla ja ehdoilla. Tämän mukaisesti tutkimuksen päätehtäväksi on valikoitunut interventio yhden populaarikulttuurin tuotteen portinvartijakoneistoon ja sen mallintaminen, miten tällainen koordinaatio- ja

kompromissilaitteisto refleksiivisesti rakentaa sekä itseään että kohteenaan olevia muita toimijoita.

Tutkielman aineisto koostuu pääosin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa olevista Cotton-teksteistä. Valinta perustuu niin sanottuun transtekstuaalisuuteen, jonka lähtökohta on, että julkista tekstiä voi pitää sen ja monien sitä edeltävien ja ympäröivien paratekstien välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Tämän mukaisesti aineistoksi valikoitui sarjaan kohdistunut lehtikritiikki, sarjaa koskevat akateemiset tutkimukset, sarjan Suomessa käsikirjoitetun numeron käsikirjoitus ja siihen tehdyt korjaukset, kustannusyhtiön myyntilaskelma ja kokousteksti, käsikirjoittajan kirje kustannusjohtajalle, sarjaa luonnehtiva rock-kappale ja toimituksen käsikirjoittajille laatimat ohjeet. Mallin niin sanottuun hiljaiseen tietoon kuuluu, että olen itse 1970-luvulla ollut yksi sarjan monista kotimaisista käsikirjoittajista.

Pragmaattisen sosiologian sanastot ovat mahdollistaneet perehtymisen niihin rajakohteisiin ja standardipaketteihin, joiden liitoksista, ketjuista ja suhteista Cottonin toimijaverkko ja sen toimintamalli rakentuu. Tarkemmassa analyysissä sarja jaetaan kuuteen verkostoartefaktiin (malliin). Niistä kukin rakentuu omaksi erilliseksi kohteekseen omien suhdeverkkojensa sekä niitä välineellistävien ja koordinoivien arvoformaattien, toiminnalle relevanttien objektien ja toimintaa jäsentävien sanastojen avulla. Sarjan keskeisiä portteja ovat muun muassa olleet kioskit, kustannusyhtiö ja lehtien etukannet, ja keskeisiä portinvartijoita sarjan nimi, sarjan yksittäisiä tarinoita ja kertomuksia kehystävät ideaalityypit ja sarjaa rakentavat tekstit.

Tutkimus omalta osaltaan osoittaa, että kapitalismin nykyinen järjestys edellyttää rahan, ihmisten, tekstien ja teknisten artefaktien jatkuvaa verkostoitumista ja aktiivista suhteiden solmimista. Porttimallin voikin katsoa toimivan argumenttina, jolla useita arvojärjestyksiä ja niiden keskinäisiä liitoksia nykyään varsin kattavasti perustellaan.

**Asiasanat:** portinvartija, arvojärjestykset, oikeutus, julkinen, rajatyö, rajakohde, paratekstit, kiosikirjallisuus, Jerry Cotton, pragmaattinen sosiologia, toimijaverkkoteoria.

## ABSTRACT

The main goal and inspiration for this study has been to construct a model for describing, explaining and justifying the gate keeper activities around the pulp fiction series *Jerry Cotton*. This model should also provide a basis for developing a general gatekeeping model and theory.

The model constructed in this thesis is located between theory and empirical data. This data gets updated in the episodes every week, every month and every year, in a story-like fashion. The model consists of the questions concerning the gatekeeper activity (What, Which, Why, How, Where, When, How much and What is the effect of) and of the answers provided for (and specifying) these questions. The starting point is so-called pragmatic sociology. The terms and concepts of pragmatic sociology have been used by Laurent Thévenot, Luc Boltanski, Michel Callon, Bruno Latour, John Law, Robert Cooper, Kevin Hetherington and Susan Leigh Star. The central terms and metaphors of the model are *orders of worth*, *gatekeepers*, *boundary objects* and *boundary work*.

Pragmatic sociology sees the gate keepers as actions rather than objects, as verbs rather than nouns. The gatekeeper is primarily a process and only secondarily a product. It is ordering rather than an order. As a process, it is a fuzzy and shapeless working space and a hybrid actor which, as a result of each action and event, transforms its shape, boundaries and habitus. At the moment of its materialization, the gatekeeper indicates the actor status of the other actors participating in the process. At this moment, the gatekeeper also reinforces its own discursive, situational and institutional identity.

The main argument of this thesis is that whenever actors - also, and in particular, texts - are placed, ordered and named as public actors attached and engaged in common orders of worth, this takes place with the help and under the terms of the gatekeeping device that originates, guides and maintains the process. Accordingly, the main mission of this study has been to intervene in the gatekeeping device of this product of popular culture (i. e. *Jerry Cotton*), and to model the process how this kind of device of coordination and compromise reflexively constructs itself and other related actors.

The data of this study consists mainly of the *Jerry Cotton* texts available in the archives of the Finnish Literature Society. This choice of data is based on the idea of transtextuality: it is possible to understand a public text as a result of the interaction between the text itself and the paratexts surrounding and preceding it. Thus the data contains: press reviews of the *Jerry Cotton* series; prior academic research concerning the series; the script of the issue of *Jerry Cotton* which was written in Finland (and the amendments made to this script); the publisher's sales calculations and a meeting memo; a letter from the scriptwriter to the publishing director; a rock song referring to the series; and the instructions for the scriptwriters written by the editorial staff. Part of the so-called tacit knowledge behind this model is the fact that the writer of this thesis has been one of the several Finnish scriptwriters of *Jerry Cotton* in the 1970's.

The vocabularies of pragmatic sociology have made it possible to study the boundary objects and standard packages whose linkages and relations form the actor network and the operating model of the *Jerry Cotton* series. The more specific analysis divides the series into six network artifacts (models). Each of them forms a separate focus of study, based on their networks as well as the value formats coordinating and equipping these networks; the objects relevant to their operation; and the vocabularies structuring this operation. Central gates for the *Jerry Cotton* series have been kiosks selling the magazines, the publishing company and the covers of the magazines. Central gatekeepers have the name of the series, the ideal types framing the individual stories in the series, and the texts that form the series.

This study shows that the current capitalist order requires constant networking and active articulation of money, people, texts and technical artifacts. Therefore, the gatekeeper model can be seen as an argument for multiple orders of worth and the connections between them.

**Keywords:** gatekeeper, orders of worth, justification, public, boundary work, boundary object, paratext, pulp fiction, Jerry Cotton, pragmatic sociology, actor-network theory.



# SISÄLLYS

Esipuhe .....	3
Tiivistelmä.....	5
Abstract .....	7
1. JOHDANTO.....	12
1.1 Enemmän kuin yksi .....	15
1.2 ...mutta vähemmän kuin monta .....	17
1.3 Tavoitteet, teoria ja aineisto .....	18
1.4 Metodina kysymys ja vastaus.....	22
2. PORTTIMALLIN VARTIJAT .....	25
2.1 Portinvartija teoriassa .....	26
2.1.1 Teoria mallien perheenä .....	27
2.2 Käännös kohti toimintaa.....	29
2.2.1 Performanssin voima.....	32
2.3 Kohdetta muotoilemassa .....	33
2.3.1 Työnjaosta jakamisen työhön .....	33
2.3.2 Rajatyöväen valtakunta .....	35
2.3.3 Kategoriat töissä .....	37
2.3.4 Luokitusten moraalit.....	40
2.4 Arvot järjestykseen.....	43
2.4.1 Pöytälaatikosta julkisuuteen .....	45
2.4.2 Markkinat .....	49
2.4.3 Teollisuus .....	51
2.4.4 Kotiseutu .....	53
2.4.5. Kansalainen .....	56
2.4.6 Maine.....	57
2.4.7 Inspiraatio .....	58
2.5 Metodina kompromissi.....	61
2.6 Päämääränä koherenssi.....	65

2.7	Prosessi vuorovaikutuksena .....	69
2.8	Mallien sanastot.....	71
3	COTTONIN PORTEILLA.....	75
3.1	Kioskikirjan paikka .....	77
3.1.1	Kirjallisuuden rajatyöläiset.....	78
3.1.2	Kirjapeliä pelaamassa.....	80
3.1.3	Cottonin paikka .....	82
3.2	Rajakohteena kioski .....	84
3.2.1.	Matkalla kioskiin.....	85
3.2.2	Jäsennystä toimintaan.....	88
3.2.3	Jerry kioskissa .....	92
3.2.4	Kioskin luutnantit.....	93
3.3	Rajakohteena logo ja sarjanimi .....	97
3.4	Rajakohteena etukansi.....	102
3.5	Rajakohteina ideaalityypit.....	107
3.5.1	Tiekartta rikokseen.....	108
3.5.2	Sarjasankarit vauhdissa .....	110
3.6	Rajakohteena kustannusyhtiö .....	112
3.6.1	Tekstit argumentteina.....	114
3.6.2	Kirje päätoimittajalle.....	117
3.6.3	Ohjeita kirjoittajille .....	124
3.7	Porttien ketju .....	128
4	KORJAUSTEKSTI PORTINVARTIJANA .....	133
4.1	Cottoneiden yhdyskunta.....	135
4.1.1	Jerry esituskinnassa.....	137
4.1.2	Jerry oikeudessa .....	140
4.2	Korjausten maailma .....	143
4.3	Välimerkkien musta laatikko .....	148
4.3.1	Tolkkua tulkintaan .....	148
4.3.2	Pilkkua viilaamassa.....	150
4.3.3	Fragmentti vai integraatio? .....	156

4.3.4 Puhetta vai kirjoitusta? .....	160
4.3.5 Chandler vai Sariola? .....	163
4.4 Alussa oli sana .....	166
4.4.1 Tunteella vai järjellä? .....	167
4.4.2 Kielen säätöä.....	172
4.4.3 Naulan kannassa .....	176
4.5 Sanastot kehyksissä .....	180
4.5.1 Typografinen kehys .....	180
4.5.2 Lajikehys.....	185
4.5.3 Jännitys prosessina.....	187
4.5.4 Jännitys genrenä.....	193
4.5.5 Sarjakehys.....	200
4.5.6 Paikallisen kulttuurin kehys.....	204
4.6 Kehykset liikkeessä .....	208
4.6.1 Jerry ajassa ja paikassa .....	209
4.6.2 Tapahtumien aika.....	211
4.6.3 Julkinen teksti on ”tosi” .....	215
4.7 Cotton diskurssina .....	220
4.7.1 Viranomaiset töissä.....	220
4.7.2 Yhteensopivat diskurssit.....	226
4.7.3 Koherentti diskurssi .....	231
4.8 Cotton vuorovaikutuksena .....	235
4.8.1 Vastauksia kysymyksiin .....	235
4.8.2 Identiteetti kontekstina.....	239
5 MALLIEN VERKKO.....	245
5.1 Serenadi G-ruudissa.....	249
LÄHTEET .....	253
PAINAMATTOMAT LÄHTEET .....	274

## 1 JOHDANTO

“Kun ymmärtää sen, mikä tekee lausumasta pätevän, ymmärtää myös paljon siitä, mistä koostuu yhteiskunta.”  
(R.A. York teoksessa “The poem as utterance”, 1986).

Suomessa julkaistu jännityslukemisto ”G-mies Jerry Cotton” (jatkossa pelkkä Cotton) on ollut kotimaisten tutkijoiden kiinnostuksen kohteena jo useiden vuosikymmenten ajan. Tästä kertovat sellaiset tutkimusten otsikot kuin ”Ampumisilmaukset kioskirjallisuudessa” (Ovaskainen, 1977), ”Sepänsälli Connecticutista: tutkimus G-mies Jerry Cottonin maailmankuvasta” (Räsänen, 1978), ”Vihteellisten agenttisarjojen englantilaisperäisestä sanastosta ja sen mukautumisesta suomen kieleen” (Paananen, 1981), ”G-mies Jerry Cottonin ja Finn Westin sanastotutkimus” (Riikonen-Moilanen, 1983), ”Väkivaltaviihdyttäjä Jerry Cotton” (Mämmi, 1985), ”Cottonin nyrkkisäännöt: G-mies Jerry Cotton -sarjan tuotantosäännöt” (Raivio, 1990) ja ”Monta reikärautaa tullessa: kielellinen leikittely Jerry Cottonin juonitiivistelmissä” (Virtanen, 2001).

Tutkijoiden innostus selittyy paljolti sillä, että alun perin saksalaista alkuperää oleva kioskisarja kotoutettiin osaksi paikallista kulttuuria melkein heti sen aloitettua ilmestymisensä Suomessa vuonna 1961. Asia nousi julkisuuteen, kun sarjan suomalaiseen kansanperinteeseen tukeutuva kielellinen leikittely sekä ideologinen ”suomettuminen” -sarjassa esiintyneet käsitykset USA:sta, rikoksesta, poliisista ja miehisyydestä koettiin leimallisesti suomalaisiksi (Räsänen, 1978) - saivat professori Matti Kuusen ehdottamaan julkisuudessa (Kuusi, 1976) Cottonille ”kotimaisen työn kunniapalkintoa”. Kannanotto oli siihen aikaan poikkeuksellinen, koska kansallisten tieteiden (mm. folkloristiikan ja etnologian) näkökulmasta populaari- ja massakulttuuri näyttäytyivät tuolloin autenttisen kansankulttuurin tai kansallisen tradition vastaisina ilmiöinä (Koistinen & Sevänen & Turunen, 1995, 6).

Jo Cottonia toimittanut Antti Aalto aloitti 1960-luvulla sarjan suomalaistamisen käsittelemällä alkutekstejä hyvin vapaasti, lisäämällä tarinoihin itseironiaa, rentoa huumoria ja suomalaisia sivuhenkilöitä ja ottamalla käyttöön pakinamaiset johdantotekstit. Yhdessä kääntäjä Olavi Saarelan kanssa he lisäksi pelastivat toista sataa henkeä muuttamalla kuolemia haavoittumisiksi. (Bagge, 2007).

Cottonin kotouttaminen saavutti huippunsa 1960- ja 1970-luvun vaihteessa, kun sarjan vakinaiseksi toimittajaksi saatiin kirjailija-toimittaja Seppo Tuisku, joka hankki uusien kääntäjien lisäksi tarinoiden kirjoittajiksi suomalaisia kirjoittamisen ammattilaisia ja kirjoitti niitä itsekin. Saksalaisista alkuperäistarinoista saatettiin käyttää korkeintaan henkilöiden nimet, usein ei niitäkään. Tuisku osallistui itse aktiivisesti juttujen tekoon valitsemalla kotimaiset kirjoittajat, suunnittelemalla tarinoita, keräämällä tarinoihin tarvittavaa aineistoa ja käymällä synopsisen läpi yhdessä kirjoittajan kanssa. Hän vastasi myös käsikirjoitustekstien korjaamisesta (SKS KIA, Jerry Cotton -lehden arkisto).

Suomalaisella Cottonilla on ollut poikkeuksellisen pitkä elinkaari, sillä melkein heti vuonna 1961 tapahtuneen julkitulonsa jälkeen siitä sukeutui nopeasti suosittu ja tunnettu tuotemerkki ("brändi"). Joka toinen viikko ilmestyneen Cottonin noin 20.000 kappaleeseen vakiintunut levikki lähti laskuun vasta 1980-luvun alussa, mutta lukemiston muututtua vuonna 1988 kerran kuukaudessa ilmestyväksi sen myynti jälleen piristyi (Kangasniemi, 1991, 65). Kohdeyleisö on koostunut lähinnä nuorista miehistä ja työväestöstä, mutta joukossa on ollut myös akateemisia, iäkkäitä ja naislukijoita. Cottoneita oli vuoteen 1999 mennessä myyty Suomessa kaikkiaan jo noin 15 miljoonaa kappaletta (Bagge, mt., 520). Vaikka sarja on vuosituhannen vaihteessa vaihtanut kustantajaa, se sinnittelee yhä kioskien lehtihyllyjen katveessa.

Lukemiston maine nuorisokulttuurin ja kioskikirjallisuuden tunnettuna edustajana on ulottunut laajalti tilaajakunnan ja irtonumeroiden ostajien ulkopuolelle. Se on näkynyt muun muassa kotimaisissa romaaneissa. Kaarina Honkasen nuortenkirjassa "Kaitsu ja mopo" Jerry on päähenkilön idoli, Keijo Siekkisen romaanissa metallimies lukee Jerry Cottonia ja Alpo Ruuthin "tavallinen suomalainen mies" makoilee kesälomalla Jerry Cotton mahan päällä. Ennen pitkää Cotton sai edustaa koko massaviihdettä tyyliin "akuankat ja jerrycottonit".

Edellisen perusteella herää kysymys, miksi sarja on elänyt niin pitkään. Näin poikkeavan pitkään elinkaareen täytyy olla muitakin selityksiä ja perusteluja kuin se, että massaviihtheeksi leimatussa kirjallisuudessa kysymyksessä on ”todellisuuskuvaa vääristävä kirjallisuus” (Karkama, 1979, 152). Perusteluksi eivät myöskään kelpaa nuorisokulttuurissa tapahtuneet muutokset, joilla voidaan perustella sekä joidenkin nuortenlehtien säilymistä (pitkästä elinkaaresta esimerkkinä ”Suosikki”) että lehtien lukuisia kuolemia.

Cottonia leimaava piirre onkin, että sen suhde niin sanottuun ”kansalaisuuden” arvomaailmaan (*luku 2.4*) on saanut kokea huomattavaa hajontaa sarjaa luonnehtivissa tutkimuksissa. Niinpä akateemisten opinnäytteiden käsitykset sarjan maailmankuvasta ja henkilöiden kategorisista ominaisuuksista saattavat olla täysin vastakkaiset riippuen käytetyistä argumenteista. Helsingin yliopiston suomalaisen ja vertailevan kansanrunoustutkimuksen opinnäytteen (Räsänen, 1978) mukaan Cottonin henkilöt ja tapahtumat ovat epämyyttisiä, kun taas Oulun yliopiston kirjallisuustieteen tutkielman (Mämmi, 1985) mukaan ne ovat korostetun myyttisiä. Olavi Räsänen tulkinnan mukaan sarjan ominaisuuksia ovat muun muassa virkamiesmäisyys, kulutuksenvastaisuus, rodullinen tasa-arvo ja tekniikan vastaisuus, kun taas Kyllikki Mämmin mielestä sankaria leimaa yli-inhimillisuus, kulutusmyönteisyys, rodullinen epätasa-arvo ja tekniikkamyönteisyys. Räsänen mukaan Jerry ei kuulu sankareihin, jotka tiedostaisivat työnsä tapahtuvan isänmaan tai yleensä minkään laajemman kokonaisuuden hyväksi, kun Mämmi pitää häntä ”täysin epäitsekäänä yhteiskunnan edun palvelijana”. Mämmin mukaan sarjan maailmassa ”rikastuu vain rikoksilla tai muulla riistolla, ei rehellisellä työnteolla”, mikä on hänen mukaansa todiste sarjan epäuskottavuudesta.

Edellä kuvatut toisilleen vastakkaiset näkökulmat voi nimetä termillä ”jakamisen työ”. Tässä tutkimuksessa jakamisen työ on yksi niistä käsitteistä, joiden avulla sarjan pätevöittämistä julkiseksi tekstiksi voi kuvailla, selittää ja perustella. Se toimii myös lähtökohtana niin sanottuja portinvartijoita koskevien porttimallien ja erityisen portinvartijateorian (”gate keeper theory”) kehittämiseksi.

### *1.1 Enemmän kuin yksi*

Cottonin tuotanto on ollut sekä ajallisesti että paikallisesti hajautettua toimintaa (”distributed action”; de Laet & Mol, 2000; Law, 2002). Sarjan ilmestymisen kuluessa tapahtuneet aikojen ja paikkojen vaihtelut (sarjaa on vuodesta 1954 lähtien julkaistu 50 maassa ja useilla kielillä) ja sarjaan kohdistuneiden toimenpiteiden huomattava variaatio (kustantajat, käsikirjoittajat, kääntäjät ja toimittajat vaihtelivat ajasta ja paikasta toiseen) antaa aihetta kysymykseen Cottonin ontologiasta eli olemisen tavasta: onko Cottoneita vain yksi vai ehkä useita?

Vastaus on helppo niille, jotka uskovat Eukleideen geometriaan. Koska objektit ovat kolmiulotteisessa avaruudessa sijaitsevia kiinteitä kappaleita, niin totta kai niitä on useita! Pelkästään Suomessa Cottoneita on painettu miljoonia kappaleita. Lisäksi aina numeron vaihtuessa vaihtui usein myös kirjoittaja, niin että vuoden sisällä kirjoittajia saattoi olla useita, puhumattakaan kääntäjistä ja sarjaa muokanneista toimittajista. Joka tapauksessa sarja tarjosi lukijoilleen aina toisistaan eroavan uuden kertomuksen, ensin kahden viikon ja sitten kuukauden väliajoin. Cotton-objektien määrä on ollut kaiken kaikkiaan niin huomattava, että tutkijaa uhkaa ilmiselvä vaikeus valita niistä kaikkein tyypillisin ja tutkimuksen kannalta edustavin vaihtoehto.

Toisaalta jo pelkkä arkijärki sanoo, että tottahan toki Cottoneita on vain yksi! Vaikka yksittäisiä kappaleita on miljoonia, niin ne ilmestyvät kaikki samalla sarjanimikkeellä. Jo pelkkä nimi ”Jerry Cotton” kertoo kaikille sen, mistä on kysymys: työnantajaansa uskollisesti palvelevan G-miehen ikimuistoisista seikkailuista. Kun tarkastaja High antaa Jerrylle ja tämän kollegoille tehtävän, niin itsestään selvää on, että tehtävä myös täytetään, olipa vuosi ja vuorokaudenaika mikä tahansa ja tarina ja tarinan kirjoittaja mikä ja kuka tahansa.

Edellä oleva näennäinen ristiriita yhden ja monen välillä voidaan palauttaa toisistaan eroaviin puhetapoihin ja niiden avulla toisistaan eroteltaviin kohteisiin. Lisäksi on arkijärjen mukaista ajatella, että Cotton on yksittäisistä sarjan osista koostuva kokonaisuus, joka rakentuu sarjan erillisistä numeroista. Sen mukaan kysymys on siis tarpeeton eikä anna aihetta pidemmälle meneviin pohdiskeluihin. Mutta onko kokonaisuus todella vain osiensa

summa - vai jotakin enemmän? Tai peräti jotakin vähemmän? Ja mitä yleensäkin tarkoitetaan, kun puhutaan osista ja kokonaisuuksista?

Lääketieteen käytäntöjä tutkinut antropologi Annemarie Mol on luonnehtinut tällaista kohteiden moninaisuutta, moninkertaisuutta ja monimutkaisuutta teoksessaan ”The Body Multiple” (2002), jossa potilaan verisuonitaudin määrittely ja säätäminen (”enactment”) muuttuu aina sen mukaan, onko kysymyksessä kliininen diagnoosi, patologian laitoksen tutkimustulos, potilaan tiedot tietokoneen näytöllä tai sairaalahallinnon toimintatavat. Objektien ja niitä rakentavien käytäntöjen moninaisuuteen ovat kiinnittäneet huomiota myös lääketieteen standardeja tutkinut Joan F. Fujimura (1992; 1996), kulttuurintutkija ja antropologi Marilyn Strathern (1991; 2002) ja maantieteilijä Doreen Massey (2008). Kysymys ei ole monesta näkökulmasta samaan kohteeseen, vaan saman kohteen hajautumisesta moneksi kohteeksi. Kohteiden aikojen, paikkojen ja tilojen määrä kasvaa tai lyhenee aina sen mukaan, minkälaisen työn kohteina ne ovat. Toisin sanoen objektit tehdään, ja sosiaalisten maailmojen moninaisissa käytännöissä ”sama” objekti tehdään lukuisilla eri tavoilla (Mol, mt., 1-28).

Edellisestä seuraa, että sarjalukemisto Jerry Cotton on paljon muutakin kuin jotakin ennalta määrättyä ja yksitasoista oleilua jossakin kiinteässä ajassa ja paikassa, jonka määrittelyyn riittää arvottava puhe ”roskakirjallisuudesta” tai ”väkivaltavihteestä”. John Law on kuvannut (2002) objektien samanaikaista sijoittumista erilaisiin aikoihin, tiloihin ja paikkoihin, joissa ne eriytyvät moniksi objekteiksi. Eukleideen kolmiulotteisessa avaruudessa liikkuva kiinteä objekti on samalla myös neliulotteiseen aika-avaruuteen sijoittuva virtaava (”fluid”) ja alituisesti muotoaan muuttava, topologinen verkosto-objekti, joka voi olla paitsi eriaikaisesti myös samanaikaisesti läsnä useissa ajoissa, tiloissa ja paikoissa.

Myös Cotton on objekti, joka sitä rakentavissa käytännöissä tehtiin ja tehdään hyvin eri tavoin. Cotton on siis jo lähtökohtaisesti aina enemmän kuin yksi. Olemisen tavoiltaan se on ainakin kuusi objektiä (*luku 2.4*), joista kukin rakentuu omaksi erilliseksi kohteekseen omien suhdeverkkojensa sekä niitä välineellistävien ja koordinoivien arvoformaattien, toiminnalle relevanttien objektien ja toimintaa jäsentävien sanastojen avulla. Paitsi markkinoilla kaupankäynnin kohteena oleva ja vaihtoarvoja synnyttävä ”tavara”, Cotton on myös teollisuutta, kirjoittamisen, kielen ja kirjallisuuden asiantuntijoiden tekemä ja tätä kautta



käyttöarvoja synnyttävä ”tuote”. Tuotteelle markkinoidut ominaisuudet taas ovat sarjan nauttiman maineen perusta; sarjan olemassaolo tunnettuna ”brändinä” on sen merkkiarvon perusta ja pitkittänyt sarjan kuolemaa jo useita vuosikymmeniä. Ja lisää Cottoneita löytyy, kun otetaan tarkasteluun sen valmistaminen kansalaisuuden, kotimaisuuden ja inspiraation hallinta- ja arvojärjestysten mukanaan tuomilla resursseilla ja rajauksilla.

Kuinka siis tällaista moninaisuutta ja moninkertaisuutta saattaa ja kannattaa kuvata, selittää ja perustella? Tämän paradoksaalisen tilanteen selventämiseksi palaan hetkeksi menneisyyteen eli Cottonin tuotantoprosessin kuvaukseen.

## *1.2 ...mutta vähemmän kuin monta*

Tässä tutkimuksessa tapahtuva Cottonin tuotantoprosessin kuvaus on jatkoa tiedotusopin pro gradu -tutkielmaani (1990), jonka otsikkona oli ”Cottonin nyrkkisäännöt: G-mies Jerry Cotton -sarjan tuotantosäännöt”. Kuten otsikko antaa ymmärtää, tutkielma käsitteli sarjan tuotantoprosessia ohjaavia normeja, jotka säätelivät sekä tuotantotilannetta että tekijöiden intentioita ja tekstin funktiota lukijoille. Pauli Saukkosen ns. kontekstimalliin (1984) perustuvassa analyysissä pyrin silloin osoittamaan, että sarjan kotimaisen version yhden vuosikerran (vuosi 1978) keskeiset ”nyrkkisäännöt” perustuivat asiantuntemuksen eri tasoihin ja sijoittuivat hierarkiaan, jossa ylimpänä oli kirjallinen asiantuntemus. Lisäksi tarvittiin sarjan omien sääntöjen tuntemusta. Näiden noudattamista valvoi toimittaja, joka kävi läpi eri kirjoittajien käsikirjoitukset ja vastasi sarjan teksti- ja diskurssikomponenttien yhtenäisyydestä, niiden koherenssista.

Vastaavan tyyppistä toimintaa voi kuvata käsitteellä ”säännönmukainen suunniteltu hallintajärjestys” (”regime of regular planned action”; Thévenot, 2001b, 67). Siinä tiettyihin päämääriin kytkeytyneet konventionaaliset käytännöt mahdollistavat autonomisten ja vapaiden yksilöiden intentionaalisen toiminnan. Tällaiset vakiintuneet käytännöt takaavat toiminnan funktionaalisuuden ja toiminnan hyödyt verrattuna niihin investoituihin kustannuksiin. Arkinen kielenkäyttö sekä toiminnan ja objektien väljät kategoriat ja nimitykset riittävät tämän arvojärjestyksen hallintaan ja toimintaympäristön konventionaaliseen hyödyntämiseen (”conventional utilization”).

Lucy Suchmanin mukaan (1987, 27-48) suunnittelumalli on hakenut ideansa useiden tieteiden alueilta. Malleja on rakenneltu kolmessa toistensa kanssa läheisessä teoriakehyksessä: kognitiivisissa tieteissä, puheaktiteoriassa ja toimijoiden yhteiseen taustatietoon perustuvissa käsityksissä. Kognitiiviset tieteet toivat ajattelun takaisin inhimillisen toiminnan tutkimukseen ja operoivat sellaisilla mentalistisilla käsitteillä kuin ”uskomukset, halut, intentiot, symbolit, ideat, skeemat, suunnittelu ja ongelmanratkaisu” (Suchman, mt., 8). Puheaktiteoria (Austin, 1962; Searle, 1969) ja ns. luonnollisen kielen edustajat (Brady & Berwick, 1983) pitävät kieltä toimintana ja yhtenä tapana sisällyttää viestintä puhujan intentioihin ja suunnittelumalliin. Kolmas suosittu tapa mallintaa suunnittelu mukaan inhimilliseen toimintaan on vedota toimijoiden mielessä olevaan implisiittiseen taustatietoon (”background knowledge”) ja toimijoiden yhteiseen tietoon ja ymmärrykseen (”shared knowledge”), jotka toimivat sekä toimintaa ennakoivina että sitä suuntaavina tekijöinä. Sosiologiassa päämäärärationaalisen yksilöllisen toiminnan periaate on luettu Max Weberin tiliin (T-K. Lehtonen, 2008, 142).

Perusteellinen tutustuminen Cottonin tuotantoprosessiin toi kuitenkin selkeästi näkyviin sen, että päämäärärationalisuuteen ja muihin toimijoiden intentioihin perustuvilla selitysmalleilla on hankala selittää julkisen tekstin tuotantoa silloin, kun se sijoittuu konkreettisiin tilanteisiin. Etukäteen suunnitellut toiminnot ovat välttämättä epäselviä ja hämäriä, varsinkin jos niiden on sovittauduttava ennalta arvaamattomiin tilanteisiin. Suunnitelmasta aletaan yleensä puhua vasta silloin, kun toiminnalle on annettava jokin järkeenkäypä selitys. Ja aina kun suunnitelmat konstruoidaan jälkikäteen, ne systemaattisesti suodattavat pois kaiken sen yksityiskohtien runsauden ja erityisyyden, joka tilannetta on luonnehtinut. Toimintaa kuvaavissa ja perustelemissa selityksissä lasketaan silloin yleensäkin mukaan vain ne yksityiskohdat, jotka sopivat suunnitelmaan.

Tämä tulee näkyväksi erityisesti silloin, kun tekstiä rakennellaan julkiseksi tekstiksi. Käytännössä tällaista tilannetta kuvaa sääntöjen korvaaminen arvojärjestyksillä (*luku 2.4*). Sääntöjä on toki edelleen olemassa - ja paljon onkin - mutta ne sijoittuvat kohtaan ”artefaktit”, jossa niitä arvojärjestyksen puitteissa jatkuvasti muotoillaan vastaamaan koordinaatiotyön lukuisia vaatimuksia. Prosessin toimintaa vakauttavasta luonteesta riippuu, muuttuvatko artefakteina toteutuvat säännöt aikaa myöten yleisiksi periaatteiksi ja kuinka pitkään ne jaksavat taistella niihin kohdistuvia jatkuvia muutospaineita vastaan.

Kun tutkimuksen kohteena edelleen on Cottonin tuotantoprosessi, oli siis lähtökohta ja teoreettinen kehys vaihdettava. Tämä antoi aiheen ottaa suunnittelumallin asemesta Cottonin toimintamallin pohjaksi toiminnan määrittämisen osaksi niin sanottua ”oikeutuksen hallintajärjestystä” (”regime of justification”; Boltanski & Thévenot, 2006 [1991]). Tässä hallintajärjestyksessä ohitetaan implisiittiset oletukset toiminnan intentionaalisuudesta tai hyvin toimivasta objektista ja vedotaan tehokkuuden tai turvallisuuden yleisiin periaatteisiin. Marilyn Strathernin (1991, 35) ja Annemarie Molin (2002, 82 - 83) termein ilmaistuna järjestämisen kohteena olevat objektit, subjektit, tilanteet ja tapahtumat ovat aina ”enemmän kuin yksi, mutta vähemmän kuin monta”.

Tämä on myös perustava lähtökohta niin sanotun portinvartijametaforan, siihen perustuvan teorian ja siihen perustuvan tutkimuksen kehittelylle. Sen toteuttamiseksi oli sekä aineisto että sitä analysoivat mallit, sanastot ja metodit saatava vastaamaan sekä toisiaan että tutkimuskohteen asettamia vaatimuksia.

### *1.3 Tavoitteet, teoria ja aineisto*

Tutkimuksen yleisenä lähtökohtana on määritelmä, jonka mukaan teksti on aikoihin ja paikkoihin kytkeytynyt kielellinen ilmaisu (Lo Cascio, 1985, 191-229). Tutkimuksen pääteesi on, että aina kun mitä tahansa tekstiä asemoidaan, järjestellään ja nimetään yleisiin ja yhteisiin arvojärjestyksiin sitoutuneeksi julkiseksi tekstiksi, toiminta tapahtuu julkista tekstiä synnyttävän, ohjeistavan ja ylläpitävän portinvartijalaitteiston avulla ja ehdoilla. Tutkimuksen yhdeksi päätehtäväksi valikoitui täten interventio tällaiseen portinvartijakoneistoon ja sen selvittäminen, miten koneisto refleksiivisesti rakentaa sekä itseään että kohteenaan olevia tekstejä. Tutkimuskohteen valinnan mukana valikoituivat myös ne aineistot, tutkimusongelmat, kohdetta kuvaavat ja rakentavat sanastot, mallit, niistä koostuva teoria ja metodit, joilla pyrin pääkysymykseen vastaamaan.

Portinvartijatoiminta on jo aikaisemmin ollut laajalti tutkijoiden kiinnostuksen kohteena. Ensimmäisenä portinvartijan (”gatekeeper”) metaforaa käytti Kurt Lewin sosiaalitieteiden kenttäteoriaa esittelevissä kirjoituksissaan (1947a; 1947 b; 1951). Portinvartijatutkimusta esitellyt Pamela J. Shoemaker on eritellyt (1991, 32) tutkimuksille viisi tasoa, joilla ilmiötä on analysoitu: 1) yksittäisen portinvartijan taso (portinvartijan henkilökohtaiset arvot, kyvyt ja asenteet), 2) yleisten viestintärutiinien ja käytäntöjen taso (uutisten deadline, uutismuodon

käännetty pyramidi), 3) organisaatioiden taso (organisaatioiden erilaiset käytännöt, organisaation rajoja vartioivat rajahenkilöt ”boundary role persons”), 4) sosiaalinen ja institutionaalinen taso (muut joukkoviestimet, mainostaminen, erilaiset intressiryhmät) sekä 5) sosiaalisten järjestelmien taso (ideologia, kulttuuri).

Monipuoliset ja monitasoiset lähestymistavat kohteeseen ovat esimerkkejä niistä monista mallinnoista, joista käsin portinvartijateoriaa on kehitelty. Tässä tutkimuksessa olen teorian perustavaksi mallinnukseksi rajannut niin sanotun pragmaattisen sosiologian sanaston, josta käsin olen edelleen rajannut porttimallin kuuteen alamalliin (”sub-models”). Lähtökohtana on se Robert R. Gieren teesi, että teoria on mallien perhe (”family of models”; Giere, 1988; Mattila, 2006, 63-65), jonka yksittäiset perheenjäsenet kytkeytyvät ja kotoituvat monin tavoin toisiinsa. Erika Mattilan mukaan (mt., 64) jokainen mallin alamalli (”sub-model”) kantaa aina mukanaan myös ainesosia sitä edeltäneistä malleista. Teoriaa, malleja ja käytäntöjä yhdistävää sanastoa olen kuvannut *luvussa 2.8*.

Sanastot antavat mahdollisuuden muotoilla Cottonin portinvartijatoiminnalle mallin, jossa kolme Cottonin laatikkoa (”black box”, ”grey box” ja ”white box”; Boumans, 2007) yhdistyvät yhtenäiseksi Porttimalliksi. Sen avulla sarjan portinvartijat saavat niille kuuluvan merkittävän osuuden lukemiston elinkaarta ylläpitävinä toimijoina.

Mistä portinvartijateorian ”varsinainen” sanasto sitten koostuu? Thomas Bénatouïl on ottanut käyttöön (1999, 379-396) termin ”pragmaattinen sosiologia”, jonka keskeisiä edustajia hänen mukaansa ovat Luc Boltanski, Laurent Thévenot, Bruno Latour ja Michel Callon (mt., 380). Näihin voidaan lisätä Callonin kanssa yhteistyötä tehnyt tieteenutkija John Law. Tässä tutkimuksessa samaan väljään koulukuntaan on yhdistetty Annemarie Mol, Geoffrey Bowker, Susan Leigh Star, James R. Griesemer, Robert Cooper, Kevin Hetherington ja José Malavé, joista jokainen on lisäksi erikoistunut omiin tutkimusalueisiinsa. Niin sanotun kriittisen sosiologian (yhtenä tunnettuna edustajana Pierre Bourdieu) ja pragmaattisen sosiologian eroja ja yhtäläisyyksiä on Bénatouïlin lisäksi tarkemmin eritelty Peter Wagner (1999, 341-357).

Luc Boltanski ja Laurent Thévenot ovat kehitelleet niin sanottuun oikeutuksen hallintajärjestykseen (”regime of justification”) perustuvaa sanastoa yleisiä ja yhteisiä arvojärjestyksiä käsitelleessä teoksessaan ”On Justification” (2006 [1991] ja yhteisessä

artikkelissaan ”The Sociology of Critical Capacity” (1999, 359-37). Sanaston interventio Cottonia käsitteleviin lehtikirjoituksiin, tutkielmiin, laulun sanoihin ja kustannusyhtiön historiikkeihin nostaa näyttämölle ne keskeiset alueet ja arvojärjestykset, joiden turvaamalla resursseilla sarjan teksteistä tuli julkisia tekstejä. Erityisen selvästi tulevat näkyviin ne kompromissit, joita toimijat joutuivat toistuvasti tekemään erilaisten arvojärjestyksien välillä. Tarvittiin siis portinvartijoita, jotka näistä kompromisseista huolehtivat.

Toinen porttimallia rakentava sanasto perustuu niin sanottuun käännöksen sosiologiaan. Tämän tutkimussuunnan johtava tutkimuskehys on niin sanottu toimijaverkkoteoria (Actor-Network Theory; ANT), jonka yhtenä läpikäyvänä teemana on gatekeeper-ilmion näkyväksi tekeminen. Osa teorian sanastosta on julkaistu systemaattisessa muodossa Bruno Latourin ranskasta englannin kielelle kääntämässä teoksessa ”Pandora’s Hope: Essays on the Reality of Science Studies” (1999a, 303-311), ja lisää ydinkäsitteitä löytyy Latourin ja muiden ANT:n tutkijoiden, muun muassa Michel Callonin (1986; 1991; 2006) ja John Law’n (1991; 1994) teksteistä sekä John Law’n ja John Hazardin toimittamasta kokoomateoksesta ”Actor-Network Theory and After” (1999). Kattavana johdantona sanastoon toimii myös Latourin teos ”Reassembling the Social” (2005).

Michel Callon ja Bruno Latour omaksuivat teorialle keskeisen käännöksen (”translation”) käsitteen yhteisessä artikkelissaan ”Unscrewing the big Leviathan” (1981). Paitsi Michel Serresiltä he ovat ilmoittaneet saaneensa vaikutteita Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoriasta. Muina ANT:n vaikuttajina on mainittu (Leskinen, 2000; T-K. Lehtonen, 2000) Epikuros, Leibniz, Spinoza, Nietzsche, Greimas, Foucault, Bloor ja Deleuze sekä läheiset yhteydet etnometodologian, pragmaattisen sosiologian, poststrukturalismin ja tieteen sosiologian menetelmiin. ANT:n suuntaisiin tuloksiin ovat myös tulleet monet sosiologit (Garfinkel, 1963; 1967; Goffman, 1974; Heritage, 1996) pohtiessaan sosiaalisen konstituution ja konventioiden välisiä suhteita. ANT:n edustajat korostavatkin usein käsitystensä uskollisuutta Goffmanin ja Garfinkelin työstä alkunsa saaneen etnometodologian oivalluksille (Leskinen 2000, 183; Latour, 2005, 13, 46). Etnometodologit korostavat, että tilanteeseen osallistuvat ihmiset tuottavat tilannemäärittelyt oman toimintansa kautta. ANT lisäisi tähän, että tilannemäärittelyyn osallistuvat myös tilanteessa mukana olevat artefaktit ja tekstit.

Tutkimuksen aineistoja ovat kioskisarja G-mies Jerry Cottonin tekstit. Niitä ovat sekä sarjan painettuina julkaisuina ilmestyneet julkiset tekstit että sarjaan tavalla tai toisella liittyvät muut tekstit. Monet aineistoksi valituista teksteistä ovat Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) Jerry Cotton -arkistoon tallennettua materiaalia (SKS KIA, Jerry Cotton -lehden arkisto).

Cotton-tekstejä ovat muun muassa kustannusyhtiö Kolmiokirjan kokousmuistio ja myyntilaskelmat, kustannustoimittajan laatimat ohjeet käsikirjoittajalle ja käsikirjoittajan lähettämä kirje kustannusjohtajalle sekä yhden Cottonin numeron käsikirjoituksen korjausteksti. Julkisia tekstejä ovat julkaistujen sarjanumeroiden lisäksi muun muassa sarjaa koskeva lehtikirjoittelu, sarjasta tehdyt akateemiset tutkimukset sekä sarjasta tehty rock-kappale.

Miksi olen valinnut aineistoksi nimenomaan tekstejä enkä esimerkiksi henkilötoimijoiden haastatteluja? Vastausta voi hakea siitä moraalikoodeja tutkineen Lena Jayyusin (1984) havainnosta, että tutkimuksen metodit ja niiden avulla tehtävät analyttiset päättelyt välttämättä kietoutuvat ja sisältyvät toisiinsa. Kun tutkimuksen kohteena ovat portinvartijat ja niitä koskeva teoria, aineistosta ei voi jättää syrjään portinvartioinnin keskeistä elementtiä, toimijoiden aineellisia ulottuvuuksia - siis myös ja nimenomaan tekstejä.

Tämä nostaa näyttämölle niin sanotun transtekstuaalisuuden (Genette, 1982; Keskinen, 1993; Lyytikäinen, 1991), jonka lähtökohta on, että ”varsinaista tekstiä” voi pitää monien sitä edeltävien ja ympäröivien paratekstien ja varsinaisen tekstin välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Parateksteihin luetaan teosta välittömästi ympäröivien elementtien eli peritekstien lisäksi epitekstit, joita ovat ”teoksesta esitetyt arvostelut tai tutkimukset, teoksen käsikirjoitukset ja luonnokset sekä tekijän kirjeet ja muu biografinen materiaali, jossa teosta luonnehditaan” (Lyytikäinen, mt., 148; Genette, 1997). Lyytikäisen mukaan (mt., 148) paratekstuaalisuuden merkitystä kirjallisuuden tutkimuksen ja nimenomaan tekstien tulkinnan kannalta on pohdittu vain vähän; on oletettu, että paratekstit ohjaavat tulkintaa ja tekstin ymmärtämistä, mutta ei aseteta kysymystä siitä, miten ne sen tekevät.

Harri Veivon mukaan (*Helsingin Sanomat*, 30.7.2002) Euroopassa ja etenkin Ranskassa käsikirjoituksia on analysoitu 1980-luvun alkupuolelta lähtien varsin paljon ns. geneettisen tutkimuksen (”critique génétique”) metodein. Geneettisessä tutkimuksessa käsikirjoituksia,

luonnoksia, muistiinpanoja ja muita materiaaleja pidetään aineistona, jonka avulla teoksen syntymistä voidaan kuvata. Kyseessä ei Veivon mielestä ole niinkään uusien julkaisemattomien teosten etsiminen, vaan yritys ymmärtää sitä prosessia, jonka myötä teksti saa olemuksensa. Tässä mielessä myös tämän tutkielman voi katsoa kuuluvan osana tähän perinteeseen.

Seuraavaksi on kysyttävä, miksi aineistoksi on valittu juuri nämä Cotton-tekstit eikä muita sarjan tekstejä. Tämä on johtunut siitä, että tutkimukseen oli tarjolla vuonna 1983 ilmestyneen Cottonin numeron 21 ”Voi aikoja, voi tappoja!” korjausteksti (SKS KIA, Jerry Cotton -lehden arkisto), jonka yli tuhat korjausta takasivat tutkimukselle riittävän luotettavuuden ja pätevyyden. Vastaavasti muut Cottonin paratekstit on valittu 1970-luvun lopusta ja 1980-luvun alusta, koska niillä on silloin ajallinen (ja paikallinen) yhteys korjaustekstiin.

#### *1.4 Metodina kysymys ja vastaus*

Bruno Latour on käsitteellä ”mustat laatikot” (”blackboxing”; Latour, 1999a, 304; ks. myös Boumans, 2007) viitannut niihin tapoihin, joilla tiede ja teknologia pystyvät oman menestyksensä myötä tekemään itsensä näkymättömäksi. Kun kone toimii tehokkaasti ja kun tosiasia on asetettu, tarvitsee ottaa huomioon vain syötteet ja tulosteet eikä laitteen sisäistä monimutkaisuutta. Paradoksaalista onkin, että mitä enemmän tiede ja teknologia menestyvät, sitä vaikeaselkoisempia ja hämärämpiä ne ovat.

Tutkimukseni tavoitteena on tällaisen portinvartijuutta koskevan mustan laatikon avaaminen. Metodiksi olen valinnut niin sanotun Kysymys-vastaus -mallin (”The Interrogative model of inquiry”; Mattila, 2006, 86-93), jossa kohteena olevalle ”keinotekoiselle luonnolle” (Mattila, mt.) tehdään kysymyksiä ”mitä”, ”mikä”, ”kuka”, ”miksi”, ”miten”, ”missä”, ”milloin” ja ”millä vaikutuksella”. Kysymysten ja vastausten luonteesta riippuu, ovatko ne niin sanottuja ”laajoja kysymyksiä” (”broad questions”; Hoey, 1983) vai ”suppeita kysymyksiä” (”narrow questions”). Toisin kuin mustat laatikot, jotka kutistavat kysymykset ja vastaukset pelkkiin syötteisiin ja tulosteisiin (”input-output”), niitä voi käyttää mallintamaan ja perustelemaan hyvin monenlaatuisen ja -tasaisen kohteen yksityiskohtaisia ainesosia ja niiden välisiä suhteita (harmaa laatikko ”grey box” ja valkoinen laatikko ”white box”; Boumans, 2007). Samalla tulevat näkyville ne portinvartijat, jotka arkisissa käytännöissä työtään tekevät.

Tutkimusongelmiksi ovat hahmottuneet kolme peruskysymystä, joiden avulla voi samalla mallintaa portinvartijoiden toimintaa: 1) Mitä ja minkälaisia ovat portinvartijat ja miten ne työtään tekevät, 2) mihin niitä tarvitaan ja 3) minkälaiden mallien ja sanastojen avulla portinvartijailmiötä voi kuvailla.

Näihin laajoihin kysymyksiin vastaamiseksi olen *luvussa 2.1* täsmentänyt kysymystä 3) kysymällä, minkälainen on niin sanottu klassinen portinvartijateoria. Sen jälkeen esittelen *luvuissa 2.2-2.7* teoriaa ja dataa yhdistelevän kuuden mallin kautta, mihin tämän tutkielman porttiteoria perustuu.

*Luvussa 3* ”Cottonin porteilla” täsmennän pääkysymystä 1) kohdentamalla kysymyksen kioskisarja Cottoniin ja erityisesti niihin paikkoihin, joissa sarjan portinvartijatyötä käytännössä tehtiin. Kohteiksi olen valinnut useita toiminnan kannalta keskeisiä rajakohdetyyppejä, joita edustavat R-kioski, yhden Cotton-numeron etukansi ja juonitiivistelmä, sarjan nimi sekä lukemiston sarja-, laji- ja kulttuurikehykset. Samassa luvussa olen muiksi sarjan parateksteiksi valinnut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Cotton-arkistosta kokousmuistion, myyntilaskelman, käsikirjoittajan kirjeen päätoimittajalle ja ohjeet käsikirjoittajille.

*Luku 4* ”Korjausteksti portinvartijana” kohdentaa tarkastelun yhteen Cottonin numeroon ja sen korjausprosessiin. Tekstin konteksteina toimivien identiteettien ymmärtämiseksi ja esiin kutsumiseksi olen ottanut lisää käyttöön etnometodologian sanastoa.

*Luvussa 5* arvioin aikaisemmissa luvuissa annettuja vastauksia edellä mainittuun kolmeen pääkysymykseen ja arvioin myös sitä, mikä on tutkielmassa kehitellyn porttiteorian mahdollinen anti muulle portinvartijatutkimukselle.



## 2 PORTTIMALLIN VARTIJAT

*”Toimija, Aktantti”* (”Actor, Actant”). Sen sijaan että tutkimuksen kohteena olisivat jo valmiiksi olemassa olevat entiteetit, on kohdennettava tarkastelu siihen, miten ne tehdään olemassa oleviksi. Sen takia on jonkin määrittely toimijaksi kytkettävä toimijan syntyyn, sen emergenssiin, ja tutkittava sitä, miten tietyssä tilanteessa jokin olio pystyy hankkimaan itselleen toimijan statuksen. Vasta sitten pystytään päättämään toimijan kapasiteetti ja kompetenssi, sen pätevyys toimijana. Semiotiikasta lainattu termi ”aktantti” sisällyttää itseensä paitsi ihmistoimijat myös teknologian artefaktit ja muut ”ei-inhimilliset” toimijat.” (Bruno Latour teoksessa *”Pandora’s hope: Essays on the Reality of the Science Studies”*, 1999).

Onpa kysymyksessä mikä tahansa julkinen media - tieteellinen julkaisu, aikakauslehti, sanomalehti, musiikkikanava, taidenäyttely, teatteri, televisio, elokuva, radio, internet tai muu sähköinen media -, kaikista on osoitettavissa lukuisia ja olemisen tavoiltaan monen tasoisia toimijoita, joiden valvomien ”porttien”, ”kanavien” ja ”lohkojen” kautta ”sisältöjä”, ”ohjelmia”, ”sanomia”, ”tekstejä”, ”kertomuksia”, ”käsikirjoituksia”, ”näytelmiä”, ”sävellyksiä” ja muita kokonaisia ”teoksia” liikutellaan ja muokataan. Pamela J. Shoemakerin mukaan (1991, 3) tällaiset ”portinvartijat” ovat alusta asti olleet keskeinen osa myös kirjojen kustantamista, eivät ainoastaan päättämässä mitä kirjoja julkaistaan, vaan vaikuttamassa kirjojen sisältöön (Bonn, 1989) ja siihen, missä muodossa kirjailijan työ esitetään lukevalle yleisölle.

Portinvartijoiden monimuotoisuus, laajuus ja ajankohtaisuus on näkynyt muun muassa niissä muutoksissa, joita joukkoviestintä on viime vuosikymmeninä kokenut. Printtimedian kehitys muutamista suurista lukuisiin pieniin ja sosiaalisen median globaali kasvu ovat kasvattaneet sekä portinvartijoiden että niiden rakentamien ja valvomien kohteiden määrää ja laatua. Organismien sisällä loisivien virusten tavoin portinvartijat ovat seuranneet muutosten jokaista käännettä ja pystyneet muuntautumaan niiden mukana. Tällaista jatkuvasti omaa toimintaansa korjaavaa rekursiivista prosessia ei ole helppo perustella, selittää ja kuvailla, mutta se on aina tehtävä, jos haluaa Johdantoluvussa siteeratun R. A. Yorkin tavoin ainakin jossakin määrin ymmärtää sitä, mistä koostuu yhteiskunta.

Tämä pääluku johdattaa lukijansa portinvartijatoiminnan keskeisiin hallinta- ja arvojärjestyksiin ja näiden keskinäiseen koordinaatioon. Se toimii kulkuväylänä paitsi porttimallien myös koko portinvartijateorian kehittämiseksi.

## 2.1 Portinvartija teoriassa

Ensimmäisenä portinvartijan (”gatekeeper”) metaforaa käytti Kurt Lewin sosiaalitieteiden kenttäteoriaa esittelevissä kirjoituksissaan (1947a; 1947 b; 1951). Hänen kirjoituksensa ”kanavista ja portinvartijoista” (1947b) käsitteli väestön ruokailutottumusten muutoksia ja keskittyi kuvaamaan niitä toimijoita, jotka kontrolloivat kotiruokien valintaa. Pääsy kanavaan (”channel”) ja sen jokaiseen lohkoon (”section”) edellytti aina jonkin portin (”gate”) läpi kulkemista. Portit olivat paikkoja, joissa ruoka-ainesten kulkua, laatua, määrää ja valintaa koskevia päätöksiä tehtiin. Porttien läpi pääseminen puolestaan tarvitsi aina sitä vartioivien portinvartijoiden hyväksyntää, ja osa tätä prosessia saattoi sisältää myös muutoksia itse ruokaan.

Aikaisempien porttitutkimusten mukaan (Shoemaker, 1991) portinvartijateoriassa on ollut kysymys erilaisista portteja ympäröivistä ja rakenteistavista ”voimista” (Lewin, 1951), ”ajattelumalleista” (Snodgrass & Levy-Berger & Hayden, 1985), ”päätelymekanismeista” (Gandy, 1982; Wright & Barbour, 1976), ”yhteisistä arvoista” (Gans, 1979), ”rutiineista” (Shoemaker & Reese, 1991; Tuchman, 1972; Gitlin, 1980), ”organisaatioista” (Stewart & Cantor, 1982; Hirsch, 1970; Abbot & Adams, 1980), ”instituutioista ja yleisöistä” (Gandy, 1982; Donohue, Olien & Tichenor, 1989) sekä ”sosiaalisista järjestelmistä” (Shoemaker & Mayfield, 1987; Shoemaker & Reese, 1991).

Käsitykset porttia vartioivista toimijoista ja näiden välisistä suhteista siis vaihtelevat, mutta kaikkia porttitutkijoita yhdistää vakaa usko siihen, että on olemassa portteja, joita vartioidaan. Minkälaisista osatekijöistä ja ainesosista nämä portit, kanavat, lohkot ja portinvartijat rakentuvat? Mitkä ovat ne työkalut, joilla portinvartijat työtään tekevät? Mihin tarkemmin ottaen tällä työllä oikein pyritään?

Tällaisten kysymysten esittäminen liittyy siihen, että nykyään on yhä yleisemmin on alettu kyseenalaistaa jakoa suljettuun ja avoimeen järjestelmään (Cooper, 1986; 1997). Tällainen erottelu ei kelpaa enää selittämään sitä ilmeistä tosiasiaa, että toimintaa selittävinä tekijöinä käytetyt termit ”järjestelmä”, ”yhteisö” ja ”organisaatio” tarvitsevat itse selityksen omalle olemassaololleen. Sen takia tutkijoiden huomio on yhä enemmän kohdistunut niihin pragmaattisiin käytäntöihin ja prosesseihin, joilla arkista jakamisen työtä tehdään. Tämä on

vaikuttanut myös Porttimallin taustalla oleviin teorioihin sekä siihen käsitteistöön ja terminologiaan, jolla portinvartijoiden toimintaa on pyritty mallintamaan.

### 2.1.1 Teoria mallien perheenä

Teoksessaan ”Models as Mediators” (1999) Mary S. Morgan ja Margaret Morrison luonnehtivat malleja artefakteina, joita käytetään kytkemään teoriaa ja dataa toisiinsa. He ovat ehdottaneet (mt., 10-37), että malleja voidaan sen lisäksi pitää osittain autonomisina toimijoina. Malli toimii paitsi tutkimuksen työkaluna myös sellaisena toimijana, joka pystyy tarjoamaan aineksia muun muassa uuden oppimiselle.

Artefaktit ovat 1) ihmisen valmistamia toimijoita, jotka 2) korvaavat ihmisen toimintaa ja ottavat jatkuvasti itselleen ihmisen paikan ja aseman (Latour, 1988, 303). Tarja Knuuttilan mukaan (2005) mallinnuksen artefaktinäkökulma irrottaa mallit niiden pelkästä esittävästä funktiosta. Toki malleilla on edelleen kyky toimia kohteittensa edustuksina ja esityksinä, niiden representaatioina, mutta mallit pystyvät myös tuottamaan uutta tietoa, jonka hyötyjä voidaan arvioida tiedon käytettävyydellä ja kokeiltavuudella.

Tällaiset ”episteemiset artefaktit” (”epistemic artefacts”; Knuuttila, mt., 36) pystyvät tuottamaan varsinkin kohteittensa simulaatiossa uutta ”keinotekoista luontoa” (”artificial nature”; Mattila, 2006, 86), joka tulee näkyväksi mallille suunnatun kysymys-vastaus -prosessin myötä. Sen sijaan, että kysytään ”kuinka mallit esittävät maailmaa”, pitäisikin mieluummin kysyä, ”kuinka malleja käytetään esittämään maailmaa” (Giere, 2004). Vastaavasti Erika Mattilan mukaan (2006, 53) mallit ovat pikemminkin jotakin varten (”models for”) kuin malleja jostakin (”models of”). Omassa välittäjäroolissaan myös mallit ovat omanlaisiaan portinvartijoita, jotka asemoivat, järjestävät ja nimeävät niitä toimijoita ja sitä toimintamaailmaa, jota ne kuvaavat ja omalla toiminnallaan tuottavat.

Porttimallien yhteys pragmaattiseen sosiologiaan tulee esiin välittäjinä toimivien artefaktien tärkeässä roolissa toiminnan vakauttajina, suuntaajina, valvojina ja muokkaajina. Tieteen, teknologian ja markkinoiden kolmiyhteyttä tarkastelevassa artikkelissaan Michel Callon jakaa välittäjät neljään peruskategoriaan (1991, 135). Näitä ovat 1) tekstit, 2) ihmiset, 3) raha ja 4) tekniset artefaktit.

Tekstit ovat raportteja, kirjoja, artikkeleita, patenteja ja muistiinpanoja. Ne ovat materiaaleja, sillä ne ovat kirjautuneet paperille, disketeille, tietokoneiden tallenteisiin tai magneettinauhoille. Ihmiset välittävät tietotaidoillaan ja taitotiedoillaan, ja rahan välitysrooli oli jo ennen Marxia yleisesti tunnettu. Tekniset artefaktit ovat välittäjäroolissaan muun muassa tieteellisiä instrumentteja, koneita, robotteja ja kulutustavaroita.

Kuinka porttimallit käytännössä toteuttavat kytkentää teoriaan ja dataan? Lähtökohtana on se Robert R. Gieren käsitys (1988), että teoria on mallien perhe ("family of models"; Giere, 1988; Mattila, 2006, 63-65), jonka yksittäiset perheenjäsenet kytkeytyvät ja koteloituvat monin tavoin toisiinsa.

Tämä on jo tullut ilmi tavassa, jolla portinvartijateoriaa on luonnehdittu useiden mallinnusten kautta ja välityksellä. Pamela J. Shoemakerin esittelemät viisi mallinnusta tiivistyvät henkilöihin, viestintärutiineihin, organisaatioihin, instituutioihin ja sosiaalisiin järjestelmiin. Tässä tutkielmassa keskityn niihin portinvartijateorian malleihin, joiden ytimessä ovat niin sanotun pragmaattisen sosiologian (*luku 1 Johdanto*) käsitteistä ja termeistä rakentuvat sanastot.

Yksi näistä porttimalleista on toimijoiden välisiä suhteita muotoileva Käännösmalli (*luku 2.2*). Mallilla on läheinen suhde niin sanottuun toimijaverkkoteoriaan ("Actor-Network Theory", ANT), joka pitää artefakteja verkostoa koordinoivina toimintaohjelmina (Callon *mt.*, 136; Latour, 1999a, 178); ne paitsi kuvaavat verkostojaan myös muodostavat verkon antamalla sille muodon.

Käännösmallin lisäksi portinvartijateoriaan läheisesti kytkeytyneitä muita porttimalleja - luvun otsikossa mainittuja porttiteorian "vartijoita" - ovat rajatyötä kuvaava ja perusteleva Konfiguraatiomalli (*luku 2.3*), kohteiden hallinta- ja arvojärjestyksistä rakentuva Arvomalli (*luku 2.4*), arvojen välistä koordinaatiota mallintava Kompromissimalli (*luku 2.5*), toimintaohjelman rajakohteissa aktualisoituva Koherenssimalli (*luku 2.6; luku 3*) sekä toimintaa prosessina kuvaava Vuorovaikutusmalli (*luku 2.7; luku 4*). Niistä kaikista on runsaasti löydettävissä sekä portinvartijailmiötä kuvaavan teorian että portinvartijakäytäntöjen vaikuttavia ainesosia ("ingredients"; Mattila, *mt.*, 64). Erika Mattilan mukaan (*mt.*, 64) jokainen mallin alamalli ("sub-model") kantaa aina mukanaan

myös ainesosia sitä edeltäneistä malleista. Malleja yhdistävää sanastoa olen kuvannut *luvussa 2.8*.

Seuraavassa esittelen lähemmin edellä mainittuja porttiteorian malleja ja pyrin alustavasti vastaamaan malleille osoitettuihin kysymyksiin. Ne toimivat perustana *luvuissa 3 ja 4* toteutetuille tarkemmille kysymyksille ja vastauksille, joista sekä Cottonin portinvartijat että pragmaattisen sosiologian mukaisen porttiteorian vaikuttavat ainesosat rakentuvat.

## 2.2 Käännös kohti toimintaa

Vallan käsitettä analysoivassa kirjoituksessaan (1986b, 266-273) Bruno Latour toteaa yhteiskuntaa toiminnan syynä ja alkuperänä käyttävien diffuusiomallien lähtevän siitä, että onnistuneen lausuman, käskyn tai minkä tahansa artefaktin etenemisen ajassa ja paikassa takaa sen alkulähteenä oleva sisäinen käyttövoima, fysiikan termistön mukainen inertia, joka käsitteensä mukaisesti liikuttaa annettua käskyä, lausumaa tai puhuntaa samaan suuntaan, kunnes jokin toinen voima sen pysäyttää. Valta sekä *in potentia* että *in actu* on hallitsijalla, joka antaa käskyn, ei alaisilla, jotka sitä noudattavat. Toimijat ovat heitä suuremman yhteiskunnan osia ja sen takia heidän toimintansa on rajattua.

Malli perustuu Latourin mukaan kuitenkin tautologiaan, joka yrittää selittää syyllä (= yhteiskunta) sen seurausta (= yhteiskunta). Organisaatio, luonto, tekniikka, yhteiskunta, järjestelmä, koneisto tai mikä tahansa muu vastaava perinteisen kausaalisen selittämisen lähde ei sellaisenaan selitä mitään, se on itse selitettävä. ”Yhteiskunta” tai vastaavasti ”organisaatio” ei ole minkään ilmiön syy, vaan seuraus ja efekti, joka on jatkuvassa prosessissa ”laadittava, seipitettävä, rakennettava, vakiinnutettava, ylläpidettävä ja koostettava”, kuten Turo-Kimmo Lehtonen Latourin yhteiskuntakonseptia luonnehtii (T-K. Lehtonen, 2000, 276). Sanan ”yhteiskunta” asemesta Latour käyttää inhimillisten ja ei-inhimillisten olioiden liitoksista nimitystä ”kollektiivi”.

Turo-Kimmo Lehtosen mukaan (mt.) niin sanottu toimijaverkkoteoria lähtee siitä, että tällainen kollektiivi on useiden toistensa kanssa neuvottelevien, kiistelevien ja liittoutuvien toimijoiden toiminnan tuloksena syntyvä sommitelma ja rakennelma, jonka kestävyys mitataan jatkuvissa koetuksissa ja voimien mittauksissa. Yhteiskuntaa ja sen artefakteja tutkivan pitää sen takia erityisesti kiinnittää huomiota materiaalisiin resursseihin ja niihin

kirjautuviin käyttöohjeisiin. Siinäkin tapauksessa, että alaiset tottelevat hallitsijaa, he päättävät loppujen lopuksi itse sen, onko totteleminen heidän etujensa mukaista vai ei. Lausuman eteneminen siinä muodossa kuin se on lähtenyt liikkeelle, on käytännössä poikkeus, ei sääntö. Useimmiten se matkalla muuntuu useita kertoja toiseksi, riippuen siitä, mitä kohdalle osuvat toimijat sille tekevät.

Pragmaattiseen sosiologiaan perustuvan mallinnuksen huomattavin ero luvun alussa esiteltyihin porttimalleihin onkin sen pitäytyminen niin sanottuun Käännösmalliin. Merkillepantavaa on, että vaikka ”organisaatioiden läpi kulkevat uutisvirrat” (Shoemaker, mt., 33) kokevat muutoksia, niin muutokset eivät useissa porttimalleissa koske itse organisaatioita, kanavia, lohkoja tai muutoksista vastuussa olevia toimijoita, tai jos koskevat, niiden merkitys on ulkoistettu tai jätetty pelkkien mainontojen varaan. Pragmaattinen sosiologia kuitenkin edellyttää, että lausuman etenemistä kuvaavassa toimintaohjelmassa (”program of action”, Latour 1999a, 178-190), sen vastaohjelmassa (”antiprogram”), kuvauksessa (”description”), kirjauksissa ja käyttöohjeissa (”inscription”, ”prescription”) tapahtuvat muunnokset (”transformation”) ja käännökset (”translation”) koskevat sanomien lisäksi kaikkia muitakin toimintaohjelmassa mukana olevia toimijoita.

Callon ja Latour omaksuivat käännöksen käsitteen yhteisessä artikkelissaan ”Unscrewing the big Leviathan” (1981). Esimerkkinä käännöksestä Latour (1999a, 178-180) viittaa USA:n Kansallisen aseliiton NRA:n ja sen vastustajien käymään väittelyyn aseiden omistamisen vaarallisuudesta. Väittelyssä on vastakkain kaksi äärimmäistä ja luonteeltaan essentialistista, ”olioon sinänsä” tukeutuvaa teknologian tulkintaa. Kansallisen aseliiton harjoittamassa ”sosiologisessa” tulkinnassa ase on neutraali tietyn funktion toteuttava työkalu, joka ei tuo mitään uutta asetta kantavien ihmisten moraaliin; joko olet syntynyt hyväksi ihmiseksi tai rikolliseksi. ”Ihmiset tappavat ihmisiä, eivät aseet. Olet mitä olet riippumatta siitä mitä sinulla on.” Aseiden vastustajien ”materialistinen” tulkinta taas sisältää väitteen siitä, että jos sinulla on ase kädessä se muuttaa sinut täysin, ikään kuin aseella olisi kyky muuttaa tohtori Jekyll mister Hydeksi. ”Olet sitä mitä sinulla on.” Samaan viittaa myyttinen käsitys, että teknologia on jokin ihmisen yläpuolella oleva *deus ex machina*, Jumalaa vastaava deterministinen voima, joka kesken näytelmän laskeutuu alas koneesta ja tuo kaaokseen järjestyksen (Grint & Woolgar, 1997, 1-5).

Näiden käsitysten vastapainoksi Latour esittää käsityksensä hybrideistä toimijoina. Kun vastustajaansa vahingoittamaan (päämäärä 1) halukas ihminen (toimija 1) kokee tietyn esteen (häiriö) päämäärän saavuttamisessa, esimerkiksi voimat vastustajan vahingoittamiseen eivät riitä, hän käyttää päämääränsä saavuttamiseksi kiertotietä ja liittoutuu asean (toimija 2) kanssa. Tuloksena on paitsi uusi yhdistynyt toimija (toimija 3 = asetta kädessään pitävä ihminen) myös uusi (mahdollinen) päämäärä 3, nimittäin vastustajan vahingoittaminen kuolettavasti. Ihminen ei ole enää sama ihminen kuin ennen: hän on nyt ihminen, jolla on ase kädessään. Mutta myöskään ase ei ole sama ase kuin ennen: se on nyt ase, joka on ihmisen kädessä. Tapahtuneen (”event”) käännoksen (”translation”) mahdollisesti tarkoittamattomana (”emergent”) seurauksena on syntynyt paitsi uusi hybridi toimija 3 myös uusi päämäärä 3.

Vastaava esimerkki käännoksestä on lehdessä julkaistu artikkeli. Sen julkaisemisen jälkeen mikään toimijoista ei ole enää entisensä: artikkeli on sellainen artikkeli, joka on julkaistu kyseisessä lehdessä, lehti sellainen lehti, joka on julkaissut kyseisen artikkelin, ja päätoimittaja sellainen päätoimittaja, joka on hyväksynyt artikkelin julkaisemisen. Ellei artikkeli satu jostakin syystä miellyttämään tiettyjä tahoja, lehti saattaa pahimmassa tapauksessa pian olla ilman ilmoittajia tai muita tukijoita ja päätoimittaja entinen päätoimittaja.

Latour korvaa jäykän jaon kontekstiin ja sisältöön käännosten ketjulla. Tällä hän viittaa siihen työhön, jolla toimijat muotoilevat, korvaavat ja kääntävät erilaisia ja vastakkaisia intressejään (Latour, 1999a, 311). Michel Serresille käännoksessa kysymys on performanssista, jonka kautta objekti tavoitetaan ”välittömästi” (Serres, 1982, 62; ks. myös Leskinen, 2000, 178). Latourille kollektiivi on aina ja yhä uudestaan saavutus, jonka laajuus määräytyy sen mukaisesti, mitä elementtejä vakautetaan yhteismitallisiksi ja jaetun ymmärryksen kohteiksi (T-K. Lehtonen, 2000, 279).

Käännoksien kautta toimija siis yrittää muokata toimintauniversumiaan, mutta tämä onnistuu vain sillä ehdolla, että toimija onnistuu värväämään muut toimijat mukaan toimintaohjelmaansa. Muiden toimijoiden intressien turvaaminen johtaa siihen, että joudutaan ottamaan huomioon sekä liittolaisiksi mobilisoitavien toimijoiden oma hyötynäkökulma että esteiden luominen toimintaohjelman vastaohjelman (”antiprogram”) nujertamiseksi.

### 2.2.1 Performanssin voima

Kanavan, uutisen, käytetyn kielen, painokoneiden, toimittajan, lukijoiden, postinkantajien, markkinoiden ja instituutioiden linkittymisestä toisiinsa - mitä vastaa ANT:n termi liitos ("association"; Latour, 1999a, 303) - kertoo toinenkin seikka: uutiset eivät koskaan ole pelkkiä uutisia, vaan Helsingin Sanomien, Suomen Tietotoimiston (STT), Yleisradion (YLE 1 tai YLE 2) tai CNN:n uutisia. Tuloksena on useista toimijoista ja niiden yhteenliittymistä koostuva toimijahybridi, kollektiivi, jonka kokoonpano, toiminta ja toimijat voidaan kuitenkin aina määrittää vain *a posteriori*, jälkikäteen, toimintaohjelman kuvauksena, selontekona, kertomuksena ja perusteluna.

Latour käyttää (1999a, 303-304) kytköksen ja liitoksen käsitteitä korvaamaan subjektin ja objektin käsitteellistä erottelua. "Liitos" vastaa kysymykseen, mikä toimija voidaan kytkeä toiseen toimijaan, "korvaaminen" ("substitution") vastaa puolestaan kysymykseen, mikä toimija voi korvata toisen toimijan tietyssä liitoksessa.

Latour on kirjoituksessaan "The powers of association" (1986b, 272-273) selventänyt, miksi ANT korostaa teknologian, objektien ja materiaalien tärkeyttä kollektiivien ja instituutioiden vakauden säilyttämisessä. Kun yhteiskunnan ostensiivisessä määritelmässä sosiaaliset toimijat ovat osia laajemmasta yhteiskunnasta ja korkeintaan tutkimukselle hyödyllisiä informantteja, niin yhteiskunnan performatiivisessa määritelmässä toimijat itse käytännössä määrittelevät toisensa ja sen, mikä yhteiskunta on, mistä se on tehty ja mikä on sen osien suhde kokonaisuuteen.

Latourin mukaan (mt., 274 - 275) performatiivisen määritelmän voimaa osoittaa, että jopa ostensiivisen määritelmän tunnetuin edustaja Émile Durkheim on klassikkoteoksessaan "Uskontoelämän alkeismuodot" (1980) joutunut myöntämään, että klaanin koostamisessa ja ylläpitämisessä tarvitaan klaanin jäsenten lisäksi myös artefakteja, kuten esimerkiksi lippuja, värejä, kasvomaalauksia, nimiä ja tatuointeja. Apinayhteisöjä tutkineet Shirley Strum ja Bruno Latour ovatkin yhteisessä artikkelissaan (1987) todenneet, että ilman teknologiaa ja sen artefakteja ihmiskunta olisi edelleen osa luonnonvaraista apinayhteisöä, jonka sosiaalisen järjestyksen ylläpito vaatii yhteisön "kompetenttien jäsenten" (etnometodologiien suosima



termi) jatkuvaa, monimutkaista ja perusteiltaan epävakaa vuorovaikutusta ja jatkuvaa korjausprosessia.

Käännösmalli jättää avoimeksi kysymyksen siitä, mistä vartijoiden suorittamassa käännöstyössä tarkemmin ottaen on kysymys. Portinvartija teoriassa tarvitsee siis jatkokseen pohdinnan siitä, minkälainen on portinvartija käytännössä.

### *2.3 Kohdetta muotoilemassa*

Luokkahuonekeskusteluissa esitettyjä kysymyksiä ja vastauksia analysoineet Robinson ja Rackstraw ovat todenneet (1972, 4), että kysymyksellä ”miten” on määrällisesti huomattavasti suurempi vastausten variaatio kuin muilla mi-alkuisilla kysymyksillä. Siihen annetut vastaukset voivat koskea tilaa, tapaa, metodologiaa, prosessia tai selitystä. Miten -kysymys antaa mahdollisuuden lähentää kysymyksen ontologisia, olion olemista koskevia, ja epistemologisia, olioon kohdistuvaa tietämistä koskevia ehtoja ja vaatimuksia. Näin tällainen harmaa ”grey box” poikkeaa olennaisesti mustasta laatikosta, joka jättää rajatyön kokonaan näkymättömiin.

Nimeän tällaisen rajatyömallin Konfiguraatiomalliksi. Konfiguraatio-termille ei ole olemassa suomenkielistä vastinetta; kysymys on tietyn muodon antamisesta, kohteen muotoilusta. Asemoimalla, järjestämällä ja nimeämällä kohteitaan käytännön luokitukset rakentavat niille tietyn muodon (”format”) ja tietyn identiteetin (”identity”), mutta samalla malli luokittaa myös itsensä tiettyyn kategoriaan, tässä tapauksessa Käännösmallin yhdeksi veljesmalliksi. Kategorioiden ja standardien sisään rakennetut formaatit ja niiden muotoilu (”in-formation”; Thévenot, 2001b) on kaiken rajatyön (”boundary work”; Woolgar, 1991) perusta. Seuraavassa kuvaan joitakin rajatyöläisten keskeisiä osatekijöitä ja niille ominaisia työtehtäviä.

#### *2.3.1 Työnjaosta jakamisen työhön*

Artikkelissaan ”Organization/Disorganization” (1986, 302-04) Robert Cooper kritisoi monien sosiologien (muun muassa Talcott Parsonsin, 1951) tapaa käsitteellistää järjestelmät rajojensa ja toimintaympäristönsä valmiiksi kehystäminä olioina. Se mikä sijaitsee järjestelmää kehystävän rajan ulkopuolella on nähty vähemmän tärkeäksi kuin se, mikä

sijoittuu järjestelmän ”yhtenäisyyden” takaavan kehyksen sisäpuolelle. Toimintaympäristöt sijaitsevat kuitenkin yhtä hyvin järjestelmän sisällä kuin järjestelmät toimintaympäristönsä sisällä: mitään olennaista eroa ei ole, kun rajatyö käsitetään sekä erottamisen että yhdistämisen kautta.

Korvaamalla ”järjestelmän” metafora ”järjestämisellä” saadaan perusteltu syy korvata termi työnjako termillä rajatyö. Paradigman muutos on näkynyt selkeimmin tavoissa, joilla on suhtauduttu vastakohtiin sisäpuoli/ulkopuoli, järjestys/epäjärjestys ja organisaatio/disorganisaatio. Järjestelmien sisäisten ja ulkoisten rajankäyntien hämärtyminen ja monimutkaistuminen sekä rajatyön (”boundary work”), rajojen (”boundary”) ja erontekojen (”difference”) ymmärtäminen työnjakoa ja järjestelmää tärkeämmiksi käsitteiksi ovat Cooperin (mt.) mukaan keskeisiä nykyajan informaatiota ja kommunikaatiota määrittäviä periaatteita.

Cooper näkee organisaation sisäpuolen toimintaympäristön laskoksena, ”ulkoisen taskuna”. Tällä tavalla organisaatio ja sen ympäristö, sisäpuoli ja ulkopuoli, jatkuvasti korvaavat (”displacement”) toisiaan (Cooper, 1992, 256-257) ja ovat toistensa korrelaatioita. Tämä nostaa etualalle informaatioteknologian ja sen keskeisen merkityksen käytäntöjen organisoinnissa. ”Todellisuuden” representaatioina teknologia ja artefaktit ovat prosesseja yhdistäviä, ilmentäviä ja niihin yhdistyneitä (”embodied”) elementtejä, eivät pelkkään säätöön tarvittavia välineitä. Hyvinä esimerkkeinä rajojen, rajakohteiden, kehysten ja sanastojen tekemän rajatyön kaksiarvoisuudesta ovat vain yhden pinnan ja yhden reunan sisältävä Möbiuksen nauha ja M. C. Escherin topologinen taidegrafiikka (Malavé, 1998).

Kysymys on enemmän organisaatioiden tuotannosta kuin tuotannon organisoinnista (Cooper & Burrell, 1988, 105-106). Cooperin käsitys rajojen ensisijaisuudesta järjestelmiin nähden on kääntänyt huomion pois työn jakamisesta (”division of labour”) itse jakamisen työhön (”labour of division”). Kontekstit eivät ole jotakin ikuista ja lopullista; niitä kehitetään ja tuotetaan jatkuvasti arkisessa toiminnassa. Kontekstit organisoidaan, ja samalla organisoidaan myös itse organisaatio.

Kun lähtökohtana on rajatyö, se muuttaa myös käsityksen järjestelmästä ja sen paikasta. Kun esimerkiksi määritellään se, mitä kioskisarja Cotton on tai mihin kategoriaan se kuuluu, niin samalla implisiittisesti määritellään se, mitä se ei ole. Järjestelmän asemesta onkin parempi

puhua järjestämisestä ja organisoinnista. Vain silloin tavoitetaan se esineitä, ihmisiä ja asioita toisiinsa suhteuttava dynaaminen konteksti sekä sitä muokkaava toiminta, jota harhaanjohtavasti nimitetään järjestelmäksi.

Arkisessa kielenkäytössä työnjako on yleensä yhdistetty ammattitaitoon ja hierarkkisiin ammattinimikkeisiin. Vaihtaessaan työnjaon tilalle jakamisen työn (1997, 33-34) Cooper viittaa Derridaan. Tämä näkee (1981) eronteot visuaaliseen havainnointiin ja kielen termeihin perustuvana vuorovaikutuksena, joka perustuu hierarkioita synnyttäviin binaarisiin oppositioihin. Samanlainen valtahierarkioita synnyttävä proseduuri on Cooperin mukaan Michel Foucault'n ”katse” (”gaze”; Foucault, 1973), jonka etäältä suorittamaa visuaalista kontrollia jo Jeremy Bentham kuvasi arkkitehtonisessa Panoptikonissaan. Erontekojen perustuminen visuaalisuuteen tulee näkyviin jo termissä *di-vision*. Huomattavaa on, että Cooper puhuu eronteon aktuaalisista prosesseista eikä valmiiksi organisoiduista järjestelmistä (1986, 304).

### 2.3.2 Rajatyöväen valtakunta

Rajatyöllä Steve Woolgar tarkoittaa (1991, 59-99) sitä, että tavallisessa arkidiskurssissa on tapana rajata olio erilliseen tilaan. Se miten oliot rajataan toisistaan erillisiksi on kuitenkin kulttuurisesti ja historiallisesti suhteellista. Woolgarin mukaan (mt., 63) yksi filosofian suurista kysymyksistä on se, rakentuuko todellisuus erillisistä olioista vai onko se jatkumo. Woolgar perustaa sanastonsa jälkimmäiseen käsitykseen. Se minkälaisia kykyjä ja ominaisuuksia jollekin oliolle annetaan kytkee sen yhteen muiden olioiden ja näiden välisten suhteiden kanssa. Woolgar nimittää sitä representaatioiden moraaliseksi järjestykseksi. Olennaista on, että kun verkostoon tulee mukaan uusi toimija, se aina muuttaa tätä järjestystä.

Toimijoiden välisiä suhteita valvova, säätelevä, muotoileva ja korjaileva rajatyö (”boundary work”; Woolgar, 1991) jakaa koneen (”kone = teksti”) käyttäjät sisäpiiriläisiin (”insiders”) ja ulkopuolisiin (”outsiders”), joiden välinen rajankäynti on erikseen ratkaistava pienintä yksityiskohtaa myöten (”order-at-all-points”, Sacks, 1992). Jokaisella rajatyön kohteella on näin ollen omat sisäpiirinsä ja marginaalinsa.

Tietokoneiden käyttötöstejä ja näistä tehtyä tutkimusta selostaneessa artikkelissaan (mt., 59-89) Woolgar esittää, että rajatyö on olennainen osa koneen käyttäjän konfiguraatiota eli muotoilua koneen suunnittelussa. Rajanveto tietokoneohjelman suunnitelleen yhtiön sisäpiiriläisiin ja ulkopuolisiin tapahtuu jo uuden ohjelman käyttötösten yhteydessä (Woolgar, mt., 59). Metafora ”kone on teksti” sisältää käsityksen, että koneen luonne ja kapasiteetti on ainakin periaatteessa tulkinnallisesti joustava. Koneen suunnittelijoiden (”kirjoittajien”) ja koneen käyttäjien (”lukijoiden”) suhdetta välittää paitsi kone (”teksti”) myös tulkinnat siitä mikä kone on, mihin sitä voi käyttää ja mitä se osaa tehdä (Woolgar, mt., 60; ks. myös Grint & Woolgar, 1997, 70). Käyttäjän luonne ja toimintakapasiteetti, hänen tulevat mahdolliset toimensa jäsenetään ja määritetään suunnitteluprosessissa suhteessa koneeseen.

Woolgarin mukaan kone (teksti) on metafora yhtiölle, niin että kaikissa yksityiskohdissaan koneen ja tekstin rajat ovat samalla yhtiön rajoja. Kone symboloi käyttäjän suhdetta yhtiöön. Pääsy koneen sisäisiin toimintoihin merkitsee samalla pääsyä yhtiön sisäisiin toimintoihin. Sisäpiiriläiset tuntevat koneen, mutta ulkopuolisten suhde koneeseen on tarkoin määritelty ja rohkaisee vain tiettyjä sisäänpääsyn ja koneen tekstin luennan muotoja. Tämä tukee sitä Woolgarin huomiota (mt., 89), että konetta suunniteltaessa ja käyttäjän konfiguraatiossa vain tiettyjä käytön muotoja suositaan. Muut käyttömuodot koetaan vieraina tai muuten sopimattomina. Toimijoiden välisten suhteiden konstituoi tekstiä voi periaatteessa lukea mielivaltaisesti miten tahansa, mutta käytännössä tekstin organisaatio tekee eri luennat eri tavalla mahdollisiksi (mt., 68).

Kysymyksessä on kohteen ”design”, suunnittelu ja muotoilu, jota määrittää esineen tai palvelun suhde käyttäjään (esimerkki kirjaston näyttöluettelon tästä roolista, ks. Raivio & Saarti, 2004). Tämä on kuitenkin vain osa totuutta. Kuten Woolgar toi esille, koneen ohjelmaa suunniteltaessa yhtä tärkeä ja ehkä jopa olennaisempi tehtävä kuin koneen toiminnan suunnittelu on koneen käyttäjän konfiguraatio tietynlaiseksi koneen käyttäjäksi. Toimijoiden modukset ja konfiguraatio, muotoilu, konkretisoituu toimijoiden jatkuvassa keskinäisessä rajatyössä sen suhteen, mikä on heidän olemassaololleen ja toiminnalleen välttämätöntä ja tärkeää, mahdollista ja/tai vähemmän tärkeää tai kokonaan satunnaista.

Tähän perustuu myös yhtymäkohta rajatyön ja rajatyöllä muotoiltujen luokitusten välillä. Seuraava alaluku valaisee rajatyön ja Konfiguraatiomallin läheistä kytkentää käytännön luokituksiin.

### 2.3.3 Kategoriat töissä

Ihmisten, esineiden ja asioiden materiaallinen, aineellinen maailma on kirjallisuuden analyyseissä yleensä voitu hyvällä omallatunnolla jättää taka-alalle tai unohtaa kokonaan. Myös käytetyt ajan kategoriat on perinteisesti kytketty lineaariseen aikakäsitykseen ja kristinuskon myötä syntyneeseen käsitykseen ikuisen ja rajattoman aika-avaruuden jakautumisesta tietyn pituisiin rajallisiin ajanjaksoihin ja tietyn mittakaavan kokoisiin tiloihin ja niissä oleviin paikkoihin. Sverre Spoelstra on kiinnittänyt (2005, 108) huomion siihen, että tällainen yksinkertaisen sijainnin tai paikan logiikka yrittää kääntää raakamateriaan yksinkertaisiksi kokonaisiksi olioiksi (”thing”). Sen mukaan ne ehdot, jotka määrittävät olion kapasiteetin, sen kompetenssit, sijaitsevat oliossa itsessään.

Entiteeteillä ja identiteeteillä ei kuitenkaan ole mitään luonnollista sijaintia eikä olioilla itsessään ole jotakin erillistä ”substanssia”, joka pitää ne koossa tai juuttuneena tiettyyn paikkaan (ks. myös Whitehead, 1925). Sosiaalista maailmaa ei pysty rajaamaan seinillä tai säiliöillä (Cooper & Law, 1995, 243). Aina kun jokin määritetään rajatuksi olioksi on tämän takia kysyttävä, mihin luokituksiin ja argumentteihin rajaukset perustuvat ja minkälaisen muiden rajausten jatkeita ne ovat.

Kategorisointityön merkittävästä luonteesta kertoo se, että luokitus on keskeinen osa rakennettua informaatioympäristöä. Ei ole enää mahdollista rakentaa monitahoista kollektiivista projektia ilman standardeja ja niihin perustuvia mittauksia.<sup>1</sup> Tämä nostaa esille kysymyksen siitä, mikä rooli rajatyöllä yleensäkin on kohteiden luokituksessa. Ellei näiden välistä suhdetta valaise tarkemmin, jäävät myös Cottoneihin kohdistuneen rajatyön syötteen ja tulosten ”mustien laatikoiden” kaltaisiksi ja itseään selittäviksi ”odotuksen struktuureiksi”.

---

<sup>1</sup> Bruno Latour onkin todennut (1987), että tieteenharjoituksessa käytetään usein enemmän aikaa ja vaivaa standardien suunnitteluun kuin muuhun tieteenharjoitukseen.

Lääketieteen kategorioita ja standardeja kuvaavassa ja analysoivassa teoksessaan ”Sorting things out” (2002) Geoffrey Bowker ja Susan Leigh Star määrittävät (mt., 10) luokitusten maailman avaruudelliseksi ja ajalliseksi tai ajallis-paikalliseksi segmentoinniksi. Luokitusjärjestelmä on kokoelma laatikoita (metaforisia tai kirjaimellisia), jonne esineet ja asiat voidaan laittaa tekemään jotakin työtä, byrokraattista tai tiedon tuotantoa. Standardit (mt., 13-16) ovat maailman luokittamisen tapoja. 1) Niitä ovat mitkä tahansa sovitut säännöt tekstuaalisten ja materiaalisten objektien tuottamiseksi, 2) ne ulottuvat enemmän kuin yhden käytäntöyhteisön yli (tai paikan tai tilan tai toiminnan), 3) niitä käyttämällä saadaan asiat toimimaan yhdessä yli etäisyyden, 4) standardeja vahvistavat lailliset ammattimaiset organisaatiot ja muun muassa valtio, 5) ei ole olemassa sellaista luonnonlakia, että paras standardi voittaa, ja 6) niillä on huomattava inertia ja niitä on vaikeaa ja kallista muuttaa.

Kohteen paikan määrittely liittyy yleensä sen sijoittamiseen johonkin tunnettuun ja jo valmiiksi olemassa olevaan kategoriaan. Yleensä luetellaan useita ehtoja, jotka määrittelyn kohteen on täytettävä. Paikkaan liittyvien kategoriamäärittelyjen pääominaisuudeksi Geoffrey Bowker ja Susan Leigh Star nimeävät (2002, 39-41) niiden kaikenkattavuuden ja materiaalsen tekstuurin. Tämän mukaisesti luokitukset ja standardit ovat yhtä aikaa sekä fyysisiä että symbolisia, sekä materiaalisia että konventionaalisia.

Luokitusten ja standardien ensimmäisenä kokoavana pääteemana Bowker ja Star pitävät (mt., 37) niiden kaikenkattavuutta (”ubiquity”). Luokituskaavat ja standardit käytännöllisesti katsoen kyllästävät ympäristömme. Tätä ominaisuutta kasvattaa se, että luokitukset ovat tavallisesti kietoutuneet yhteen ja verkottuneet, niin että jonkin standardin esiintyminen yksin on jo harvinaista. Myös ihmiset tunnistetaan sijoittamalla heidät kategorioihin (Järviluoma & Roivainen, 1997, 17; Forsberg ym, 1991). Harvey Sacks on omissa tutkimuksissaan (1975; 1992) selvittänyt, kuinka ihmisten välisessä vuorovaikutustilanteessa valitaan juuri tietyt kategoriaryhmykset ja kuinka yksityiskohtiaan myöten jäsentynyt arkimaailma tuotetaan ymmärrettäväksi nimenomaan jäsenluokitusten ja niiden ryhmittelyjen avulla.

Näkymättömyydestään huolimatta luokitusten ja standardien materiaallinen voima tulee ilmeiseksi aina kun mies menee naisten vessaan, maahanmuuttajaksi pyrkivän passi on

kadonnut lentoasemalla<sup>2</sup> tai Foucault'n teos "Tiedon arkeologia" ("The Order of Things", 1970) on vahingossa luokiteltu kirjastossa arkeologian luokkaan (esimerkit Bowkerin ja Starin, 2000, 152). Michael Cole näkee (1996, 117) luokitukset ja muut artefaktit osana maailmaa, jossa ne ovat yhtä aikaa sekä ideaalisia (käsitteellisiä) että materiaalisia. Vaikka tällaista Janus-kasvoista todellisuutta on ollut vaikea ja työlästä analysoida, analysointi on Bowkerin ja Starin mukaan kuitenkin aina tehtävä, mikäli rakennetusta informaatioympäristöstä aikoo saada jotakin tolkkua.

Edellinen kytkee kategorioiden kaikenkattavuuden ja materiaalsen tekstuaalisuuden paikkaan. Seuraavat kaksi pääteemaa - kategorioiden historiallisuus ja niiden yhteys käytännön politiikkaan - sitovat kategoriat aikaan.

Menneisyyden määräämättömyys ja historiallisuus, sen monitasoisuus ja moniäänisyys tulee konkreettisen ilmeiseksi aina, kun menneisyyttä kirjoitetaan uusiksi uusien tapahtumien valossa. Bowkerin ja Starin mukaan (2002, 40-44) menneisyyteen on yleensäkin mahdotonta päästä käsiksi ilman jonkinlaisia luokitusjärjestelmiä - muodollisia tai epämuodollisia, hierarkkisia tai ei-hierarkkisia. Nähdäänpä menneisyys oman aikansa tai nykyajan taustaa vasten, luokitukset on tällöinkin syytä ymmärtää sen työn valossa, mitä ne kullakin hetkellä tekevät, ja osana verkostoja, joihin ne kullakin hetkellä sisältyvät. Aina kun tehdään historiallisia kysymyksiä heterogeenisesti rakentuneista luokitusjärjestelmistä ja standardeista, ollaan tekemisissä aikaan kytkeytyneen arkeologian kanssa. Aina kun kuvausta, selitystä ja kertomusta joistakin asioista ja tapahtumista rakennetaan ja argumentoidaan, on kysymys niiden luokittamisesta samalla johonkin tiettyyn kategoriaan.

Luokitusjärjestelmien neljäs pääteema onkin Bowkerin ja Starin mukaan niiden käytännön politiikka (mt., 44-46) ja kategorioiden ja standardien konkretisoituminen erilaisina sosiaalitekologioina. Luokituskäytänteissä voidaan erottaa kaksi portinvartiointiin liittyvää prosessia: 1) miten kategorioihin ja standardeihin päädytään, ja 2) päätökset siitä, mitä niistä jätetään näkyviin ja mitä ei. Edellä todetusta luokitusten historiallisuudesta johtuu, että niiden levinneisyys ja voimassa pysyminen on tulosta neuvotteluista tai voimasta, organisatorisista prosesseista ja konflikteista. Yleistä myös on, että kun järjestelmä kerran on saatu pystytettyä, päätösten poliittinen luonne usein unohdetaan: päätökset kirjaimellisesti

---

<sup>2</sup> Esimerkiksi Akram Khanin ja Sidi Larbi Cherkaouin moderni tanssiteos Zero Degrees (Helsingin Juhlaviikot, 2007) perustui kokonaan passin puuttumisen aiheuttamaan tuskalliseen rajatyöhön.

haudataan arkistoihin, piilotetaan softaan tai esineiden kokoon ja kokoonpanoon. Niistä tulee näkymätön osa infrastruktuuria, johon tukeutuen se mitä sanomme ”yhteiskunnaksi” koostetaan, muokataan ja pidetään yllä.

Kestävät ja paikallaan pysyvät infrastruktuurit helpottavat, nopeuttavat ja tehostavat toimintaa tietyssä toimintaympäristössä (Bowker & Star, 2002, 135). Luokituksiin perustuvalla informaatiotyöllä onkin keskeinen rooli moderneissa teollisuustalouksissa. Työ on yhtä paljon luonteeltaan poliittista, sosiaalista ja taloudellista kuin teoreettista. Vaikka luokitukset eivät kokonaan tavoittaisikaan toimintaympäristönsä maastoa, ne ovat silti mahtavia teknologioita. Arkielämän luokituksina ja asiantuntijoiden suunnittelemina standardeina ne aktuaalistuvat sekä formaaleina että epäformaaleina toiminnan resursseina.

Kuten Bowker ja Star toteavat (2002, 44-46), kategoriat on kuitenkin laitettava töihin, jotta niistä olisi käytännössä jotakin hyötyä. Kategoriat ja standardit konkretisoituvat erilaisina sosiaalteknologioina. Niin sanottu sosiaalinen konstruktionismi selitysmallina onkin erittäin problemaattinen, ellei sitä täydennetä teknologian komponentilla.<sup>3</sup> Tässä näkemyksessä kiteytyy tässä tutkielmassa omaksutun pragmaattisen sosiologian perustava ero Pierre Bourdieun edustamaan kriittiseen sosiologiaan.

### 2.3.4 Luokitusten moraali

Käytännön politiikan pääteemassa nousee näkyviin se, mikä luokituksessa ja standardeissa on ongelmallista. Bowker ja Star ovat tiivistäneet (2002, 10-11) kysymyksen kolmeen pääkohtaan. Abstraktissa, ideaalisessa mielessä luokitusjärjestelmät ovat 1) ainutlaatuisia ja yhdenmukaisia (periaatteina esimerkiksi alkuperä, polveutuminen, ajallinen järjestys, funktionaalinen järjestys tai reseptit joita käytetään useimmin), 2) toisensa pois sulkevia ja selkeästi rajattuja sekä 3) täydellisiä.

Tosielämän luokituksissa (käytännön politiikassa) edellä mainittuja vaatimuksia ei kuitenkaan ole pystytty täyttämään. Kun kysymyksessä on ainutlaatuisuus, sen luonteesta ollaan usein eri mieltä; sitä ei oteta huomioon, se ymmärretään väärin tai rutiininomaisesti sekoitetaan erilaiset tai vastakohtaiset periaatteet keskenään. Molemminpuolinen

---

<sup>3</sup> Sosiaalisen konstruktionismin kritiikistä tästä lähtökohdasta ks. Michael, 1996.



poissulkeminen on sekin käytännössä usein mahdotonta, jos on erimielisyyttä tai ristiriitaisuutta jonkin objektin kuulumisesta tiettyyn kategoriaan. Myös kategorioiden täydellisyys on enemmänkin poikkeus kuin sääntö. On usein hyviä syitä olla ottamatta huomioon dataa, joka tekisi systeemistä ymmärrettävämmän. Vaikka anomalia myönnettäisiin, sen toteuttaminen olisi poliittisesti tai byrokratian kannalta liian kallista. Lisäksi on olemassa luetteloita, jotka eivät noudata mitään erityisiä kategorisointiperiaatteita.

Tästä johtuen jokainen luokitusjärjestelmä sisältää pakostakin dynaamisia kompromisseja, ja vaikka luokitukset lohkovat maailmaa hyödyllisiin kategorioihin, ne eivät kuvaa sitä millään yksinkertaisella tavalla. Tämä tuo mukanaan sosiaaliset, poliittiset ja organisatoriset agendat. Jokainen kategoria kertoo maailmasta oman tarinansa. Tämä vuorostaan kutsuu esiin luokituksen moniäänisyyden ja lisää ymmärrystä siitä, miten universaaleina esittäytyvät standardinarratiivit on konstruoitu. Luokitukset joko standardisoidaan tai ei. Jos ei, ne ovat rajoittuneet yksilölliseen tai paikalliseen yhteisöön ja/tai rajattuun keston.

Jokainen standardi ja jokainen kategoria arvottaa jonkin näkökulman ja vaientaa toisen. Luokituksiin liittyy täten keskeisesti moraalisen järjestyksen käsite ja sen suhde sosiaalisiin kategorioihin ja käytäntöihin (Foucault, 1970; 1979). Kategorioihin ja standardeihin sisäänrakennetut formaatit ("in-formation") kuitenkin harvoin kertovat siitä, minkälaista sosiaalista ja moraalista järjestystä ne rakentavat. Varsinkin arkielämän kategoriat ovat juuri niitä, jotka ovat kadonneet näkyvistä infrastruktuuriin, rutiineihin ja muihin itsestäänselvyyksiin. Luokitukset tulevat useimmiten näkyviksi vasta sitten, kun ne menevät rikki tai tulevat väittelyn kohteeksi.

Kategorisointia ja moraalista järjestystä käsittelevässä teoksessaan "Categorization and the Moral Order" (1984) Lena Jayyusi esittää, että kaikki kategorisointityö pitää käytännössä sisällään moraalisen järjestyksen ja sen, kuinka tätä järjestystä yksityiskohtaisesti sovelletaan arkielämän jokaisessa käänteessä. Normatiivisten standardien ja moraalisen järjestyksen väliset suhteet ovat tiiviisti kytkeytyneet arvioihin toimijoiden rationaalisuudesta ja kapasiteetista. Kategorisoinnit ovat kytköksissä niihin odotuksiin, päätelmiin ja kuvauksiin - toisin sanoen siihen rajatyöhön - joita moraaliryön standardien suhteen sekä oikeuslaitoksessa että arkielämässä jatkuvasti tehdään (Jayyusi, mt., 181-183). Esimerkkeinä Jayyusi mainitsee lääkärin ja äidin kategoriat sekä näiden kompetensseihin liittyviin velvollisuuksiin kohdistuvat odotukset.

Rajatyön merkitys moraalikoodina näkyy myös keskustelussa kategorioiden moniarvoisuudesta. Jotkut kognitiivisen psykologian ja kielitieteen edustajat (Rosch, 1973; Goldberg, 1999; Langacker, 1987) ovat lieventäneet vaatimusta selvärajaisista kategorioista korvaamalla ne niin sanotun prototyypin eli sumearajaisen kategorian käsitteellä. Prototyypikategoriolla on sisäinen rakenne, joka koostuu keskeisistä ydinmerkityksistä ja niitä ympäröivistä eriasteisista tapauksista. Kun lähestytään kategorioiden välistä vedenjakajaa ja niin sanottuja marginaalitapauksia, sama ilmaus voi kuulua kumpaankin kategoriaan. Tässä mielessä prototyypit on usein rinnastettu sekä Wittgensteinin perheyhtäläisyyden (1953) että tilastotieteen ehdollisen todennäköisyyden käsitteisiin (Rosch & Mervis, 1975).<sup>4</sup>

Prototyypikategorian ja ehdollisen todennäköisyyden käsitteillä on kuitenkin hankala kuvata, selittää ja perustella käytännön argumentaatioissa käytettyjä topoksia.<sup>5</sup> Kognitiivisen psykologian perusasettamuksiin kriittisesti suhtautuva Michael Billig on retoriikkaa ja argumentointia käsittelevässä teoksessaan (1987) todennut, että argumentin rationaalisuutta kuvaavat paikat ("locus" ja sen vastakkainen paikka "anti-locus") voivat yhtä hyvin sijaita kategorian ytimessä kuin sen reuna-alueellakin. Esimerkkinä hän mainitsee prototyypin käsitteen "varkaus" kategorisoinnin teoksi, joka kajoaa luvatta toisen omaisuuteen. Yhtä painokkaasti on kuitenkin väitetty, että nimenomaan omaisuus on varkautta (Billig, mt., 177). Kategorioiden sisältöjen ja rajojen häilyvyyteen ovat kiinnittäneet huomiota myös Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1999). Esimerkkeinä Jokinen (1999, 142) mainitsee eläinaktivistit, joiden toiminta voidaan kategorisoinnista riippuen nähdä terrorismina tai eläintensuojeluna. Tämä merkitsee sitä, että on siirryttävä kaksiarvoisesta eli bivalentista "joko tai" -kategorisoinnista ja päättelystä moniarvoiseen eli multivalenttiin "sekä että" -kategorisointiin.

Billig on luonnehtinut (mt., 148-185; ks. myös Järviluoma & Roivainen, 1997) kaiken argumentoinnin perustuvan erontekoon ja jännitteeseen kategorisoinnin ja partikularisaation, asioiden, tekojen ja tapahtumien tyypillisyyden ja ainutlaatuisuuden välillä. Asiat, tapahtumat ja ihmiset ovat jo lähtökohtaisesti ainutlaatuisia ja erityisiä, ennen kuin ne

---

<sup>4</sup> Kysymys on itse asiassa osajoukon ja kokonaisuuden välisestä suhteesta, jossa todennäköisyys = osaan sisältyvä kokonaisuus. Tilastotieteen todennäköisyys-käsitteen kritiikistä, ks. Kosko, 1993, 64-85.

<sup>5</sup> "Topos" on suomennettu näkökohdaksi Aristoteleen Retoriikan (1997) suomennoksessa.

sijoitetaan johonkin kategoriaan; toisaalta ne voidaan myöhemmin irrottaa tästä kategoriasta tai olla kokonaan sijoittamatta niitä yhteen tiettyyn kategoriaan. Kategorisointi ja partikularisaatio ovat kaksi strategiaa, jotka liittyvät kaikessa ristiriitaisuudessaan yhteen ja täydentävät toisiaan. Järviluoma ja Roivainen puhuvat (1997, 17) vastaavasti tyyppien tilannekohtaisesta rakentamisesta. Tällaiset kategorisoinnit rakennetaan yleensä periaatteella adjektiivi + kategoria (”mukava mies”, ”nätti tyttö”, ”hyvä poliisi”, ”paha poliisi”).

Vaatus kategorioiden täydellisyydestä ei vastaa käytännön politiikkaa senkään takia, että sumeat kategoriat ovat aina eriasteisesti painotettuja (”weighted”), aina jotakin enemmän tai vähemmän (”gradient categories”, Schaubert & Spolsky, 1986, 28-29). Kategorioiden lähtökohtaisella sumeudella ja moniarvoisuudella on useita käytännön politiikkaan vaikuttavia seurauksia. Moniarvoisuus selittää myös osaltaan sitä ilmiötä, mikä konkretisoituu portinvartijoiden arkisessa toiminnassa, niiden käytännön politiikassa.

Näin ollaan tullut porttiteorian ytimeen: niihin portteihin, kanaviin ja lohkoihin, joissa näitä laitteistoja käytettiin. Seuraavaksi niin sanotulle Arvomallille osoitettu kysymys ”miksi” tuottaa vastauksia, jotka täsmentävät myös edellä esitettyjä vastauksia kysymyksiin ”mitä” ja ”miten”.

#### 2.4 Arvot järjestykseen

Minkälaisia aineksia toimintatilanteeseen kuuluu? Lähtökohtana voi pitää kolmea ydinkohtaa, joita Laurent Thévenot (2002b) pitää inhimillistä vuorovaikutusta tutkivien sosiaalitieteiden keskeisinä hypoteeseina. Niillä on pyritty kartoittamaan sitä, minkälaisista osatekijöistä eli komponenteista edellä kuvattu toiminnan järjestäminen rakentuu.

Keskeisesti kysymys on 1) kunkin osatekijän toimintakyvystä eli kapasiteetista, 2) toiminnalle relevanteista objekteista, sekä 3) toiminnan onnistumisen mahdollistavasta koordinaatiosta. Esimerkiksi *markkinoiden* maailmassa toimintakyky liitetään useimmiten toimijoiden ymmärrykseen (rationaalisen toiminnan optimointi). Objektin tekee relevantiksi se, kuinka keskeisesti se on mukana markkinoilla tapahtuvassa vuorovaikutuksessa (raha, tavara), ja toiminnan koordinoitua edesauttavat ne instituutiot, konventiot ja pelaamisen säännöt, joista toimijat ovat samaa mieltä (markkinoilla tapahtuva kilpailu). Huomattavaa

edellä olevassa kolmijaossa on, että osatekijöiden kapasiteetit, relevantit objektit ja koordinaatio ovat pakostakin tiivistä kytkeytyneet toisiinsa.

Ratkaisevin ero verkkoteorioiden välillä onkin niiden suhtautumisessa toimintaohjelmien koordinaatio- ja kompromissilaitteistoihin (”coordination device”; ”compromising device”; Thévenot, 2001a) ja niiden rooliin toiminnan suuntaamisessa. Yhteisön korvaaminen tilanteella ei tarkoita yhteisöllisyyden sulkemista pois toiminnasta, vaan monien yhteisöllisyyksien ja toimintajärjestelmien samanaikaista osallistumista toimintaohjelman ylläpitoon ja muotoiluun. Olipa tilanne mikä tahansa, toimija on harvoin vain yhden roolin ja identiteetin kantaja ja jäsen vain yhdessä yhteisössä. Toiminnan ristiriitaisilla näyttämöillä tarvitaan jatkuvaa puurtamista, jotta edes näennäinen rauha saadaan turvattua ja ongelmat edes hetkeksi lakaistua maton alle.

Luc Boltanski ja Laurent Thévenot (1999; 2006 [1991]) ovat jakaneet erilaiset pragmaattiset käytännöt hallinta- ja arvojärjestyksiin (”regimes of practice”, ”orders of worth”), joihin toimijat omista käytännöissään ovat sitoutuneet ja kytkeytyneet (”engagement”). Tällaiset toimintaa koordinoivat hallintajärjestykset ja niihin sitoutuneet käytännöt ja objektit ottavat eri tavalla huomioon sekä sen palautteen, jonka toimintaympäristö antaa toimijalle, että sen tavan, jolla toimija ottaa tämän huomioon. Käytännöt sijoittuvat toisistaan poikkeaville näyttämöille (”scene”). Boltanski ja Thévenot ovat kiinnittäneet huomion hallinta- ja arvojärjestysten rakentamiseen, niiden tilanteiseen ylläpitoon ja historiallisiin muutoksiin sekä arvomaailmojen välisiin ristiriitoihin ja kompromisseihin.

Kun toimijat joutuvat ristiriitoja synnyttäviin tilanteisiin, niin Boltanskin ja Thévenotin mukaan tällöin vedotaan aina johonkin arvomaailmaan tietyn käsityksen puolustamiseksi. Argumenteissa vedotaan kytkentöihin ihmisten ja objektien välillä, olivatpa objektit materiaalisia tai ei, kuten tietokoneohjelmat, ohjesäännöt, valtakirjat tai perintöä koskevat lakipykälät. Usein vasta-argumentti haetaan jostakin toisesta arvomaailmasta. Esimerkkinä Boltanski ja Thévenot mainitsevat (1999, 365) omasta toimintaympäristöstään kirjallisuuden. Kirjaa voi ylistää siitä, että se on tunnettu (*maine*) tai että se myy hyvin (*markkinat*). Joku voi kiistää argumenttien hyvyyden väittämällä, että kirja ei ole tarpeeksi järjestelmällinen (*teollisuus*) tai että siitä puuttuu luova ote (*inspiraatio*). Joku toinen kaipaa kirjaan perhearvoja (*kotiseutu*) tai on näkevinään siinä tasa-arvon tai solidaarisuuden (*kansalainen*) vastaisia kannanottoja.

Minkälaisia olivat Cottonin arvojärjestykset? Jos ne kohtasivat julkista kritiikkiä, niin miten tätä kritiikkiä perusteltiin? Miten julkisuuden auktorisoima tekijyys yleensäkin jakautuu osiinsa siinä sosiaaliteknologisen maailman kolkassa, jota kutsutaan kirjallisuudeksi?

#### 2.4.1 Pöytälaatikosta julkisuuteen

Laurent Thévenot on kuvannut (2001b, 67) hallinta- ja arvojärjestyksiä ja niiden eroja seuraavasti:

*Taulukko 1 Sitoutumisen pragmaattiset regiimit (Thévenot, 2001b, 67)*

	<b>Tuttuuden hallintajärjestys</b>	<b>Säännönmukaisen suunnitellun toiminnan hallintajärjestys</b>	<b>Oikeutuksen hallintajärjestys</b>
Mikä hyvyys? Miten arvioitu?	Henkilökohtainen ja paikallinen sopivuus, tutussa ympäristössä	Onnistunut konventionaalinen toiminta	Yhteisen hyvän kollektiiviset konventiot
Mikä todellisuus? Mikä suorituskyky?	Tavallisten ja käytettyjen ympäristöjen jaetut kapasiteetit	Funktionaalinen väline	”Pätevä” objekti
Relevantin informaation formaatti	Paikalliset ja idiosynkraattiset havainnot	Toiminnan arkiset merkitykset	Koostaminen
Minkälainen toimija?	Ympäristöönsä kiinnittynyt persoonallisuus	Suunnittelija	”Pätevä” henkilö

Tuttuuden hallintajärjestys (”regime of familiarity”) perustuu henkilökohtaiseen sopivuuteen (”personal convenience”), jossa toimija on intiimisti kiinnittynyt tuttuun ympäristöön. Sopivuus saavutetaan tilassa, joka on useimmiten koti tai henkilökohtainen työtila ja jonka

maailma on järjestetty persoonallisten mieltymysten mukaisesti. Kiinnittymisen dynamiikka on suuresti riippuvainen paikallisista vihjeistä, joihin perehtymättömällä havainnoitsijalla ei ole pääsyä. Näyttämöllä käytetty kieli on indeksaalista ja ruumiillista. Tuttuuden käytäntöjä on yhtä monia kuin käyttäjiäkin.

Kirjallisuudessa kaikkein henkilökohtaisinta tuttuuden hallintajärjestystä edustaa kirjoittaja, jonka asuinpaikka on tuntematon muille kansalaisille. Käyttämillään työkaluilla ja niillä työstämillään muotoiluilla hän saa aikaiseksi kirjoitelman, joka heijastaa välitöntä kiinnittymistä kirjoittajan persoonallisiin tuntemuksiin ja arvostuksiin. Varmuuden vuoksi kirjoittajan olinpaikka on kuitenkin salattu tekijän, välineiden, kohteen ja tuloksen yksityisyyden turvaamiseksi. Tuloksena on kirjoittajan työpöydän laatikossa oleva pöytälaatikkoromaani, jonka ehdottomasti suurin arvo on se, ettei sitä tarvitse päteväittä muiden arvioinnilla.

Niin sanottu kulttuurihistoriallinen toimintateoria ("activity theory" ; Cole, 1996; Engeström & Miettinen & Punamäki, 1999) kuvaa hyvin sitä, kuinka pöytälaatikkoromaanin kirjoittaja (tekijä) muotoilee valitsemiaan työkaluja (väline) käyttäen informaation ja arvojen formaatteja (välineet, kohteet) ja saa näin aikaan kirjoitelman (tulos). Vaikka kirjoittaminen on tapahtunut koulussa lukemaan ja kirjoittamaan opituilla taidoilla (yhteisö), kirjoittaja ei ole tekemisistään kenellekään selitysvolvollinen. Kirjallisena toimijana hänen kapasiteettinsa jää vain hänen itsensä määrittelyn varaan, samoin kirjoitustyössä käytettyjen relevanttien objektien - kuten esimerkiksi käytettyjen kielikuvien tai kirjallisuuden genren - määrittely ja säätäminen.

Omakustanteen kirjoittaja tuo järjestelmään mukaan lisäksi myös lähiyhteisönsä ja sen arvot. Sukulaisten ja tuttavien omakustanteelle myöntämä yhteisöllinen arvonanto saattaa jopa olla pontimena siihen, että kirjoittaja kokee itsensä sukunsa edustajaksi ja tarjoaa tuotostaan kustantajalle, jotta mestariteos saadaan julkisuuteen kaikkien ihasteltavaksi. Jos pyyntö tuottaa kielteisen tuloksen, hän kustantaa joka tapauksessa teoksen itse ja jakaa sitä tuttavilleen joko ilmaiseksi tai pientä korvausta vastaan.

Kysymyksessä on edellä kuvailtu säännönmukainen suunniteltu hallintajärjestys ("regime of regular planned action"; Thévenot, mt.). Mitä tulee omakustanteen julkisuuteen, se rajoittuu lähinnä vain kirjoittajan sukulaisiin ja tuttavapiiriin, ja jos kirjastot, kirjakaupat ja kioskit

suostuvatkin ottamaan omakustanteen kokoelmiinsa tai julkinen kirjallisuuskritiikki ja yliopistollinen tutkimus hampaisiinsa, kysymyksessä on enemmän poikkeus kuin sääntö. Sekä pöytälaatikkoromaania että omakustannetta yhdistää vuorovaikutuksen pääasiallinen rajautuminen tekijään, välineisiin, kohteeseen ja yhteisöön.

Tässä kohtaa kulttuurihistoriallinen toimintamalli jää kuitenkin pahasti puolitiehen. Jos tarkoitus on todella saada käsikirjoitus kustannetuksi, mallista puuttuu kokonaan se osatekijä, joka antaa käytetyille säännöille ja niitä ylläpitäville ja muokkaaville monille ja monenlaisille yhteisölle niiden tarvitseman yleisen legitimitetin ja oikeutuksen. On otettava huomioon, että kirjoja kustantava ja valmistava yhteisö ei ole mikä tahansa yhteisö, vaan julkinen yhteisö, ja tämä tosiasia asettaa järjestelyille aivan erityiset vaatimukset.

Mikä siis takaa tuotteen formaatille riittävän pitkän ja vakaan liikeradan (”trajectory”) ja elinkaaren (”lifespan”), ellei suunnittelu? Thévenotin vastaus on: sen takaa formaatin pätevyysalue. Oikeutuksen hallintajärjestys (”regime of justification”; Boltanski & Thévenot, 2006 [1991]) sijoittuu lähes poikkeuksetta julkiseen ja yleiseen tilaan, jonka objektit, henkilöt ja arvot on pätevoidetty joko toiminnan laillisuuden takaavilla päätöksillä tai muilla toiminnan legitimitetin takaavilla ratkaisuilla. Kielenkäyttö on hyvin konventionaalista. Oikeutuksen hallintajärjestyksen arvomaailmoja (”orders of worth”) tukevat pätevät objektit ja henkilöt, jotka mahdollistavat laajamittaisen koordinaation ja konvergenssin eri toimijoiden välillä. Niiden konventiot ovat paitsi kollektiivisia myös julkisia ja perustuvat yleisesti hyväksytyihin arvoihin.

Näin on materiaalistien ja käsitteellisten formaattien muotoilu (”in-formation”; Thévenot, 2001b) yhdistetty yleisesti hyväksytyjä argumentteja ja arviointimuotoja (”evaluation format”) vaatimaan kommunikaation, kuten termin sanakirjamerkityskin antaa ymmärtää (”common” = ”yleinen, yhteinen”). Vasta se takaa tuotteelle kirjakauppa-, kirjasto- tai kioskirikijan statuksen ja julkisuuden. Kysymys on koko ajan toimijoiden ”kriittisestä kapasiteetista”, jonka analyysia ja sosiologiaa Boltanski ja Thévenot sanovat harjoittavansa.

Jako edellä lueteltuun kuuteen arvomaailmaan<sup>6</sup> vaikuttaa ensi lukemalta mielivaltaiselta, varsinkin kun niin sanotussa klassisessa sosiologiassa maailman monilukuisten

---

<sup>6</sup> Boltanskin ja Thévenot'n arvojärjestyksiä esitellyt Bruno Latour on ehdottanut (2003) näihin mukaan myös vihreyden (”green”) ja informaation arvomaailmoja.

arvokäsitysten olemassaolo oikeutetaan ja perustellaan sosiaalisilla ryhmillä ja niiden välisillä reviiiri- ja valtataisteluilla. Boltanski ja Thévenot eivät kuitenkaan perusta arvomaailmojen jakoa ja määrää sosiaaliin ryhmiin vaan erilaisiin tilanteisiin (1999, 365). He kuvaavat tällaisia samankaltaisuuteen eli ekvivalenssiin perustuvia tilanteita ja tilanteille relevantteja henkilöitä ja objekteja sanastoilla, joille he ovat vuorostaan hakeneet alkuperää käyttöoppaista ja kirjallisuuden tunnetuista klassikoista. Valinnan perusteena on poliittisen filosofian klassikkoteosten selkeys ja systemaattisuus ja käyttöoppaiden ajankohtaisuus.

Laurent Thévenot on taulukoinut (2001c) kuuden arvomaailman keskeiset ominaisuudet seuraavasti:

*Taulukko 2 Oikeutuksen arvomaailmat (Thévenot, 2001c)*

	Markkinat	Teollisuus	Kotiseutu	Mielipide	Kansalainen	Inspiraatio
Arviointitapa (arvo)	Hinta	Tuottavuus, tehokkuus	Kunnioitus, maine	Kuuluisa, maineikas	Kollektiivinen intressi	Kekseliäs, luova
Relevantin informaation formaatti	Rahapolitiikka	Mitattavissa: kriteerit, tilastot	Oraalinen, esimerkit, anekdootit	Semioottinen	Muodollinen, virallinen	Tunnepitoinen
Pätevät objektit	Tavarat ja palvelut	Tekniset objektit, metodit	Isänperintö	Merkki, media	Säännös, määräys, asetus	Taide, uskonto
Perustava suhde	Vaihto	Funktionaalinen liitos	Luottamus	Tunnistaminen	Solidaarisuus	Intohimo
Inhimillinen ominaisuus	Halu, ostettu valta	Ammattitaito, ekspertti	Auktoriteetti	Ylistäminen	Tasa-arvo	Nerokkuus
Ajan formaatti	Lyhytaikainen, joustava	Pitkäaikainen, suunniteltu tulevaisuus	Tutut toimintatavat	Muoti, trendit	Kestävä, jatkuva	Repeämä, vallankumous
Paikan formaatti	Globaali markkinapaikka	Homogeeninen, kartesiolainen avaruus	Kiinnittyminen läheisyyteen	Viestintä, verkot	Puolueeton	Arvonsa säilyttävä

Taulukosta on luettavissa, että jotta Cottonin maineeseen (mielipiteeseen) perustuvan merkkiarvon, teollisesti tuotetun käyttöarvon sekä yhteiskunnallisten ja elämyksellisten arvojen erikseen ja yhdessä tuottama yhteisöllisyys menisi kaupaksi, sarjan on ollut pakko täyttää myös tavaroiden vaihtoarvoilla pelaavien markkinoiden vaatimukset. Kuten toimijaverkkoteoriaa ja puheaktiteoriaa yhdistellyt Francois Cooren on todennut (2000, 178), minkä tahansa toimijan mission kertomuksessa pääpaino - jopa 90 prosenttia - asettuu vuorovaikutuksen kompetenssitilalle. Sama koskee sitä kertomusta, joka kuvaa Cottonin elinkaaren pätevyysaluetta. Seuraavissa alaluvuissa pyrin osoittamaan, että selviytyäkseen



kovassa kilpailussa Cottonin on ollut pakko luovia onnistuneesti läpi kaikki mainitut arvomaailmat.

Analyysia on siis jatkettava ja paneuduttava tarkemmin edellä mainittuun kolmanteen eli oikeutuksen hallintajärjestykseen ja sen arvomaailmoihin.

#### 2.4.2 Markkinat

Cottoniin suunnattu julkinen (ja erityisesti akateeminen) kritiikki on nähnyt sarjan muut arvojärjestykset kokonaan alisteisena vaihdolle. Muun muassa Pertti Karkama on väittänyt (1979, 150), että ”massaviihdeellä voidaan laajasti ymmärtää sellaista kirjallisuutta, missä vaihtoarvo hallitsee käyttöarvoa ja aiheuttaa tiettyjä laadullisia muutoksia teoksissa”. Sisäänrakennettua tällaisessa kritiikissä on, että siinä argumentoidaan kehäpäätelmän luontoisesti tietyn kirjallisuudenlajin kelvottomuutta väitteellä lajin ontologisesta statuksesta. Koska massaviihde on alisteinen vaihdolle, niin sen formaatit ovat alisteisia vaihdolle. Viihdekirjallisuutta koskeva kritiikki onkin keskittynyt pohtimaan nimenomaan arvojärjestysten välisiä suhteita.

Edellä esitetty markkinanäkökulma tuo esiin sen tosiasian, että Cotton-artefaktin yksi merkittävä intentio oli myydä itseään ja vieläpä mahdollisimman paljon. Tällä tavalla se turvasi paitsi oman olemassaolonsa myös tyydytti liittolaistensa ja koko kollektiivin tarpeita. Sarjan laaja levikki takasi kustantajan, kioskiyrittäjän, kirjoittajan, toimittajan, kirjanpainajan, myyjän ja asiamiehen menestyksen ja piti ne artefaktin liittolaisina aina siihen asti, kunnes haitat ylittivät hyödyt ja kaiken välittäjänä toiminut raha - yhteiskunnissa erittäin keskeinen artefakti ja toimija - hankki itselleen uusia liittolaisia.

Markkina-arvoilla voikin myös luonnehtia sitä tapaa, jolla Cottonia vuosina 1961-2000 kustantanut Kolmiokirja onnistui keskittämään itselleen kotimaisen kioski kirjallisuuden tuotantoa ja muodostamaan menetelmistään ja standardeistaan sen pakollisen kauttakulkupisteen, johon tukeutuen se pystyi kasvattamaan omaa osuuttaan markkinoista.

Kolmiokirjan oman historiikin mukaan yhtiön vuodesta toiseen jatkunut ylämäki alkoi tasaantua, kun tultiin 1970-luvun kynnykselle (Kangasniemi, 1991). Kilpailu kuitenkin

kiristyi ulkomaisten käännöspokkareiden ilmestyessä enenevässä määrin näyttämölle, ja pian kustantajalla oli riesanaan muita suuria viihdekirjallisuuden kustantajia. Alkavan laman myötä aikakauslehtien levikit kääntyivät laskuun, ja myös Kolmiokirjan tuotteiden menekki laski. Vuonna 1971 purettiin kirjanmyyntikartelli, joka rajasi aikaisemmin kirjanmyynnin ainoastaan kirjakauppoihin; tämän jälkeen lukemista sai myös tavarataloista ja halpahalleista. Lama vaikutti myös vähävaraisempien lehtitilauksiin, ja television viihdetarjonta parani. Ruotsalaisen kustantamon Wennerbergs Förlags Ab:n suuri osuus (24 prosenttia julkaistuista sarjoista vuonna 1980) osoittaa, että myös muista maista kalasteltiin Suomen markkinoilla (Ahtiainen, 1981, 31).

Kolmiokirja vastasi kovenemaan kilpailuun toimenpiteillä, jotka osoittautuivat menestyksellisiksi. Historiikki luettelee menestyksen tekijöiksi (mt., 25-38) aikakauslehtien hintasäännöstelyn purkamisen vuonna 1974 sekä markkinoinnin modernisoinnin ja yritysfuusion, jossa vanha perheyhtiö fuusioitiin ensin Uuden Suomen omistukseen vuonna 1977 ja sen jälkeen oululaiseen Liittoon vuonna 1983.<sup>7</sup> Vauhdin pysähtymistä viivytettiin myös henkilökunnan saneerauksilla.

Markkinoinnin modernisointi antaa hyvän kuvan niistä toimintatavoista, joilla yksi sarjan olemassaolon mahdollistama portti saatiin pidettyä riittävän yhteistyökykyisenä, avonaisena ja muuntuvana ottamaan vastaan vuosien mittaan jatkuvasti muuttuva tilanne. Erittäin oleellinen yhteistyökumppani ja liittolainen oli posti, koska se välitti tilauksia edullisella välityspalkkiolla ja sen konttorit olivat lähellä Kolmiokirjan tuotteiden lukijoita. Heti 1970-luvun alussa Kolmiokirja meni mukaan Lehtirenkaaseen, joka hoiti lehtien tilausmyyntiä, järjesti yhteisiä suoramyyntiprojekteja sekä isoja tilaajakilpailuita, joita pienen kustantajan olisi ollut mahdotonta hoitaa yksin. Yhtiöön perustettiin oma markkinointiosasto, joka samanaikaisesti hoiti myös julkaisujen kehittelyä. Markkinointia tehostettiin 1980-luvulla suoramarkkinoinnilla, irtonumeromyynnillä, asiamiesmarkkinoinnilla ja omalla puhelinmyynnillä yhteisillä kampanjoilla Rautakirjan kanssa. Levikin laskut saatiinkin pysähtymään ja kääntymään nousuun (Kangasniemi, mt., 24-35).

---

<sup>7</sup> Vastaavia esimerkkejä on kustannusalalla nähtävissä (mm. v. 2008) esimerkiksi WSOY:n ja AlmaMedian yritysryppäiden verkostoitumisessa.

Markkina-arvojen merkitys 2000-luvun Cottoneiden tuotannossa näkyy numeroiden ilmoitusten suurena kasvuna ja markkina-arvojen tunkeutumisena suoraan lukijan iholle, kun Tuurin kyläkaupan omistaja ilmestyy paitsi ilmoituksiin niin jopa osaksi tarinan henkilöahmoja (”Jerry Cotton kohtaa Vesa Keskinen”, otsikko *Helsingin Sanomissa* 30.7.2011).

Ensimmäinen Boltanskin ja Thévenot’in kirjaama arvojärjestys onkin kilpailun, rahan, hintojen, vaihdon, haluttujen arvojen, miljonäärien, voittajien, liikemiesten, opportunistien, omistuksen, intressien, ostajien ja myyjien markkinoiden maailma (”The Market World”, 2006 [1991], 203-211; 1999, 372). Sanastoaan he perustelevat Adam Smithin merkantilismia kuvaavalla klassikolla ”Kansojen varallisuus” (”Wealth of Nations”, 1776) sekä amerikkalaisella liikemiestaitojen opaskirjasella.

Markkinoiden maailmaa ei pidä sekoittaa taloudellisten suhteiden sfääriin, sillä se puolestaan koostuu vähintään kahden arvomaailman kompromissista ja koordinaatiosta, markkinoiden ja teollisuuden. Markkinoiden pitäminen omana erillisenä alueenaan auttaa kuitenkin erittelemään arvoja, joihin usein vedotaan, kun puhutaan Smithin tavoin vapaudesta, liberalismista ja markkinoiden aiheuttamasta harmonisesta järjestyksestä, jonka on väitetty aikaa myöten ylittävän yksilöiden ahtaat intressit.

#### 2.4.3 Teollisuus

Yleistä on, että markkinoiden maailmaa ei haluta pitää erossa teollisuuden arvomaailmasta. Niinpä mukaan Kolmiokirjan toimintoihin otettiin tuotekehittely. Yhdeksi kustannusyhtiön menestyksen tekijäksi nähtiin tuotteiden uudistaminen ja kehittäminen, tuotevalikoiman pitäminen monipuolisena ja tuotteiden ulkonäön parantaminen uusilla painokoneilla (Kangasniemi, mt., 25-38).

Portinvartijakoneisto oli myös aiheena Cottonin ja yleensäkin sarjakirjallisuuden teollisuuden arvomaailmaan kohdistuvalle kritiikille. ”Se tapahtumakulku, jonka kirjallinen teksti joutuu käymään läpi - ellei jo kirjoittajansa automaattisesti itse sensuroimana niin viimeistäänkin kustantamon sisä- ja ulkopuolisen esilukija-, kustannustoimittaja-, tarkistaja- ja haamukirjoittaja-armeijan mankelissa - lyö perusteellisuudessaan kirkkaasti laudalta kaiken sensuurin”, toteavat ”kulttuuriteollisuuden” kritiikot Horkheimer & Adorno (2008

[1944], 15). Samaan teollisen kulttuurituotannon mustaan aukkoon ovat heidän mukaansa pudonneet elokuva ja radio: ”Valistuksen taantuminen näkyy mittavimmillaan radiossa ja elokuvassa ilmenevässä ideologiassa. Siinä valistus koostuu ennen muuta tiettyyn vaikutukseen laskelmoivasti tähtäävästä valmistus- ja levitystekniikasta.” (mt., 19).

Yleinen moraalikritiikki kioskikirjallisuuden ja Cottonin inspiraatiomomenttia vastaan liittyy sarjan teollisen tuotannon kollektiivisuuteen. Monissa akateemisissa diskursseissa luovuus ja inspiraatio liitetään useimmiten ihmisyksilöön ja kollektiivisuutta pidetään luovuuden vihollisena. Kollektiivisuudella viitataan yleisesti sellaiseen työn organisaatioon, jossa useat kirjoittajat voivat käyttää samaa tekijänimeä tai tekijänimen korvaa sarjan nimi. Sarjakirjallisuuden tekstit muistuttavatkin kansanperinteen tekstejä: niiden autenttisuus ja vakioisuus syntyy vasta kollektiivisessä käytössä. Kulttuurisesti ne muistuttavat elokuvan, rockmusiikin ja jazzmusiikin tuotteita, jotka nekin syntyvät kollektiivisen työn tuloksena (Broms, 1985, 89).

Kirjallinen instituutio ja yliopistollinen kirjallisuudentutkimus sen osana ovat keskittyneet tekijänimiin. Kioskikirjallisuuden hyvyyden puutostila johtuu tällaisen kritiikin mukaan kioskikirjallisuuden tekijöiden nimettömyydestä: ”(Cottonin) kirjoittajat eivät uskalla esiintyä omalla nimellään, vaan käyttävät nimimerkkiä tai jättävät nimen kokonaan mainitsematta” (Mämmi, 1985, 6). Tällaiselle kritiikille kuvaavaa on, että ”kulttuuriteollisuutta” voimakkaasti 1940-luvulla kritikoanut niin sanottu frankfurtilaisten koulukunta nimesi ”turmeluksen” lähteeksi pääomamarkkinoiden lisäksi tuotannon kollektiivisuuden ja sen yhtenä esimerkkinä ”jatsin” (Horkheimer & Adorno, 2008).

Cottonien tekijöiden nimettömyys ei vastoin Mämmin käsitystä kuitenkaan ollut seurausta tekijöiden uskalluksen puutteesta, vaan siitä, että suuri osa kioskikirjallisuudesta myydään sarjanimillä, ei kirjoittajien nimillä. Nimettömyyden siis sanelivat teollisuuden ja markkinoiden arvojärjestykset eikä kirjoittajien häpeäntunne.

Näin on tultu Boltanskin ja Thévenot’n toiseen arvomaailmaan, joka on teollinen maailma (”The Industrial World”, 2006 [1991], 203-211; 1999, 372-373). Ekvivalenssin teollinen periaate tulee näkyväksi tuottavuusoppaissa ja ranskalaisen sosiologian perustajan Henri de

Saint-Simonin teoksissa<sup>8</sup>, joissa teollisuuden hyvyys arvona perustuu tehokkuuteen. Se puolestaan perustuu erilaisilla asteikoilla ja kriteereillä mitattavissa olevaan ammatilliseen pätevyyteen. Teollisuuden materiaalisia arvoja pidetään yllä organisoiduilla laitteilla, välineillä ja tunnusmerkeillä, jotka suuntautuvat ja investoivat tulevaisuuteen. Teollisessa maailmassa merkittäviä henkilöitä ovat asiantuntijat, joiden taitoja ja tietoja kuvaavat sanastot sopivat myös teollisiin objekteihin. Tällaiset henkilöt ja objektit ovat arvokkaita, kun ne ovat tehokkaita, tuottavia ja toimintakykyisiä. Välineinään ne käyttävät työkaluja, metodeita, kriteerejä, suunnitelmia, kuvioita, diagrammeja ja graafisia esityksiä. Niiden välisten suhteiden sanotaan olevan harmonisia, kun ne ovat organisoitavissa, mitattavissa, funktionaalisia ja standardisoitavissa.

#### 2.4.4 Kotiseutu

Jerryn klassinen vakiopari on agentti Phil Decker, joka kirjoittajille tarkoitetun ohjetekstin mukaan on ”vain näennäisesti Jerryn vastakohta” (ohjeet kirjoittajille, SKS KIA, Jerry Cotton -lehden arkisto). Kollegoiden välitön vuorovaikutus on koko ajan tekstissä näkyvissä keskinäisen dialogin ja huumoripitoisen sanailun muodossa. Cottonin inspiraation kesyttämisen (engl. ”domesticate” = kesyttää) lähteekin liikkeelle perheyhteisölle tyypillisistä arvoista. Perhemaailmaan sisältyy tavallisesti ns. vakiopareja (Harvey Sacksin ”standardized relational pair”, 1992), joita ovat muun muassa sulhanen-morsian, aviomies-aviovaimo, vanhempi-lapsi ja kollega-kollega (Järviluoma & Roivainen, 1997, 18). Perhe voidaan Harvey Sacksin mukaan (mt.) nähdä niin sanotuksi tiimirakenteeksi (”duplicative organization”). Siihen liittyy useimmiten moninaisia oikeuksia ja velvollisuuksia: kun parin toinen osapuoli mainitaan, toinenkin on ikään kuin läsnä.

Tällainen arvojärjestys sisältyy perheen, suvun, säädyn, kotimaisuuden ja hierarkioiden *kotiseudun* maailmaan (”The Domestic World”; Boltanski & Thévenot, 2006 [1991], 164-178; 1999, 370). Boltanskin ja Thévenot’in käyttämä sanasto sisältää poimintoja nykyajan käytösoppaista sekä Jacques-Bénigne Bossuetin<sup>9</sup> teoksen (1686) kommentaareista. Ihmisten ja objektien arvoa määrittävät niiden väliset läheiset ja henkilökohtaiset suhteet ja traditioihin nojaavat hierarkiat (engl. ”domestic” = kodin, koti-, perhe-, kotoinen, kotirakas, kotimainen, kesy, kotiapulainen; lat. ”domesticus” = taloon kuuluva, talon, kotoinen, kodin

<sup>8</sup> Tunnetuin Saint-Simonin teollista arvomaailmaa käsittelevistä teoksista on ”Du Système industriel” (1823).

<sup>9</sup> Bossuet oli 1600-luvulla elänyt tunnettu ranskalainen piispa, teologi ja saarnamies.

keskeinen; perheeseen kuuluva, perhettä koskeva; yksityinen, oma; kotimainen), jotka ilmenevät perheiden lisäksi työpaikoilla, perityissä tavoissa ja käytöksessä, käyntikorteissa, lahjoissa, taloissa ja arvonimissä. Arvonanto, luottamus, auktoriteetti, kunnioitus, välitön vuorovaikutus, anekdootit ja esimerkit kuvaavat perustavia suhteita ja informaation muotoja tähän maailmaan kuuluvien toimijoiden välillä.

Cottoneissa ystävää ei edes hädässä ammuta.<sup>10</sup> Cottonin kytkeytyminen perhemaailmaan näkyy kaikkein selvimmin tarinoiden henkilöissä ja näiden välisissä suhteissa. Sarjan maailmassa on pysyvästi kaksi tiimiä: lakia edustavat agentit ja lakia järjestäytyneesti rikkovat rikolliset. Jerry Cottonin ”lähiperheeseen” kuuluvat agenttikollegat Phil Decker ja Neville sekä esimies tarkastaja High, kaukaisempia perheenjäseniä ovat muut agentit, poliisit ja muut viranomaiset.

Sarjaa kuvanneiden yliopistollisten tutkielmien mukaan (Räsänen, 1978; Mämmi, 1985; Raivio, 1990) Cottonin agentteja vastassa oleva rikollismaailma on vastaavasti järjestäytynyt omiin perheisiin, jotka saattavat taistella reviiireistä myös keskenään. Rikolliset jakaantuvat pysyvästi pää- ja sivurikollisiin: päällikkö suunnittelee rikoksen, työnjohtajat valvovat sen onnistumista ja palkkarengit tekevät konkreettiset työt. Järjestäytyneen rikollisuuden kummisetien nauttima kunnioitus, vasikoiden pettäjä luottamus, sisäpiirin ammattirikollisia yhtä hyvin kuin agenttien historiaa koskevat anekdootit ja näiden amatööreille antamat esimerkit toistavat sellaisenaan Boltanskin ja Thévenot’n perhemaailman sanastoa. Sekä agenttien että rikollisten perhemaailmaan kuuluvat hierarkiat ovat selkeitä, ja auktoriteetilla on lähes ehdoton määräysvalta siihen, mikä toiminnassa ja vuorovaikutuksessa on hyväksyttyä ja mikä ei. Hallitsevia koodeja ovat käytöskoodi ja kunnian koodi, joiden rikkomisesta saattaa olla hyvin vakavia seurauksia.

Kustannustoiminnassa tällainen yhteisöllisyys on vastaavasti keskittynyt tuoteperheisiin, joiden kukin jäsen noudattaa oman lajityyppinsä konventiota tai eroaa muuten toisistaan, mutta joita yhdistää jäsenyys samassa tuoteperheessä. Kustannusyhtiö Kolmiokirjan tuoteperheissä keskityttiin harrastelehtiin ja kioskikirjallisuuden jännitystä ja romantiikkaa sisältäviin viihdelukemistoihin, joita varsinkin 1960-luvulla synnyttiin entisten jatkoksi tiuhassa tahdissa (Kangasniemi, mt., 22). Perheen metafora ulottui konkreettisesti ”oikeaan”

---

<sup>10</sup> Esimerkki sarjan mustasta huumorista on Cottonin numero 21/1980, jonka otsikko oli ”Hädässä ystävä ammutaan”.

perhemaailmaan siten, että yhteen kotiin saatettiin tuolloin tilata useita Kolmiokirjan lukemistoja: äidille Perjantai, tyttärelle Regina ja pojalle Jerry Cotton (Kangasniemi, mt., 23). Tuoteperheen perheenisäykset (esimerkiksi Regina v. 1959, lääkärisarjat vuodesta 1966 sekä Kultasarja v. 1964), tuoteperheen yksittäisten jäsenten kuolemat (Sexton Blake v. 1963 ja Jeff Conter v. 1964) sekä tuoteperheen sisäiset hierarkiat ja traditiot voidaan lukea suoraan yhtiön taloudellisena rationaalisuutena yhtiön omasta historiasta (Kangasniemi, mt.).

Lajityypin eli genren käsite voidaan sekin palauttaa perheen tai suvun sanastoihin. Wittgensteinin tunnettua perheyhtäläisyyden metaforaa (1981) myötäillen tyyppiä voi edustaa useampi kuin yksi esiintymä. Lajityypin voi ajan ja paikan koordinaatistossa yhdistää perheen lisäksi myös suvun käsitteeseen, sillä lajityyppi saattaa historiallisen kehityksen kuluessa jakaantua moniin alalajeihin, ja toisaalta lajin jokainen yksittäinen perheenjäsen kantaa aina mukanaan (oikean perheenjäsenen tavoin) sukunsa hyvinkin iäkästä geenistöä. Ilmiö näkyy selvästi Cottonin lajityypistössä, jonka on todettu rakentuvan sekä rikos- ja poliisiromaaniin uudemmissa että seikkailukertomuksen ikaikaisista normeista ja konventioista (Räsänen, 1978; Mämmi, 1985; Raivio, 1990).

Lisäksi Cotton kehitti erityisen perheyhteyden kotimaisiin lukijoihin muuntamalla sarjan sisällön vastaamaan paikallisia kulttuurisia tarpeita; yleisesti sarjan hahmot tunnustettiin ”suomalaisista” piirteistään (Heikkilä, 1981).

Henkilökohtaiset suhteet ovat usein osaltaan myös tuotteen maineen perustana, sillä sana jonkin tuotteen hyvyydestä kiertää yhteisöissä - varsinkin nykyajan sosiaalisessa mediassa - erittäin nopeasti. Toimijoiden välinen luottamus ja niihin perustuvat sopimukset saattaa usein olla menestyvän yrityksen yhtenä perustana, ja teollinen tuotanto arvostaa usein paitsi ammatillista auktoriteettia ja tiimityöskentelyä myös tuotannon traditioita. Jo edellä käytetty ilmaisu ”tuoteperhe” on tyyppillinen esimerkki kompromissista, joka on tehty *teollisuuden* arvomaailman (tuote) ja *kotiseutuun* perustuvan arvomaailman (perhe) välillä.

Kotimaisen maailman yhteisölliset arvot ottavat reilusti etäisyyttä *inspiraation* maailmaan. Niissä investoidaan formaatteihin, joiden koodaus perustuu sääntöihin ja konventioihin, ei hetken mielivaltaan ja intohimoisten elämysten anarkismiin. Toisaalta useimmissa tapauksissa on nähtävissä kotimaisen yhteisömaailman selkeä pyrkimys kompromissiin arvomaailmojen välillä. Niin rakkaus kuin muutkin inspiroivat elämykset saattavat joskus

olla myös perheen olemassaolon perusta. Hyvän käytöksen, kunnian ja arvonimien koodit koskevat usein yhtä hyvin kansalaisyhteiskuntaa kuin pelkästään perhemaailmaa.

#### 2.4.5 Kansalainen

Seuraava yleinen arvojärjestys sisältyy Boltanskin ja Thévenot'n regiimeissä *kansalaisuuden* maailmaan ("Civic World"; 2006 [1991], 185-193; 1999, 371-372). Tällainen julkinen (lat. "civilis" = julkinen, kansalaisia koskeva, valtiollinen, kansanomainen, kansanmielinen) arvojärjestys hakee Boltanskin ja Thévenot'n tulkinnassa sanastonsa ammattiliittojen oppaista sekä Jean-Jacques Rousseau'n klassisesta teoksesta "Yhteiskuntasopimus" ("Du Contract Social", 1762). Kansalaisyhteiskunnan hallintamuoto perustaa perheyhteisön tavoin auktoriteettinsa hallitsijaan, jonka asema yksilöiden itsekkäiden intressien yläpuolella varmistaa tasa-arvon ja yhteisen hyvän. Se on kuitenkin vastakkainen sekä henkilökohtaisille riippuvuuksille että maineen riippuvuudelle muiden mielipiteistä. Pääpaino on olioissa, jotka eivät ole yksilöitä, vaan kollektiiveja. Yksilöt ovat relevantteja vain kollektiivihenkilöinä. Tärkeitä toimijoita ovat valtio, julkiset ja viralliset laitokset, edustajat, delegaatit ja relevantit objektit, jotka ovat aineettomia, kuten säännöt, koodit ja proseduurit, tai materiaalisia, kuten julkiset tilat ja äänestyskopit. Arvostettuja suhteita ovat ne, jotka mobilisoivat ihmisiä kollektiiviseen toimintaan.

Kansalaisyhteiskunnan maailmaan kuuluu se, että Jerry Cotton on jo yksittäisen numeron etukannessa merkitty kollektiivihenkilöksi ja liittovaltion delegaatiksi sarjalogolla "G-mies Jerry Cotton". Liittovaltion agenttien viranhoito käy lähemmin selville numeroiden alkujen juonitiivisteistä: ne ovat yleensä täynnä vaaroja ja yllätyksiä, joten kansalaisyhteiskunnan yhteys *inspiration* arvomaailmoihin tehdään selväksi heti alussa. Agenttien ja poliisien yhteispelissä on kysymys paitsi perheyhteisöstä myös kollektiivisesta toiminnasta kansalaisyhteiskunnan virallisten laitosten ja säädösten antamalla resursseilla.

Tampereen yliopiston kurssikirjassa "Sanataiteen suhde todellisuuteen" (Karkama, 1979, 152) massavihteestä puhutaan "todellisuuskuvaa vääristävänä kirjallisuutena", ja sanotaan, että yhteiskunnallisesti kysymys on "kovin epädemokraattisesta ilmiöstä". Vastapainoksi kasvattajat tarjoavat "humanistista viihdettä" (Salminen & Minkkinen, 1976). Arvoasetelma on heilläkin yhteiskunnallinen: "Jos esimerkiksi työolosuhteet ovat sellaiset, että ne tekevät



ihmisestä loppuun ajetun, ei humanistinen viihteentekijä voi tyytyä tarjoamaan hänelle huumematkaa FBI:n ja gangsterien pariin tai unimaailmaan. Haaste on paljon suurempi”.

Käsityksissä Cottonin suhteesta kansalaisyhteiskunnan poliittisiin arvoihin ilmeni samanlaista ristiriitaa. Olavi Räsänen epäili opinnäytteessään (1978) Cottonia ”lievästä vasemmistolaisuudesta”. Vastakkaista mieltä oli toimittaja Hannu Taanila radioesitelmässään (1975), jonka mukaan Jerry Cotton edustaa ”amerikkalaista imperialismia”. *Suomen kuvalehdessä* olleessa kirjoituksessa (3.3.1978) taas epäiltiin Cottonille yli sata käsikirjoitusta tehneen Pentti Pesän ”tehneen Cottonista sosialistisen”.

Boltanski ja Thévenot eivät löytäneet omasta aineistostaan sopua kansalaisyhteiskunnalle ja *markkinoille*, mutta esimerkiksi kansalaisyhteiskunta ja *teollisuus* ovat tehneet kompromisseja muun muassa työvoimaa koskevan lainsäädännön muodossa. Lisäksi tuotteiden jakelua ja logistiikkaa säätelevät säädökset vaikuttivat konkreettisesti Cottonin sisältöön muun muassa siten, että postikuljetuksen varmistamiseksi julkaisuun oli säädösten vaatimuksesta sijoitettava myös sanaristikoita ja jatkokertomuksia (Bagge, 2007).

#### 2.4.6 Maine

Cottonin ehkä kaikkein tunnetuin arvomaailma on julkiseen arvonantoon, kunnioitukseen, tunnettuuteen, tunnistukseen, suosioon ja vakuuttamiseen perustuva *maineen* arvomaailma (”The World of Fame; ”The World of Renown”; Boltanski & Thévenot, 2006 [1991], 178-185; 1999, 371). Tästä hyvänä esimerkkinä on Mauri ”Moog” Konttisen rockyhtye Kontralle sanoittama kappale ”Jerry Cotton”<sup>11</sup>, joka vuonna 1978 kantautui lujaa nuorison ja muidenkin kuulijoiden korviin radiokanavien ja erilaisten festivaalien kovaäänisten välityksellä. Siinä aineellistui tiettyä merkkiarvoa tuottavien tuotemerkkien - rockyhtye Kontra ja G-mies Jerry Cotton - liittoutuminen keskenään laajalti toistetun ja vieläkin yleisesti tunnetun kertosakeen ”Jee Jee Jerry Cotton” välityksellä.

Ilmiö toistuu mediassa kautta linjan. Kun tunnettu poplaulaja Emma Salokoski julkaisee uuden albuminsa, niin se sisältää lainakappaleet Tuomari Nurmion, Bob Dylanilta ja Dave Lindholmilta (*Eeva*, 9/2008). Vastaavasti kun kirjailija Leena Lander ilmoittaa saman Eeva-

---

<sup>11</sup> Kappale perustuu The Kinksin hittiin ”Jack the Idiot Dunce”, jonka sanoituksella ei ollut mitään tekemistä Jerry Cottonin hahmon kanssa.

lehden kolumnissaan lukeneensa tunnettujen kirjailijoiden Anna-Leena Härkösen ja Riku Korhosen uudet romaanit, niin jokaisen vastaavan uutisen myötä paitsi Härkönen, Korhonen ja Lander myös Eeva-lehti kasvattaa oman polttomerkinsä mainetta. Ja kun Kaarina Honkasen nuortenkirjan Kaitsu fanittaa Jerry Cottonia, niin osansa Cottonin sädekehästä saavat sekä Kaitsu että Honkanen.

Boltanskin ja Thévenot'n valitsemassa sanastossa maineen arvomaailma on peräisin suhdetoimintaa käsittelevästä oppaasta ja Thomas Hobbesin teoksesta ”Leviathan” (1997 [1651]), varsinkin sen luvusta, joka käsittelee kunnioitusta. Toisin kuin esimerkiksi yhteisöjen maailma maineen arvomaailma ei perustu henkilöiden väliseen hierarkkiseen ketjuun tai henkilön tai tuotteen ominaisuuksiin, vaan pelkästään niihin kohdistuviin mielipiteisiin. Henkilöillä ja objekteilla on arvoa vain suhteessa julkisen arvonannon konventionaalisiin merkkeihin. Relevantteja henkilöitä ovat tunnetut julkisuuden henkilöt, tähdet, mielipidejohtajat ja journalistit. Kurantteja objekteja ovat tavara- ja tuotemerkit, kustannusyhtiöt, kirjat, media, haastattelut, kunniamerkit, sanomien lähettäjät ja vastaanottajat, kohdeyleisöt, lehdistötilaisuudet ja kirjojen julkistamiset. Juorut, huhut, suhdetoiminta, muoti ja sensaatiot auttavat julkista näkyvyyttä ja kuuluvat maineen arvomaailmaan.

Ranskalainen kulutussosiologi Jean Baudrillard on määrittänyt (1981, 87) tällaisen maailman merkkien järjestelmäksi ja nostanut tuotteiden vaihtoarvon (*markkinat*) ja käyttöarvon (*teollisuus*) rinnalle niiden merkkiarvon (*maine*). Ihmiseen, asiaan tai artefaktiin painettu polttomerkki on irtaantunut alustastaan, ja merkkien ilmiäiset (merkitsijä) ovat alkaneet esiintyä merkkien sisältöinä (merkitty). Merkkiarvon erontekoihin perustuva logiikka hylkii tulkintaa, jossa subjektin ja merkin välinen suhde palautetaan tarpeeseen, pelkkään käyttöarvoon. Koodin hallitsema merkkiarvo tulee muun muassa esiin mainonnassa, minkä kautta kulutusyhteiskunta oikeuttaa itsensä.

#### 2.4.7 Inspiraatio

Sellaiset *inspiraation* maailmaan kuuluvat toiminnot ja niitä kuvaavat termit kuten rakkaus, jännitys, hirviöt, vaarat, fantasiat, räjähdykset, seikkailut ja yllätykset (Boltanski & Thévenot, 1999, 159-164) ovat tyypillisiä myös viihdekirjallisuudelle. ”Ja vaikken koskaan

ylennystä saa, niin en seikkailuja lopettaisikaan”, julistaa Jerry edellisen laulun sanoituksessa (Kontra, 1978).

Seikkailukertomusta voi yleisemminkin pitää kirjallisen teoksen allegoriana (Macherey, 1978, 42 - 43; ks. myös Prince, 1982, 141-142): se on luonnostaan täynnä yllätyksiä. Jos kaikki olisi annettu etukäteen mallissa eikä mitään uutta tapahtuisi, lukijan harjaantunut silmä näkisi etukäteen tapahtumat eikä jännitysefektiin ja muihin tunnetiloihin perustuvaa lukijaelämystä syntyisi. Seikkailukertomuksen lukija seuraa tapahtumien kehittymistä ja elää mukana niiden kaikissa järkytyksissä. Jokainen momentti on seikkailu sinänsä. Periaatteessa Cotton on siis täynnä inspiraation maailmaan kuuluvia yksityiskohtia.

Boltanskin ja Thévenot'n sanastossa *inspiraation* maailma ("The Inspired World"; 2006 [1991], 159-164; 1999, 370) edustaa yleistä hyvää, jonka sanasto perustuu paitsi luovuutta käsitteleviin kirjoitusoppaisiin myös Pyhän Augustinuksen käsitykseen kaikkien arvojen välittömästä yhteydestä suureen ulkoiseen alkulähteeseen, sen muista lähteistä riippumattomaan armoon ja suopeuteen. Augustinuksen mainittu teosklassikko on nimeltään "City of God" (1984), alkuperäiseltä nimeltään "De Civitate Dei". Siinä maailma on yhteydessä kaiken alkulähteeseen, joka on maailman ulkopuolella ja josta kaikki mahdollinen arvo virtaa. Se perustuu armoon ja on sen takia riippumaton muiden mielipiteistä. Se syntyy ennen kaikkea omasta ruumiista ja ilmenee parhaiten asketismissa ja erityisesti tunteiden alueella. Siihen liittyviä termejä ovat pyhyys, luovuus, taiteellinen aistimellisuus, mielikuvitus jne. Viittaus tähän maailmaan tapahtuu aina kun ihmiset peräävät arvoa välittämättä muiden mielipiteistä.

Inspiraatio (lat. *in-spiro* = innoittaa, herättää, synnyttää) ilmenee erityisesti lasten, hullujen ja taiteilijoiden henkilökohtaisessa ruumiissa, mutta myös objekteissa, niiden ominaisuuksissa ja tyypillisissä suhteellistamisen tavoissa. Tällaiset intuitiiviset, originaalit, vallankumoukselliset ja kaikista rajoituksista piittaamattomat "mielen seikkailut" toimivat vastapainona teollisuuden, markkinoiden, koulutuksen, kasvatuksen ja perhe-elämän ennalta tiedetyille, samankaltaisuuteen jäätyneille rutiineille. Elämyksellisyyden ja luovuuden arvojen on nähty toteutuvan erityisesti kirjallisuuden, musiikin, tieteiden ja taiteiden alueilla, Boltanskin ja Thévenot'n mainitsemina esimerkkeinä Baudelaire, Cocteau, Einstein, Galileo, Mozart ja Shakespeare (mt., 160).

Pelkkä periaate ei kuitenkaan riitä argumentoimaan tuotteen kuulumista tiettyyn arvomaailmaan. On jännitysromaaneja, jotka eivät ole yhtään jännittäviä, seikkailukertomuksia joiden yllätykset ovat täysin ennalta arvattavia, ja kauhuromaaneja jotka eivät pelota ketään. Kuten populaarikirjallisuuden jännitysformuloita tutkinut George Dove on todennut (1989, 40), jännitys efektinä on eri asia kuin jännitys genrenä. Tuotteen kategorisointi johonkin lajityyppiin saattaa toimia sen jonkin arvomaailman - esimerkiksi maineen, teollisuuden ja kotimaisuuden - yhtenä perustana, mutta se ei vielä välttämättä takaa sen kuulumista inspiraation maailmaan.

Toisaalta luovuuden arvot ovat aina tavalla tai toisella ottaneet kantaa johonkin traditioon, genreen tai kategoriaan, kuten edellä oleva henkilöluettelo osoittaa. Mozartinkin oli sävellystyössään otettava huomioon oman aikansa musiikin traditiot ja konventiot, eikä Baudelairen riittäminen onnistunut ilman käsitystä siitä, mikä on runo.

Viihdekirjallisuuden inspiraation maailmaa on kritisoitu perhe- ja kasvatusarvoilla. Kun markkinoiden ja teollisuuden arvoihin viitaten on perusteltu, että Cottonissa on liian vähän tai ei ollenkaan inspiraatiota, niin akateemiset kasvattajat ovat puolestaan väittäneet, että Cottonissa ja viihdekirjallisuudessa yleisemminkin on liian paljon inspiraatiota. ”Yhä useammat vanhemmat ja muut kasvattajat kyselevät pelästyneinä, mistä ovat peräisin lasten ainekirjoituksiin, piirustuksiin ja leikkeihin ilmestyneet tappajat, kiduttajat, vampyyrit, lepakkoihmiset, ruumiinsyöjät, -myöjät ja -ryöstäjät, muumiot ja muut kummajaiset; mistä kyyninen ja pessimistinen ”kovis”-asenne. Olisiko näihin ainakin yhtenä syynä kaupallisen massaviihteen voimakas esiinmarssi ja sen sisällön raaistuminen?”, kyselevät Jerry Cottonia Helsingin Sanomien mielipidesivulla viihdekirjallisuuden esimerkkinä käyttäneet Antero Salminen ja Sirkka Minkkinen (1976). Kilttien lasten Muumilaaksoon oli siis ilmaantunut tuhma mörkö, joka oli pelästyttänyt paitsi lapset myös näiden kasvattajat.

Kriitikkojen ironinen viittaus Cottonin kielenkäyttöön yhdistää sekin sarjan inspiraation maailmaan. Cotton ei tarjonnut lukijoilleen ainoastaan jännitystä vaan myös huumoria, jolla Cottonin juoniselosteina konkretisoituvissa periteksteissä (Virtanen, 2001) lähinnä tarkoitettiin kielellistä leikkittelyä ja siihen liittyviä kielellisiä ja kirjallisia keinoja. Myös tässä tulee näkyviin jännityksen tapaan se kahtalaisuus, joka inspiraation arvoihin aina liittyy: toisaalta kysymys on funktiosta, toisaalta vallitseviin konventioihin ja traditioihin kantaa ottavasta ilmiöstä. Huumorissa on kysymys säännellystä hölynpölystä (”controlled

nonsense”), kuten aihepiiriä tutkinut sosiologi Michael Mulkay on aiheitaan luonnehtinut (1988, 4). Hän on lukuisilla esimerkeillä osoittanut (mt., 152-178), kuinka niin sanottu huumorimoodi on monin tavoin uppoutunut yhteiskuntajärjestystä koodaaviin sosiaalisiin rakenteisiin.

Salmisen, Minkkisen ja Karkaman käyttämät argumentit kertaavat hyvin Boltanskin ja Thévenot’n luonnehdintaa siitä, kuinka yläilmojen fantasioissa liitelevä inspiraation maailma palautetaan takaisin maanpinnalle ajan ja paikan koordinaattien sekä perheen, kasvatuksen ja koulutuksen vakiintuneiden tapojen ja teollisten rutiinien toimesta (2006 [1991], 163-164). Kurikäytännöt ovat kaikkialla samanlaiset: lapset pannaan kouluun, hullut laitokseen tai lääkekuurille, taiteilijat rahakoneiden myllytykseen, galleriaajonoihin, taidekriitikon hampaisiin tai nimettömyyden autiolle saarelle, tutkijat apurahajärjestelmän ja yliopistolaitoksen kontrolliin. Cotton ei tehnyt tästä poikkeusta, sillä sen inspiraation maailma joutui jatkuvasti neuvottelemaan statuksestaan muiden arvomaailmojen kanssa. Tällaisten erontekojen yleisyyttä osoittaa sekin, että Thévenot on sijoittanut *inspiraation* maailman sekä *markkinoiden* ja *teollisuuden* maailmat taulukkonsa ääripäihin kuvaamaan niitä lukuisia kiistoja ja argumentteja, joita inspiraation maailman ja muiden arvomaailmojen välille on synnytetty.

### 2.5 *Metodina kompromissi*

Edellisessä luvussa pyrin antamaan alustavan vastauksen kysymyksiin ”mitä”. Se haarukoi yleistä vastausta siihen kysymykseen, että mistä oikein on kysymys, toisin sanoen mikä on Cottonin portinvartioinnin ”pointti”, sen järki ja mieli. Se puolestaan haastaa seuraavaksi vastaamaan kysymyksiin ”miksi” ja ”miten”. Vastaukseen on jo lyhyesti viitattu aikaisemmin. Boltanski ja Thévenot ovat kiinnittäneet huomiota paitsi hallinta- ja arvojärjestysten välisiin eroihin myös niihin menetelmiin ja toimintatapoihin, joilla erojen aiheuttamat kiistat on pyritty ratkaisemaan.

Cottonin *maineen* arvomaailmassa toistuu sama käytäntö kuin muissakin arvomaailmoissa: arvot kietoutuvat monella tapaa toisiinsa. Vaikka tavallinen minkä tahansa tuotteen mainos kertoo vain mielipiteensä tuotteesta, se useimmiten joutuu oikeuttamaan mielipiteensä muiden arvomaailmojen argumenteilla. Tämä konkretisoituu Kontran Cotton-laulun (1978) sanoituksessa:

”Kädet ylös, olette pidätetty / ja mitä tästä lähtien sanotte, / voidaan käyttää todisteena teitä vastaan. / Kuka roistojen kauhu on, / G-mies rohkee ja peloton? / Kuka kaveri on kolmekahdeksikon? / Jee jee, Jerry Cotton. / Kuka ajaa punaisella Jaguarilla, / on naama kuin George Naderilla? / Jos jossain vilahtaa gangsterin kaali, / niin toimii sepänsällin spesiaali. / Ei rumat kukat saa rehottaa, / ne sähkötuoliin istuttaa / uskollinen, urhee, rehellinen Jerry Cotton. / Kuka taitaa kolmannen asteen / ja osaa viedä roistoille haasteen? / Kuka soittaa kolmessa tuurissa / serenaadia G-ruudissa? / Ja taidolla, jonka Hoover loi, / hän pahat pojat imuroi. / Jees, mä hyppään Jaguariin / ja ajan Max Salosen baariin. / Taas unohtuu isoäidin ohjeet / ja tervapampun opettamat ruhjeet. / Nevillen kanssa mä pöydän alle ryyppään New Yorkin jokaisen urpon / mut juomaksi kelpaa vain neljän ruusun bourbon. / Jees, mä olen Connecticutista, / mut ei se mun mainetta kutista. / Jos turvaudut korruptioon, / mä paan kädet kainaloon / ja takkini käänteiden välistä kaivelen mä muutaman dollarin; / näin vasikoiden kanssa tulee toimeen pollari. / Mä oon paras mies FBI:n, / tarkastaja High sanoi niin. / Ja vaikken koskaan ylennystä saa, / niin en seikkailuja lopettaisikaan. / Ja Helenit ja Nelliet muodon vuoksi vain vähän kiinnostaa, / Phil Deckerin kanssa on paljon hauskeempaa. / Jos rötöksiä on sun omatunnolla, / soita äldeekaksikolmeviisinolla / ja tunnusta Jerrylle sovinnolla. / Ei eläkkeelläkään Jerry rauhaa saa, / hän kanalan aikoo perustaa. / Hei, kettu, kanala on piiritetty, tuu ulos tai käytän kyynelkaasuu!”

Cottonin *inspiraatioon* perustuva arvomaailma tulee laulun sanastossa näkyviin seikkailuissa (”ja vaikken koskaan ylennystä saa, niin en seikkailuja lopettaisikaan”), väkivallassa (”jos jossain vilahtaa gangsterin kaali, niin toimii sepänsällin spesiaali”) ja sankaruudessa (”kuka roistojen kauhu on, G-mies rohkee ja peloton”). *Kotiseudun* perhemaailmaan kuuluva kasvattajien ja auktoriteettien kunnioitus saa kyytiä (”taas unohtuu isoäidin ohjeet, ja tervapampun opettamat ruhjeet”), ja sen tuloksena juopotellaan taju kankaalle (”Nevillen kanssa mä pöydän alle ryyppään New Yorkin jokaisen urpon”). Kaikelle antaa taustaa kekseliäs sananvääntö tyyliin ”serenadi G-ruudissa”, ja ilmaisu tulvii groteskia ironiaa: ”Ei eläkkeelläkään Jerry rauhaa saa, hän kanalan aikoo perustaa.”

Cottonin kotoinen *perhemaailma* tulee selkeästi näkyviin sarjan sanaston vakiintuneista tunnusmerkeistä. Jerryyn, Philin ja Nevillen lisäksi laulussa mainitaan sarjan vakinaiset toimijat ja objektit ”tarkastaja High”, ”G-mies”, ”kolmekahdeksikko”, ”punainen Jaguar”, ”George Nader”, ”sepänsällin spesiaali”, ”Max Salosen baari”, ”New York”, ”neljän ruusun bourbon”, ”Connecticut” ja ”FBI”. ”Phil Deckerin kanssa on paljon hauskeempaa” kuin Helenin ja Nellien kanssa, ja juopottelukin tapahtuu Nevillen seurassa. Ironinen metatason kommentti ”Jees, mä olen Connecticutista, mut ei se mun mainetta kutista” on valaiseva esimerkki *kotiseudun* maailman (Connecticut) ja *maineen* arvomaailmojen kohtaamisesta.

Kontran sanastossa Cottonin *kansalaisyhteiskunta* on lain ja oikeuslaitoksen asialla: ”Kädet ylös, olette pidätetty, ja mitä tästä lähtien sanotte, voidaan käyttää todisteena teitä vastaan.” Virkaa hoidetaan pilkuntarkasti lakeja noudattaen: ”Jos turvaudut korruptioon, mä paan

kädet kainaloon”. Kollektiivinen intressi näkyy tavoitteissa: ” Ei rumat kukat saa rehottaa, ne sähkötuoliin istuttaa, uskollinen, urhee, rehellinen Jerry Cotton.” Kollektiivihenkilön rooli ja kollektiiviseen ryhmään kuuluminen kuuluvat myös asiaan: ”Mä oon paras mies FBI:n, tarkastaja High sanoi niin.” Töitä kansalaisyhteiskunnan hyväksi tehdään aikaa ja vaivaa säästämättä: ”Kuka soittaa kolmessa tuurissa, serenadia G-ruudissa.” Koko laulu tulvii rikos- ja seikkailukertomusten lajikehyksen tunnusmerkkejä: Jerry on ”roistojen kauhu, G-mies rohkee ja peloton”, joka ”osaa viedä roistoille haasteen tai ”istuttaa ne sähkötuoliin”. Rehdin kansalaisuuden arvoja rakennetaan ”vasikoiden” ja ”pollareiden” sekä ”uskollisten, urheiden ja rehellisten” toimijoiden avulla.

Sen sijaan laulun sanoitus kätkee näkyvistä sen tosiasian, että Cotton on fiktio eli jo määritelmänsä mukaisesti artefakti (*teollisuus*). Samoin ei löydy vihjettä siitä, että Cotton on kaupoissa myytävänä (*markkinat*). Paradoksaalista kyllä, juuri tähän liittyy maineen arvomaailman ja yleensäkin merkkiarvojen, tuotemerkkien ja tavaramerkkien kantava voima: yksi maineen kulmakivistä on henkilön tai objektin tunnettuuteen perustuva tunnistaminen. Cottonin kohdeyleisöltä ei tarvitse kysyä, saako tuotetta kaupoista tai minkälainen tuote se on - he tunnistavat eron muihin tuotemerkkeihin jo tuotteen maineen perusteella. Mainonnan tiivis yhteys markkinoiden kilpailudentiteetteihin ja teollisuuden tuotteisiin onkin nähty yhtenä niin sanotun tavaaraestetiikan perustana (Haug, 1982).

Laulussa kuvattu arvomaailmojen liitos sotii sitä vastaan, että kukin arvojärjestys eroaa toisistaan, joskus varsin perustavalla tavalla. Miten siis kyseistä ongelmaa on pyritty ratkaisemaan?

Boltanskin ja Thévenot´n sanastossa ongelmien ratkaisussa keskeistä on ekvivalenssin periaate (”establishment of equivalence”; 1999, 361-363). Yksi tapa lopettaa väittelyprosessi on tehdä sovinto. Se vaatii paitsi osapuolten halua ja kykyä kompromisseihin myös yhteisymmärryksen ja erimielisyyden varustamista samoilla tai samankaltaisilla, yhteisesti hyväksytyillä ja säännönmukaisilla työkaluilla. Ongelman ratkaisussa keskeistä on samankaltaisuuden eli ekvivalenssin perustaminen ja sillä todistelu. Jotta pystyy osoittamaan toiselle sen, mikä on menossa väärin, on perusteluissa vedottava aikaisempiin tapauksiin. On pystyttävä kokoamaan yhteen mahdollisesti hyvinkin erilaisia henkilöitä ja objekteja, ja saatava aikaan ekvivalenssi näiden välille. Operaatio oikeutetaan vetoamalla ekvivalenssin

periaatteeseen, mikä puolestaan selventää sen, mitkä ominaisuudet ja objektit tapauksia yhdistävät ja saavat aikaan niiden samankaltaisuuden.

Myös kanssatoimijoiden välinen yhteisymmärrys perustuu vastaavaan operaatioon. Jotta yhteinen ymmärrys tulisi mahdolliseksi, yksittäisten henkilöiden on luovuttava yksityisyydestään ja suuntauduttava kohti sellaisia yleisyyden muotoja, jotka ylittävät henkilöt ja tilanteet, joissa he ovat osallisina. On otettava huomioon sellaiset ekvivalenssin vakiintuneet käytännöt, jotka ovat osallistujille itselleen ulkopuolisia. Tavallisessa arkisessa toiminnassa ekvivalensseja ei käytetä harkittuun tai punnittuun reflektioon. Sen sijaan ekvivalenssit, joita käytetään toiminnan koordinaatioon, voivat olla koteloituja objekteihin tai objektivoituihin sääntöihin. Tällaisia arvojärjestelmiin kytkeytyneitä mekanismeja ovat erilaiset tutkintotodistukset, koodit, työkalut, rakennukset ja koneet (Boltanski & Thévenot, 2006 [1991], 142). Yleisiä objekteja, joilla vakiintuneita käytäntöjä usein työelämässä perustellaan, ovat ajan standardisointi ja aikataulut.

Kompromissi onkin Boltanskille ja Thévenot'ille (2006 [1991], 293-335) se keskeinen proseduri eli menettelytapa, jolla arvomaailmojen keskinäistä suhdetta yleisesti pyritään hallinnoimaan. Yksi tapa tehdä kompromissi näkyy ilmaisuisissa, joilla erillisistä objekteista on muodostettu arvojärjestyksiä yhdistäviä uusia yhdistelmiä. Boltanski ja Thévenot mainitsevat (mt., 277) esimerkkinä sanonnan ”työväen oikeudet”, jossa on yhdistetty kahden arvojärjestyksen relevantit objektit: työntekijät (*teollisuus*) ja näiden oikeudet (*kansalainen*). Vastaavia esimerkkejä löytyy myös kirjallisuudesta. ”Jännityslukemistossa” kytkeytyvät toisiinsa sanat jännitys (*inspiraatio*) ja lukemisto (*teollisuus*). ”Kioskikirja” yhdistää terminä sekä myyntipaikan (*markkinat*) että tuotteen (*teollisuus*).

Arvomaailmojen kytkeytyminen yleisesti toisiinsa näkyy yhtä selkeästi Karl Marxin kirjoituksissa. Marxin mukaan (1985, 44-49) tuotanto, vaihto ja kulutus ovat kokonaisuuden osia, eroavuuksia ykseyden sisällä, eri momenttien välillä tapahtuvaa vuorovaikutusta. Kulutus ilmenee tuotannon momenttina siten, että tuotanto ei luo ainoastaan kulutuksen kohdetta vaan myös kulutustavan ja siinä mielessä myös kuluttajan (Marx, 1979, 208). Teollisuuden ja markkinoiden kompromissi näkyy muun muassa tavassa, jossa työvoima (teollisuus) tavaraksi siirryttyään muuttuu myymisen ja ostamisen kohteeksi (markkinat).



Tällaisen kompromissi- ja koordinaatiolaitteiston välttämättömyys tulee välittömästi esille luettelossa Cottonin olemassaololle välttämättömistä osatekijöistä. Ilman kustannusyhtiötä ja tämän palkkaamia kirjoittajia, kääntäjiä ja toimittajia ei myöskään lukijoille olisi mitään tarjottavaa (*teollisuus*); ilman kirjoitus-, kieli- ja kirjallisuusteknologiaa ja niiden avulla rakennettuja formaatteja ei olisi sanoja, kielioppeja, kirjallisia tekstejä sekä kirjansivuja ja -kansia, joista kirjallisten teosten konkreettiset rakennusaineokset koostuvat (*teollisuus*); ilman diskursiivisia objekteja, lajityyppjä, kertomuksia ja argumentteja ei olisi mitään, mistä lukija saisi irti jotakin järkevää, kiinnostavaa tai ostamisen arvoista (*teollisuus, inspiraatio, markkinat*); eikä ilman painoteknologiaa ja jakeluorganisaatioita Cotton tavoittaisi lainkaan lukijakuntaansa (*teollisuus*). Kaikkea yhdistävänä tekijänä oli sarjan saavuttama kansainvälinen tunnettuus (*maine*).

Kysymykset ”mitä”, ”miten” ja ”miksi” johdattavat seuraavaan kysymykseen ”missä”. Seuraavassa luvussa pragmaattisen sosiologian sanasto tarjoaa vastaukseksi porttiteorian ”portteja”, jotka on Koherenssimallissa nimetty ”rajakohteiksi” (”Boundary Object”; Star & Griesemer, 1989).

## 2.6 Päämääränä koherenssi

Paikkojen ja muiden kategorioiden asemointiin, järjestämiseen ja nimeämiseen perustuvaa rajatyötä voi kuvata sellaisilla termeillä kuin samankaltaisuus, vertailu, arviointi, vertauskuvat ja yhtäläisyydet, liittäminen ja kokoaminen. Tällaisen toiminnan seurauksena joistakin paikoista tulee niin sanottuja pakollisia kauttakulkupisteitä, jotka pystyvät muita tehokkaammin liittoutumaan heterogeenisten ainesten kanssa ja vakauttamaan paikkojen sijaintia.

Edellisissä luvuissa on jo käyty läpi käytännön esimerkkejä siitä, minkälaista työtä luokitukset ja standardit tekevät. Myös Geoffrey Bowker ja Susan Leigh Star pitävät (2002, 10) tärkeämpänä pohtia kategorioiden tekemää työtä kuin abstrakteja argumentteja representaatiosta<sup>12</sup>. Tällöin luokitusten keskinäinen integraatio ja koordinaatio nousevat keskeiseen asemaan. ”Todellista on se, mikä vastustaa muutosta”, on Bruno Latour (1987) luonnehtinut tilannetta, toistaen tällä tavalla perinteisen pragmatiikan keskeisen lähtökohdan,

---

<sup>12</sup> Kategorioiden tilanteiseen käyttöön ovat niin sanotussa diskurssianalyyysissä kiinnittäneet huomiota muun muassa Arja Jokinen (1999, 142) ja Michael Billig (1987, 149-150).

jonka mukaan ”asiat jotka havaitaan todellisina ovat todellisia seurauksissaan” (Thomas & Thomas, 1917).

Suunnittelijoiden ja asiantuntijoiden lähes päivittäin kohtaama artefaktien, tekstien ja käytössä olevan teknologian vastarinta, resistanssi (käsitteestä ks. myös Derrida, 1988, 10), vaikuttaa siihen, miten kaikkialla läsnä olevia luokituksia ja standardeja sekä säilytetään että muutetaan. Luokitusten ja standardien yhtenäistäminen synnyttää Geoffrey Bowkerin ja Susan Leigh Starin mukaan (2002, 115-117) väistämättömän syklin palautteita ja todentamisia, joilla laaja-alaisia infrastruktuureja pyritään hallinnoimaan. Ihmisten, asioiden ja prosessien monitasoisuus ja moniäänisyys aiheuttavat sen, etteivät luokitukset koskaan lopullisesti lukitu paikoilleen. Jokaisessa yhteiskunnassa on kuitenkin vain rajattu määrä teknologioita, joilla informaatiota varastoidaan. Seurauksena on välineen ja viestin lähentyminen ja yhdentymisen eli konvergenssi (Bowker & Star 2002, 46-49; Callon, 1991, 144-148), jota muun muassa Marshall McLuhan (1964) on osuvasti kuvannut kirjoituksissaan.

Kun periaatteessa rajaton määrä objektien ontologioita joudutaan rajaamaan datan keräämisen pragmatiikalla, syntyy väistämätön inertia niiden kategorioiden välille, jotka ovat jo käytössä. Tästä syystä historiallisesti satunnainen informaation rakentuminen näyttää usein väistämättömältä. Miten luokituksiin väistämättä liittyvää jännitettä typologian ja topologian välillä ja sen aiheuttamaa konvergenssia on käytännön politiikassa pyritty hallinnoimaan? Yksi käytetty keino on artefaktien, tekstien, teknologian, rahan ja ihmisten vuorovaikutuksessa syntyvien faktojen ja artefaktien stabilointi, vakauttaminen. Toimijat värväävät hankkeeseensa osallistujia, pragmaattisen sosiologian termein ”liittolaisia” (”allies”) useista paikoista, tulkitsevat uudestaan näiden intressit sopiviksi omiin ohjelmallisiin päämääriinsä ja sen jälkeen vakiinnuttavat itsensä hankkeen portinvartijoina. Michel Callon ja Bruno Latour ovat antaneet (1981) prosessille nimen ”interessement” kuvatakseen noviisien intressien kääntämistä ammattilaisten intresseiksi.

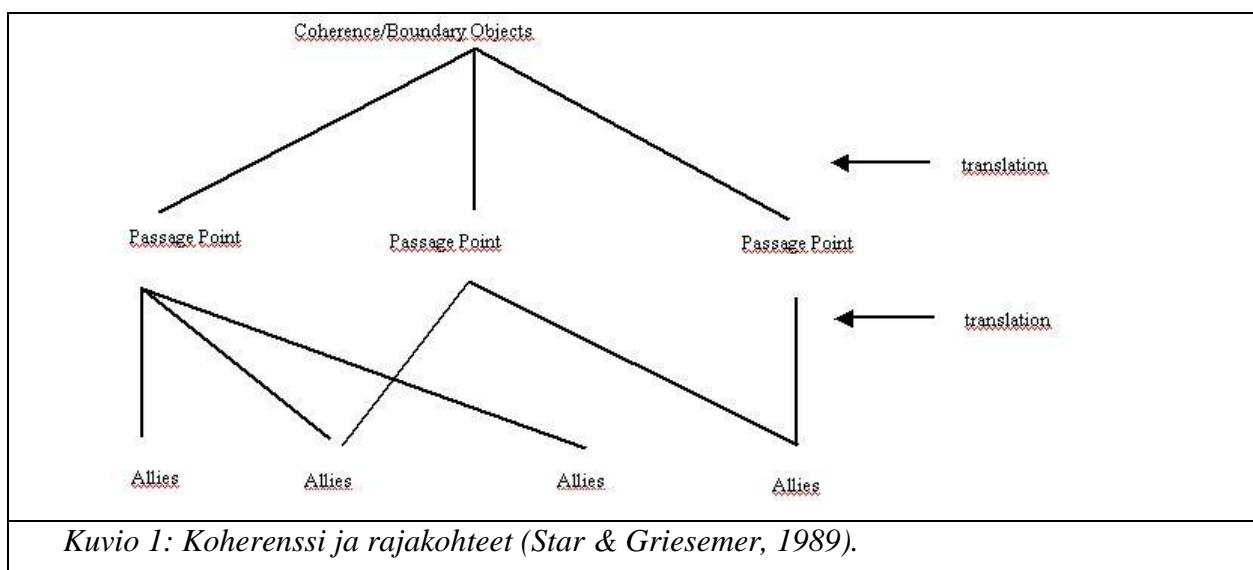
Pragmaattisen sosiologian perustava ero muihin porttiteorioihin onkin siinä tulkinnessa, jonka toimijaverkkoteoria ANT antaa kanavalle ja sen merkitykselle. Kanavien portteina, kanavina ja niiden lohkoina konkretisoituvissa pakollisissa kauttakulkupisteissä tapahtuva vuorovaikutus on nimenomaan kehystettyä vuorovaikutusta (”framed interaction”, Latour, 1996, 231). Miten kehys määritellään ja mistä se koostuu? Kehys on sen symbolisen ja

konventionaalisen aspektin (Goffman, 1959; 1967; 1974; ks. myös Peräkylä, 1990) ohella käsitettävä myös termin kirjaimellisessa merkityksessä: kehyksen rakentamisessa ovat mukana kaikki ne materiaaliset objektit, jotka osallistuvat vuorovaikutukseen, mukaan luettuina vaatteet, seinät, mediat, jopa sanat (Cooren, 2000, 173; Latour, 1996, 231). Objektit sekä kanavoivat ("channel") ja paikallistavat ("locate") että ulkoistavat ("dislocate") vuorovaikutusta, niin että materiaalisten ja diskursiivisten objektien välinen vuorovaikutus laskostaa ("fold") toimintaan ja sen tuloksiin sekä globaalin että lokaalin ulottuvuuden. Useissa sosiologisissa ja diskurssianalyttisissä selitysmalleissa tehty eronteko makroon ja mikroon menettää tällöin merkityksensä (Latour, 1991, 106).

Ilmaisia pakollinen kauttakulkupiste ("Obligatory Passage Point") käyttivät Michel Callon ja John Law selostaessaan käännöksen käsitettä (Callon & Law, 1982), ja käyttöä jatkoivat Callon aiheenaan merentutkimus (Callon, 1986) ja Law (1987) aiheenaan teknologian kehitys. Bruno Latour nosti pakolliset kauttakulkupisteet merkittäviksi toiminnan selittäjiksi Louis Pasteurin toimintaa käsittelevässä tutkimuksessaan (Latour, 1988a) ja muissa sosiaalitekniikkaa käsittelevissä artikkeleissaan (1990; 1991). Portinvartijat miellettiin keskeiseksi osaksi käännöksen sosiologiaa jo suuntauksen perusteoksessa (Callon & Latour, 1981), jossa todetaan: "Käännöksellä ymmärrämme kaikkia niitä neuvotteluja, laskelmia, taivuttelun ja väkivallan tekoja, joiden ansiosta toimija saa aikaan sen, että se ottaa itselleen vallan puhua toisen toimijan tai voiman nimissä."(mt., 279).

Niin sanottu instituutioiden ekologia (Star & Griesemer, 1989) kehittää edellä mainittuja käsitteitä tavalla, joka ei etukäteen oleta minkään näkökulman tiedollista johtavaa asemaa; esimerkiksi amatöörien näkökulma ei ole lähtökohtaisesti sen huonompi tai parempi kuin ammattilaistenkaan. Tuloksena on sellaisen konvergenssin synnyttäminen, joka mahdollistaa erilaisista sosiaalisista maailmoista kotoisin olevien toimijoiden keskinäisen liitosten ja kytkösten koordinoinnin ("co-ordination") ja rinnakkain asettamisen ("alignment").

Ekologinen tulkintamalli on antireduktionistinen siinä mielessä, että analyysin yksikkönä on koko hanke. Se sisällyttää prosessiinsa useita erillisiä sosiaalisia maailmoja, jotka eivät välttämättä ole edes tekemisissä toistensa kanssa muuten kuin pakollisten kauttakulkupisteiden kautta ja välittämällä. Susan Leigh Starin ja James R. Griesemerin koherenssimallin mukaan hankkeen onnistumiselle ja koherenssille riittää kaksi keskeistä tekijää: metodien standardisointi ja rajakohteiden kehittäminen.



Rajakohteina konkretisoituvat luokitukset ovat objekteja yhteistoimintaa varten yli sosiaalisten maailmojen. Ne asuttavat useita käytännön yhteisöjä ja tyydyttävät jokaisen omat informaatiovaatimukset. Työkäytännöissä ne ovat objekteja, jotka kykenevät sekä matkustamaan rajojen yli että pitämään yllä pysyvää kestävää identiteettiä. Niitä voidaan räätälöidä kohtaamaan jokaisen yhteisön vaatimukset ja tarpeet; ne ovat tässä mielessä joustavia ja asiakasystävällisiä. Samaan aikaan niillä on yleisiä identiteettejä yli toiminnallisten kehysten. Tämä on mahdollista, kun antaa kohteiden olla heikosti strukturoituja yleisessä käytössä ja vahvasti strukturoituja yksittäisessä räätälöidyssä käytössä. Ne ovat sekä monimielisiä että vakaita; ne voivat olla sekä abstrakteja että konkreettisia, ja ne ovat läheisessä yhteydessä standardien syntyyn.

Omassa tutkimuksessaan, joka käsitteli kalifornialaisen luonnontieteellisen museon perustamista, kehitystä, toimijoita, toiminnallisia perusteita ja hallinnointia, Star ja Griesemer käsitteellistivät (1989, 392) rajakohteiksi varsinaisen museon lisäksi nisäkkäiden lajit ja alalajit, Kalifornian valtion alueen ja maaston, Kalifornian ympäristön fyysiset tekijät (kuten ilmaston ja vuotuiset sademäärät) sekä kerättyjen eläinlajien asuinpaikat. Käytännön politiikassa nämä rajakohteet sovittivat yhteen erilaisia näkökulmia, toteuttivat sekä heterogeenisyyden että yhteistyön vaatimuksia, loivat yhteisiä ymmärryksen alueita, varmistivat reliabiliteetin eri alueiden välillä, keräsivät formaatteihin sisältyvää tietoa, joka säilytti hybridin integraation huolimatta ajan, tilan ja paikan vaihtelusta sekä antoivat

mahdollisuuden määrittelemättömälle lukumäärälle koherentteja käännöksiä. (Star & Griesemer, mt., 390).

Vaikka Star ja Griesemer kehittivät rajakohteen käsitteensä Callonin, Law'n ja Latourin näkemysten pohjalta, Joan H. Fujimura esittää (1992, 169 - 172) näiden painottavan saman ilmiön eri puolia. Kun jälkimmäiset (esimerkiksi Latour, 1987; 1995) kuvaavat Fujimuran mukaan ensi sijassa faktojen vakauttamista, Star ja Griesemer kohdentavat tarkastelun kollektiiviseen työhön erilaisia näkökulmia ja agendoja edustavien toimijoiden kesken.<sup>13</sup> Fujimuran mielestä kuitenkin molemmat näkökulmat ovat tärkeitä. Yhdistäväksi tekijäksi hän tarjoaa ”standardipaketin” (”Standardized Packages”) käsitettä.

Standardipaketti määrittää käsitteellisen ja teknisen työtilan (”work space”), joka on konkreettisempi, paremmin strukturoitu, vähemmän moniselitteinen ja vähemmän hahmoton kuin rajakohde. ”Harmaana laatikkona” se yhdistää useita rajakohteita standardisoiduilla menetelmillä, jotka edelleen rajaavat ja määrittävät toisiaan. Tällaisen työkalupaketin käyttö mahdollistaa faktojen stabilisoinnin suuremmalla varmuudella kuin rajakohteet, vaikka nekin tekevät vastaavaa työtä sosiaalisten maailmojen yhteistyön varmistamiseksi. Standardipaketit toimivat rajapintoina (”interface”), jotka helpottavat käsittelemään resurssien (käsitteiden, taitojen, materiaalien, tekniikan, instrumenttien) virtaa. Rajapinta koostuu keinoista, joilla vuorovaikutusta tai viestintää tehostetaan paikoissa, ”joissa ihmiset kohtaavat” (Hughes, 1971) tai monitasoiset pisteet leikkaavat toisensa. Esimerkkeinä standardipaketeista Fujimura on kuvannut (1996) geeniteknologiaan liittyviä teorian ja standardisoinnin yhdistelmiä.

## *2.7 Prosessi vuorovaikutuksena*

Käännösmallin ero esimerkiksi Kurt Lewinin käsityksiin korostuu yhteenvedossa, jonka Shoemaker on tehnyt (mt., 9) tämän porttiteoriasta: ”Vaikka kanavat, lohkot ja portit termeinä viittaavat fyysisiin rakenteisiin, niin on selvää, etteivät ne ole objekteja lainkaan, vaan edustavat prosesseja, joiden kautta jotkut yksiköt askel askeleelta kulkevat omaa tietään, keksinnöistä käyttöön.” Shoemaker itse panostaa ilmiön viimekätisenä selityksenä

---

<sup>13</sup> Bruno Latour on myöhemmissä teoksissaan (1999a; 2005) nostanut kollektiivit poliittisen prosessin keskeisiksi toimijahybrideiksi.

”sosiaalisen järjestelmän” selitysvoimaan (mt., 75), siis yhteiskunnan ostensiiviseen määritelmään.

Myös ANT korostaa prosessin merkitystä, mutta sen mukaan kanavat, lohkot ja portit ovat sekä fyysisiä että diskursiivisia objekteja, ja kysymys on siitä, miten ne hetki hetkeltä tapahtuvassa prosessissa (ja siihen liittyvissä muunnoksissa, korvauksissa ja muussa vuorovaikutuksessa) laskostuvat ja nivoutuvat toisiinsa ja niiden kanssa tekemisiin joutuviin toimijoihin.

Vuorovaikutusmalli on käyttänyt hyväkseen muun muassa verkon ja verkoston käsitteitä. Verkostoteorioiden välisiä eroja kuvannut José Malavé on jakanut (1998) teorian sen mukaan, miten ne painottavat käsitteessä ”verkko” (”network”) verkon (”net”) ja työn (”work”) välisiä suhteita. Malavén oma Muunnos-korvaus verkko (”Transformation-Displacement Network”; TDN) korostaa työn osuutta. Systeemitheorioiden litteät verkot (”flat nets”) häivyttävät Malavén mukaan näkyvistä sen tilanteisesti kehittyvän prosessin (”ongoing process”), jonka osatekijöitä ovat verkkoa koossa pitävät yhteen liittämisen käytännöt (”interlocking practices”).

John Law onkin (1994) kiinnittänyt huomiota siihen lähes pakkomielteiseen tapaan, jolla sosiologit kuvaavat ja käsitteellistävät asioita mieluummin substantiiveilla kuin verbeillä. Niinpä paljon käytetty termi ”sosiaalinen järjestys” perustuu mielikuvaan järjestyksestä jonkinlaisena objektina, rakennusta ympäröivinä telineinä, jotka pysyvät paikallaan kun ne kerran on pystytetty. Järjestäminen (”ordering”) on kuitenkin osuvampi ilmaus kuin järjestys (”order”), sillä sosiaalinen järjestys ei ole koskaan täydellistä. Se on aina enemmän tai vähemmän uhanalaista, muiden suopeudesta riippuvaa ja helposti menetettävissä. Pikemminkin kysymys on omaa toimintaansa refleктоivasta ja jatkuvasti itseään korjaavasta rekursiivisesta prosessista (mt., 14 - 18) kuin johonkin kiinteään ”perustaan” nojaavasta kaiken alkulähteestä.

Toiseksi kysymys ei ole sosiaalisesta vaan sosiaaliteknologisesta järjestämisestä (”sociotechnical ordering”; Law, mt., 2). Se mitä kutsutaan sosiaalisesti on materiaalisesti heterogeenista: puhetta, kirjoitusta, ihmiskehoja, tekstejä, koneita ja arkkitehtuureja. Kaikki nämä ja monet muut elementit sisältyvät sosiaaliseen ja esittäytyvät sellaisena. Sosiaalisen järjestyksen ongelma on siis muotoiltava uudelleen sosiaaliteknologisen järjestämisen

ongelmana. Tämä pitää sisällään näkemyksen, että ihmistoimijoiden lisäksi järjestämiseen osallistuu myös ihmisten kanssa liittoutuneita ei-inhimillisiä toimijoita.

Kolmanneksi kysymys ei ole vain yhdestä sosiaalisesta järjestyksestä ("the social order"), vaan monesta (Law, mt., 2 - 3). Yksi yhtenäinen sosiaalinen järjestys saattaa olla unelma, tai painajainen, mutta käytännössä sellaista purismia voi tavata vain kaikkein keinotekoisimmassa tietokoneympäristössä.<sup>14</sup> Tämän takia yhteiskunta on jo lähtökohdiltaan kompleksinen, monimutkainen ja sotkuinen (Law & Mol, 2002).

Kaikelle järjestämiselle olennaista on järjestämisen kohteiden kiinnittäminen tiettyyn aikaan ja paikkaan. Kevin Hetheringtonin mukaan (1997, 184) tämä vaatii (myös kirjallisuuden kommunikaatiolta) dynaamista kolmiulotteista rajatyötä, joilla materiaaleja ja erontekoja 1) asemoidaan tiettyyn paikkaan ("placing"), 2) järjestetään ("ordering") ja 3) nimetään ("naming"). Näin jätetään taka-alalle Eukleideen geometria, hermeneutiikka, symbolit, kulttuuri ja universaalit kategoriat ja siirrytään monimuotoiseen heterogeeniseen topologiaan, joka laskostaa subjektiivisen kokemuksen osaksi materiaalista maailmaa ja abstraktin potentiaalisuuden osaksi konkreettista aktuaalisuutta. Materiaalisten ja diskursiivisten objektien vuorovaikutus on se keskeinen maasto ja toiminnan ydin, josta myös portinvariantit saavat elinvoimansa ja rakentavat identiteettinsä.

## 2.8 Mallien sanastot

Edellä on kuvattu malleja, joiden välisiin liitoksiin sekä kytkös porttiteoriaan että kytkös dataan perustuu. Seuraavaksi on kysyttävä, miten tällaiset liitokset saadaan aikaan. Vastaus löytyy mallien sanastoista.

Michael Hoey on teoksessaan "Lexical priming" (2005, 13) painottanut "alueiden" ja "genren" merkitystä tavassa, jolla sanat hakeutuvat toistensa yhteyteen. Sanat "pohjustavat" ("priming") toisten sanojen esiintymistä, ja sanat ja sanayhdelmät "latautuvat" ("loading") konteksteilla ja teksteillä, joiden yhteydessä ne ovat aikaisemmin esiintyneet (mt., 8). Hän käyttää ilmiöstä nimitystä "pesiminen" ("nesting"). Tietyt kielelliset ilmaisut, ilmaisutavat ja

---

<sup>14</sup> Tähän on kiinnittänyt huomiota myös Sherry Turkle (1984).

”tyylit” kertautuvat tietyissä tilannesidonnaisissa - aikaan ja paikkaan kytkeytyneissä - yhteyksissä.

Sanastolla terminä on yhteys ”kehymisen” käsitteeseen. Termeillä on kuitenkin eroa sen suhteen, minkälaisissa yhteyksissä niitä käytetään. ”Kehys” on taulun raamien lisäksi kuvainnollisessa mielessä ”ympäristö t. tausta, johon jtk suhteutetaan, puitteet; piiri, rajat” (Kielitoimiston sanakirja, 2006). Erving Goffman on teoksessaan ”Frame Analysis” (1974) monipuolisesti käsitellyt tällaisten kehysten merkitystä ihmisten kokemuksellisten alueiden ja toimintoja hallinnoivien byrokraattisten koneistojen järjestelyissä. ”Sanastot” taas yleensä rinnastetaan kielen ”leksikkoon, suppeahkoon sanakirjaan tai sanahakemistoon” (Kielitoimiston sanakirja, 2006).

Sekä ”sanaston” että ”kehymisen” käsitteillä voidaan kuitenkin viitata siihen sekä diskursiiviseen että materiaaliseen rajatyöhön, jota portinvartijat - muun muassa julkisten tekstien korjaustekstit (*luku 4*) - tekevät tiettyjen tapahtumien, toimijoiden identiteettien ja asiantilojen asemoimiseksi, nimeämiseksi ja järjestämiseksi niille kuuluviin (ajallisiin) paikkoihin. Yhdistävä tekijä on ”rajakohteen” käsite. Sekä sanastot että kehykset kartoittavat ja jäsentävät sitä rajakohdetta (*luku 3*), joka näitä alueita koordinoi toistensa kanssa yhteensopiviksi kokonaisuuksiksi. Sanastot ja kehykset ovat esimerkkejä vakiintuneista käytännöistä, joilla yleisten arvojärjestysten (*luku 2.4*) välistä koordinaatiota hoidetaan.

Kyse on niin sanotuista ”representaation tekniikoista” (Cooper, 1992, 254 - 272), joilla sanastot ja kehykset saadaan pesimään toistensa sisällä. Kauko-ohjauksen, (”remote control”), siirtymien ja korvausten (”displacement”) sekä lyhentämisten ja kutistamisten (”abbreviation”) avulla ne pystyvät muutoksiin ja muunnoksiin (”transformation”), jotka mahdollistavat kohteen entistä tarkemman hahmottamisen.

Huomattavaa on, että mallien toisiinsa laskostuneet ja pesivät sanastot ovat sekä erillisiä että päällekkäisiä. Seuraavassa ne on kuitenkin eroteltu toisistaan, jotta niiden välinen yhteys ja erillisyydet tulisivat paremmin esille. Jokaisen mallin ydinsanasto on poimittu tämän pääluvun teksteistä, jotka vuorostaan perustuvat pragmaattisen sosiologian edustajien teoksiin ja artikkeleihin. Jokaisen luettelon alussa on mainittu kysymys tai kysymykset, joihin mallilla on haettu vastauksia.



*Porttiteoria (luku 2.1):* Mitä, portti, portinvartija.

*Käännösmalli (luku 2.2):* Mitä, Miksi, Miten, yhteiskunta, diffuusio, toiminta, artefakti, toimija, efekti, kollektiivi, toimijaverkkoteoria, sommitelma, koetus, voima, mittaus, materiaaliset resurssit, käyttöohje, muutos, toimintaohjelma, vastaohjelma, kuvaus, kirjaus, korvaus, muunnos, käänös, päämäärä, häiriö, este, liitos, yhdistynyt toimija, tapahtuma, seuraus, emergenssi, toimijahybridi, käänösten ketju, subjekti, objekti, performanssi, vakauttaminen, yhteismitallinen, jaettu ymmärrys, toimintauniversumi, värvääminen, kuvaus, selonteko, kertomus, perustelu, teknologia, materiaalit, instituutio, ostensiivinen, performatiivinen, prosessi, vuorovaikutus, kompetenssi, lohkot, portit, fyysinen objekti, diskursiivinen objekti, verkostoteoria, verkko, työ, yhteen liittämisen käytännöt, järjestys, järjestäminen, sosiaaliteknologia.

*Konfiguraatiomalli (luku 2.3):* Miten, Mikä, Missä, asemointi, järjestäminen, nimeäminen, toimija, luokitukset, formaatit, informaatio, rajat, rajatyö, teknologia, artefaktit, konteksti, kone, teksti, design, kategoria, aika, paikka, kaikenkattavuus, materiaallinen tekstuuri, standardit, historia, käytännön politiikka, infrastruktuuri, moraali, prototyyppi.

*Arvomalli (luku 2.4):* Mitä, Miksi, Miten, julkinen tila, toimintatilanne, yleinen, yhteinen, formaatit, argumentit, käyttöoppaat, toimintakyky, pätevät objektit, koordinaatio, kompromissi, vuorovaikutus, arviointimuoto, kommunikaatio, hallinta- ja arvojärjestykset, toimintaympäristö, toimija, näyttämö, tuttuus, säännönmukainen suunniteltu toiminta, oikeutus, sanastot, pätevyysalue, arvomaailmat, markkinat, teollisuus, maine, kansalainen, perhe, inspiraatio.

*Kompromissimalli (luku 2.5):* Miksi, Miten, Millä vaikutuksella, ongelma, ratkaisu, ekvivalenssi, sovinto, kompromissi, toimija, perustelu, yhteinen ymmärrys, yleinen, vakiintuneet käytännöt, standardit, aikataulut, proseduuri, kompromissilaitteisto, koordinaatiolaitteisto.

*Koherenssimalli (luku 2.6):* Mikä, Missä, Miten, Millä vaikutuksella, portit, kanavat, lohkot, rajakohde, paikka, luokitukset, standardit, pakollinen kauttakulkupiste, integraatio, koordinaatio, koherenssi, kehys, sosiaaliset maailmat, räätälöinti, resistanssi, konvergenssi,

vakauttaminen, liittolainen, kytkös, liitos, portinvartija, rinnakkain asettuminen, standardipaketti, työtila.

*Vuorovaikutusmalli (luku 2.7):* Mitä, Milloin, Miksi, Millä vaikutuksella, toiminta, toimija, performanssi, muutos, muunnos, korvaus, kytkös, liitos, toimintaohjelma, vastaohjelma, päämäärä, tapahtuma, seuraus, käännosten ketju, prosessi, vuorovaikutus, identiteetti, kompetenssi, kohde, materiaallinen objekti, diskursiivinen objekti, järjestäminen, asemointi, nimeäminen, heterogeeninen, topologia.

Sanastoista käy ilmi, että monet keskeiset termit - esimerkiksi toiminta, toimija, rajatyö, rajakohde, kompromissi, koordinaatio, luokitukset, argumentti, liitos, formaatit - toistuvat useita kertoja useilla ”alueilla” (jokaisen mallin sanastossa). Seuraavassa Koherenssimalliin perustuvassa *luvussa 3* on tarkoitus osoittaa, että mallien sanastot ovat tiiviissä suhteissa toisiinsa. Samalla toteutuu pragmaattiseen sosiologiaan perustuvan portinvartijateorian kytkentä dataan ja niihin käytännön portinvartijoihin, jotka rajakohteissa työtään tekevät.

### 3 COTTONIN PORTEILLA

”Käännös” (”translation”). Sen sijaan, että sanat ja maailma asetetaan toisiaan vastaan, Science Studies on käytäntöjen merkitystä korostamalla moninkertaistanut ne termit, joilla tieteille niin tyypillistä muutosta kuvataan. Kirjausten (”inscription”) ja jäsentämisten (”articulation”) tapaan käännös (”translation”) on käsite, joka kuvaa modernia yhteiskuntaa. Sen mukaan mikään yksittäinen toimija ei pysty toimimaan ilman että se liittoutuu muiden toimijoiden kanssa. Tällä tavalla on korvattu jäykkä jako sisältöön ja kontekstiin. Käännösten ketjut viittaavat siihen työhön, jolla toimijat muotoilevat, korvaavat ja kääntävät vaihtuvia ja vastakkaisia intressejään.” (Bruno Latour teoksessa “Pandora’s Hope: Essays on the Reality of the Science Studies”, 1999).

Edellisessä luvussa pyrin osoittamaan, että ollakseen uskottava ja säilyttääkseen identiteettinsä maineikkaana julkisena painotuotteena kioskisarja Jerry Cotton on tarvinnut tarjolla ololleen legitiimin perustelun ja oikeutuksen (”justification”, Boltanski & Thévenot, 2006 [1991]). Luvun pääteesi oli, että sarjan elinkaaren käytännön politiikassa tämä oikeutus hankittiin yleisen ja yksityisen välitystehtävää hoitavan portinvartioinnin ja sitä tehtävää toteuttavan rajatyön avulla.

Samalla olen kehitellyt teesiä, jonka mukaan sekä yleisen ja yksittäisen että tyypillisen ja paikallisen väliset jännitteet ratkaistaan monien toisistaan eroavien sosiaalisten ja moraalisten järjestysten koordinaation (”regimes of coordination”, Boltanski & Thévenot, 1999, 362) avulla. Niinpä sarjan menestys on vaatinut suuren määrän toiminnalle ja sarjan toiminnalle relevantteja menettelytapoja ja objekteja, joilla sarjan erityisyys yleisen ja yksityisen välimaastossa on saatu turvattua. Sarjan sijainti toimijaverkossa, sen asemointi tiettyihin paikkoihin verkosto-objektina ja verkon aktiivisena toimijana, on perustavalta funktioltaan propositio eli jotakin sellaista, joka on tarjolla muille toimijoille (Latour, 1999a, 309).

Tässä luvussa paneudun yksityiskohtaisesti portinvartijoiden tekemään rajatyöhön. Teen sen vastaamalla uudestaan ja entistä tarkemmin malleille esitettyihin kysymyksiin ”mitä”, ”mikä”, ”miksi”, ”miten”, ”missä”, ”milloin” ja ”millä vaikutuksella”.

Rajatyön merkitys korostuu erityisesti silloin, kun meneillä on institutionaalinen vuorovaikutus. Kun tällöin kiistan keskiössä on useita arvojärjestyksiä, päteväksi ratkaisuksi kelpaa silloin enää harvoin pelkkä yksittäisen henkilön vastauspuheenvuoro. Palautteen argumenteiksi on hankittava jotakin ratkaisevasti parempaa. Onneksi saatavilla on hyväksi koettuja laitteita, joiden avulla vaikeatkin ongelmat saadaan ainakin väliaikaisesti ratkaistua.

On jopa oletettavissa, että ilman tällaista rakennettua ympäristöä tai artefaktien maailmaa ei ihmiskuntaa edes olisi olemassa sellaisessa muodossa kuin se nyt tietään taivaltaa.

Kysymykseen ”mikä” (tai ”mitkä”) on jo annettu yleinen vastaus. Portinvartijat ovat kompromissi- ja koordinaatiolaitteistoja, jotka toimivat välittäjinä erilaisten arvomaailmojen välillä. Välittäjiä ovat tekstit, ihmiset, raha ja tekniset artefaktit. Silloin kun välittäjille annetaan erityinen portinvartijarooli, ne keskittyvät nimenomaan niihin tehtäviin, joita portinvartijoilta edellytetään.

Tämän osoittamiseksi otan tarkempaan käsittelyyn edellisessä pääluvussa esitellyn Koherenssimallin, jonka asettama pääkysymys vastaa kysymykseen ”missä”. Erityistä huomiota kiinnitän siihen, mikä useissa media-analyseissa on jätetty huomiotta: kompromissi- ja koordinaatiolaitteiden aineellisiin ulottuvuuksiin.

Susan Leigh Star ja James R. Griesemer toivat rajakohteen (”boundary object”) käsitteen pragmaattisen sosiologian sanastoon instituutioiden ekologiaa koskevalla artikkelillaan (1989). Siinä he kehittivät toimijaverkkoteorian sanastoa ja kohdensivat tarkastelun niihin vakiintuneisiin menettelytapoihin, joilla erilaisista sosiaalisista maailmoista (”social worlds”, Strauss, 1978, 119-128; Clarke 1991, 17-42; 2005) kotoisin olevien toimijoiden konvergenssia on pyritty hallinnoimaan. Kysymys ei ole pelkästään noviisien ja ammattilaisten välisistä intresseistä vaan laajemmista yleisöistä; siitä huolimatta käännoistyö on pystyttävä tekemään niin, että hankkeiden keskeisyys ja tärkeys säilyy ja jopa kasvaa.

Rajakohteiksi olen tässä luvussa valinnut neljä Susan Leigh Starin (1989) muotoilemaa rajakohdetyyppiä. Niitä ovat Aarreaitta (”Repository”, esimerkkeinä R-kioski ja kustannusyhtiö Kolmiokirja, *luvut 3.2 ja 3.6*), Muodot ja tunnukset (”Forms and Labels”, esimerkkeinä Cotton-sarjan nimi ja logo, *luku 3.3*), Yhteensopivat maastot (”Terrain with Coincident Boundaries”, esimerkkinä sarjan numeron etukansi, *luku 3.4*), sekä Ideaalityypit (”Ideal Types”, esimerkkeinä lukemiston etukannessa ja juonitiivistelmässä pesivät laji-, sarja- ja kulttuurikehykset, *luku 3.5*).

Verkkoteoriat ovat nimenneet tällaiset itsestään selvyedet ”mustiksi laatikoiksi” (”black box”; Latour, 1999a, 304; ks. myös Boumans, 2007; Mattila, 2006, 136), jotka häivyttävät näkyvistä rajakohteissa pesivien portinvartijoiden toiminnan, ellei niitä tuoda esiin. Kaikista

rajakohteista on kuitenkin kaivettavissa ”missä” -kysymyksen lisäksi vastauksia kysymyksiin ”mitä”, ”miten”, ”miksi”, ”milloin” ja ”millä vaikutuksella”. Mitä yksityiskohtaisempia kysymykset ja niihin annetut vastaukset ovat, sitä tarkemmin pystytään myös mallintamaan toiminnan läpinäkymätön musta laatikko harmaaksi ja harmaa valkoiseksi. Tällaisen väriskaalan haltuunotto on edellytys sille, että rajakohteille on osoitettavissa aivan oma erityinen paikkansa useista rajakohteista muodostuvassa verkostossa. Se antaa myös mahdollisuuden tarkastella ilmiötä, jolle olen antanut otsikon ”Porttien ketju” (*luku 3.7*).

Koherenssimallin yhteys dataan ei ole kuitenkaan mahdollinen ilman yhteyttä käytännön esimerkkeihin. Tässä luvussa kohde on sama kuin edellisissä *luvussa 2.4* ja *2.5*: kioskisarja Jerry Cotton. Seuraamme siis Jerry ja hänen kollegoidensa vaiheita aivan jännittävien tapahtumien kynnykselle asti, ennen kuin päästään datan keskiöön eli Cottonin yhden numeron korjausprosessiin *luvussa 4*.

### *3.1 Kioskikirjan paikka*

Kun kirjojen ystävä haluaa lukea jotakin, hänen on ennen lukemista tehtävä tärkeitä ja ratkaisevia valintoja. Luenko kioskikirjan vai kirjakaupparajan? Jännitystä vai romantiikkaa? Seikkailukertomuksen vai dekkarin? Vakavaa vai huumoria? Kotimaisen kirjan vai käänöskirjan? Jerry Cottonin, vai jotakin ”arvokkaampaa” lukemista?

Periaatteessa tällaisiin kysymyksiin vastaaminen ei vaadi erityisiä pohdiskeluja, sillä tavallisessa arkielämässä jokainen meistä osaa varsin hyvin kartoittaa (”mapping”, Cooper, 1986, 301-302) tilanteisiin liittyviä ja niitä luonnehtivia erityispiirteitä. Toisin sanoen osoitamme toimintamme kohteelle merkityksiä valitsemalla siitä tiettyjä ominaisuuksia ja ulkoistamalla muita, ja jos ongelmia ilmenee, riittää että jollakin tarkistuskysymyksellä ja siihen annetulla palautteella varmistetaan yhteistä ymmärrystä siitä, mistä on kysymys. Tällainen keskustelunanalyysistä (”Conversation Analysis”, CA) tuttu ”next-turn proof procedure” (Arminen 2005, 3; Heritage, 1996, 256-257) antaa resursseja ja kompetensseja ratkaista hyväksyttävästi mitä tahansa toiminnassa esiin tulevia ongelmia.

Esitettyihin kysymyksiin liittyy kuitenkin kiinnostava piirre, joka tuo niihin mukaan aikaan ja paikkaan liittyvän ulottuvuuden. En voi ratkaista kantaani lukemiseni kohteeseen

tietämättä jo ennalta ainakin jotakin siitä, minkälaisesta kohteesta on kysymys. Kirjallisuuden vakiintuneita käytäntöjä tutkinut Peter J. Rabinowitz on todennut (1987), että ennen lukemista lukijan on aina valittava itselleen jokin paikka, mistä käsin hän lukemisensa aloittaa. Hän on tiivistänyt (mt., 117) lukijan tilanneidentiteetin muotoilun kahteen metasääntöön, joihin monet muut erityisemmät säännöt perustuvat. Ensinnäkin lukijan on soveliasta odottaa kirjan tapahtumilta, että jotakin tapahtuu. Toiseksi lukijan on sopivaa odottaa, ettei mitä tahansa voi tapahtua. Kirjallinen kommunikaatio riippuu suuresti näistä kahdesta säännöstä ja niiden välisestä vuorovaikutuksesta.

G-mies Jerry Cotton -sarjan voi nähdä koostuvan argumenteista, joiden perustelevan toimintaohjelman (”programs of action”, Latour, 1999a, 309) erilliset toiminnot sijoittuvat tuotannon, jakelun ja kulutuksen alueille. Vaikka rajakohteina toteutuvat alueet ovat käytännössä sumeita kategorioita, jotka ovat tilallisesti, ajallisesti ja paikallisesti laskostuneet toistensa lomaan, päälle ja alle, niitä voi tarkastella erillisinä ”portteina” ja ”lohkoina”, joilla on sekä abstrakteja että konkreettisia ominaisuuksia (Taylor & Van Every, 2000). Toimintojen jaksottaisuus on vain yksi kerronnallinen näkökulma sarjan monitasoiseen ja moniääniseen kollektiiviin. Kysymyksessä on korporatiivinen kokonaisuus (”corporative body”), jonka generisiä ja emergenttejä tuotoksia sekä kollektiivi itse että sarja ja sen yksittäinen tuote ovat (Taylor & Van Every, mt.).

Cottonin paikan määrittely on tämän mukaisesti aloitettava alusta, toisin sanoen siitä lähtökohdasta, josta käsin sen paikka kirjallisuuden kentällä on toteutunut.

### 3.1.1 Kirjallisuuden rajatyöläiset

Kirjallisuuden jyrkkä jako ”massakirjallisuuteen” ja ”sanataiteeseen” on merkittävä osa kirjallisuuden virallista (ja myös epävirallista) instituutiota. Tässä mielessä on valaisevaa se tapa, jolla Oulun yliopiston kirjallisuuden professori Pertti Karkama oppikirjassaan ”Sanantaiteen suhde todellisuuteen” (1979) on tehnyt rajatyötä kyseisten kategorioiden välillä. Se, että kysymys on nimenomaan moraalikoodista<sup>15</sup>, käy ilmi akateemisesta

---

<sup>15</sup> Lakikielessä koodilla tarkoitetaan rikoslain ja siviilioikeuden tekstikokoelmia, joilla on lain voima, mutta koodia käsitteenä on sovellettu myös esimerkiksi moraalisiin ja kunniaan liittyviin periaatteisiin ja sääntöihin (Thévenot, 1984, 1).

kritiikistä, jonka mukaan kioskirjallisuus ja viihdekirjallisuus yleensäkin sulkee ulkopuolelleen inspiraation luovuuden arvot.

Pertti Karkama on tiivistänyt keskeisen viihdekirjallisuuden kritiikin (mt., 150-151) seuraavasti: ”Varsinaisessa sanataiteessa esitetyt ihanteet ja tulevaisuuden unelmat pyrkivät ajanvietteessä muuttumaan paoksi todellisuudesta, romanttinen rakkaus muuttuu helposti imeläksi sentimentaalisuudeksi, historiallisesti perusteltu sodan ja taistelun julmuus muuttuu väkivallaksi, sukupuolisuus irtaantuu ihmisen kokonaispersoonallisuudesta ja muuttuu pornografiaksi, historian liike käsitetään yksilöllisten sankareiden ja yli-ihmisten seikkailuksi. Kuva ihmisestä ja maailmasta pirstoutuu ja vääristyy. Kirjailijalta ei itse asiassa enää vaadita luovuutta, vaan kykyä käsitellä kliseitä ja stereotyyppisiä. Siksi kirjailija massaviihteen tekijänä on rinnastettavissa liukuhihnatyöläiseen ja vapaasti vaihdettavissa.”

Karkaman tekemät erottelut ovat malliesimerkki arvojärjestyksiin kohdistuvasta rajatyöstä (luku 2.3), jota erityyppiset portinvartijat - tässä tapauksessa yliopistolliset kurssikirjat - työkseen tekevät. Portinvartijatyön koordinaatiolaitteena ja rajakohteena on tässä tapauksessa akateemista kirjallisuudentutkimusta edustava yliopisto, jonka kurssikirjassa professori Karkama jakaa kirjallisuutta vastakohtaisilla erotteluilla ihanteet/todellisuuspako, romanttinen rakkaus/imelä sentimentaalisuus, historiallisesti perusteltu sodan julmuus/väkivalta, kokonaispersoonallinen sukupuolisuus/pornografia, historian liike/sankarien seikkailut, luovuus/kliseet, sanataiteen kirjailija/massakirjallisuuden liukuhihnatyöläinen.

Kuten Jacques Derrida on yleisesti vastakohtapareista todennut (1981), tässäkin tapauksessa toteutuu hierarkia, jossa parin toinen osapuoli nähdään myönteisessä, toinen kielteisessä valossa. Luovuus ja inspiraatio arvona kytkeytyy tällaisessa kritiikissä jyrkkään erontekoon niin sanotun sanataiteen ja massaviihteen välillä.

Sama kahtiajako koskee termin ”suhdeverkko” käyttöä. Korostamalla termiä ”verkko” on jätetty lähes kokonaan huomiotta verkosto-objektien väliset suhteet, jotka rajatyön kohteina ovat. Myös Juhani Niemen teos ”Populaarikirjallisuus Suomessa” (1975) perustuu lähes yksinomaan jatkuvaan rajatyöhön, jonka kohteena ovat kirjallisuuden käytännöt ja niiden väliset suhteet. Niin sanotun kioskirjallisuuden vastakohtana Niemi mainitsee (mt., 15)

muun muassa kirjakauppojen kirjallisuuden, jota hän nimittää ”arvokirjallisuudeksi” sen nauttiman yleisen arvostuksen takia.

Jaottelu toteutuu myös arjen käytännöissä. Niinpä kioskikirjalle on varattu paikka, jossa sen suhde muihin kirjallisuuden artefakteihin on selkeä. *Kirjakauppakirjan* lukija ostaa kirjakaupasta omaan kirjahyllyynsä tai lahjaksi melko kalliin merkkituotteen, jolla on usein myös tunnetun tekijänimen, kirjallisuuskriitikon ja arvostetun kustantajan sille antama pätevyys. *Kirjakerhokirjan* lukija myös luottaa tekijänimen ja oman kotihyllynsä antamaan statukseen, mutta saa jatkotilajana postin välityksellä tuotteensa hiukan halvemmalla. *Kirjastokirjan* lukija saa tuotteensa kirjastosta ilmaiseksi, mutta vain lainaksi määrätyn pituiseksi ajaksi. Kirjastokirjan sijainti lainaajan kirjahyllyn kunniapaikalla on harvinaista, ja kirjastokirjan antaminen lahjaksi saattaa herättää ihmettelyä lahjoittajan motiiveista. *Sähköisen E-kirjan* voi ladata Internetistä tai CD:ltä lukulaitteelle tai lukea suoraan tietokoneen näytöltä. *Divarikirjan* saa antikvariaatista halvalla hinnalla, mutta se on harvoin uusi. *Kioskikirja* sen sijaan on sekä uusi että halpa, mutta löytyy harvoin lukijansa kirjahyllystä, ja jo sen hankintapaikat - marketit ja kioskit - muotoilevat lukijansa tiettyjen porttien läpikulkijaksi.

Mitä paikalla tässä yhteydessä tarkoitetaan? Edellä on toteutettu jaottelu sen mukaan, mikä on kirjan ja sen lukijan/ostajan kohtaupaikka. Niinpä sama teos voi sijaintipaikkansa mukaan olla elinkaarensa aikana kirjakauppakirja, kirjakerhokirja, kirjastokirja, divarikirja ja sähköinen e-kirja. Mutta onko se silloin enää ”sama” teos tai sama kirja? Ja minkälaisiin eri kategorioihin paikat ovat sijoitettavissa?

### 3.1.2 Kirjapeliä pelaamassa

Anne Freadman on genreteoriaa pohtiessaan (1994, 57) muistuttanut, että kaikki genrekuvaukset perustuvat enemmän tai vähemmän eksplisiittisesti erilaisiin luettelo- ja luokitusjärjestelmiin, ja että ensimmäiset yritykset formalisoida genreteoriaa tulivat tarpeesta järjestää muinaisen maailman suurten kirjastojen kokoelmat. Tässä tapauksessa ”paikan” käsite tulee käsittää aivan kirjaimellisesti. Kirjaston järjestys perustuu sosiaaliteknologisiin käytäntöihin, joilla mapitetaan yhteen aktuaalisia tiloja, kuten kirjastorakennuksia ja -hyllyjä, ja systemaattisia paikkoja, kuten erilaisia kirjastoluokituksia (aikuisten kirjat, lasten kirjat, kertomakirjallisuus, tietokirjat jne.). Paikat ja ajat kytkeytyvät yhteen asiasanojen,



luokitusoppaiden ja luetteloiden määrittämällä täsmäsuhteilla (”matching relations”; Hoey, 2001, 31) tai loogisilla jaksottaisilla suhteilla (”logical sequence relations”; Hoey, mt., 30).

Genren tiivis kytkentä aikaan ja paikkaan voidaan tiivistää ”seremonian” käsitteeseen. Freadman on Wittgensteinin kielipelikäsitystä käsitellessään (mt., 46-60) erotellut toisistaan pelin säännöt ja pelin pelaamisen säännöt. Pelin säännöt shakissa tai tenniksessä ovat selkeät ja kirjattu teksteihin, mutta shakin tai tenniksen pelaamisen sääntöjä määrittävät erilaiset ja monitasoiset peliä edeltävät, peliin kuuluvat ja sen jälkeiset seremoniat, jotka kehystävät itse pelin pelaamista. Kytkös tilanteeseen näkyy esimerkiksi siinä, että tasaväkinen pelin pelaaminen on aina jotakin enemmän tai kuitenkin erilaista kuin peli, jossa toinen pelaaja on täysin ylivoimainen - ellei ole kysymys näytösluontoisesta pelin pelaamisesta.

Seremoniat määrittävät pelin pelaamisen ajan ja paikan suhteessa muihin pelin pelaamisen aikoihin ja paikkoihin. Samaa tehtävää toimittavat sanomalehtien alkusivuilla olevat luettelot osastojen (esim. kulttuuri, urheilu, sää) paikoista lehden sivuilla ja television prime time -lähetysajat, jotka ovat säännöllisin väliajoin tarkistettavia rajanvetoja erilaisten ohjelmien ja ohjelmistotyyppien paikkojen välillä. Tässä mielessä kirjallisuuspelejä muistuttaa jalkapalloa, jota pelataan käytännössä aina enemmän tai ainakin yhtä paljon yksittäisen pelin pelaamisen kuin pelin sääntöjen ehdoilla.

Käsitys on linjassa sen kanssa, että myös Cottonin kirjallisuuspelejä rakentuu samanaikaisesti monista kielipeleistä ja monenlaisten pelien pelaamisesta, kuten kirjan kustantamisen, jakamisen ja myymisen, typografisen ulkoasun, kielen kirjoitettujen muotojen, oikeakielisyyden, aikapaikkaisen kirjallisen kulttuurin, genren, erilaisten instituutioiden, tulkintayhteisöjen ja muiden vahvojen sidosryhmien toisistaan eroavista kehyksistä ja konventioista. Genrejä ja tekstejä yleensäkin määrittää Freadmanin mukaan (mt., 58-60) enemmän niiden paikka ja funktio suhteessa muihin genreihin ja teksteihin kuin mikään niiden sisäinen ominaisuus.

Myös niin sanotun tulkitsevan kulttuurintutkimuksen mukaan teksti on aina sidoksissa tekijöidensä, myyjiensä ja lukijoidensa historialliseen aikaan ja paikkaan (Pietilä, 1997, 280-294). Jokaisella kohtaamisella on omat kehyksensä ja kontekstinsa, ja vaikka ympäristö puitteistaa toiminnan, toiminta ei ole ennalta kaavoitettua, vaan perustuu toimijoiden kontekstikohtaisiin ja ympäristöä luovasti tulkitseviin tilanteenmäärittelyihin. Tällaista

kontekstia edustaa muun muassa genre, lajityyppi, joka välittää tekstien tuotantoa ja vastaanottoa (Pietilä, mt., 300). Toisena tällaisena kontekstina Pietilä mainitsee kulttuurin.

Tällainen rajatyö on jälleen esimerkki siitä, että selkeisiin hierarkioihin perustuva työnjako on nimenomaan rajatyön seuraus ja efekti, ei sen syy. Esimerkiksi ”kirjallisuudeksi” nimetyt erilaiset institutionaaliset käytännöt on voitu kohteen nimeämisen ja muiden kategorisointien jälkeen kätevästi jakaa eri kustannusyhtiöille ja sijoittaa toisistaan selvästi erottuville markkinapaikoille (kioskit, kirjakaupat, kirjastot, antikvariaatit, nettikirjakaupat), samalla kun kirjallisuuteen vihkiytyneet portinvartijat (kirjailijat, kääntäjät, kustannustoimittajat, kirjallisuuskriitikot, kirjastonhoitajat, kirjallisuudentutkijat, kirjallisuuden professorit) saattavat työssään erikoistua tiettyihin kirjallisuuden lajeihin ja muihin kirjallisuuden artefakteihin.

Niinpä ”kioskikirjallisuudeksi” nimetty kokonaisuus on pystytty pitkään eristämään omiin fyysisiin ja systeemisiin paikkoihinsa, mahdollisimman etäälle valtion avustuksista, sanomalehtien kulttuuriosastoista, kustantajien myöntämistä palkinnoista, kirjastojen hankintalistoilta, yliopistojen luennoilta ja kotien kirjahyllyistä. Näillä keinoilla sille on varattu oma tiukkaan pakattu lokerosa paikasta, jonka nimi on ”kioskikirjallisuus”.

### 3.1.3 Cottonin paikka

Puhe kioskikirjallisuudesta perustuu suureksi osaksi Juhani Niemen jo klassikoksi tulleet teokseen ”Populaarikirjallisuus Suomessa” (1975). Siinä Niemi määrittelee (mt., 22) kioskikirjallisuuden kirjallisuudeksi, joka täyttää seuraavat ehdot: 1) ilmestyy säännöllisin väliajoin jonkin sarjanimikkeen alla, 2) ilmestyy taskukirjan tai lehden asussa, 3) nimikkeen painoksesta vähintään puolet kulkee Rautatiekirjakaupan välitysorganisaation kautta, 4) nimike koostuu kokonaan tai pääosin kaunokirjallisesta materiaalista ja 5) nimike on hinnaltaan huokea.

Kioskikirjallisuuden lajit eli genret jakautuvat 6) jännitykseen ja romantiikkaan. Jännityksen Niemi jakoi (mt., 26) realistiseen jännitykseen (nykymaailmaan sijoittuvat jännityskertomukset) ja romanttiseen jännitykseen (kaukaiseen menneisyyteen sijoittuvat Villin lännen lukemistot). Samaa luokitusta ja terminologiaa käytti myös Lasse Ahtiainen kioskikirjallisuuden 1970-luvulla tapahtunutta kehitystä käsittelevässä artikkelissaan (1981).

Cotton täyttää kaikki edellä kioskirjallisuudelle luokitellut ominaisuudet. Pitkään se ilmestyi kahden viikon välein, vuodesta 1988 kuukauden välein, kunnes vuoden 2000 jälkeen vaihtoi kotimaista kustantajaa ja vähensi lisää ilmestymiskertojaan. Sarjanimi on pysynyt kuitenkin samana. Cotton on ilmestynyt lehden tai taskukirjan asussa, ja enimmänsä aikaa nimikkeen painoksesta yli puolet on kulkenut Rautakirjan kautta (Skiftesvik, 1985). Lukemistossa on ollut myös sanaristikko, kuvauksia rikollisjärjestöistä (muun muassa mafiasta) ja kustantajan muiden tuotteiden mainoksia, mutta nimike on koostunut pääosin kaunokirjallisesta materiaalista. Nimike on myös pysynyt hinnaltaan huokeana. Lajityypiltään se on rikosaiheista realistista toimintajännitystä, jonka henkilöt ja tapahtumat sijoittuvat nykyaikaan.

Kioskirjallisuuden paikkaa määritellesään Niemi noudattaa yleistä käytäntöä, jossa jokin nimetty kohde luokitellaan tietynlaiseksi kohteeksi luettelemalla sen ominaisuudet. Tällä tavalla hän tulee sijoittaneeksi kohteensa laatikkoon, jonka kehysten päätehtävä on kohteen sulkeminen tiettyjen rajojen sisälle ja muun maailman jättäminen laatikon ulkopuolelle. Tuloksena on suljettu järjestelmä, joka toisintaa Talcott Parsonsin sosiologian (1951) käsitystä erontekojen luonteesta. Kun asioita luokitellaan, niin se mikä on kategorian ulkopuolella on luokittelun kannalta merkitykseltään vähäisempää kuin se, mikä on sen sisäpuolella.

Vaikka Niemen määritelmä pyrkii sulkeistamaan kioskirjallisuuden omaan lokeroonsa, se ei kuitenkaan onnistu kätkemään jakamisen työn ensisijaisuutta työnjakoon nähden. Pehmeäkantinen kirja ei ole kovakantinen kirja, sarjanimi ei ole tekijänimi, säännöllinen ei ole epäsäännöllinen, kaunokirja ei ole tietokirja, kioski ei ole kirjakauppa eikä halpa ole kallis. Kun jokin määritellään ja rajataan joksikin ja johonkin, se sisällyttää itseensä myös sen, mitä se ei ole. Kysymys on koko ajan sen määrittelystä, mitkä ovat määrittelyn kohteiden rajat, minkälaisia rajojen rakenteet ovat, missä ne ovat, miten rajat ja kehykset tehdään, mitä niillä tehdään ja kenen tai minkä tehtävä on kulloinkin määrittellä se, mitä tehdään, missä tehdään ja miten tehdään.

Kuten edellä on pyritty perustelemaan, edellä kuvattu yhden lokeron taktiikka kyseenalaistaa jo lähtökohtaisesti itsensä. Jo nimensä perusteella kioskirjallisuus on vähintään kahden artefaktin ja kahden lokeron - kioskin ja kirjallisuuden - yhdistelmä. Niemen ansioksi on

laskettava, että hän yleensä on suostunut ottamaan materiaalisen maailman osaksi kirjallisuutta, vaikka keskittääkin selontekonsa pääasiassa yhdistelmän toiseen osaan (kirjallisuus) ja jättää toisen osan (kioskit) vain maininnan varaan.

Pääsy kirjallisuuteen ei ole kuitenkaan mahdollista ilman konkreettista pääsyä kirjojen pariin. Tämän havainnollistamiseksi seuraava luku kuvaa kioskiasiakkaan matkaa hänelle rakkaan Cottonin äärelle ja niitä keinoja, joilla lukemiston ja sen ostajan kohtaaminen turvattiin.

### *3.2 Rajakohteena kioski*

R-kioski on tyyppiesimerkki rajakohteesta, jonka koodausmenetelmät takaavat toimijoiden yhteistoiminnan ja vastavuoroisuuden riippumatta niiden erilaisuudesta. Kioskiluokitukset on räätälöity kohtaamaan hyvin monenlaatuisten yhteisöjen vaatimuksia ja tarpeita, ja ne pystyvät pitämään yllä hyvin kestäviä institutionaalisia identiteettejä. Kioskien ja muiden vastaavien markkinapaikkojen investointi muotoon, formaattiin, toimii ympäri maailmaa kopioituneena standardipakettina ("standard packages", Fujimura, 1996).

Susan Leigh Star on nimennyt (1989, 48) tällaiset rajakohdetyypit Aarraitaksi ("Repository"), jonka objektipinot ("piles") on indeksoitu standardisoiduilla menetelmillä. Aarraitat pystyvät käsittelemään ongelmia, jotka syntyvät mukana olevien toimijoiden erilaisuudesta. Saavutettuna etuna on modulaarisuus, analyysin yksiköiden mukauttaminen ja sovittaminen toisiinsa. Kuvaavaa tällaisen risteysaseman tehokkuudelle ja yhteistyökyyvylle on, että alunperin kioskit ja niiden kauppaama massamedia olivat alusta asti kytkeytyneet nimenomaan logistiikan - erityisesti rautateiden - yhteyteen.

Star mainitsee Aarraitan esimerkkeinä museon ja kirjaston. Kioski ei ole museo eikä edes kirjasto, mutta rajakohdetyyppinä se kuuluu samaan kategoriaan. Museoesineet säilötään, kirjastokirjat lainataan ja kioskirjat myydään, mutta niiden kaikki objektit on indeksoitu standardisoiduilla menetelmillä ja rajakohde pystyy sovittamaan yhteen hyvin monenlaatuista toimijoita ja toimintoja. Nykyajalle tyypillisiä Aarraittoja ovat suuret kauppakeskukset, joista löytyy lähes jokaiselle jotakin. Sieltä voi jopa bongata G-mies Jerry Cottonin. Vuoteen 1985 mennessä yli puolet Cottonin levikistä koostuikin

irtonumeromyynnistä (Skiftesvik, 1985). Vielä tälläkin hetkellä kaksi kolmesta Cottonista myydään irtonumeroina (Juntunen, 2011).

### 3.2.1 Matkalla kioskiin

Teoksessaan ”Metaphors We Live By” (1980) George Lakoff ja Mark Johnson sanovat, että se kielen käsitteellinen järjestelmä, jonka termeillä ihminen ajattelee ja toimii, on perustavalta luonteeltaan metaforinen, vertauskuvallinen. Metaforan olemukseen kuuluu, että ymmärrämme ja koemme jonkin asian jonkin toisen asian kautta. Vertauskuvan avulla myös perustelemme (argumentti) asioita. Koska kielen metaforiset ilmaukset ovat järjestelmällisesti sidoksissa metaforisiin käsitteisiin, voimme kielenkäyttöä ja sen ilmauksia tutkimalla ymmärtää jokapäiväisten toimintojemme vertauskuvallista luonnetta.

Yksi tärkeä Lakoffin ja Johnsonin tekemä huomio on (mt., 10), että kun tarkastellaan jotakin käsitettä jonkin toisen käsitteen avulla, se aina nostaa esiin tarkasteltavan käsitteen jotkin puolet ja peittää alleen sen toiset puolet. Niinpä kun sanomme että ”argumentti on sotaa”, peitämme sen argumentoinnin puolen, että se on myös yhteistoimintaa. Argumentoinnin toinen osapuoli ei ainoastaan kiistele kanssasi, vaan uhraa sinulle myös kallista aikaansa, jotta saisi sinut jostakin vakuuttuneeksi. Argumentin<sup>16</sup> käsite on analoginen metaforan käsitteen käytön kanssa: sekä argumentti että metafora ovat jonkin asian propagoimista jonkin toisen asian kustannuksella.

Toinen Lakoffin ja Johnsonin käyttämä esimerkki metaforasta on ns. säiliömetafora. Sen mukaan merkitykset pakataan (koodataan) sanojen ja lauseiden ”säiliöihin” ja näin muodostettu ”sanoma” sitten lähetetään eteenpäin. Vastaanottajapäässä merkitykset sitten puretaan (dekoodataan) ulos sanasäiliöstään. Metaforalla on pyritty selittämään muun muassa informaation ja kommunikaation luonnetta (Reddy, 1979).<sup>17</sup>

Vaikka säiliömetaforan ja argumenttimetaforan mukaiset käsitykset toimijan kokeman ja konstruoiman ”todellisuuden rakentumisesta”<sup>18</sup> peittävät alleen muut näkökulmat, ne

---

<sup>16</sup> Argumentilla tarkoitetaan tässä yhteydessä tulkinnan mahdollistavaa päättelyä, sen perustelua ja siitä tehtyä johtopäätöstä.

<sup>17</sup> Metaforien käytöstä tutkimuksessa, ks. Väliaverron, 2008 ja Hellsten, 2002.

<sup>18</sup> Rakennus-metafora sisältyy teollisuus-metafora käsitteeseen. Rakentamisen eli konstruktion metafora on keskeinen mm. tieteen tutkimuksen teoriassa ja useissa nykysosiologian asettamuksissa.

kuvaavat, selittävät, kertovat ja perustelevat tavallisen arkijärjen ja arkikokemuksen mukaisia käsityksiä muun muassa kioskista. Me menemme kioskiin (”kioski on matkan varrella”), me olemme kioskissa (”kioski on säiliö”) ja tulemme pois kioskista (”matka jatkuu”). Menemme kioskiin tutustumaan meitä varten valmistettuihin tuotteisiin ja saamaan erilaisia palveluita (”kioski on teollisuutta”). Kioskissa otamme oman asiakasroolimme mukaisesti huomioon henkilökunnan, muut asiakkaat ja paikalla olevat artefaktit ja käyttäydymme sen mukaisesti (”kioski on teatteri”). Kaikessa tässä käytämme hyväksi kykyämme katseella tavoittaa erilaisia näkemisen ja kokemisen kohteita (”kioski on optiikka”).

Edellä mainitut vertauskuvat kuuluvat metaforien lajiin, josta Lakoff ja Johnson käyttävät nimitystä ”ontologiset metaforat” (mt., 25). Se, että teemme kokemusta ymmärrettäväksi objektien tai subjektien termeillä - esimerkiksi puhumalla kioskista ja Cotton-sarjasta erillisinä, muista entiteeteistä riippumattomina olioina -, antaa mahdollisuuden poimia osia kokonaisuudesta ja pitää niitä sellaisina kohteina, joihin voidaan viitata ja joita voidaan luokitella, ryhmitellä tai asettaa määrän tai laadun perusteella järjestykseen ja tällä tavalla myös perustella (argumentti) niiden avulla.

Aarreaitan rajakohdetyyppi voidaan liittää matkan, polun ja tien metaforaan. Kioski on yksi asiakkaan päivittäisen matkan varrella olevista pysäkeistä. Kirjastojen käytäntöjä tutkinutta S. R. Ranganathania (1967) mukaillen kioskin ja sen sisällä olevien aarteiden saatavuus, tavoitettavuus ja käytettävyys kuuluvat elimellisesti yhteen. Matkailijan toimintaohjelmaa kuvattaessa on siis kysyttävä, mitä esteitä aikaansa säästävän asiakkaan polulle rakentuu: onko kioskissa oleva jännityslukemisto käyttäjän kannalta lähellä vai kaukana, avoin vai suljettu, vaikeasti vai helposti lähestyttävä.

Aikataulujen luonne yhtenä toimintaohjelman tärkeänä toimijana on tällaisessa prosessissa keskeinen. Ensimmäinen kioskikäyttäjälle asettuva tehtävä on kioskisäiliön tavoittaminen, toinen sen sisällä olevien objektien haltuunotto.<sup>19</sup> Kirjastotutkimuksessa on asiakkaan käynti kirjastossa määritelty (Reijonen, 1995) käynniksi yksilön arkea määrittävän aika-tila-polun yhdellä asemapaikalla. Tällaiselle ajassa ja materiaalisessa tilassa sijaitsevalle pysäkillä tullaan ja sieltä lähdetään. Myös kioskikäynti on vastaavasti yksi päivittäisen polun ja

---

<sup>19</sup> Näissä toteutuu myös Lakoffin ja Johnsonin tilaan ja sen käyttöön orientoituva metafora (”orientational metaphor”, mt., 14).

episodiketjun osa, joka on sidoksissa sitä edeltäneeseen ja sitä seuraavaan aikaan, paikkaan ja toimintaan. Episodeilla on alku, keskikohta ja loppu (”entry”, ”body”, ”exit”), jotka on yleensä mahdollista identifioida. Pragmatiikassa tämän tyyppisiä toimintaepisodeja on nimetty toimintatyypeiksi (”activity types”; Levinson, 1979).

Kioskin läheinen sijainti varmistaa Cottonin lukijoille helpon saatavuuden. Samaan pyrkii aukioloaikojen laajuus. Iskulause ”Aamusta iltaan” kertoo siitä, että palvelujen saatavuus on ollut R-kioskien valtti (Mikkonen et al., 2010, 103). Viime vuosien aikana tuote- ja palveluvalikoiman laajentuessa on myös kioskien keskikoko kasvanut ja aukioloajat pidentyneet.

Yksi näistä tarpeista on se, että kioski on ”kaiken lisäksi lähellä”, kuten R-kioskien mainoslause ennen nykyistä ”nopeaa ja mukavaa asiointia” kuului (Mikkonen et al., 2010, 139-140). *Kotiseudun* arvomaailmassa (luku 2.4) tällaisen asioinnin ytimenä on, että tutussa ympäristössä tapahtuva toiminta takaa myös ajankäytön hyödyt. Asiointi kioskillalla on ”tuttua ja sujuvaa”, kuten kotimaista kioskiasointia selvittäneet tutkimukset kioskikäyntejä luonnehtivat (Raevaara, 2009, 296). Tähän viittaa myös Rautakirjan oma historiikki: ”Asiointi R-kioskillalla oli nopeaa ja mukavaa - hauskeempaa kuin kaupassa.” (Mikkonen et al., mt.).

Tien, polun ja niillä olevien jälkien metaforat ovat Latourin mukaan (1999a, 138) hyödyllisiä muun muassa siksi, että ne asettavat erilaiset toimijat (vrt. tiellä eteneminen paikasta toiseen, tiellä olevat esteet jne.) horisontaaliseen suhteeseen ja mahdollistavat sekä välityksen että käännöksen käsitteet, säilyttäen silti erillisten objektien autonomian. Polun metafora näyttääkin yhdistävän ”teollisuuden” ja ”optiikan” metaforien edut, ts. sen, että teollisen tuotannon kaikki välitykset ovat todisteita entiteetin reaalisesta olemassaolosta ja siitä, että ilmiöt ovat ”tuolla jossakin”, eivät ainoastaan käsitteellisen jalostamisen raaka-ainetta.<sup>20</sup>

Mutta polun metaforalla on Latourin mukaan myös puutteensa. Objektit eivät vain ole ”tuolla jossakin”, odottamassa aarteensijöiden paikalle pääsyä. Ne osallistuvat kioskin, siellä olevan Cotton-lukemiston ja sen äärelle suuntautuvan matkan konstruktion siinä kuin inhimilliset oliotkin. Jotta päästäisiin eroon kartesiolaisesta ruumiin ja sielun, maailman ja

---

<sup>20</sup> Matkan, polun ja tien metaforia on käyttänyt myös Umberto Eco (1994) fiktiota ja sen ”mallilukijaa” käsitelleessä teoksessaan, samoin Laurent Thévenot moraalikoodeja käsitelleessä artikkelissaan (2006).

kielen, subjektin ja objektin erottelusta, on siis hylättävä eronteko puhuvan inhimillisen olion ja mykän maailman välillä.

Miten tähän päästään? Edellä jo todettiin metaforan luonteesta, että kun jotakin käsitettä tarkastellaan jonkin toisen käsitteen avulla, se aina nostaa esiin käsitteen käytön jotkin puolet, mutta peittää alleen toiset puolet. Yksi mahdollisuus korvata metaforan käytön mahdollisia puutteita on ottaa metaforaa täydentävään käyttöön jokin toinen sille läheinen metafora. Niinpä matkan metaforaa on täydennettävä muilla vertauskuvilla.

### 3.2.2 Jäsennystä toimintaan

Matka kioskiin on mahdollistettu katujen, liikennevälineiden ja -merkkien, parkkipaikkojen, rautatieasemien ja niitä synnyttävien laitteistojen laajalla teollisella infrastruktuurilla ja logistiikalla. Myös käsitys kioskitilasta ihmisten tuottamana artefaktina tukee *teollisen* arvomaailman tuottamisen metaforaa. Valitsemalla, hankkimalla, luokittamalla, luetteloimalla ja järjestämällä hyllyihin lehtiä ja kioskikirjoja on perustettu määrättyssä ajassa ja paikassa sijaitseva omanlaisensa entiteetti, kirja- ja lehtikokoelma, jonka tuotteet ja näiden suhteet muihin toimijoihin ovat käyneet tuotantoketjun kaikissa vaiheissa läpi useita käännöksiä ja muunnoksia.

Teollisen maailman arvot muistuttavat olemassaolostaan myös niissä eksperttikäytäntöihin perustuvissa tavoissa, joilla tuotteet on valmistettu. Kirjasta tulee lopullisesti osa kirjallisuutta ja toimintaohjelmassa konstituoituvaa hybridiä tiettyjen standardien mukaan valittuna ja hankittuna, luokitettuna ja luetteloituna, asianmukaisella merkinnällä varustettuna ja sellaiseen paikkaan sijoitettuna, ettei sen löytämisessä asiakkaan aikaa haaskaannu. Samalla muotoutuu lopulliseen hahmoonsa kioskin järjestelyihin orientoituva ja näiden järjestelyjen ohjelmoima asiakas ja kirjan lukija.

Teollisuuden metafora tuo mukanaan uuden ulottuvuuden, käsityksen siitä, että kioskissakin kaikki on jollakin tavalla tuotettua. Se linkittää todellisuuden käännöksiin, joiden kestäessä tarkastelun kohteena oleva referentti manifestoituu nimenomaan kiertävänä referenttinä,



kykenevänä muutokseen.<sup>21</sup> Kioskikirjaksi kustannettu kirja on samalla itsekin aktiivinen toimija - ”aktantti”, kuten Bruno Latour toimijoitaan nimittää. Kioskikirja tyrkyttäytyy mahdollisimman moneen käteen, hakeutuu mahdollisimman lähelle lukijaa, erikoistuu palvelemaan tiettyjä käyttäjäryhmiä, asemoituu osaksi kioskin järjestystä ja suostuu poistumaan kioskitilasta vain palautuksen tai myynnin yhteydessä.

Latour ei kuitenkaan tarkoita, että lopullista tuotetta edeltävät vaiheet olisivat jotenkin alkeellisempaa tai pelkästään raaka-ainetta lopputuotteelle. Edellisen käsityksen hän näkeeikin teollisuuden metaforan puutteena (1999a, 138). Metafora saattaa selittää sen, miksi jokin on tehty, mutta ei sitä, miksi siitä on samalla tullut jotakin näkyvää.

Viittaus toimijoiden näkökykyyn ja toimijoiden omaksumaan (historialliseen) näkökulmaan (”point of view”, Hetherington, 1999, 52) viittaa siihen, että tarvitaan jälleen uusi metafora täydentämään edellisiä. Latourin mukaan (1999a, 136-137) kanoninen käsitys optiikasta perustuu kielifilosofien (mm. James, 1975 [1907]) näkemykseen siitä, mikä on maailman ja kielen suhde. Mykkää maailmaa referenttinään pitävällä puhuvalla, kirjoittavalla ja hyvän näkökyvyn omaavalla subjektilla on vaikeuksia saada aikaan korrespondenssi eli vastaavuus lausuman ja tulkinnan objektina olevan referentin välille, sillä maailman ja kielen välillä vallitsee aina vertikaalinen kuilu, jonka ylittämisen esteenä on lukuisa määrä erilaisia suodattimia. Tämä kartesiolaiseen mielen ja ruumiin erotteluun ja näkemisen metaforaan perustuva malli kokee häiritseviksi kaikki maailman ja kielen väliin tulevat tekijät.

Optiikan metafora on Latourin mukaan hyödyllinen siksi, että se kohdistaa tarkastelun itsenäiseen erilliseen oloon. Sen haittapuolena on kuitenkin se, että se pitää kaikkia välityksiä ainoastaan poistoa ja korjausta vaativina haittoina, jotka ovat kaikkinäkevän ja kaikki esteet läpäisevän rationaalisen katseen tiellä. Termi ”kiertävä referentti” viittaa välityksistä koostuvan kokonaisen ketjun ominaisuuteen. Mikrobeja tutkineeseen Louis Pasteuriin viitaten hän toteaa, että mitä enemmän välityksiä Pasteurin tutkimuksiin sisältyi, sitä terävämpi oli myös Pasteurin katse (1999a, 137).

---

<sup>21</sup> Latour ehdottaakin (1999a, 24, 304) termin ”referenssi” tilalle termiä ”kiertävä referenssi” (”circulating reference”). Hän mainitsee esimerkkinä välityksen ja kiertävän referentin käsitteiden hyödyllisyydestä maasta poratun öljyn muuntumisen useiden vaiheiden jälkeen autoissa käytettäväksi bensiiniksi (mt., 137).

Tätä tukee puhe siitä, että jokaisella artefaktilla on oma roolinsa kioskin järjestyksen kokonaisuudessa sekä henkilökunnan ja asiakkaiden rooliodotusten muokkaamisessa. Kysymys on toimijoiden keskinäisestä voimankouduksesta ja neuvottelusta, joiden tulokset kirjautuvat<sup>22</sup> kioskin järjestykseen yksityiskohtaisina käyttöohjeina ja käytänteinä.

Maininta rooleista tuo toimintaohjelman kuvaukseen mukaan näyttämön ja teatterin metaforat. Merja Reijosen mukaan (1995,120) kirjastotoimintaan rakentunut sosiaalinen järjestys eli ne moraaliset normit, joiden mukaan yksilö toimintaansa kirjastossa suorittaa, ovat vuosikymmenestä toiseen pysyneet samanlaisina. Ne ovat vahvasti niin instituution itsensä kuin sen asiakkaidenkin ylläpitämiä ja kontrolloimia. Vastaava toiminnan järjestys koskee myös kioskeja.

Näyttämön ja teatterin (”staging”) metaforan etuna on, että erottamalla toisistaan näyttämön etualan ja taka-alan se antaa mahdollisuuden tarkastella yhtä aikaa molempia ja suhteessa toisiinsa (Latour, 1999a, 135). Vaikka näyttämöestari tai nukketatterin tekijä pyrkii tekemään itsensä näkymättömäksi, suuri osa yleisön nautinnosta johtuu juuri siitä tiedosta, että kysymyksessä on nimenomaan yleisöä varten tehty teatteri.

Toisaalta tästä ominaisuudesta, metaforan esteettisyydestä, johtuu myös sen puutteellisuus (Latour, mt., 136). Vaikka ”todellisuus” onkin teatteriesityksessä fiktiota, sillä on myös faktuaalinen ulottuvuutensa. Niinpä kirjasto- ja kioskitutkimuksen rajautuminen pelkästään inhimillisiin toimijoihin, näiden suhteisiin ja näiden tilakokemuksiin, antaa puutteellisen ja osin myös harhaanjohtavan kuvan toimijoista. Kun väitetään (Reijonen, mt., 9), että esimerkiksi kirjastotilassa toimiminen on sekä ajallisesti että laadullisesti henkilötoimijan itsensä määriteltävissä, niin sivuutetaan se tosiasia, että määrittelyvaltaa käyttävät myös muut tilassa toimivat entiteetit ja että kysymyksessä on kaikkien määrittelyvaltaa käyttävien toimijoiden intressien yhteensovittaminen ja yhdessä tapahtuva neuvottelu.

Bruno Latour on laatinut (1999a, 135-146) tähän ajatukseen perustuen metaforien jatkumon, joka sisältää yhteenvedon kunkin edellä käsitellyn metaforan ansioista ja puutteista. Optiikan metafora suuntaa huomion erilliseen olioon, mutta pitää kaikkia välityksiä poistettavina esteinä. Teatterin metafora näyttää kaksi tasoa kerralla, mutta estetisoi todellisuutta.

---

<sup>22</sup> Toimijaverkkoteorian termi ”inscription” on tässä suomennettu kirjaukseksi.

Teollinen linkittää reaalisen muunnoksiin, mutta pitää olioita pelkkänä raaka-aineena. Polun metaforassa jokainen välitys mahdollistaa sisään pääsyn, mutta se ei muotoile ”tuolla jossakin” olevan olion asemaa eikä sisällä tapahtuman käsitettä.

Tilanteen korjaamiseksi Latour on ehdottanut artikulaation metaforaa. Sillä näyttää olevan ominaisuus, joka puuttuu muilta: se yhdistää muiden metaforien edut, mutta välttää niiden puutteet. Mitä Latour artikulaatiolla tarkoittaa? Metafora on yhteydessä käännöksen ja proposition käsitteisiin. Olioiden, toimijoiden ja tapahtumien artikulaatio, niiden välisten suhteiden jäsenitys ja suhteiden vakauttaminen, on toinen termi sille työlle, mitä tässä tutkielmassa on osoitettu järjestämiseen osallistuville portinvartijoille. Artikulaatio suuntaa huomion erilliseen olioon, näyttää kaksi tasoa kerralla, sisältää tapahtuman ja sitoo todellisuuden tehdyn työn määrään (Latour, 1999a, 140).<sup>23</sup>

Käännöksen (“translation”) tapaan Latourin käyttämä (1999a, 303) termi ”artikulaatio” ottaa haltuunsa paikan, jonka objektin ja subjektin tai ulkoisen maailman ja mielen vastakkainasettelu jättää tyhjäksi. Artikulaatio ei ole ihmisen puheen, vaan maailman ontologinen ominaisuus. Kysymys ei ole enää siitä, viittaavatko lausumat asiantiloihin, vaan siitä, ovatko propositionet hyvin artikuloituja. Latour ei käytä termiä ”propositio” tietoteoreettisessa merkityksessä kuvaamaan lausetta joko todeksi tai epätodeksi, vaan ontologisessa merkityksessä kuvaamaan sitä, mitä toimijalla on tarjottavaa toiselle toimijalle. Maailman erottaminen sanoista ja niiden saattaminen jälleen yhteen referenssin avulla saattaa tuottaa analyttistä selkeyttä, mutta sen hintana on sekava ja vaikeatajuinen lopputulos. Sen sijaan proposition<sup>24</sup> käsite antaa olioille kyvyn ja mahdollisuuden kytkeytyä yhteen muiden olioiden kanssa tapahtumien (”event”) välityksellä (mt., 309).

Mitä kioskissa sitten on tarjolla sinne asti päässeelle kulkijalle? Tähän vastaamiseksi seuraava luku avaa kioskin oven ja tutustuttaa lukijansa lähemmin sadunomaiseen paikkaan, joka tarjoaa kuluttajille ”viihdettä, jännitystä ja mielihyvää, elämyksellisiä tuotteita ja palveluita sekä päivittäisiä perustuotteita ja -palveluita nopeasti ja vaivattomasti aamusta iltaan” (Rautakirjan kotisivu Internetissä, 2010).

---

<sup>23</sup> Artikulaation käsitettä ovat myös käyttäneet muun muassa Stuart Hall (1992) sekä Ernesto Laclau ja Chantal Mouffe (1985).

<sup>24</sup> Termin Latour on lainannut A. N. Whiteheadilta (1929/1978).

### 3.2.3 Jerry kioskissa

Kotimaisen kirjallisuuden paikoissa toteutuva rajatyö löysi uuden porttinsa vuonna 1910. Silloin kirjallisuusmarkkinoita hallitsevat kustannusyhtiöt Otava ja WSOY sekä lehtimarkkinoilla toimiva Sanoma Osakeyhtiö liittoutuivat joidenkin pienempien yhtiöiden - mm. Hufvudstadsbladetin - kanssa ja perustivat Rautatiekirjakauppa Osakeyhtiön, jonka tarkoitus oli myydä sanomalehtiä sekä kirjallisuutta rautatieasemilla. Mukaan liittyi vuonna 1924 Suomalainen Kirjakauppa. Jo vuonna 1933 yhteenliittymä perusti ensimmäiset kioskinsa myös rautatiealueiden ulkopuolella aloittaen samalla tupakan ja makeisten myynnin. Veikkaus tuli mukaan heti alusta asti vuonna 1940, vuonna 1958 yhtiö otti käyttöön uuden logon, ja R-kioskeja perustettiin nopeasti useisiin ostoskeskuksiin. Videoiden vuokraus alkoi vuonna 1982, ja kolme vuotta myöhemmin R-kioskien lukumäärä oli jo yli 800 (Mikkonen et al., 2010, 193 - 197).

Tällainen *markkinoiden* maailma yhdistyy vaivattomasti kioskissa *teollisuuden* maailmaan. Rautakirjan menestyminen ja hyvä tulos syntyvät valtaosin niissä miljoonissa vuosittaisissa asiakastilanteissa, joissa tuote kohtaa kuluttajansa. Lehtipisteiden kautta myytiin jo vuonna 1985 yli 100 miljoonaa lehtien irtonumeroa vuosittain, ja asiakkaita R-kioskeilla oli 1980-luvun lopulla kolme miljoonaa joka viikko (Mikkonen et al., mt., 103). Taloustutkimuksen Suomi tänään -tutkimuksen mukaan (2010) R-kioskit ovat Suomen asioiduin vähittäiskauppaketju, noin 212 miljoonaa asiakastapahtumaa vuodessa.

R-kioskeissa myydään edelleenkin (v. 2011) kioskilukemisto Jerry Cottonia. Suurimmillaan Cottonin irtonumeromyynti oli vuonna 1973, jolloin sitä myytiin lähes 20000 kpl/numero. Muina vuosina ovat irtonumeromyyntien vaihtelut olleet lähes suorassa yhteydessä tilausmyyntiin ja kokonaislevikit vv. 1974-1980 vaihdelleet 20000 ja 25000 välillä. Vuodesta 1980 alkoi levikki laskea siten, että kun vuonna 1974 tilausten määrä oli 7600 ja irtonumeromyynti 17100, vastaavat luvut olivat v. 1980 7600 ja 12000 ja v. 1984 4400 ja 6300. Vuonna 1985 yhtiön kokonaislevikki oli yli 10000 kappaletta (Skiftesvik, 1985). Tällä hetkellä (vuonna 2011) lehti ilmestyy 6-8 kertaa vuodessa ja levikki on noin 3000 kpl, josta irtonumeroiden myynti on noin 2000 kpl (Juntunen, 2011).

Yksi keino Cottonin toimintaohjelman läpiviemiseksi on Niemen määritelmän kohta 5) eli tuotteen halpa hinta. Kirjakauppakirjoihin verrattuna Cottonin saa halvalla (vuonna 1983

7,90 mk/kpl). Kioskin ja marketin hyllyiltä ei löydy autoja tai pesukoneita, mutta jos haluaa kertakäyttöistä ja useimmille jo entuudestaan tuttua ja arjen konventioihin perustuvaa tavanomaista kuluttamista, niin ”nopeaa ja mukavaa on asiointi”. Helppokäyttöisyys ja myös helppolukuisuus ovat ominaisuuksia, jotka ovat Cottonin lisäksi ominaista myös muulle kioskikirjallisuudelle.

Aikaisemmin kioskit olivat niin sanottuja luukkukioskeja, mutta 1980-luvulla Cottoneita alkoi saada myös marketeista ja kauppakeskuksista. Videovuokrauksen alkaminen synnytti 1980-luvulla sisäkioskit, jotka mahdollistivat asiakkaiden itsepalvelun kioskin ”eteistiloissa”, kuten vuoden 1985 uusi kioskiasetus asiaa luonnehti (Mikkonen et al., 2010, 87 – 103).

### 3.2.4 Kioskin luutnantit

Jo saapuessaan kioskiin asiakas kytkeytyy osaksi aarraitan keinotekoista luontoa, joka on suunniteltu ja mallinnettu toimimaan tietyllä konventionaalisella tavalla. Tällaiseen säännönmukaiseen suunniteltuun hallintajärjestykseen (Thévenot, 2001b, 67) kytkeytynyt arkinen kielenkäyttö ja toiminnan ja objektien väljät kategoriat ja nimitykset riittävät toimintaympäristön konventionaaliseen hyödyntämiseen.



*Kuvio 2: R-kioski.*

Kuten oheisesta kuvasta näkyy, kioski on suunniteltu sellaiseksi, että sinne on suora sisäänpääsy rautatieaseman palvelutiloissa tai kauppakeskuksessa. Päämäärätietoisen

suunnittelun muutkin yksityiskohdat, kuten paikalla olevat tuotteet ja niiden tarkoin suunniteltu keskinäinen järjestys ja suhteet toisiinsa mallintavat kioskin, sen myyjät ja sen artefaktit vuoropuhelun osapuoliksi näiden ja asiakkaan kesken tapahtuvassa luennassa. Tällaisen toiminnan lähtökohtana on se, että luenta on sekä prosessi että prosessin tulos, joka syntyy artefaktien, niiden käyttäjien ja rakennetun toimintaympäristön välisessä suunnittelussa ja mallinnetussa vuoropuhelussa.

Koska toimintaohjelman käsikirjoituksena ja yhtenä toiminnan kuvauksena on myyminen ja ostaminen, ja myynnissä olevan artefaktin keskeinen intentio on tulla myydyksi, niin kioskissa artefaktin kannalta tärkein puheakti on muotoiltavissa sen tekemäksi ehdotukseksi, pyynnöksi tai käskyksi ”Osta minut!”. Vuoropuhelun toisen osapuolen reagointi ehdotukseen - Greimasin kertomuksen semiotiikan ”sanktio” (Greimas, 1987) - on jatkon kannalta ratkaiseva. Ei osto - ei myyntiä. Silloin vuorovaikutus katkeaa tässä vuoropuhelussa siihen.

Cottonin toimintaohjelmalla on kuitenkin mahdollisuus - ja velvollisuuskin - tehdä kaikkensa tällaisen vastaohjelman nujertamiseksi. Avukseen ohjelma saa muut inhimillisten entiteettien delegaatit<sup>25</sup>, sosiaaliteknologian historian tuloksina materialisoituneet objektit, joiden läsnäolo ja osallistuminen vahvistavat omalta osaltaan kollektiivin ja sen toimijoiden stabiliteettia ja optista vakautta. Myymälän ulko-ovi mahdollistaa asiakkaan pääsyn myymälätilaan, seinät ja katto varjelevat ulkomaailman häiriköiltä ja Taivaan Herran vihoittelulta, käytävät ja hyllyopasteet erottavat kohteet toisistaan ja osoittavat samalla kulkusuunnan kohteeseen.

Cottonin sijainti myymälän aikakauslehtihyllyssä kertoo myynnissä olevien kauppatavaroiden keskinäisestä järjestyksestä, jota tuotetaan ja pidetään yllä kiinteiden hyllyjärjestysten, omille hyllypaikoilleen järjestettyjen tuoteperheiden, tuotteiden erityisyydestä kertovien tuotemerkkien ja muiden artefaktien avulla. Tilanteen yleisenä mallina ja metaforana on mihin tahansa tilaan - olkoon se rakennuksen fyysinen tila tai tietokoneen virtuaalitila - järjestetty kirjasto. Entiteetistä tulee lopullisesti osa järjestelmässä konstituoituvaa hybridiä kollektiivia tiettyjen käytäntöjen mukaan valittuna ja hankittuna, luokitettuna ja luetteloituna, asianmukaisella signumilla varustettuna ja sellaiseen paikkaan

---

<sup>25</sup> Delegaateilla ja delegoinnilla tarkoitetaan sitä, että olijo siirtää osan ominaisuuksistaan toiselle olijolle.

sijoitettuna, että sen haussa ei asiakkaan aikaa haaskaannu. Samalla muotoutuu lopulliseen muotoonsa tilajärjestelyihin orientoituvaa ja näiden järjestelyjen ohjelmoima teoksen lukija.

Artefaktien toimintaa tällaisina portinvartijoina on Suomessa tutkinut muun muassa Leena Eräsaari, joka julkisen tilan symbolista järjestystä analysoidessaan (1994; 1995; kirjastojen ”luutnanteista” ks. Raivio, 2003) on korostanut tilajärjestelyjen ja tilassa olevien artefaktien merkitystä tilan kokemisessa sekä byrokratian ja sen palveluja käyttävän asiakkaan välisten valtasuhteiden muodostumisessa. Eräsaaren mukaan (1994, 21) ”tilojen avulla tapahtuva kontrolli on tehokasta, itsestään selvää, rutiininomaista - tässä mielessä arkista. Ihmiset ottavat spatiaalisen annettuna, harvoin kysyvät sen oikeutusta”.

Eräsaari viittaa Latourin (1988, 208-310) spatiaalisista järjestelyistä vastaavaan toimijaan ”luutnantti” (”lieutenant”), joka pitää paikkaa varattuna muita varten. Sana tulee ranskan kielen sanoista ”lieu” ja ”tenant”, joilla tarkoitetaan paikallaan pitäjää. Armeijassa palvelevan oikean luutnantin vastaavana tehtävänä on joukkueensa johtajana varmistaa se, että joukkue pitää hallussaan taistelussa saavuttamansa asemat. Spatiaaliset järjestelyt ovat eräänlaisia arjen pikku luutnantteja, jotka hoitavat hiljaa ja vastaan sanomatta kansalaisen ja byrokratian kohtaamisen.

Ostoskeskusten lehtipisteissä on ei-inhimillisten ”luutnanttien” lisäksi kanavan ja sen ”lohkon” portteja vartioimassa ja tapahtumaa turvaamassa myös inhimillisiä luutnantteja, artefaktin varastamisen ja muun häiriköinnin estäviä myyjiä ja tähän tehtävään nimenomaan palkattuja vartijoita, joita ilman artefaktit eivät turvallisesti pystyisi siihen diskurssiin, mihin ne on suunniteltu. Vaikka kummatkaan eivät olisi edes näkyvissä, niiden läsnäolo, toimintatavat ja asiakkaan tulevaan toimintaan suuntautuneet ennako-odotukset ovat jo ennakoita kirjautuneet asiakkaan omiin ennako-odotuksiin tulevan toiminnan luonteesta: asiakkaalla on jo aikaisemmilta käynneiltään hallussaan käyntinsä onnistumiseen tarvittavaa tietotaitoa.

Yhtä tärkeää lukutaitoa on varkaudenestolaitteilla ja katossa olevilla valvontakameroilla. Kysymys on toimijoiden kesken tapahtuvasta lukutaitojen vaihdosta, artefaktin, sen käyttäjän ja erilaisten ”luutnanttien” muodostaman hybridin kollektiivin yhdessä ja vuorotellen toisistaan suorittamasta luennasta, jolla toimintaohjelman onnistuminen ja toimijoiden kompetenssit turvataan Kuvaavaa kioskien luutnanttiarmeijalle on, että yhä

enemmän määrittelyvaltaa on siirretty ihmistoimijoilta artefakteille tai jopa kioskien asiakkaille jatkuvien henkilökuntavähennysten takia (”Moni työskentelee jaksamisen ääri rajoilla”, *Helsingin Sanomat*, 2.7.2011).

Henkilötoimijat tuottavat omassa arkikäytännössään välittäjän roolinsa suhteessaan koneeseen ja koneen käyttäjiin ja pitävät samalla yllä liitosta koneen ja käyttäjän välillä. Michel Callon (1991, 133-135) ja Bruno Latour (1999a, 307) käyttävät tästä välittäjäroolista termiä ”intermediary”. Inhimilliset toimijat sijoittuvat välittäjän roolissaan kiinnostavaan kategoriaan, josta Callon käyttää nimitystä ”peripheral humans” (mt., 136-137). Näiden perifeeristen ihmisolioiden, esimerkkeinä myyjät, kuluttajat ja laitteiden korjaajat, roolina on toiminnallaan ohjata ja pitää yllä toimintaohjelmaa, joka on kirjattu teknisiin objekteihin.

Samanlainen rooli on auton ajamisen ja liikennesääntöjen äänitorvena toimivalla autokoulun opettajalla, kielenkäyttäjän kompetenssia testaavalla kieltenopettajalla tai konekiväärin purkamista ja kokoamista valvovalla kersantilla, ja samaa tehtävää toimittavat erilaiset koodaukset, tarkistuslistat, huoltokirjat ja käsikirjat. Callon väittääkin (mt.), että inhimillisten olioiden taitotietojen ja tietotaitojen kuvaaminen ei ole mahdollista ilman että kuvataan myös niiden tekstien ja koneiden verkostoa, jossa näitä taitotietoja käytetään. Taidon kuvaaminen on samalla sen kontekstin kuvausta. Sisällön ja kontekstin välinen ero katoaa jälleen ja tapahtuu siirtymä puhtaista välittäjistä välittäjähybrideihin.

Minkälaisien järjestysten delegaatteja nämä kioskien luutnantit ovat? Osavastaus siihen on jo annettu aikaisemmin. Paitsi suunnitelmallisuudesta R-kioski on esimerkki myös niin sanotusta oikeutuksen hallintajärjestyksestä (*luku 2.4*), jonka synty ja ylläpito ei ole enää palautettavissa pelkästään ihmisen päässä ja mielessä (”sielussa”) oleviin intentioihin tai joihinkin ”skeemojen” ja ”skriptien” tuloksena syntyviin päämääriin ja suunnitelmiin. Jo pelkästään se tosiasia, että toimintaohjelmalla on aina vastaohjelmansa, tai yleensä useita, kertoo siitä, että tällaisessa tilanteessa eivät toiminnan selitykseksi enää pelkästään riitä toimijoiden intentiot ja päämäärätietoinen suunniteltu toiminta.

Miten tämä suhteutuu edellä esitettyyn teesiin, että kioskitila määrittää/ohjaa tuotteen ostoa? Vastaus löytyy siitä Latourin huomiosta (1995), että kaikki edellä mainitut portinvartioinnin osatekijät - toimijaverkkoteorian luutnantit - ovat oman menestyksensä ja itsestäänselvyytensä myötä onnistuneet tekemään itsensä faktan kaltaisiksi näkymättömiksi



mustiksi laatikoiksi. Tottunut ostaja tietää kaiken jo ennalta sisään myymälään astuessaan; ruumiinulkoiset luutnantit ja muut artefaktit on jo valmiiksi sisäistetty ja käänös käännökseltä kirjautuvat ruumiinsisäiseksi lukutaidoksi (Latour, 1995). Vasta kun myymälän katto putoaa asiakkaan niskaan, varashälytin lakkaa toimimasta, kassan koneet jumiutuvat, myymälä suljetaan remontin takia tai myyjät ryhtyvät lakkoon, luutnanttien toimijaluonne tulee näkyväksi; käynnissä on siis koko kollektiivin sosiaaliteknologisen järjestyksen ylläpito, ei pelkästään sosiaalisen. Samalla on siirrytty foucaultlaisesta kuriyhteiskunnasta Deleuzen (1995, 177–182) kontrolliyhteiskuntaan, jonka toimijat itse vapaaehtoisesti huolehtivat omasta kuuliaisuudestaan.

### *3.3 Rajakohteena logo ja sarjanimi*

Kioskin Aarreaitan portinvartijoita olivat raha, ihmiset ja tekniset artefaktit. Tällaiset kohteen paikkaa paikallaan pitävät luutnantit saavat seuraa myös toiselta rajakohteelta Muodot ja tunnukset (”Forms and labels”; Star, 1989), joka tekee itsensä näkyväksi sekä Aarreaitan hyllyssä että jokaisessa muussakin toimintaympäristössä, jossa Cotton-sarja aktualisoi oman toimintapotentiaalinsa. Minkälaiseen toimintaan tällaisen rajakohteen olemassaolo perustuu?

Se perustuu ennen kaikkea siihen, että kohtauspaikan lisäksi kioski on myös myynnissä olevien tavaroiden välisiä voimankoetuksia mittaava myynti- ja ostospaikka. Cottonin monipolvinen ja muutoksia täynnä ollut matka käsikirjoituksesta kioskin hyllyyn on kyllä nostanut sen kauppatavaraehdokkuudesta kauppatavarakontekstin kautta kauppatavaravaiheeseen (T-K. Lehtonen, 2008, 98), mutta asiakkaan liikkuvan katseen (”moving retina”, ”visual kinesthesia”; Michael & Still, 1992) kriittisissä verkkokalvoissa sen lopullinen muutos kauppatavaraksi tapahtuu kuitenkin vasta varsinaisessa myyntitapahtumassa. Vielä kauppatavaravaiheessakin tuotteen toimintaohjelma saa kilpailijakseen runsaan määrän muiden samassa vaiheessa olevien tuotteiden toimintaohjelmia. Miten ongelmaa on pyritty ratkaisemaan?

Vastausta voi hakea siitä Latourin väitteestä (1999a, 303), että artikulaatio on universumin ontologinen ominaisuus. Kysymys ei ole enää siitä, viittaavatko lausumat joihinkin asiantiloihin, vaan ennen kaikkea siitä, ovatko propositiot hyvin tai huonosti artikuloituja. Tuotteen paikan järjestäminen tarvitsee siis tuekseen myös sellaisia käytäntöjä, joiden avulla

tuote voi kertoa siitä, minkälainen se on, mihin sitä tarvitaan, kenelle muulle se pitää paikkaa, miten se on järjestetty ja mikä on sen suhde ja kontrasti muihin tuotteisiin. Vasta silloin voidaan toimintaa perustelevat arvojärjestykset kääntää tilallisiksi ja paikallisiksi käytännöiksi. Kevin Hetherington määrittää sellaiset käytännöt nimeämisen käytännöiksi (Hetherington, 1997, 184).

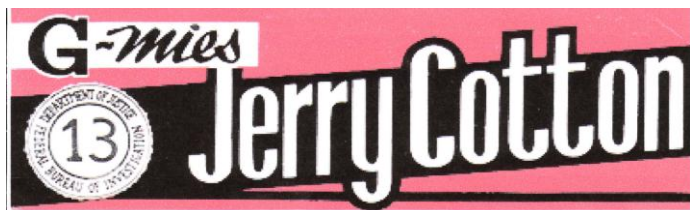
Raevaara ja Marja-Leena Sorjonen ovat genreä ja vuorovaikutusta käsittelevässä artikkelissaan (2006, 141) havainneet, että esimerkiksi KELA:n asiointiin verrattuna R-kioskin asiakkaan ja myyjän asiointille tyypillistä on pitäytyminen niin sanottuihin substantiivilausekkeisiin ("noun phrase"). Myyjän ja asiakkaan välisen vuoropuhelun onnistumiseen riittää useimmiten pelkkä maininta tuotteen nimestä tai muu kohteen osoittava toimenpide.

Tällainen käytäntö on ymmärrettävissä sitä taustaa vasten, että kioskiasioinnit ovat useimmiten "lyhyitä ja ytimekkäitä", asiointi on "osapuolille tuttua" ja toimintatavat perustuvat "vakiintuneisiin käytäntöihin" (Raevaara, 2009, 296-315). Kioskikeskustelut eroavat monesta muusta institutionaalisesta keskustelusta muun muassa siten, että ne ovat hyvin lyhyitä, samat käynnit syyt toistuvat ja ei-kielellisen toiminnan osuus on huomattava (Lappalainen, 2009, 23). Asiakas "tietää yleensä jo kioskille tullessaan tarkasti, mikä tuotteen haluaa" (Raevaara, mt., 296).

Paikkojen asemointiin, järjestämiseen ja nimeämiseen perustuvan rajatyön voi yhdeltä tärkeältä osalta pelkistää investoinnin ja formaatin käsitteisiin ("investment in forms"; Thévenot, 1984). Esineiden, asioiden ja ihmisten välisten suhteiden järjestäminen sekä käytössä olevan materiaalisen kapasiteetin ja "inhimillisen pääoman" (mt., 11) investointi tiettyyn formaattiin on materiaalisten ja diskursiivisten objektien jatkuvaa sijoittelua ja sijoittumista muunneltaviin ja uusiutuviin muotoihin ja spesifisiin muotteihin. Formaattit voi Susan Leigh Starin rajakohdetypologiassa sisällyttää kategoriaan Muodot ja tunnukset. Tällaiset rajakohteet koostuvat metodeista, joita käytetään hoitamaan viestintää toisistaan eroavien työyhteisöjen välillä.

Kohteen nimeäminen ("naming"; Hetherington, 1997, 191) tuo jakamisen työhön mukaan tuotteen nimenä, tuotemerkkinä tai logona konkretisoituvat standardisoidut indeksit ja artefaktit. Tällaisia "muuttumattomia liikkujia" ("immutable mobile"; Latour, 1999a, 306)

voidaan liikutella paikasta toiseen pitkienkin välimatkojen välillä ja silti säilyttää niiden informaatio. Cottonin logo ja sarjanimi ovat teknisiä artefakteja ja sarjaa koossa pitäviä luutnantteja, jota voidaan huoletta liikuttaa yli kansallisten rajojen.



Kuvio 3: Jerry Cottonin logo ja sarjanimi.

Nimeämisen keskeisiä toimenpiteitä ovat arvottaminen ja vertailu (Hetherington, 1997, 191). Paradoksaalista on, että aina kun tehdään jostakin oliosta erityinen antamalla sille nimi, niin samalla siitä välttämättä tehdään myös yleinen saattamalla se nimenannolla ja sen mukanaan tuomalla julkisuudella yleisten ja yhteisten (oikeutuksen) arvojärjestysten piiriin.

Esimerkkinä on nimenanto ihmiselle. Nimenanto liittyy ihmisen suvun ja usein myös seurakunnan jäseneksi (*perhe, kotiseutu*), tunnistaminen ja hyväksyminen *kansalaiseksi* rekisteröidään nimeen liitettyllä sosiaaliturvatunnuksella, viranomaiset valvovat että kaikki nimenantoon liittyvät proseduurit tehdään voimassa olevien asetusten ja säännösten mukaisesti (*kansalainen*), ja ennemmin tai myöhemmin muodostetaan nimetystä henkilöstä jokin mielipide (*maine*). Unohtaa ei sovi myöskään *inspiraatiota*, joka nimenantoon aina liittyy. Tunnetulla tuotemerkillä voidaan myös ansaita huomattaviakin summia (*markkinat*).

Koistisen, Seväsen ja Turusen mukaan (1995, 8) taidemarkkinat vapauttivat taiteilijat kuningashuoneiden, mesenaattien ja kirkon holhouksesta. Niinpä 1700-luvun lopussa taiteilija alettiin ensi sijassa käsittää itseään ilmaiseksi, luovaksi persoonallisuudeksi. Keskiajalla vaatimus kirjan tekijyydestä oli osa valtakontrollia, myöhemmin kapitalismin kehityksen myötä se tuli tärkeäksi osaksi vaihto-, merkki- ja käyttöarvojen muodostusta.

Vastaavaa Cottonin nimeen ja nimenantoon liittyvää erontekojen prosessia kuvaa luku 2.4, joka referoi kriittistä puhetta Cottonista kuuden toisistaan eroavan arvojärjestyksen avulla. G-mies Jerry Cottoniksi nimetyn sarjan on väitetty olevan liian kaupallinen (*markkinat*), se on liian teollisesti tuotettu (*teollisuus*), sillä on kielteinen status ”roskakirjallisuutena”

(*maine*), se ei käsittele lainkaan amerikkalaista työttömyyttä (*kansalainen*), se turmelee perhearvoja (*kotiseutu*) eikä ole yhtään luova (*inspiraatio*). Sarja nimeltä ”G-mies Jerry Cotton” on kritiikin myötä nähty monella tapaa puutteelliseksi. Tällaisessa rajankäynnissä on sisäänrakennettuna eronteko sellaiseen kirjallisuuteen, mitä Cotton ei ole.

Vielä rankempaa nimittelyä harjoittivat *Helsingin Sanomien* mielipidesivulla (24.12.1976) yliopettaja Antero Salminen ja kasvatustieteiden maisteri Sirkka Minkkinen, jotka luonnehtivat Cottonia näin: ”Takaa-ajo, väkivalta, seksi ja viski. Siinä Jerry Cottonin sisältö, mutta ah, niin rikkaalla ja raikkaalla suomen kielellä! Ehkä kansallisen viihdekulttuurin tulisi kuitenkin olla enemmän kuin ulkomaisen mallin mukaan tehtyä ja kotimaisin ’huulin’ höystettyä roskaa.”<sup>26</sup>

Rajankäyntiä harjoitti myös Cottonia kustannut Kolmiokirja omassa historiikissaan (Kangasniemi, 1991, 63-65). Sen mukaan alun perin saksaksi seikkailevasta amerikkalaisesta G-miehestä tuli toimittaja Antti Aallon käsissä ”persoonallinen, inhimillinen, säästeliäästi väkivaltaa käyttävä ja suomalaiseseen huumorintajuun vetoava sankari”. Historiikin mukaan samaa linjaa vaali myös sarjaa Aallon jälkeen toimittanut Seppo Tuisku. Historiikissa luetellaan julkilausutusti mitä Cotton ei ole: Jerry ”ei tapa koskaan”, sarjaan ”ei ole sekoitettu seksiä” ja se ”ei ole tyypillistä väkivaltaviihdettä”. Sama eronteko toistuu muissakin julkisissa teksteissä: ”Jerry lyö ja ampuu muttei tapa” (Kettunen, 1979).

Tällaista kohdettaan kuvaavaa, selittävää ja perustelevaa kategorisointia yhdistää pyrkimys hankkia näkökulmalleen (ja sitä edustavalle nimelle) pätevä auktoriteetti oikeutuksen hallintajärjestysten antamalla valtuuksilla. Kirjallisuudessa tästä yleisestä pyrkimyksestä kertoo käsikirjoittajan nimityksen muutos tavallisesta kirjoittajasta (engl. ”writer”; lat. ”scriptor”) kirjailijaksi ja tekijäksi (engl. ”author”; lat. ”auctor”). Kioskikirjallisuudessa auktoriteetti hankitaan antamalla sarjalle muista sarjoista poikkeava nimi.

Hyvänä esimerkkinä nimeämisen merkityksestä on sarjanimen vaihtoehtona oleva tekijänimi. Michel Foucault’n mukaan (1979a, 141-160) tekijänimi on luokittelun väline, joka kokoaa yhteen joukon tekstejä ja erottelee ne muista teksteistä. Tekijänimi luonnehtii

---

<sup>26</sup> Tämän kaltaisen kritiikin perustumisesta vahvoihin yleistyksiin kertoo se, että Cottonia käsitelleessä opinnäytteessä (Räsänen, 1978) on kiinnitetty huomiota seksiä sisältäneiden kohtausten lähes täydelliseen puuttumiseen sarjasta.

diskurssin erityistä olemassaolon tapaa. Tekijänimen omistavaa diskurssia ei hevin unohdeta. Kirjailijanimi on takeena tietyn kirjallisen diskurssin hyväksyttävyydestä. Vallitseva kirjallinen instituutio ja tutkimus sen osana on keskittynyt tekijänimikategorioihin. Seurauksena on ollut kirjallisen tuotantoprosessin pelkistäminen yksittäisen kirjailijan nerouden ja lahjakkuuden ilmaukseksi. Näin kirjoittajan nimettömyys - tuotteen maineen perustuminen pelkkään sarjanimeen - on määrittänyt sen ”nimettömyyttä” myös kirjallisen instituution kartalla.

Lähempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että sarjanimen ja tekijänimen kontekstit ovat samat. Niinpä tekijänimellä on *markkinoiden* hallintajärjestyksissä täsmälleen sama tehtävä ja rooli kuin sarjanimelläkin, sillä sanataiteen tavaramerkkeinä toimivien tekijänimien vierustovereina on satoja muita tekijänimiä, jotka kilpailevat samoista kirjakaupakirjallisuuden markkinoista. Tekijänimen tavoin sarjanimi lajittelee yhteen joukon tekstejä, erottelee ne muista teksteistä ja takaa tällä tavalla omanlaisensa diskurssin hyväksyttävyyden ja tuotemerkinsä tunnistettavuuden.

Samoin tekijänimi ratsastaa samalla ilmestymisen säännöllisyydellä kuin sarjanimikin: syksyn uutuuskirjat ilmestyvät vuodesta toiseen tuttujen tekijänimien saattelemina, ja vain harva julkaistu käsikirjoitus on uudelta tekijältä. Näin sekä sarjanimelle että tekijänimelle on *teollisen* tuotannon säännöllisyydellä ja jatkuvuudella turvattu mahdollisuus pitää yllä omaa merkkiarvoaan (*maine*), josta tekijänimi on yhtä riippuvainen kuin sarjanimikin omastaan. Lisäksi on huomattavaa, että monet tekijänimilläkin ilmestyvät teokset ovat panostaneet samaan aikaan myös sarjanimeen, esimerkkeinä vaikka nuorten aikoinaan suosimat Tiina-sarjat, dekkarinystävien SAPO-sarja, arvokirjallisuutta kunnioittava Tammen Keltainen Kirjasto sekä Suuri Suomalainen Kirjakerho.

Tekijänimien ja sarjanimien eronteot eivät siis ole ehdottomia vaan pikemminkin aste-eroja, jotka edustavat kontekstien organisoinnin muokkaamia toimijoiden identiteettejä (*luku 4*) ja niiden välisiä suhteita. Eronteon sanelee kontekstien erilainen organisointi. Niemi on omassa kioskikirjallisuuden nimistössään ja sanastossaan jo tuonut esille tällaisia organisoinnin tapoja, joilla myös Cottonin erityisyys suhteessa muihin kirjallisiin artefakteihin on saatu aikaan. Tyypillisiä erontekojen mahdollistamia kontrasteja ovat kirjakaupakirjallisuus kontra kioskikirjallisuus, romantiikka kontra jännitys, romanttinen jännitys kontra realistinen jännitys. Eniten käytetty rajatyön metodi on kuitenkin tuotteen nimi, joka erottaa sen muista

tuotteista. Kirjallisessa mediassa tällainen ”huomiotalouteen” perustuva ”brändäys” tekijä- tai sarjanimeen on todettu erittäin tehokkaaksi tavaksi koordinoita useita keskenään ristiriitaisia arvojärjestyksiä.

Nimenannolla voidaan korostaa toimijan luonnetta nimenomaan toimijana. Tieteelliset artikkelit on allekirjoitettu, teknisillä objekteilla on tavaramerkki, ihmissubjekteilla on paitsi nimi myös niitä muista subjekteista erottava keho. Esimerkki jatkuvasta rajankäynnistä toimijuuden suhteen on sen kysyminen, laitetaanko kirjan kanteen kirjailijan vai kustannustoimittajan nimi (”Kenen nimi kirjan kanteen?”, artikkeli *Helsingin Sanomissa*, 17.9.2000).

Jerry Cotton nimenä (ja artefaktina) oli ja on edelleenkin keskeinen sarjan portinvartijaluutnantti. Kioskit ja muut Cottonin myyntipaikat ovat kirjakauppojen, kirjastojen ja museoiden kaltaisia rajakohteita, joissa pesivät kirjalliset objektit takaavat oman toistettavuutensa, vakautensa ja jatkuvuutensa erottamalla nimillään, kansikuvillaan, logoillaan ja sanastoillaan muista markkinapaikan objekteista ja tällä tavalla luokittamalla itsensä tiettyyn kategoriaan. Tämä on sarjan markkina- ja mainearvojen organisoinnille välttämätöntä jo senkin takia, että tutkimusten mukaan tärkeä alueellinen tekijä, joka Suomessa on vaikuttanut asukkaiden lukemisharrastukseen, on ollut tarjonta eli käytävissä olevat jakelukoneistot (Nuotio et.al.,1973, 76).

### *3.4 Rajakohteena etukansi*

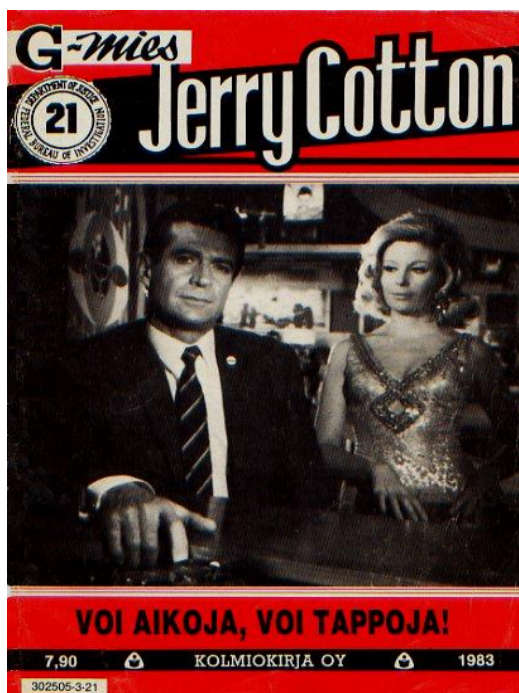
Investoimalla muotoon Cotton on muiden mediatuotteiden tavoin investoinut olemassaololleen välttämättömiin koodeihin ja muihin koordinaatiovälineisiin. Investointi vakaana pysyneisiin formaatteihin portinvartioinnin tärkeänä ellei tärkeimpänä elementtinä on ollut ilmeisen relevantti menettelytapa, sillä se on ollut yksi Cottonin menestyksen osatekijöistä.

Osa tällaisista formaateista voidaan sijoittaa rajakohdetyyppiin Yhteensopivat maastot (”Terrain with Coincident Boundaries”; Star, 1989, 49-50). Ne yhdistävät tiekarttojen tapaan objekteja, joilla on samat rajat, mutta toisistaan eroavat sisällöt. Tuloksena on rajakohde, jonka avulla jokaisen erillisen alueen työtä voidaan hoitaa toisistaan riippumatta, mutta yhteistyöhön osallistuvat osapuolet voivat työskennellä samoilla tapahtuma-alueilla (”event-

regions”, Allport, 1955, 617) saman kohteen parissa. Etuna on toisistaan eroavista päämääristä syntyvien ongelmien ratkaisu. Esimerkkinä rajakohteesta Star mainitsee maantieteellisen alueen, jonka karttojen avulla voidaan hallinnoida siihen sisältyviä yhdistelmiä.

Mitä Cottonin keskeiset ”tapahtuma-alueet” olivat ja miten niiden keskinäistä koordinaatiota käytännössä hoidettiin? Sen havainnollistamiseksi tämä luku käy tarkemmin läpi Cottonin etukantta ja siinä pesiviä ”maastoja”.

Cottonin etukansi yhdistää toisiinsa heterogeenisiä mutta toisiinsa sovellettavissa ja liitettävissä olevia alueita. Tämä aineellistuu etukannen otsakkeissa, kuvissa, logossa ja typografiassa. Vastaavat kulttuuriset artefaktit ovat mediaympäristöissä useimmiten järjestyneet kehikoiksi (”framing”, Latour, 1996, 231), esimerkkeinä sanomalehtien osastojaot ja paraatisivut, jotka antavat mahdollisuuden sekä erillisiin että toisiinsa kytkettyneisiin kehystyksiin, upotuksiin ja koodauksiin.



## Voi aikoja, voi tappoja!

**Voi aikoja, voi tappoja, kun senaattoriehdokas yritetään toimittaa Valkoisen talon asemesta lautayksiöön! Mutta tappaja itse saa tyytyä kalterikamarini: hänet tavataan itse teossa — itse asiassa teosta. Jerry tapaa alussa tavattoman kauniin tytön ja tavallisen rumia roistoja. Sitten tavataan ruumishuoneella . . . Senaattoripelin henki on kylmä kuin talvihauta, mutta Cotton ja Decker saavat hikoilla henkensä edestä — etenkin kun heidät aiotaan juottaa pelistä pois. Vanha Neville joutuu osallistumaan ”prosenttilikkeeseen”, ennen kuin asiat kirkastuvat — kenelle kirkastuvat.**

Jack O’Leary pyyhkäisi hikeä otsaltaan ja kuivasi kämmenensä housunsiivun. Hillitön helle ei tuntunut hällittävän yksikään. Se toi hänen mieleensä Nicaraguan viidakot, joiden siimeksessä hän oli viimeksi tehnyt töitä — tappotöitä.

O’Leary oli alan ammattimies. Hänen ei tarvinnut pelätä työttömyyttä: tapettavia riitti aina, suhdanteista riippumatta.

O’Leary pysäköi Mercurynsä Tropical Star Clubia vastapäätä. Katu oli leveä, matkaa kerhon ovelle kertyi parikym-

mentä metriä. Mutta M16-rynnäkökiväärille se ei olisi matka eikä mikään.

O’Learylla oli pikkutakki sylissään. Pikkutakin alla hänen vasen käntensä puristui rynnärin kahvalle, ja oikean etusormi hakeutui liipaisimelle. Lipas oli täysi, ase ladattu ja varmistettu. Tältä etäisyydeltä hän osuisi yhtä varmasti kuin kivellä viiden askeleen päästä näyteikkunaan.

Merijalkaväessä palvellessaan, Kauko-Idässä, O’Leary oli tapanut isänmaan puolesta ja saanut muovikassillisen mitaleja sekä erikoistehtäviä Nicara-

Kuvio 4: Cottonin etukansi ja juonitiivistelmä (numero 21/1983).

Cottonin etukannet toistavat Durkheimin klaanien (1984) tapaan sarjan embleemit eli tunnusmerkit samankaltaisina numerosta toiseen. Pienistä muutoksista huolimatta niiden keskeiset osatekijät ovat säilyneet samoina, vaikka kustantaja on vaihtunut.

Etukantta luonnehtii punainen väri, kannen keskelle asemoitu kuva, tarinan otsake sekä sarjalogo, joka sisältää FBI-tunnuksen muotoon muotoillun sarjanumeron ja tekijänimen funktion korvaavan sarjanimen. FBI-logo toistuu myös juonitiivistelmän alussa. Lisäksi kannen formaatti kytkee teoksen kustantajaan, tuotteen hintaan ja julkaisun painovuoteen.

Kannen suunnittelusta vastaa sarjan toimitus. Sarjalogo on vakio, sarjanumero automaattisesti juoksevaa ajallista numerointia. Cotton-elokuvista tai muusta kuvamateriaalista lainatut kuvat tilattiin saksalaiselta kustantajalta tai Suomen kuvatoimistosta.

Tekijänimi, otsake, kustantajan nimi ja painovuosi ovat kirjojen etukansissa ja nimiö sivuilla yleisesti käytettyjä kategorioita ja standardeja. Kirjojen etukannet ja muut ”fiktio talon eteiset ja kynnykset” (ilmaisu Mikko Keskinen, 1993, 146) ovat ”peritekstejä, joiden avulla tekstistä tulee kirja ja joiden avulla se tarjoaa itsensä lukijoilleen tai laajemmin yleisölle”. Käytäntö vastaa kustannustoiminnan yleisiä käytäntöjä. Kotimaisten romaanien takakansitekstejä tutkinut Sanna Kivimäki on todennut (1992, 12-13), että kustantajan laatimat kansikuvat ja -tekstit ovat osa tarkkaan harkittua tuotesuunnittelua, joka antaa paitsi kirjan ostajalle myös kirjastonhoitajalle ja kirjakauppiaille ensivaikutelman teoksesta. Hän vertaa kansitekstiä teatterin käsiohjelmaan tai tv-ankkurin tehtävään, jotka kaikki kertovat ”viime hetkellä” jotakin esityksen tai teoksen sisällöstä.

Cottonin etukansi on hyvä esimerkki rajatyötä hyödyntävistä informaatioteknologioista, joilla pyritään aikaa ja vaivaa aiheuttavien taloudellisten kustannusten minimoimiseen ja saadun hyödyn maksimoimiseen. Robert Cooperin mukaan (1992, 254-272) tällaisia representaation tekniikkoja ovat 1) kauko-ohjaus (”remote control”), jossa erilaisten mallien, karttojen, kaavioiden ja numeroiden avulla pystytään hallinnoimaan toiminnan kohteita ajasta ja paikasta riippumatta, 2) siirtymät ja korvaukset (”displacement”), joilla kohteita ja näiden representaatioita pystytään sekä vakioimaan että muuntamaan, ja 3) lyhentäminen ja kutistaminen (”abbreviation”), joilla kohteiden ajallista ja paikallista etäännytyistä edustavat



muodonmuutokset mahdollistavat paluun takaisin meneillään olevaan aikaan ja paikkaan ja kohteen entistä tarkemman hahmottamisen.

Kirjojen etukannet toistavat kaikki mainitut informaatiotekniikat. Sarjasta tehtyjen opinnäytteiden mukaan Cotton-tekstin toistuvina piirteinä ovat olleet 1) kertomuksen vakioina pysyvät henkilöt, 2) realistista toimintajännitystä ylläpitävät tapahtumat ja 3) kerrontaa siivittävä kielellinen leikittely (Räsänen, 1978; Mämmi, 1983; Raivio, 1990; Virtanen, 2001). Etukannen asettelu toistaa kauko-ohjattuna, siirrettynä ja lyhennettynä saman kehikon.

Niinpä tuotteen muista kauppatavaroista erottava sarjanimi paitsi toteuttaa tekijänimen funktion myös nimeää sarjan päähenkilön. Tiettynä formaattina aineellistuva sarjakehys liittoutuu kehikossa rikoskertomuksen lajikehyksen kanssa, sillä maininta G-miehestä, FBI-logo, otsake ”Voi aikoja, voi tappoja!” ja toimintaelokuvasta etukanteen siirretty kuva eivät jätä epäilyn sijaa tuotteen genrestä. Vanhan hokeman ”o tempora o mores” (Cicero) vääntö kielellisen leikittelyn puolelle (tapoja>tappoja) täydentää paikallisen kulttuurin kehyyksenä (”local cultural condition”, Latour, 1995) kehikon standardipakettia. Kaikkia niitä yhdistää (ja samanaikaisesti erottaa) typografinen kehys, joka vakiintuneena formaattina kartoittaa jokaiselle kehykselle omia kiintopisteitään suhteessa muihin.

Aristoteleen retoriikkaan (1997) sovellettuna sarjakehyksen sarjanimi, logo, tunnetun kustantajan nimi ja luotettavana markkinapaikkana tunnettu R-kioski argumentoivat kaikki tekijän luotettavuutta ja uskottavuutta (”ethos”), lajikehyksen tunnusmerkit kertomuksen järkeä (”logos”), ja paikallinen kulttuurinen kehys (sekä tarinan jännitysmomentit) vaikutusta lukijan mielentilaan ja tunteisiin (”pathos”). Sarjakehykseen voi sisällyttää kaikki maininnat sarjan numerosta toiseen kertautuvista henkilöistä ja tunnusmerkeistä. Realistisen jännityksen lajikehykseen kuuluvat kaikki rikokseen ja seikkailuun viittaavat kerronnan elementit. Aika-paikkaiseen kulttuuriseen kehukseen kuuluvat suomen kielen sanontoja ja fraaseja hyödyntävä kielellinen leikittely ja esineiden, asioiden ja tapahtumien kytkentä sekä aikaan että paikalliseen/kansalliseen mediaan.

Huomattavaa on, että toisiinsa laskostuneet ja toisissaan pesivät kehukset ovat etukannessa sekä erillisiä että päällekkäisiä. Niinpä sarjakehys aktualisoituu sarjalogon ja sarjanumeroinnin, mutta myös etukannen kuvassa saksalaisista rikoselokuvista tutun George

Naderin Jerry-hahmon välityksellä.<sup>27</sup> Otsake ”Voi aikoja, voi tappoja!” kehystää paitsi realistisen jännityksen ja rikosromaanin lajikehystä myös kielellisen leikkittelyn paikallisen kulttuurin kehystä. Yhtä moniarvoinen luonne on kotimaisen kustantajan (Kolmiokirja) tunnusmerkillä. Tunnetun viihde- ja sarjakirjallisuuden kustantajan nimi on jo sellaisenaan takuu ja argumentti sarja-, laji- ja kulttuurikehysten auktoriteetille, sillä omakustanteen pääsy kioskiin ja muille julkisuuden areenoille onnistuu vain poikkeustapauksissa.

Perusteiltaan Cottonin etukannen sarjakehys toistaa myös muun kirjallisuuden sarjallisuutta. Tietokirjallisuus ilmestyy usein sarjoissa, ja kaunokirjallisuutta kaupataan vuodesta toiseen samoilla tekijänimillä, toteuttaen näin sarjallisuuden funktiota. Rikoskirjallisuudessa on lähes sääntönä, että tekijöiden kirjoissa toistuvat samat dekkarisankarit ja usein myös samat toimintaympäristöt. Esimerkiksi Dekkarisankarit -hakemistossa (Lundin et al., 2006) on noin 430 dekkarihahmoa tai hahmoparia, joita on käytetty rikoskirjallisuudessa. Suuri osa sankareista esiintyy toistuvasti tekijöidensä teoksissa. Cottonin sarjakehysten ero muuhun rikoskirjallisuuteen tulee näkyviin etukannen numeroinnissa, joka tuo esiin sarjan jaksottaisen säännöllisyyden. Näin toteutettiin yksi Juhani Niemen (1975) kioskikirjallisuudelle osoittamista eronteista.

Etukannen kehikossa piiryy näkyviin toisistaan erottuvia kategorioita, joita tuottavissa käytännöissä toistuvat Bowkerin ja Starin luettelemat (2002) kategorioiden ja standardien yleiset ominaisuudet: kaikenkattavuus, tekstuaalinen materiaalisuus, historiallisuus ja käytännön politiikka. Rajankäyntiä eri kategorioiden välillä organisoii kehikon kyky toimia kategorioita yhdistävänä rajakohteena ja standardipakettina. Tällaiset rajoja tuottavat käytännöt ja ”rajapartioinnit” olivat hyvin tyypillisiä myös muille Cottonin ”varsinaisten tekstien” ja niitä kehystävien tekstien ja diskurssien suorittamalle portinvartioinnille.

Cottonin etukannessa tulee myös näkyväksi se Anne Freedmanin havainto (1994, 48-49), että tällaisissa ”kielipeleissä” ei kysymys koskaan ole vain yhdestä kielestä, vaan useista. Etukannen typografisen kehysten asettelussa toisiaan syleilevät kuvat, otsakkeet, logot, sanat, lauseet ja numerot voidaan rinnastaa muihin mediakäytäntöihin. Samankaltaisista monitasoisista ”todellisuuden” representaatioista rakentuvat puheesta, äänistä, eleistä, ilmeistä, lavasteista, liikkuvista kuvista, teksteistä ja musiikista koostuvat elokuvat sekä

---

<sup>27</sup> Lisää mainetta - tosin hieman kyseenalaista - tämä näyttelijä hankki sarjalle kuolemalla näyttelijä Rock Hudsonilta saamaansa HIV-tartuntaan.

teatteriesityksestä ja yleisön siihen kohdistamasta reaktiosta koostuvat näytelmät. Yksittäiset ”kielet” (diskurssit, sanastot) pystyvät siis monin tavoin liittoutumaan keskenään.

Kirjojen etukansien tapaiset vakiintuneet sosiaaliteknologiset käytännöt vahvistavat Latourin ja muiden toimijaverkkoteoreetikkojen käsityksen siitä, että kun hyvin toimiva tekninen artefakti tiettyyn käyttötarkoitukseen on kerran luokiteltu ja standardisoitu, sitä voi käyttää sellaisenaan riippumatta artefaktin käyttäjän sosiaalisesta identiteetistä. Tämä selventää sitä Latourin asettamusta (1986b, 275), että durkheimiläistä klaania (Cotton-yhdyskuntaa, *luku 4.1*) rakennettaessa sen kestävyys - Thévenot'n termien sen elinkaari - riippuu niiden resurssien kestävydestä, joita klaanin koostamiseen ja klaanin jäsenten pitämiseen yhdessä on käytetty. Kuten edellä on todettu, Latourin mukaan sosiaalinen ei muodostu sosiaalisista elementeistä, vaan sitä määrittää luettelo, jossa on sekaisin sekä sosiaalisia että ei-sosiaalisia elementtejä.

### *3.5 Rajakohteina ideaalityypit*

Cottonin etukannen Yhteensopivissa maastoissa pesivät sarja-, laji- ja kulttuurikehykset ovat kukin erillisiä rajakohteita, jotka voidaan luokitella Susan Leigh Starin sanastossa (1989, 49) rajakohteiden neljänteen kategoriaan Ideaalityyppi tai Platoninen objekti (”Ideal Type or Platonic Object”). Tällainen rajakohte on verrattavissa karttaan, joka ei kuvaa täsmällisesti minkään paikallisen kohteen yksityiskohtia, mutta joka juuri sen takia on kätevästi sovellettavissa paikallisiin olosuhteisiin. Viestinnän ja yhteistoiminnan symbolisia аспектеjä hyödyntävänä tiekarttana se tarjoaa riittävät resurssit kaikille toiminnan osapuolille. Starin käyttäminä esimerkkeinä ovat ensimmäiset aivokartat, jotka siitä huolimatta, etteivät varsinaisesti kuvanneet aivoja lainkaan, yhdistivät toisiinsa sekä kliinisen että perustutkimuksen dataa ja toimivat erilaisia lääketieteen maailmoja yhdistävänä siltana.

Ideaalityypit syntyvät, kun abstraktiotasot vaihtelevat ja tilannekohtaiset paikalliset satunnaisuudet on poistettava. Ideaalityypin etuna on yhteensopivien maastojen tapaan sen kyky mukautua hyvin monenlaatuisiin olosuhteisiin. Cottonin lajikehyksen mukautuvuutta olosuhteisiin (aikaan ja paikkaan) kuvaa se, että sarjaa kehystävän realistisen jännityksen (Niemi, 1975, 22) sanastoalue pysyi Cottoneissa vuosien ja vuosikymmenten läpi samana, vaikka sitä koostavien alalajien (rikosromaani, seikkailukertomus) välillä saattoi

yksittäisessä nimikkeessä olla isojakoin vaihteluita ja vaikka ilmestymispaikat vaihtelivat maasta toiseen.

### 3.5.1 Tiekartta rikokseen

Hyvänä esimerkkinä tällaisesta yhtenäisestä sanastoalueesta on Cottonin kotimaisen sarjanumeron 21/1983 otsake ”Voi aikoja, voi tappoja!”. Se on tyypillinen materiaallinen dokumentti, merkki, jälki ja resepti (”inscription”; ”prescription”; Latour, 1999a, 306) historiallisen ajan ja paikan - toimijaverkkoteorian verkoston - läpi soljuvasta sosiaaliteknologiasta ja tekstiketjusta, jonka yhtenä rakennusohjeena on lajikehys. Kehyksen rakentamisessa keskeistä oli sanastollisen aineksen liittäminen toisiinsa niin sanotun sanastollisen pohjustamisen (”lexical priming”; Hoey, 2005) perusteella.

Mitä ”pohjustamisella” tässä yhteydessä tarkoitetaan? Sitä havainnollistavat otsakkeet, jotka olen poiminut Pentti Pesän kirjoittamisiksi nimetyistä (Sjöblom, 1985, 248-252) kaikkiaan 96 Jerry Cottonista vuosilta 1971-1981.<sup>28</sup> Niissä otsakkeen jokin sana aina pohjustaa muiden nimikkeiden otsakkeiden samaan sanastoalueeseen (genreen) läheisesti kuuluvia muita sanoja. Otsakkeille tyypillistä oli, että alueet supistuivat vain muutamaankin keskeiseen kategoriaan.

Yleisin kategorioista oli RIKOS, jota kuvaavia ihmistoimijoita olivat muun muassa gangsteri (”Aavegangsterit”) ja murhaaja (”Murhaajan muistomerkki”). Pitkä luettelo muodostui myös rikollisista kollektiivitoimijoista ja rikoksiin liittyvistä artefakteista: ”Mafian ruoska”, ”Gangsterivaltio”, ”Koppia ikä kaikki”, ”Kyttykauppaa käsirautoilla”, ”Liiga on aina liikaa”, ”Rikollinen tietokone” ja ”Sormenjälkitechdas”. Kaikkiaan rikokseen liittyviä sanoja oli otsakkeissa 19 kpl.

Monissa otsakkeissa sanat pesivät AMPUMISEN sanastossa. Tällaisia olivat muun muassa reikärauta (”Reikärauta ei valita”), liipaisin (”Jännitystä liipaisimella”), lyijy (”Ilta on aamua lyijyisempi”), luoti (”Luodilla menee lujaa”), rihla (”Rihlat suoraksi”), ruudinsavu (”Ruudinsavulenkki”) ja ruuti (”Ruuti on huono pesujauhe”). Kaikkiaan ampumiseen liittyviä sanoja otsakkeissa oli 14 kpl.

---

<sup>28</sup> Pesä on kirjoittanut joitakin cottoneita myös vuoden 1981 jälkeen, mutta olen rajannut tarkastelun Sjöblomin teoksen vuoden 1985 painoksessa mainittuihin kappaleisiin.

Rikoksiin ja ampumiseen läheisessä suhteessa on KUOLEMINEN, johon viittaavia sanoja aineistosta löytyi kaikkiaan 29 kappaletta. Pelkästään sana kuolema oli mukana kahdeksassa otsakkeessa (esimerkkinä ”*Kuolema* rivien välissä”). Muita saman merkitysalueeseen kuuluvia sanoja olivat muun muassa hauta (”Cotton karkaa *haudasta*”), hautausmaa (”Pala maata *hautausmaalta*”), ruumis (”Ei *ruumiita* kaatopaikalle”), ruumishuone (”Kuuma linja *ruumishuoneelle*”), surma (”Harlemin musta *surma*”), pääkallo (”*Pääkallo*kiittäjät”), vainaja (”Junanvaihto *vainajille*”), kalma (”*Kalman* kanava”), helvetti (”Lumipallo *helvetissä*”), manala (”Matkalippu *manalaan*”), kylmetä (”Moni kynsi *kylmeni*”), piru (”*Piru* merrassa, kaksi katiskassa”) ja arkku (”Sano *arkkusi* avaimet, Cotton”).

Kaikkein yleisin merkitysalue oli kuitenkin VÄKIVALTA, PELKOA, UHKAA tai muuta JÄNNITYSTÄ lietsova sanasto, joihin liittyviä sanoja oli 34 kappaletta. Sanasto koostui hyvin monenlaatuisista ilmauksista, joista jokainen antoi kuitenkin vähintään aavistuksen siitä, mikä oli odotettavissa: ”Bakteerisota”, ”Dollari*pommi*”, ”Ja koko maailma *hätkähti*”, ”Jos sokea *pelkää* pimeää”, ”*Kadonnut* juna”, ”*Kova* kovaa vastaan”, ”*Lihakirves* laulaa”, ”Missä *korpit* kokoontuu”, ”*Myrkykaasua*, G-mies Cotton”, ”*Pelottavat* jäljet”, ”*Salaisuus* jäissä”, ”*Sudenpesä*”, ”*Veristä* öljyä”. Muunnelma kotimaan kamaralta löytyy otsakkeesta ”*Lunta tupaan, jäitä porstuaan*”. Vain kaksi otsikkoa (”Joulupukki – syntipukki” ja ”Pokerihai Cotton”) ovat luokiteltavissa muuhun sanastoon, mikä osaltaan vahvistaa lajityypin yleistä argumenttia.

Jokaisen otsakkeen ensimmäinen, toinen tai kolmas sana liittyi siis rikokseen, ampumiseen, kuolemaan, väkivaltaan tai väkivallan uhkaan. Sanaston tiivistä liitosta realistisen jännityksen lajikehykseen kuvaa, että useissa tapauksissa oli sanaston pohjustusta vielä moninkertaistettu, esimerkkeinä kuoleminen ja ampuminen (”*Hautalöytö reikärautakaudelta*”), (”*Sormituntuma kuolemaan*”), väkivalta ja kuolema (”*Tappavat kuoleukset*”), ampuminen ja rikos (”*Pang pang – Sing Sing*”), moninkertainen väkivallan uhka (”*Pelko edessä, kauhu kannoilla*”) sekä vankila ja rikollinen (”*Sälehoittoa gangsterisyöpään*”). Lajikehyksen yleinen platoninen idea on tiivistetty väkivallan ja tuhon otsakkeissa ”*Väkivallan valtakunta*” ja ”*Pandoran lipas*”.

Etukannen otsakkeiden sanastojen keskinäinen liitos oli tiiviissä vastavuoroisessa suhteessa sarjan varsinaisiin teksteihin. Sarjan anglismeja tutkineen Juha Paanasen (1981, 220-223)

mukaan Cottonin kymmenen eniten käytetyn anglismin joukossa olivat termit ”FBI”, ”gangsteri”, ”G”, ja ”revolveri”, jotka kytkivät sanaston tiiviisti poliisien ja rikollisten välienselvittelyihin. Cottonin ampumisilmauksia tutkinut Ulla Ovaskainen on luetellut (1977, 73) verbit jyrähtää, jyskähtää, pamahtaa, räjähtää, räsähtää, poksahtaa, kimaista, roikaista, jyrähdellä, pamahdella, räsähdellä, jylistä, paukkua, rätistä, liekehtiä jne. esimerkkeinä ”ampua” –sanana merkityskomponenttien runsaudesta varsinaisessa Cotton-tekstissä. Verbien runsas käyttö kuuluu yleensäkin jännitysviikteen kieleen. Muun muassa kahden Cottonin (”Lyijysinetti suun päälle”, numero 11/1979, ja ”Saalistajat”, numero 12/1979) sanastoja tutkinut Riikonen- Moilanen on puolestaan todennut (1983, 35), että kun kaunokirjallisuudessa verbejä on keskimäärin vajaa viidennes, niin Cottonissa oli verbejä yli neljäsosa. Verbit ovat yleensäkin dynaamisia ja toimintaan liittyviä, ja tehokkaat verbit ovat tekstin kokonaidynamiikan kannalta tärkeitä. Sekin kytkee Cottonit nimenomaan toimintajännityksen genreen.

Sanastojen pohjustukseen perustuva jatkuva rakennustyö on merkki siitä, että Cottonin lajikehys - ja sitä myöten myös muut kehykset - jouduttiin kukin yksittäinen teos kerrallaan rakentamaan aina vain uudestaan. Se mitä nimitetään genreksi on siten pikemminkin tilannekohtainen rakennelma ja prosessi kuin mikään valmis kaavio, johon sanalliset ilmaisut sijoitetaan. Otsakkeiden pohjustukset vahvistavat käsitystä, että lajikehityksen rakentamisessa keskeisessä asemassa eivät niinkään ole mitkään suljetut järjestelmät, vaan liikkuvan aluekehityksen materiaallinen ja systeeminen paikka (”place”, Freedman, 1994, 49) ja sitä rakentava rajatyö. Näin alue ja sen sanasto rajakohteena on paitsi rajatyön kohde myös se (jatkuvasti muuntuva) paikka, jossa rajatyötä tehdään.

### 3.5.2 Sarjasankarit vauhdissa

Cottonin toisena merkittävä Ideaalityyppinä oleva sarjakehitys tulee näkyviin paitsi yksittäisen numeron etukannessa myös sarjan erillisten nimikkeiden ajattomassa liitoksessa. Sama toistui myös päähenkilöiden omassa elinkaareissa. Jerry Cotton ja hänen lähimmät työtoverinsa ovat olleet vuosikymmenestä toiseen samat kuin vuonna 1954, jolloin sarjan saksalainen versio alkoi ilmestymisensä. Niinpä sarjan sankarit pystyivät seikkailemaan vuodesta ja vuosikymmenestä toiseen päivääkään vanhenematta ja pinttyneitä ruoka-, juoma- ja juhlimistapojaan muuttamatta.

Cottonin rajakohteiden ketjutuksesta ja toisissaan pesimisestä kertovat R-kioskin ja etukannen lisäksi myös muut sarjan Yhteensopivat maastot, joita ovat teoksen nimiösivulla ja takakansissa olevat juonitiivistelmät. Etukannen toisissaan pesivät Ideaalityypit nousevat selkeästi esiin ”Voi aikoja, voi tappoja” -nimikkeen juonitiivistelmässä (ks. *kuvio 4*):

”Voi aikoja, voi tappoja, kun senaattoriehdokas yritetään toimittaa Valkoisen talon asemesta lautayksiöön! Mutta tappaja itse saa tyytyä kalterikamariin: hänet tavataan itse teosta - itse asiassa teosta. Jerry tapaa alussa tavattoman kauniin tytön ja tavallisen rumia roistoja. Sitten tavataan ruumishuoneella... Senaattoripelin henki on kylmä kuin talvihauta, mutta Cotton ja Decker saavat hikoilla henkensä edestä - etenkin kun heidät aiotaan juottaa pelistä pois. Vanha Neville joutuu osallistumaan ”prosenttiliikkeeseen”, ennen kuin asiat kirkastuvat - kenelle kirkastuvat.”

Jerryn lisäksi sarjakehykseen ilmestyvät nyt myös kollegat Decker ja Neville. Lajikehystä ilmentävät juonitiivisteiden sanastoon kuuluvat *tappajat*, *roistot*, *lautayksiöt*, *kalterikamarit*, *talvihaudat* ja *ruumishuoneet*. Etukannen rikosaiheista sormenheristelyä laajennetaan toiminnallisten aineiden tuntuvalle lisäämisellä. Kun Cotton ja Decker saavat *hikoilla henkensä edestä*, ei jää epäilystä toimintajännitystä kehittelevien elementtien läsnäolosta ”varsinaisessa” tekstissä. Vakioisuutta täydentää sarjan paikallisen kulttuurin tunnusmerkistöön kiinteästi liittyvien sanaleikkien ja huumorin toistuminen. Jokainen virke sisältää kontrasteja tai muuta kielellistä leikittelyä tyyliin *tavattoman kaunis tyttö - tavallisen rumat roistot*.

Sarjan otsakkeissa pohjustetaan Ideaalityyppeihin lukeutuvien sarja- ja lajikehysten lisäksi myös kolmas kategoria, joka on edellä nimetty paikallisen kulttuurin kehikseksi. Rikoksia, kuolemaa ja väkivaltaa hyödyntävän kovaksikeitetyn noir-tyyppisen rikoskirjallisuuden elementtejä ovat usein mustaa huumoria sisältävät sanayhdistelmät ja idiomit, joita edellisistä otsakkeista löytyy runsaasti. Kielellisen perustansa ne saavat suomen kielen rikkaasta sanastosta.

Kielellistä leikittelyä Cottonin teksteissä tutkinut Veikko Virtanen (2001) onkin kiinnittänyt huomiota kielihumorin runsauteen ja keskeisyyteen sarjan juonitiivistelmissä. Keinoina on käytetty muun muassa alkusoinnuttelua (*murhaava muotitanssi*), tiettyyn aihepiiriin kuuluvia metaforia (*revolverirumba*), sanan muuntelemista (*takaisku > takapotku*), hauskoja

sananvalintoja ja idiomien muuntelua (kollegapari *Cotton & Decker*, vrt. tuotemerkki Black & Decker) ja sanan monimerkityksisyyden hyödyntämistä (*rytmihäiriö* viittaamassa sekä sydämen vajaatoimintaan että tanssin rytmiin). Lisäksi kielellisinä leikkelykeinoina on juonitiivistelmissä käytetty sarkasmia, alluusioita, loppusointuja, sanakieppejä, morfologista muuntelua, vastakohtapareja sekä fraasien, metaforien ja muun kuvakielen muuntelua.

Cottonin kolme keskeistä Ideaalityyppiä tulevat näkyviin myös muissa sarjaan liittyvissä teksteissä. Hyvänä esimerkkinä on rock-kappale ”Jerry Cotton” (Kontra, 1978; luku 2.5), joka perustui lähes kokonaan luetteloon sarjan vakiintuneista tunnusmerkeistä. Jerry, Philin ja Nevillen lisäksi laulussa mainitaan tarkastaja High, G-mies, kolmekahdeksikko, punainen Jaguar, George Nader, sepänsällin spesiaali, Max Salosen baari, New York, neljän ruusun bourbon, Connecticut ja FBI. Lisäksi viisu tulvii rikos- ja seikkailukertomusten sanastoa: Jerry on ”roistojen kauhu”, ”G-mies rohkee ja peloton”, ja ”taidolla jonka Hoover loi, hän pahat pojat imuroi”. Ja vaikkei Jerry ”koskaan ylennystä saa”, niin ”ei seikkailuja lopettaisikaan”. Kaikki lauletaan kielellistä leikkelyä sisältävällä hurtilla huumorilla ja ilmaisu tulvii groteskia ironiaa: ”Ei eläkkeelläkään Jerry rauhaa saa, hän kanalan aikoo perustaa.”

### 3.6 Rajakohteena kustannusyhtiö

Ensi näkemältä Cottonin performanssit ja kompetenssit olivat vuosien ja vuosikymmenten varrella vakaita, pysyviä, itsestään selviä ja niille tehtyjen suunnitelmien mukaisia. Ne näyttivät vähintäänkin tyydyttävästi täyttävän sekä artefaktin että sen syntyyn ja toimintaan osallistuvien toimijoiden päämäärät ja intentiot. Kustantaja teki päätöksiä sarjan ilmestymistiheydestä, tuotantostrategiasta ja -taktiikasta, kirjoittaja kirjoitti käsikirjoituksen, toimittaja teki siihen hyviksi katsomiaan muutoksia, kirjanpainaja saattoi painokoneellaan artefaktin lopulliseen muotoon työvuorossaan määrätyn aikataulun puitteissa, postinkantaja ja kioskiyrittäjä hoitelivat jakelun ennalta suunnitellun logistiikan mukaisesti postilaukkujen, myyntitiskien ja myyjien suosiollisella avustuksella, kioskin asiakas hankki itselleen hyllystä hauskaa ja jännittävää luettavaa. Kaikki näkyi ainakin pinnalta katsoen jatkuvan lähes ennalta arvattavana vuodesta toiseen. Näin toteutui Erkki Karvosta lainaten (1992) ”populaarikulttuurin odotuksen struktuurit ja populaari representaatio”, joka ”sekä uusintaa että ylläpitää vallitsevaa kulttuurista järjestystä”.



Tällainen ”odotuksen struktuureihin” perustuva ”musta laatikko” -malli ei kuitenkaan pysty kuin vähäiseksi osaksi selittämään ja perustelemaan kirjallisuuden - edes kioskirjallisuuden - käytäntöjen ja kustannusyhtiön tapaisen rajakohteen rosoista arkea. Cottonin kustantaja joutui jatkuvasti kilpailemaan kovan markkinakoneiston kanssa ja sen takia toistuvasti hakemaan itselleen uusia liittolaisia sekä uudistamaan toimenpiteitään, suunnitelmiaan ja päämääriään olemassaolonsa turvaamiseksi. Jatkuvasti vaihtuvien käsikirjoittajien ja tiukkojen aikataulujen kanssa tuskailevien toimittajien valvomat ja korjaamat Cottonin tekstit perustuivat nekin jatkuvaan portinvartijaprosessiin. Yhtä vaativa toimija oli lukija, jonka ostopäätöksistä riippui koko toimintaohjelman suunta ja kohtalo.

Cottonin elämäkerrassa tärkeässä roolissa ovatkin olleet hetket, joita kuvaa termi ”kriittiset momentit” (”critical moments”, Boltanski & Thévenot, 1999, 359 - 360). Ne viittaavat sekä osallistujien vastavuoroiseen kriittiseen toimintaan että tilanteen epätavallisuuteen. Kun asioita tehdään yhdessä ja sen takia on pakko koordinoida yhteistä toimintaa, niin kriittisen momentin hetkellä käy ilmeiseksi, että jokin on mennyt pieleen, että asiat eivät suju ja että jonkin on muututtava. Silloin otetaan etäisyyttä, käännetään katse menneisyyteen ja ilmaistaan samalla kanssatoimijoille tyytymättömyys tilanteeseen. Tämä vuorostaan nostaa asiat tapahtumien näyttämölle (”scene”).

Edellä kuvatut kriittiset momentit kohtasivat sarjaa varsinkin silloin, kun sitä julkaiseva kustannusyhtiö koki sarjan taloudelliset hyödyt markkinoilla liian vähäisiksi. Voimakkaista reaktioista kertoo päätös, jonka sarjaa Suomessa vuodesta 1961 lähtien julkaissut Kolmiokirja teki vuonna 2000: se lopetti kokonaan sarjan julkaisemisen. Sen tuloksena Cotton joutui jatkamaan suomalaista elämäänsä paljon pienemmän ja tuntemattomamman kustantajan turvin. Rankkaa ratkaisua olivat vuosien varrella edeltäneet monet muut sarjan markkinointiin sekä teolliseen ja kirjalliseen tuotantoon kohdistuneet muutokset.

Seuraavassa nostan kustannusyhtiön Aarreaitan mustasta laatikosta näkyville joitakin Cottonin tekstejä, jotka ajallisesti ja paikallisesti sijoittuivat keskelle sarjan kriittisten momenttien näyttämöjä. Tällaisia tekstejä olivat myyntilaskelmat, kokousmuistiot, kirje päätoimittajalle ja ohjeet sarjan käsikirjoittajille. Kaiken toiminnan ytimessä on se rajatyö, jota sarjan portinvartijoina toimivat tekstit tekevät.

## 3.6.1 Tekstit argumentteina

Tekstit voivat olla muun muassa kuvauksia, selontekoja tai kertomuksia, mutta portinvartijateorian näkökulmasta ne ovat ennen kaikkea argumentteja, joilla portinvartijatoimintaa perustellaan. Valaisevana esimerkkinä tällaisesta argumentaatiosta on kaksi tiiviisti toisiinsa liittyvää Cottonin tekstiä, kirjapainon tekemä myyntilaskelma vuodelta 1979 sekä kustannusyhtiön markkinointiosaston kokousmuistio vuodelta 1985 (SKS KIA, G-mies Jerry Cotton -lehden arkisto).

Selitys	Budjetti	Totutunut				Nettomyynti	+/- budjettiin	+/- ed.vuoteen
		Lähetys	Palautus	P-%				
Tammikuu	16.900	24.978	8.989	37,0	15.287	- 1.413	- 95	
Helmiokuu	17.300	24.935	8.377	33,6	16.541	- 754	+ 1.040	
Vuoden alusta	17.100	24.606	8.683	35,3	15.923	- 1.177	+ 477	
Maaliskuu	14.900	25.777	10.071	39,1	15.706	+ 804	+ 1.068	
Vuoden alusta	16.400	24.996	9.145	36,6	15.851	- 549	+ 671	
Huhtikuu	15.400	26.228	10.679	40,7	15.549	+ 149	+ 499	
Vuoden alusta	16.100	25.304	9.529	37,6	15.775	- 325	+ 628	
Toukokuu	15.100	26.898	10.817	40,2	16.081	+ 981	+ 1.653	
Vuoden alusta	16.000	25.673	9.786	38,2	15.837	- 143	+ 833	
Kesäkuu	15.600	28.691	13.184	46,0	15.507	- 93	+ 4.431	
Vuoden alusta	16.000	26.174	10.382	39,4	15.782	- 218	+ 1.433	
Heinäkuu	17.500	29.383	14.111	48,0	15.274	- 2.226	+ 4.028	
Vuoden alusta	16.100	26.598	10.889	40,7	15.709	- 391	+ 652	
Elokuu	16.000	29.368	12.046	41,0	17.322	+ 1.322	+ 2.034	
Vuoden alusta	16.100	26.945	11.034	40,7	15.911	- 189	+ 875	
Syyskuu	15.600	29.074	12.865	44,2	16.209	+ 609	+ 1.049	
Vuoden alusta	16.000	27.181	11.287	41,1	15.944	- 56	+ 850	
Lokakuu	14.100	26.799	15.182	57,2	13.647	- 453	+ 772	
Vuoden alusta	15.800	27.343	11.629	42,2	15.714	- 86	+ 687	
Marraskuu	14.500	26.702	14.351	53,7	12.351	- 2.149	+ 3.320	
Vuoden alusta	15.700	27.285	11.876	43,3	15.409	- 291	+ 323	
Joulukuu	13.100							
Koko vuosi	15.500							

Peruskappalelaskelma on saatu Rautakirjan irttonumerotilityksestä, mihin on lisätty Kirjavälityksen ja Ruotsin myynti.

KOLMIKIRJA OY  
Markkinointi/HK/ra

MUISTIO  
7.11.85

JERRY COTTON - PALAVERI  
Aika 5.11.85  
Paikka Kolmiokirja Oy, neuvotteluhuone  
Läsnä Joni Skifteevik  
Seppo Tuisku  
Osmo Pesonen  
Hannu Kankare  
Seppo Maskonen (osan aikaa)  
Eskki Korhonen (osan aikaa)

1. Myynnin kehitys (Hannu Kankare)  
vuosi til. irttono  
1974 7.632 17.099  
1980 7.614 12.106  
1984 4.452 6.370

2. Tuoteuudistus  
- Päätettiin muuttaa formaatti, 4-väri-kannet (diat hoitaa S Tuisku, Feno Press?)  
- Liitelehtinä toivesarja aikaisemmin ilmestyneistä Jerryistä  
- Sisältö kovempaa tekstiä pokkarin ja nyky-Jerryn välillä  
- Tositapahtumista kertova rikosliite lehden loppuun  
- Perustetaan Cotton-club - lukija-asiaa (lukijapalsta)  
- markkinointitapahtumia (pokkarit, t-paidat)  
Kaikki uudistukset tehtävä yhtä aikaa. Uudistuneesta Jerrystä tiedot Rautakirjaan 2 kk ennen lehden ilmestymistä.  
Ensimmäinen uudistunut Jerry ilmestyy maaliskuussa 1986.  
S Tuisku tiedottaa sisältö asiat 15.12.85 mennessä osallistujille.

JAKELU osanottajat

*Seppo Maskonen*  
*J.C. N:o 5/8?*  
*Kuvat?*

Kuvio 5: Cottonin myyntilaskelma ja kokousmuistio (SKS KIA, G-mies Jerry Cotton -lehden arkisto).

Myyntilaskelmat ovat yrityksissä yleisesti käytössä olevia pakollisia kauttakulkupisteitä ja yrityksen toimintaohjelman luuntanteja, joiden tekemällä rajatyöllä saattaa olla huomattavia seurauksia yrityksessä noudatettaville käytännöille. Sekä myyntilaskelmat että kokousmuistiot ovat ideaalityyppeinä selkeästi oman genrensä edustaja ja yhdessä ja erikseen ne toimivat monentasoisten toimintojen ja arvojärjestysten kohtauspaikkoina ja risteysasemina.

Kirjapainoyhtiö Kannan konttorissa kuukausittain suoritettavat laskelmat kioskeihin toimitetuista ja sieltä palautuneista Cottoneista sekä laskelmista koostettu vuosiraportti

sarjan irtonumeromyynnistä ja sen kehityksestä on malliesimerkki kauko-ohjauksesta, joka mahdollisti kioskeissa suoritettujen kymmenien, satojen ja tuhansien osto- ja myyntitapahtumien muuntamisen ja lyhentämisen (Cooper, 1992) numerosarjoiksi ja näiden siirtämisen papereille tiettyyn järjestykseen. Näin pystyttiin hallinnoimaan sekä kioskien tilauskantaa ja painettujen Cottonien määrää että myös kustannusyhtiön sarjaan kohdistamia toimenpiteitä. Kaikella tällä oli ratkaisevan tärkeä painoarvo sekä *markkinoiden* hallintajärjestyksen että myös muiden Cottonin arvojärjestysten koordinaatiossa.

Koherenttina kokonaisuutena myyntilaskelma koostuu samoista ominaisuuksista kuin monet muutkin tekstit. Se on paitsi kuvaus ja selonteko myös kertomus, joka rakentuu tilastollisista representaatioista (”selitys”, ”budjetti”, ”toteutunut”, ”lähetys”, ”palautus”, ”palautusprosentti”, ”nettomyynti”, ”+/- budjettiin” ja ”+/- edelliseen vuoteen”) sekä laskelmien ajallisesta kehityskaaresta. ”Vuoden alusta” alkava tarinointi etenee kuukausittain ja kokee koherentin tekstin edellyttämän sulkeuman (”closure”) vuoden lopussa tapahtuneessa yhteenvedossa nettomyynnistä. Lisäinformaationa kerrotaan ”peruskappalemäärien saadun Rautakirjan irtonumerotilityksestä, mihin on lisätty Kirjavälityksen ja Ruotsin myynti”.

Mutta ei tässä kaikki. Koska kohdettaan rakentavan ja organisoivan tekstin kuvaukset, selitykset ja kertomukset aina myös sisältävät sekä omaa olemassaoloaan että niitä edeltäviä ja seuraavia tekstejä perustelevan argumentin, se tulee näkyväksi laskelmaa seuranneista jatkotoimista. Yksi niistä oli vuonna 1985 tehty päätösteksti.

”Jerry Cotton -palaveriksi” nimetty kokousmuistio argumentoi päätöksensä otsikolla ”Myynnin kehitys” (muistion kohta 1), joka sisälsi yhteenvetona muunnelman, siirtymän ja lyhennelmän kirjapainon aikaisempien vuosien myyntilaskelmista. Laskelmien mukaan tilausten lukumäärä pysyi ennallaan vuosina 1974 (7632 kpl) ja 1980 (7614 kpl), mutta romahti lähes puoleen vuonna 1984 (4452 kpl). Vielä hälyttävämpi oli irtonumeromyynnin kehitys, joka oli vuonna 1974 17099 kpl, mutta vuonna 1980 vain 12106 kpl ja vuonna 1984 enää 6370 kpl.

Kokoukseen osallistuneiden henkilötoimijoiden eli Joni Skiftesvikin (kirjallinen johtaja), Seppo Tuiskun (toimittaja), Osmo Pesosen, Hannu Kankareen, Seppo Maskosen ja Erkki Korhosen (markkinointiosasto) oli siis ryhdyttävä pikaisiin toimiin sarjan olemassaoloa

uhkaavan kehityksen pysäyttämiseksi. Päätettiin tehdä viisikohtainen tuoteuudistus (muistion kohta 2). Se koski lukemiston formaattia (”4-väri-kannet”), liitteitä (”toivesarja aikaisemmin ilmestyneistä Jerryistä” ja ”tositapahtumista kertova rikosliite lehden loppuun”), sisältöä (”kovempaa tekstiä pokkarin ja nyky-Jerryn väliltä”) sekä kokonaan uusia toimintoja (”Cotton-klubi”, ”markkinointitapahtumat”, ”lukijapalstat”). Kaikki uudistukset oli päätöksen mukaan tehtävä yhtäaikaan, uudistuneesta Jerryistä toimitettava tiedot Rautakirjaan 2 kuukautta ennen lehden ilmestymistä ja ensimmäisen uudistuneen Jerryyn ilmestymispäiväksi määrättiin maaliskuu 1986.

Muistiossa luetellaan oikeaoppisessa järjestyksessä Cottonin hallintajärjestyksille relevantteja objekteja. Myyntilaskelmat oikeuttavat *markkinoiden* hallintajärjestyksen; Cotton-klubit, lukijapalstat ja markkinointitapahtumat tukevat *markkinoiden* lisäksi *maineen* ja *kotiseudun* hallintajärjestyksiä, ja puuttuminen sisältöön tarjoaa relevantteja objekteja *teollisuuden* ja *inspiration* arvojärjestyksille. Päätösteksti on valaiseva esimerkki sarjan arvojärjestyksiä koordinoivasta jatkuvasta prosessista (”ongoing process”; Malavé, 1998), joka pystyy paitsi muuntamaan ja lyhentämään tuotoksiaan myös toistamaan itseään.

Myyntilaskelman yksi keskeinen ominaisuus oli, että se toimi tiettyjen toimenpiteiden argumenttina. Myynnin romahtamisella voitiin kokousmuistion päätöstekstissä perustella sitä, että myös sarjan sisältöihin oli puututtava. Tässä tapauksessa on päätöksen perustelussa toteutettu niin sanottua kvantifioivaa strategiaa (Juhila, 1993, 168-172), jossa asiointien ja tapahtumien faktuaalistaminen perustuu niiden määrällistämiseen. Tilannetta korjaaviin toimenpiteisiin on ryhdyttävä silloin, kun myyntilukujen ero entiseen on riittävän suuri.

Argumentin yleisenä päättehtävänä on perustella jonkin toimenpiteen hyvyttä, järkevyyttä ja uskottavuutta (Kakkuri-Knuutila, 2000, 60-75). Rajakohteiden ja niissä pesivien tekstien tiiviistä keskinäisistä kytkennöistä kertoo se, että myyntilaskelmien hyväksyminen muistion päätöstekstin argumentiksi toimii myös toisinpäin, toisin sanoen muistion hyväksyminen vahvistaa paitsi sitä edeltävän myyntilaskelman hyvyttä myös vastaavien laskelmien hyvyttä, järkevyyttä ja uskottavuutta jatkossakin.

Myyntilaskelma ja kokousmuistio ovat esimerkkejä niistä vakiintuneista menettelytavoista, joilla rajakohteet ketjuuntuvat toisiinsa. Laskelma toimii muistion päätöstekstin argumenttina, mutta kokousmuistiona edustava päätösteksti toimii vuorostaan jälleen uusien

tekstien ja rajakohteiden (etukannet, liitetekstit, varsinaiset tekstit, lukijapalstat) argumenttina, johon voidaan aina vedota, jos syntyy epäselvyyttä toimintojen oikeutuksesta. Rajakohteita paikoillaan pitävien tekstien tyypillisin piirre onkin niiden karheus (”roughness”) ja toisissaan pesiminen: kun tekstin pintaa vähän raapaisee, alta tulee näkyväksi muita tekstejä. Päätösteksti on yleensäkin esimerkki siitä, että konteksti tunkeutuu tekstiin väistämättä ja on myös siitä luettavissa (Tiililä, 2000, 215; Eggins & Martin, 1997, 232; M. Lehtonen, 1996, 166).

Lopputuloksena syntyneet tekstit olivat nekin myös esimerkkejä Cottonin rajakohteita yhdistävistä portinvartijaluutnanteista, jotka omalla roolisuorituksellaan pyrkivät koordinoimaan sarjaa hallitsevia hallintajärjestyksiä. Tekstin argumenttien tekemä rajatyö (vastaukset kysymyksiin ”mitä”, ”miksi” ja ”miten”) tapahtui rajakohteessa (Kustannusyhtiö Kolmiokirja = ”missä”), jossa oli jatkuvasti meneillään (v. 1985 = ”milloin”) sarjan markkinointiosaston arviointi siitä, mikä rooli arvojärjestyksillä ja niiden välisissä suhteilla oli sarjan teollisessa tuotannossa. Toki muutkin hallintajärjestykset olivat edelleen voimassa, mutta kysymys oli hallintajärjestysten välisestä koordinaatiosta.

### 3.6.2 Kirje päätoimittajalle

Toinen kriittinen momentti kohtasi Cottonia silloin, kun sarjaa kääntäneet ja toimittaneet suomalaiset alkoivat turhautua alkuperäisiin saksalaisiin Cottoneihin. Kolmiokirja muuttikin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa menettelytapojaan ja palkkasi vakinaisen kustannustoimittajan huolehtimaan kokopäiväisesti sarjan toimittamisesta. Tämän seurauksena Cottonin saksalaisten käsikirjoitusten kääntämistä supistettiin ja ryhdyttiin tilaamaan käsikirjoituksia kotimaisilta kirjoittajilta. Toimittajan päätehtäväksi tuli hankkia sarjalle sopivat kirjoittajat, saattaa käsikirjoitukset lopulliseen painokuntoon ja huolehtia siitä, että sarjalle ominaiset tunnuspiirteet toteutuisivat kirjoittajien vaihtuvuudesta ja alkuperäiskirjoittajista poikkeavasta kansallisuudesta huolimatta (Bagge, 2007).

Tehtävä osoittautui haastavaksi, sillä vaikka sarjan formaatti säilyi entisellään, niin tuotteen tuotantoa hallinnoivien arvojärjestysten välisiin suhteisiin jouduttiin tekemään useita muutoksia. Kotimaisuusasteen lisääminen ei ollut ainoa sarjatekstin ja sen käytön/käyttäjän muotoiluun eli konfiguraatioon vaikuttanut tekijä. Lisäksi haluttiin julkilausutusti (Hintsanen, 1973) puuttua tarinoiden juonien ja tapahtumien yksityiskohtiin, jotka

saksalaisissa Cottoneissa koettiin ”epäloogiseksi” tai suorastaan ”epäonnistuneiksi”. Muita puutteita oli havaittu jo aikaisemmin jännityksen ja huumorin alueilla ja saksalaisten versioiden ylenpalttisessa väkivaltaisuuudessa. Sisältöjä olikin jo ennen vuosikymmenen vaihdetta muotoiltu melko vapaasti ”kotimaiseen suuntaan” (Bagge, 2007).

Miten haasteisiin vastattiin? Koska kriittinen momentti sisälsi tässä tapauksessa laajan ja monipolvisen näyttämön, jouduttiin sarjan toimintaohjelmaa korjailemaan ja muuntelemaan monilla toisistaan eroavilla toimenpiteillä. Kirjallisuuden lajituntemus pyrittiin takaamaan hankkimalla sarjan kääntäjiksi, kirjoittajiksi ja toimittajiksi alan asiantuntijoita (Bagge, mt., 517-520). Kirjoitus-, kieli- ja kirjallisuusteknologian lisäksi näiden oli hallittava Cottonin omaan sarja- ja lajisanastoon kuuluvat erityiset koodaukset sekä omattava aikaan ja paikkaan liittyvää kulttuurista tuntemusta.

Miten kustannusyhtiön omissa teksteissä perusteltiin sitä, että 1970-luvun alussa ”alkuperäisten” saksalaisten cottoneiden kääntämisestä suureksi osaksi luovuttiin ja siirryttiin käyttämään kotimaisia kirjoittajia? Sarjaa Suomessa käsikirjoittaneen Juhana Hintsasen<sup>29</sup> selonteko muutokseen johtaneista syistä (Kirje päätoimittaja Jorma Tuomikoskelle, 28.5.1973, SKS KIA, G-mies Jerry Cotton -lehden arkisto) toistaa kaikki ne argumentit, joita Kirsi Juhila lukee kuuluvaksi niin sanotun ”viranomaispuheen” strategioihin (Juhila, 1993, 151-181).

Hintsanen alkaa ”testamenttinsa” vetoamalla puhujan itsensä läsnäoloon tapahtumissa (tekstin korostukset eivät kuulu alkuperäiseen tekstiin):

”Ennen pohdintoihin vaipumistani haluan korostaa, etten toki pidä itseäni näissä kysymyksissä minään tietäjänä. En halua sanoa, että olisin oikeassa, mutta **runsaat neljä vuotta Jerryyn seurassa** ovat pakottaneet minut paneutumaan näihin kysymyksiin siksi tiiviisti, että uskon ainakin joidenkin kysymysten itselleni selvinneen.”

Tällaisessa ”itse todettuun vetoavassa strategiassa” kuvataan tietyissä ajassa ja paikassa tapahtuneita asiantiloja ja tapahtumia, jotka puhuja on autenttisesti havainnoiden itse nähnyt ja kuullut. Juhilan mukaan (mt., 158) strategian vakuuttavuus perustuu siihen, ettei ulkopuoliseksi luokiteltu kuulija voi epäillä esitettyjen tietojen totuusarvoa, kun ei ole itse ollut paikalla niitä toteamassa. Mitä pidemmältä ajalta asiat on itse todettu, sen

---

<sup>29</sup> Simo Sjöblomin mukaan (1985, 138-140) Hintsanen on kirjoittanut kaikkiaan 41 Jerry Cottonia.

faktuaalisemmasta tiedosta on kysymys. ”Runsaat neljä vuotta Jerry'n seurassa” ja sitä kuvaileva minä-muotoinen puhe toimii koko ajan faktuaalistamisen tehosteena, varsinkin kun rajatyö kotimaisen Jerry'n puolesta alkaa välittömästi ilman turhia viivytyksiä:

”Lähtiessäni Seppo Tuiskun ohjaamana Jerry'n tekoon kuvittelin hetken, että puuha olisi vain vaihtelua siihenastiselle lemmonromaanien kääntelylle. Eräs **asia valkeni** kuitenkin nopeasti. Saksalainen perusteellisuus, jota olen aina arvostanut ja arvostan yhä, ei ulottunut ”tehdasmaiseksi” muodostuneen jännitysviihteen saralle. Korkeintaan se näkyi saman asian jankuttamisena. Kutakin tehtyä Jerryä kohden piti lukea toivoton nippu hylättävää tekstiä.”

Maaottelu Saksa-Suomi saa lisää puhtia havainnosta, että myös muut ovat ihan itse kokeneet samaa turhautumista:

”Näin kuitenkin välittömästi, että **Seppo Tuisku** joutui tekemään kohtuuttomasti työtä stilisoidessaan käännökset siihen kuntoon, joka vastasi **Antti Aallon** luomaa ”suomalaisen Jerry'n henkeä”. Pelkkä latteuksien tai kankeuksien korjaaminen ei riittänyt, myös juonen epäloogisuuksiin oli puututtava ja huumorin määrää lisättävä....Tuntui jokseenkin turhalta tehdä käännös, joka ei ollut muuta kuin huono runko Jerrylle. Pian alkoi tuntua turhalta myös saksalaisen jutun vapaa muotoilu. **Lähes joka sivulla** törmäsi vähintään logiikan puutteeseen.”

Ilmaisu ”lähes joka sivulla” tuo havainnointiin mukaan niin sanotun ”kvantifioivan strategian”: saksalainen lähdeteksti oli tasoltaan heikkoa kautta linjan eikä ainoastaan joiltakin kohdiltaan. Samalla rakennellaan kolmatta argumenttia, jonka Juhila on nimennyt (mt., 163-167) ”vaihtoehdottomuusstrategiaksi”. Siinä vakuutetaan kuulijoita siitä, että asiat on mahdollista ja järkevää hoitaa ja ratkaista vain yhdellä tavalla. Toisenlaisiakin vaihtoehtoja voidaan myöntää olevan, mutta olennaista on, että ainoastaan yksi niistä määrittyy ”tosiasiat” huomioiden järkeväksi ja oikeaksi. Kirjeessä lopullista ratkaisua lähestytään ensin kierrellen ja kaarrellen, ikään kuin muitakin vaihtoehtoja olisi ollut olemassa:

”Kenties Seppo Tuisku ja minä rakentelimme kritiikin kynnyksen, joka pakotti meidät itsemmekin kompastumaan siihen...Tuona aikana olisi ollut oman etuni mukaista vain kääntää juttu alkutekstin mukaan välttämättä siitä toimiiko se kielellisesti ja juonellisesti. Jännityksen ja huumorin annostus ja rytmitys olisivat myös puolestani saaneet jäädä.”

Vaihtoehto osoittautuu kuitenkin näennäiseksi. Tilanteesta huolestunut kääntäjä ja toimittaja saavat liittolaisekseen kolmannen toimijan, ”moraalisen toimenpidevelvoitteen” (Juhila, mt., 164), joka päättävällä äänellä vaatii, että rakenneltavan tekstin on täytettävä todenkaltaisuuden vaatimukset:

”Olen Seppo Tuiskun kanssa omaksunut sen näkemyksen, että hyvä juttu on sellainen, joka todella voisi tapahtua niin kuin sitä kuvataan. Siinä tulee olla dramatiikkaa ja vauhtia. Sankareiden täytyy joutua vähintään yhtä pahaan pulaan kuin saksalaisissa jutuissa, mutta he eivät saa joutua siihen silkasta typeryydestään. Mikäli saksalaisissa jutuissa yleensä kuvattaisiin tapahtumia, jotka edes varovaisen kriittisesti tarkasteltuna **todella voisivat tapahtua**, en usko, että olisin koskaan lähtenyt tässä työssä sille tielle, jolle olen joutunut.”

”Oikea” ratkaisu ongelmaan lähestyykin pikavauhtia, sillä tietynlaisista asiantiloista ja tapahtumista seuraa itsestään selvästi määrättyjä asioita. Tällöin on mahdollista tuoda esille ainoa rationaalinen vaihtoehto, ilman tilannetta mutkistavia problematisointeja tai sivujuonia. ”Itse todettuun vetoamisen strategia” tukee tässäkin vaihtoehtotonta kronologista ja kausaalista rakennetta:

”Kehno juoni merkitsee jännitysromaanissa merkittävästi suurempaa miinusta kuin monessa muussa hengentuotteessa....Se on myös ensimmäinen syy siihen, että käänösjutut on pitänyt hylätä. ...Useimmat saksalaiset jutut perustuvat halpaan bluffiin, josta piittaamattomuus paistaa lävitse. Tarinat pyrkivät räpiköivään lentoon dramaattisen alkutapahtuman siivittämänä. Pian **joutuu kuitenkin huomaamaan**, että koko tarina on yritetty rakentaa ensimmäisen mieleen juolahtaneen ja kyllin lennokkaalta tuntuneen alkutapahtuman varaan. Tapahtumaa tai sen taustaa **ei pystytä järkevästi selittämään** eikä juonta johdattelemaan kohti kokoavaa ja jännityshuippuista loppua.”

Kokemus- ja järkiperäinen havainnointi saa lisää painoarvoa tukeutumalla niin sanottuun ”induktoivaan logiikkaan” (Juhila, mt., 161), jossa argumentoijan esille tuomat konkreettiset esimerkit todentavat yleisiä ja ”hyvin tyyppillisiä” asiantiloja ja tapahtumia:

”Alkudramatiikkaa saatetaan tavoitella vaikka minkälaisen tempun avulla. Kenties uhri istuu autoon ja kääntää virta-avainta, jolloin ohjauspyörän keskiö ampuu hänen silmiensä väliin myrkkynuolen. Mikäpä siinä, mikäli tekijä pystyisi edes jollakin tavalla selittämään, miksi kannattaa rakennuttaa näin näppärä myrkkynsa sen sijaan, että ei-toivotusta henkilöstä päästäisiin eroon perinteiseen amerikkalaiseen tapaan; lyijyä luupäähän. – Vakuutan, että joskin tämä esimerkki on karrikoidun tuntuinen, se on **hyvin tyyppillinen** saksalainen pelinavaus, joka sittemmin osoittautuu hanttikortiksi ja saa tunnelman romahtamaan. Poliisi ei kiinnitä lainkaan huomiota sellaiseen vähäpätöisyyteen kuin myrkkynuolia ampuva ohjauspyörä.”

Tässä vaiheessa hankitaan lisätukea argumentille kytkemällä faktuaalisuuden liitokseen mukaan neljäs toimija, joka ei olekaan mikä tahansa kadun tallaaja, vaan peräti se enemmistöperiaatetta noudattava normikansalainen, joka tarkasti tietää, mitä ”oikeaan” tekemiseen ja lukemiseen kuuluu. Tällainen ”sosiaaliisiin normeihin perustuva strategia” (Juhila, mt., 172) perustuu ideaan kulttuurisesta kontekstista ja normeista, joiden perusteella saman kulttuurin jäsenet tunnistetaan. Itsestäänselvyyttä perustellaan muun muassa useimpien ihmisten käsitysten tai kuvausten yhteneväisyydellä:



”En voi ymmärtää, että **normaaliälyinen lukija** ei tulisi ajatelleeksi miten mainiot mahdollisuudet poliisilla on selvittää ansan rakentaja sen sijaan, että se etsisi pimeällä kujalla ammutun miehen tappajaa. **Normaali lukija** ajattelee ensimmäiseksi, että auto olisi tutkittava. Vaan mitä tekevät ystävämme saksalaiset? He säännöllisesti unohtavat tällaiset ongelmat. Heille riittää lähtökohdaksi se, että on saatu ruumis, mieluummin kaksi. On siis tapahtunut rikos, joka huutaa kosto. On aika panna G-miehet asialle.”

Tähän mennessä kirjoittaja on taitavasti järjestellyt hyvyyden, uskottavuuden ja järkevyyden sfääreihin kahta keskeistä hallintajärjestystä, realistisen jännityksen asiantuntevaa *teollista* tuottamista ja *kotiseudun* arvojen huomioon ottamista. Jälkimmäisen merkitys korostuu, kun siihen ynnätään *inspiraation* mukanaan tuomaa lisäarvoa:

”Toinen elementti **hyvässä jännitysvihteessä** on tietysti kieli...Huonostakin tekstistä voi tehdä melko sujuvan käännöksen, mikäli halua ja kykyä on. Eri asia on dialogi, jonka kalpeus ja mehuttomuus saksalaisissa alkuperäisteoksissa inspiroi varsin vähän. Vitsinä kerrotaan maailman lyhimmän teoksen nimeä. Kuuluu olevan ”Saksalainen huumori kautta aikojen”. - Leikki leikkinä. Minulla on saksalaisia ystäviä, joiden kanssa on istuttu varsin vitsipitoisia iltoja. Toisaalta on kuitenkin pakko myöntää, että kansojemme luonteissa ja makutottumuksissa on myös eroja. Yksi makuhermo jota Jerry:n pitäisi erityisesti kiihottaa, on nauruhermo. Jerry ei ole meillä pelkkä jännityslukemisto. **Huumorin osuus** on siinä vakaan uskoni mukaan varsin merkittävä.”

Ja jälleen lisätukea *kotiseudun*<sup>30</sup> hallintajärjestykselle tuotetaan määrään perustuvasta kvantifioivasta strategiasta:

”Olen tavannut vuosien varrella Jerry:n aktiivisia lukijoita, jotka ihmeekseni ovat muuten vaikuttaneet likimain normaaleilta. Yhteistä **lähes kaikille** on ollut se, että pitävät Jerry:n ”huulista”. Mikäli joku löytää vastaavaa saksalaisista, olkoon löytöpalkkion ansainnut. - Seppo Tuisku on ”Outsiderin” kaavun alla saavuttanut varsin vankan tuntuman niihin tekijöihin, joille lukijakunta täällä nauraa. Olemme käyttäneet näitä **”kansallisia heikkouksia”** sopivasti ja varovasti hyväksemme ja uskoakseni onnistuneet aika onnistuneestikin.”

Edellä on kautta linjan myös toteutettu Juhilan viidettä strategialinjausta, jonka hän on nimennyt (mt., 178) ”asiantuntijastrategiaksi”. *Teolliseen* arvojärjestykseen kuuluvassa asiantuntemukseen perustuvassa faktuaalistamisessa on kyse johonkin erityistietämykseen perustuvasta vakuuttamisesta. Omaa asiantuntemustaan Hintsanen tuo esille heti alussa luettelemalla ison määrän tuntemiaan dekkarikirjailijoita (Christie, Chandler, Cheyney, Spillane, Alistair McLean ja Chester Himes) ja ruotimalla niiden eroja. Myös toimittaja Seppo Tuisku saa häneltä kiitosta ”Jerry:n hengen tavoittamisesta”. Suurin vaatimus *teollisuuden* hallintajärjestykseen kuuluvalla asiantuntemukselle tulee kuitenkin itse genrestä:

---

<sup>30</sup> Kun Juhani Niemi esitteli (1975) 81 kioskeissa myytävää romaanisarjaa, vain kolmea niistä kirjoitettiin Suomessa, muut olivat käännöksiä.

”Niin alhaiseen kastiin kuin ”**dekkari**” yleensä kirjallisuudessa on totuttakin luokittelemaan, pidän sellaisen rakentamista miltei vaativampana kuin ”normaalin” romaanin. **Erityisen vaativaksi** se käy silloin, kun ollaan pakotettuja operoimaan kapealla sektorilla. Ollaan sidottuja samaan sankariin ja useimmiten samaan ympäristöön. Haitaksi tai rasitukseksi käyvät myös rajoitetut, lakiin perustuvat menettelytavat, joita poliisimies voi käyttää. - Olisi paljon helpompaa tehdä sarjaa, jossa kukin vihko käsittäisi uuden, erillisen tapauksen. Uudet päähenkilöt ja tapahtumapaikat. Tämä on myös seikka, joka osaltaan erottaa Jerry'n muista Kolmio-Kirjan sarjoista. Jerry, sama vanha Jerry on saatava säilymään mielenkiintoisena. Mitä pidemmälle mennään, sitä enemmän tämän hyväksi on tehtävä työtä. Aika taistelee Jerryä vastaan.”

Tässäkin tuodaan asiantuntija-argumentille lisätukea vetoamalla kokemuksen mukanaan tuomaan taitotietoon ja sen hyötyä tuottavaan tulokseen sarjan *markkina-arvoille*:

”Kolmas seikka, jonka uskon olevan yhteinen kaikelle **menestyvälle jännityskirjallisuudelle**, on jutun painotus. Se suhde, jossa jutulle luonteenomaiset elementit on sekoitettu ja annosteltu. Jännityksen nousut ja laskut, huumorin määrä ja laatu. Nämä seikat vaativat myös **ennakkoharkintaa ja kokemusta**. Kaikkea sitä pitäisi toki Saksasta löytyä, mutta se tuntuu matkalla hukkuvan.”

Samaa kokemusta ollaan valmiit jakamaan myös muille Cottonin käsikirjoittajille:

”**Uudet tekijät** tarvitsevat nähdäkseni jokusen luentotunnin, joilla käsitellään pelin henkeä. Ehkä olisi hyödyksi myös luettaa heillä riittävä määrä vanhoja Cottoneita – tarkoittamatta, että ne juuri olisivat esimerkkejä.”

Lopullinen kuolinisku saksalaisille cottoneille kumpuaa kuitenkin *maineen* hallintajärjestyksestä. Hintsasen mukaan Cottoneiden tunnetuin brändi on G-mies Jerry Cotton itse, tuo loputtomien seikkailujen ikuisesti nuori sankari. Samalla tehdään symbolinen isänmurha tekemällä ratkaiseva pesäero yhteen saksalaisten Cottoneiden tuotteliaimmista kirjoittajista, joka oli 350 Cottonia kirjoittanut Heinz Werner Höber:

”Elei sankari ole sympaattinen ja saavuta jonkinlaista sijaa lukijakunnan sydämissä, ei hän seikkaile pitkään....Jerry on varmasti mies, joka kavahtaa murhaa. Ystävän kuolema ei saa häntä vain napsauttamaan pölyhiukkasta hihastaan, kuten ”kovalle agentille” on ominaista. Rohkenen kuitenkin väittää, että meidän Jerrymme on tässä suhteessa vielä sympaattisempi. Myös väkivalta on meillä paljon kesympää olematta silti vähemmän jännittävää....Uskon tajuavani täysin ne tunnelmat, jota kuvaan – itkemättä koneen ääressä kuten kollega Höber kuulemma teki. Minä olen sen sijaan **itkenyt jokusen Höberin jutun ääressä**. Syitä saa arvailla.”

Sukua sosiaaliin normeihin perustuvalla strategialle ovat erilaiset mediastrategiat, jotka sijoittavat Cottonin paikallisen kulttuurin kehykseen. Lopullisesti sarjan hyvyyden, uskottavuuden ja järkevyyden ratkaisee ”aikaansa seuraava lukija”, joka osaa sijoittaa lukemansa oikeisiin yhteyksiin:

”Radikaalit muutokset saattavat kostautua, mutta toisaalta tietty muuntautuminen on välttämätöntä. **Ajan hermolla** on pysyttävä jo muun muassa **kielellisten seikkojen**, ”**päivän huulien**” ja **sanontatapojen** vuoksi. Maailma ei ole tänään sama kuin kymmenen vuotta sitten. Nykyhetken ja sen tapahtumien pitäminen mukana jutuissa saattaa luoda ikään kuin uskottavamman ja läheisemmän kontaktin lukijan ja Jerryn välille. Lukija havaitsee: ”Jerryhän kommentoi samaa asiaa, josta juuri luin täällä lehdessä.” - Jerryn tapaisen sarjan rasitukseksi saattaa ennen pitkää käydä sen kapea-alaisuus. Juuri tämä vaatii muuntautumista, **ajan seuraamista**.”

Huomattavaa on, että koko ajan argumentointi on tapahtunut tavalla, jolla on tekstintutkimuksessa kuvattu myös lauseiden välisiä suhteita. Michael Hoey (1983, 19-30) on jakanut nämä suhteet kahteen pääryhmään, jotka melko selvästi erottuvat toisistaan, mutta toimivat monin tavoin myös yhteistyössä keskenään. Täsmäsuhteiden osalta käytössä oli saksalaisten ja suomalaisten Cotton-tekstien vertailu, niiden erot ja kontrastit sekä argumentoinnin tukena käytetyt käytännön esimerkit. Mutta rajatyö otti myös huomioon loogiset jaksottaiset suhteet. ”Logiikan puute”, ”alkudramatiikan tavoittelu”, ”juonen johdattelu kohti kokoavaa ja jännityshuippuista loppua” ja ”tapahtumien järkevä selittäminen” toistavat suhteita ennen - jälkeen, sen seurauksena ja lopulta. Sekä toistoa ja rinnakkaisuutta edustavat täsmäsuhteet että loogisuutta ja seuraamuksellista edustavat jaksottaiset suhteet olivat tiiviissä yhteistyössä keskenään ja antoivat runsaasti eväitä kaikille viidelle argumentoinnissa käytetylle strategialle.

Yhtenä tilanteeseen liittyvänä toimenpiteenä on ottaa huomioon ja toteuttaa tilanteelle relevantti preferenssijäsennys. Mitä tällä tarkoitetaan? Liisa Tainion (1997, 93-110) mukaan tiettyjen vaihtoehtojen valikoitumista ohjaa toimintatyyppeihin perustuva suosituimmuusjäsennys. Sen mukaan on suositeltavampaa eli preferoidumpaa vastata pyyntöön suostumisella, tarjoukseen hyväksymisellä, kannanottoon samanmielisyydellä ja moitteeseen kiistämällä kuin toteuttaa vastakkainen vaihtoehto. Vierusparin etujäsen siis projisoi odotuksen tietynlaisesta jälkijäsenestä. Jos odotus ei toteudu, niin tällaisen preferoimattoman jälkijäsenen tuottamiseen liittyvänä käytäntönä on yleensä viivyttely, vuoron monopolisuus ja selittely (Tainio, mt., 96; Heritage, 1996, 137-178). Preferenssijäsennys noudattaa yleistä kaavaa ”jos p, niin r on parempi kuin q”. Jos sinulta on pyydetty jotakin (p), niin on parempi suostua pyyntöön (r) kuin olla suostumatta (q).

Edellä kuvattu Hintsasen kirje oli täynnä tällaisia pitkiä ja monimuotoisia selittelyjä, joissa jouduttiin perustelemaan kustantajalle tarjolla olleiden saksalaisten käsikirjoitusten hylkäämistä. Selitysten perusteellisuutta kuvaa se, että niiden argumentointiin käytettiin useita yleisesti käytössä olevia ja vakuuttavan oloisia strategioita. Tällä tavalla perusteltiin

kustantajalle myös sitä, miksi uusiksi kirjoittajiksi oli syytä valita nimenomaan kotimaisia kirjoittajia.

Edellisen mukaisesti Cotton-diskurssin preferenssi liittyi keskeisesti siihen kriittiseen momenttiin, joka Cottonin käsikirjoitusten valinnassa oli meneillään. Mutta kysymys ei tällöin enää ollut yksinomaan tai edes voittopuolisesti saksalaisten ja suomalaisten käsikirjoitusten eroista, kuten kirjetekstissä annetaan ymmärtää, vaan koko siitä portinvartijaprosessista, johon sarjan arvojärjestysten koordinointi perustui. Kirjetekstin maininnat toimittajan tekemästä ”ohjauksesta”, toimittajan kanssa rakennelluista ”kriittisiin kynnyksistä” ja käännösten ”stilisoinnista” viittaavat siihen, että kynnyksen rakentelu koski kaikkia kustantajalle tarjolla olleita Cottoneiden käsikirjoituksia.

Yhteenvedona voi todeta, että kirjeen argumentit toistuvasti vahvistavat sen, että jatkuva rajatyö sen suhteen, mitä Cotton ei ole, on välttämätöntä sen suhteellistamiseksi, mitä Cotton on. Jälleen on syytä toistaa sama mikä todettiin jo aikaisemmin: rajat, kehykset, sanastot ja diskurssit eivät sijaitse jonkin järjestelmän sisällä, vaan järjestelmä koostuu rajoista, kehyksistä, sanastoista ja diskursseista. Tie sosiaalisesta kollektiiviin on sosiaalisen aina vain uudelleen koostamista (”re-assemblage”, Latour, 2005, 247-262).

### 3.6.3 Ohjeita kirjoittajille

Yksi Cottonin kriittisiin momentteihin liittyvistä toiminnoista oli kirjallisten ohjeiden jakaminen käsikirjoittajille. Ohjeteksti oli yksi keskeisistä sarjan portinvartijoista, joilla Cottonin sarjakehystä ja sarjasanastoa hallinnoitiin. Ohjeissa luonnehdittiin sarjan vakinaisten henkilöiden keskeisiä ominaisuuksia. Lisäksi sarjalle ominaisten tunnuspiirteiden säilyttämistä tuettiin kehottamalla kirjoittajia lukemaan aikaisemmin ilmestyneitä Cottoneita, laatimalla joillekin kirjoittajille valmis juoniseloste eli synopsis ja ideoimalla yhdessä tarinan teemoja ja yksityiskohtia.

Toimituksen uusille käsikirjoittajille jakamissa ohjeissa (SKS KIA, Jerry Cotton -lehden arkisto) esiteltiin sarjassa toistuvat henkilöt, joita olivat FBI-agentit Jerry Cotton, Phil Decker ja Neville sekä näiden lähin esimies tarkastaja High. Seuraavan kuvauksen kohteena on Jeremias Aaron (Jerry) Cotton:

”Ikä n. 35-40 v., mutta sitä ei koskaan tarkkaan ilmoiteta. Pituus: reilut 6 jalkaa, 8n tuumaa, ja paino epäreilusti 80 kg. Tummahko tukka, sinisilmäinen, jakaus oikealla puolella, jollei luodin hipaisu muuta sitä...Ja jokusia harmaita hapsia on ohimolla. Muutenkin Jerry on normaalin näköinen - vaikka jutuissa annetaankin ymmärtää, että hänellä on kolkohko julkisivu, jolla hyvin pärjäisi gangsterina – jos konnat olisivat konnan näköisiä. Myös nenävärkki tuntuu olevan maininnan arvoinen. Harteissa on leveyttä keskikokoisen ladonoven laidasta laitaan, ja nyrkeissä on ruutia ynnä sitä, mitä sanotaan sepänsällin spesiaaliksi, viitaten Jerry'n nuoruuteen seppä Callahanin ”päällelyöjänä” Harpersvillen kyläpajassa, missä seppämestari opetti hänelle nyrkkeilyn alkeet ja aitoamerikkalaista itsepuolustus- (lue: väkivalta-) filosofiaa eli että ”se parhaiten lyö, joka ensiksi lyö toisellekin poskelle”.”

Ohjetekstissä on sarjakehyksen lisäksi ennakoitu rikoskirjallisuuden ja toimintajännityksen lajikehys luettelemalla Jerrylle siihen tarkoitukseen sopivia ominaisuuksia. Gangsteria muistuttava julkisivu, leveät hartiat, ruudikkaat nyrkit ja kyky itsepuolustukseen ovat omiaan vastaanottamaan niitä ”luodin hipaisuja”, joita kentällä tapahtuvassa viranomaistyössä oli odotettavissa. Toisaalta ”ikää ei koskaan tarkkaan ilmoiteta”, ja muutenkin kuvaus pysyttelee niin yleisissä puitteissa, että sitä voidaan soveltaa hyvin moniin tilanteisiin. ”Cottonin nyrkkisäännöillä” ei ole täsmällistä aikaa ja paikkaa, ja ”sepänsällin spesiaali” voi yhtä hyvin iskeä varsinaisessa Cotton-tekstissä kuin niihin perustuvassa rock-kappaleessakin.

Cottonin arvomaailmojen ydinalueille päästään astumalla sisään seppä Callahanin kyläpajaan. Ohjeteksti on sekä kauko-ohjattua ja tiivistettyä propositiotietoa (”propositional knowledge”; Tsoukas, 1998, 43-66) että esimerkkeinä, anekdootteina ja tarinoina jaettavaa kertomustietoa (”narrative knowledge”, Tsoukas, mt.), jota ilman eivät minkään instituution käytännöt ja yhteisölliset traditiot pysty pitkään jatkamaan olemassaoloaan. Niinpä ohjeteksti keskittyykin seuraavaksi kertomaan anekdootteja Jerry'n muistorikkaasta menneisyydestä:

”Kuten edellä jo käy ilmi, Jerry on kotoisin Connecticutin Harpersvillestä, pikkupitäjästä, jonka voi luokitella kehitysalueeksi. Siellä hän varttui orpolapsena mummon hoivissa, ja mummo jakoi vapaasti sovellettua puritaanista kristillissiveellistä elämänviisautta Wähäkatekismuksen, puukantisen Raamatun ja tervapampun voimalla. Jerry kävi kansakoulua vastaavan tiedonahjon läpi ja siirtyi suoraan Callahanin ahjon ääreen. Koulussa hän oli melkoinen Vaahteramäen Eemeli – nuorukaisena yhtä melkoinen tyttöjen neitsytkammioiden ovelle koputtelija, kunnes koki pettymyksen suuressa rakkaudessaan maalaisneito Amelie Purdyn kanssa. Amelie meni naimisiin rautatieläisen kanssa ja asustaa tiettävästi jossakin Nykissä.”

Pelottavan tuntuinen lapsuus on kuitenkin onneksi jäänyt Jerryltä unholaan, sillä hänestä sukeutui tavallinen kunnon puurtaja, jonka arkisia toimia luonnehtivat kunnianhimottomuus, peruskunniallisuus, virkamiesmäisyys, peruskaupunkilaisuus ja työn hoitaminen. Sarjan maailmankuvaa tutkinut Olavi Räsänen on luonnehtinut (1978) sarjan keskeisiä arvoja, normeja ja asenteita termeillä ”jokamiesmäisyys”, ”maskuliinisuus”, ”toiminnallisuus” ja ”epäamerikkalaisuus” - joskin sarjassa esiintyvä antipatia rikkaita kohtaan,

kulutuksenvastaisuus ja kielteinen asenne nykyaikunkeihin saattavat liittyä enemmänkin yleiseen populismiin ja vanhakantaiseen suomalaisuuteen kuin epäamerikkalaisuuteen. Jerry ja Philin naureskelu maansa presidenttien ja senaattoreiden toilailuille kuvastaa sekin kansan syvien rivien yhtä syvää epäluuloa korruptoitunutta poliittista eliittiä kohtaan. Ja yhtä lailla jokamies Jerry jaksaa ohjetekstissä naljailia työkaverilleen Phil Deckerille tämän ”sivistyneistä harrastuksista”:

”Phil on suunnilleen Jerry kokoinen ja ikäinen, komeahko ja hieman keikarimaiseen pukeutumiseen taipuvainen – lievästi snobi sivistyneisyydessään, joka leikkillisesti kuvastuu hänen harrastuksissaan: tuntee taidetta, kirjallisuutta yms. sekä ”taiteellisia” taiteilijattaria ynnä näyttelijättäriä samoin kuin ”esteettisiä” kirjastoapulaisia jne. jne. Philin toinen nimi on Marcel tai Marcel, riippuen siitä kirjoittaako hän sen jenkkinä vai ranskalaisen suvun puolivillaisena mustana lampaana.”

Cottonien maailmankuvaan kuuluvaan jokamiesmäisyyteen ja maskuliinisuuteen Räsänen lukee lisäksi kielellisen miessovinismin, reilun pelin vaatimuksen, ystävyuden, työtoveruuden ja alkoholinkäytön, joka on myös käsikirjoittajille jaetuissa ohjeissa useammin kuin kerran maininnan arvoinen:

”Vanha Neville on koko FBI:n nestoriagentti ja ikäpresidentti, jonka vahvat ja vähemmän vahvat puolet tunnetaan... Bourbon on hänen lempijuomansa, mutta silti hänellä on pitkä ja perusteellinen muisti - joka kuitenkin tarvitsee ”voitelua” eli tilkan viskiä lähteäkseen kunnolla käyntiin. Ulkonäöltään Nevvy on jyhkeä karvakorvainen ja -kourainen, vantera köriläs, jonka tukka on raudanharmaa pystytukka, korvatkin karvaiset ja nenä tuikean punainen ynnä iso. Viljelee uhoavatyylisessä (hieman p.lipposmaisessa) puheessaan vanhahtaviakin ilmauksia, vanhempia slangisanoja, alamaailman sanontoja yms. On kovasti kiintynyt ”poikasiin” eli Jerryyn ja Philiin, jotka kuitenkin tahtovat toisinaan, useinkin, hieman hammastella hänen tavattomista juomatavoistaan jne.”

Ohjetekstin viittaus Nevillen ”p. lipposmaiseseen puheeseen” on samalla suora viittaus dekkarinimimerkki Outsiderin Pekka Lipposeen, jonka seikkailuja Aarne Haapakosken ”haamukirjailija” Seppo Tuisku kirjoitti ennen tuloaan Cottonin vakinaiseksi toimittajaksi.

Helenet ja Nelliet eivät kiinnosta Nevilleä ja Jerryä edes muodon vuoksi (Kontra, 1978), mikä kuulostaa liiankin johdonmukaiselta, varsinkin kun myös ohjeteksti kieltää kertomasta agenttien esimiehenä toimivan tarkastaja Highin perhe-elämästä yhtään mitään - vaikka nämä naimisissa onkin:

”High on rehti, tervejärkinen auktoriteetti, joka ei korosta asemaansa, sinuttelee alaisiaan muttei ole liian tuttavallinen; on Jerry ja Philin puolella byrokraatteja ynnä Washingtonin päämajaa vastaan - joskin hänelläkin on herransa. Ei tupakoi, naimisissa (perhe-elämästä ei yleensä kerrota), ikääntynyt vaan ei ukko: samaa vanhaa kaartia kuin vanha Neville, jonka kanssa hän on

nuoruudessaan toiminut G-miehenä sekä Chicagossa että Nykissä. Highin pinttyneisiin tapoihin kuuluu sormeilla ja naputella pöytään ikiteräviä lyijykyniä, joita hän ei muuten koskaan käytä: kynät kuvastavat hänen tunteitaan, tehostavat joskus puhetta ja tapaavat päättää palaverin.”

Mutta ei ollut myöskään ikinuori James Bond naimisissa, mikä antoi 007-tarinoille hyvät eväät salaisen agentin jatkuville seikkailuille. Jerryllä, Philillä ja Nevillillä ei ole edes omia lapsia, mikä takaa heille lajikehykseen kuuluvien seikkailujen lisäksi riehakkaan poikamieselämän New Yorkin kapakoissa ja Max Salosen baarissa. Ilman perhettä he eivät silti ole: heidän harvinaisen hyvässä balanssissa oleva perheensä ja sukunsa muodostuu juuri siitä läheisestä siteestä, joka heillä on toisiinsa ja muihin FBI:n agentteihin. Tällaisen *kotiseudun* hyvän perhe- ja sukujärjestyksen kruunaa se - tosin hiukkasen ironinen - auktoriteetti, joka Nevillen ”vanhemmalla kaartilla” Jerry ja Philin tapaisiin ”poikasiin” on.

Mutta *kotiseudun* arvojärjestys ei ole ainoa niistä oikeutuksen hallintajärjestyksistä, joilla agenttien henkilökohtaisia arvoja ja asenteita legitimoitiin. Peruskunniallisuus, reilun pelin ja tasa-arvon vaatimus, virkamiesmäisyys ja työn hoitaminen kuuluvat perinteisesti myös hyvän *kansalaisuuden* arvojärjestyksiin. Kompromissia sen ja *kotiseudun* arvomaailman välillä edustaa edellä mainittu tarkastaja Highin työhuoneen pöytä; pöytä on objekti, joka tässä tapauksessa konkreettisesti ja samanaikaisesti sekä yhdistää että erottaa. Eikä Highin työhuoneen pöytä ole suinkaan ainoa sarjan hallintajärjestykseen kuuluva relevantti objekti, sillä ohjeteksti tunkeutuu yhä aggressiivisemmin myös muille materiaalisuuden alueille:

”FBI:n NY:n piirin toimitalo ja Jerry ja Philin yhteinen työkammio sijaitsee Manhattanilla Federal Plazalla. Tarkastaja John D. Highin kaikkein pyhin löytyy 8. kerroksesta sulosihteeri Helenin suojeluksesta. Highin työhuoneessa on perinteinen kova, nahkapäällysteinen sohva, jota voi kutsua myös piinapenkiksi. Siinä pojat istuvat, kun tarkastaja pitää käskynjakoa.”

Kysymyksessä ovat yhteen liittämisen ja lukitsemisen käytännöt (”interlocking practices”, Malavé, 1998, 111-141). Agentit ovat keskenään toissijaisessa aiheutetussa kytköksessä (”induced interlock”), ensisijainen liittymä on kaikkien kytkentä FBI:hin (”primary interlock”; Stockman & Ziegler & Scott, 1985). Federal Plaza, FBI:n toimitalo, työhuoneet ja sohva ovat kaikki kytkennälle relevantteja objekteja, jotka linkittävät Jerry ja Philin paitsi agenttiperheen auktoriteetteihin ja kansalaisyhteiskuntaan myös omien eksperttikäytäntöjensä teolliseen traditioon.

Erityisesti ohjeteksti harrastaa hybridejä, jotka muodostuvat yhdistelmistä Jerry + jokin artefakti. Yhdistelmä Jerry + FBI jatkuu yhdistelmillä Jerry + ase sekä Jerry + auto:

”Kuuden kilon pajamoukarin varren Jerry vaihtoi FBI:n virka-aseen kahvaan noin parikymmenvuotiaana ja on siitä lähtien ollut FBI:n New Yorkin piirin (joka käsittää koko osavaltionkin) palveluksessa spesiaaliagenttina (special agent) eli erikoisetsivänä eli erikoisagenttina eli erikoisasiamiehenä: G-miehenä, kuten kansanomaisesti sanotaan. Eikä häntä ole ylennetty esim. yliagentiksi - muttei alennettukaan. Jerryn virka- eli palvelusase on Smith & Wesson .38 kaliiperinen, lyhytpiippuinen revolveri, Police Special, johon mahtuu 6 kulta. Epävirallinen virka-auto on Jaguar E Type V-12, jolla pääsee teoriassa tuollaista 230 kilsan huippuvauhtia, mutta useimmiten 70 km/t keskinopeutta - NY-Cityn ruuhka-aikana. Jerryn liikenneväline on viimeinen dinosaurus British Leylandin Jaguar E:n tuotannossa, sitä tyyppiä ei enää vastaavana valmisteta. Ja usein vihjailaan, että pankki omistaa Jerryn kärryn: on vekselivetoinen, tulee kalliiksi jo luodinreikien ynnä muiden haavereiden korjauskulujen takia, koska mikään vakuutuslaitos ei myönnä enää kaikenvara- eikä muitakaan vakuutuksia.”

Myös Neville omistaa yhden sarjan keskeisistä tunnusmerkeistä, joka saa osakseen luodintarkan kuvauksen:

”Noutaja-Neville tuli varmasti kuin ”noutaja”, ja jos noudettava pullikoi vastaan ase kädessä saattoi noutaja tullakin kuin pyssyn eli Colt Peacemakerin suusta. Nevillen Rauhantekijä on 45.kaliiperinen vanha Lännen single action-rivolli, jonka 11-milliset lyijyluodit ovat liian heikkoja panssarivaunua vastaan mutta pysäyttävät auton kuin auton vielä 50 metrin matkalta. Ihmistähän ei Peacemakerilla oikeastaan pitäisi edes tähdätä...”

Ohjeteksti sisältää kaikki edellisissä luvuissa rajatyölle osoitetut ominaisuudet: se toimii kauko-ohjauksena, tiivistyksenä, siirtymänä ja muodonmuutokset ehdollistavana ja mahdollistavana portinvartijana muille Cottonin teksteille.

### *3.7 Porttien ketju*

Tässä luvussa esitellyt rajakohteet ovat ketjuuntuneet tavalla, joka on yleistä myös muissa arjen käytännöissä. Turo-Kimmo Lehtonen on kulutustutkimusta ja materiaalisuutta käsittelevässä artikkelissaan (2006) ja aineellista yhteisöä koskevassa teoksessaan (2008) esittänyt, että materiaalit, laitteet ja teot ketjuuntuvat toisiinsa. Niinpä teknologisille verkostoille on yhteistä se, että ratkaisevaa niissä on käyttöyhteys toiminnallisena kokonaisuutena. Lehtonen viittaa tässä Daniel Milleriin, jonka materiaalista kulttuuria ja massakulutusta luotaava teos (2005) tarkastelee materiaalisuuden alueita (”material domains”) ja niiden tuleamista toistensa konteksteiksi (mt., 3). Materiaalisuuden alueiden ja maailmojen moninaisuuden näkökulma ohjaa Lehtosen mukaan (mt., 311) tarkastelemaan arjen ainesten ketjuuntumista toisiinsa ja niiden vuorovaikutteisia prosesseja.



Tämä on linjassa sen Jean Baudrillardin (2005, 27) käsityksen kanssa, että objektit eivät koskaan esiinny irrallaan toisistaan. Harvaa objektia tarjotaan itsenäisenä, vailla yhteyttä muihin objekteihin. Kuluttaja ei enää kiinny objektiin sen erityiskäytössä, vaan objektien ryhmään niiden kokonaismerkityksessä. Kaupan ikkuna, mainos, tehtailija ja tuotemerkki muodostavat yhdessä kokonaisuuden, jonka yhtä osaa ei voi erottaa toisista. Näin ajateltuna objektit ovat osa yhtä ja samaa toisiinsa viittaavaa verkostoa (mt., 91-92), joka on sekä aineellinen että aineeton, koodeista, säännöistä, kategorioista ja arvojärjestyksistä muodostuva kokoelma.

R-kioskin luonne Aarreaitan tyyppisenä rajakohteena (Koherenssimalli) on esimerkki tällaisesta ketjutuksesta, jonka avulla on pystytty keskittämään monen toimijan intressit samalle alueelle. Siinä Cottonin hallintajärjestysten organisointia on toteutettu tavalla, joka voidaan kuvata neljän tuotemerkin keskinäisellä liitoksella.



### Kolmiokirja Oy



Kuvio 6: Porttien ketju.

Otava<sup>31</sup> edustaa Kuviossa 6 kaikkia niitä liikeyrityksiä (muina yhtiöinä mm. WSOY, Sanoma Oy ja Hufvudstadsbladet), joiden omistuksessa oleva Rautakirja kauppaasi Cottoneita liikenteen solmukohdissa sijaitsevilla markkinapaikoilla (R-kioskit). Cottonin tuotannosta vastasi kustannusyhtiö Kolmiokirja. Rajakohteessa (R-kioskit) tapahtuneella kontekstien organisoinnilla taattiin se, että rahaa virtasi kaikkien osapuolten taskuun (*markkinat*) sitä mukaa ja siihen saakka, kun toiminnasta saadut hyödyt olivat suuremmat kuin siihen

<sup>31</sup> Otava kasvatti vuonna 2011 lisää omistuksiaan ostamalla Suomalaisen Kirjakaupan.

investoidut kustannukset. Materiaalisena tekstuurina edustuva ketju on esimerkki yhteen liittämisen ja lukitsemisen käytännöistä (Malavé, 1998).

Mitä tällaisilla käytännöillä tarkoitetaan? Verkkoteorioissa (Mizruchi, 1982; Stockman & Ziegler & Scott, 1985) termi yhteen kytkeminen (”interlocking”) viittaa linjaan, joka yhdistää saman yksilön kahteen eri organisaatioon. Esimerkiksi kun pankin edustaja on jäsen kahden yhtiön johtokunnassa, kytkentä yhtiöiden välillä on aiheutettu (”induced”) kytkentä, kun taas yhteydet kummankin yhtiön ja pankin välillä ovat ensisijaisia (”primary”) kytkentöjä.

Tämä kytkee Koherenssimallin portinvartijateorian Arvomalliin. Tässä rajakohteessa (kioskissa) Cottonin kytkennät muihin kuvion toimijoihin voidaan liittää muun muassa *markkinoiden, teollisuuden ja kotimaisuuden* arvojärjestyksiin (luku 2.4). Sen sijaan *maineen* hallintajärjestys yhdistää vain R-kioskia, Jerry Cottonia ja Kolmiokirjaa, sillä esimerkiksi Otava on koko elinkaarensa aikana mainostanut julkisesti itseään vain kirjakaupparjallisuuden ja muun muassa Nobel-kirjailijoiden kustantajana. Cotton ja Kolmiokirja asemoivat julkisesti itsensä kioskikirjallisuuden kategoriaan esittäytymällä nimillään asiakkaalle R-kioskeissa.

Myös Käännösmalli ja Konfiguraatiomalli saavat uusia termejä, kun tarkasteluun on tuotu uusina rajakohteina etukannen Yhteensopivat maastot sekä sarjan nimenä ja logona konkretisoituvat Muodot ja tunnukset. Yksi esimerkki kirjallisuuden ja jonkin toisen toimijan liitoksesta onkin painoteknologia.

Painotuotteena Cotton toteuttaa esimerkillisellä tavalla käsitystä kategorisoinnin kahdesta pääteemasta, standardien kaikenkattavuudesta (”ubiquity”, Bowker & Star, 2002, 37) ja tekstuaalisesta materiaalisuudesta (mt., 39-41). Sarja on koko ilmestymisensä ajan ollut osa globaalia ja lokaalia, kansainvälistä ja paikallista toimijaverkkoa, jonka toisessa päässä on saksalainen käsikirjoittaja ja toisessa päässä suomalainen lukija. Väliin mahtui pitkiä aikoja, jolloin saksalainen käsikirjoittaja ja suomalainen lukija eivät kohdanneet toisiaan muuta kuin copyright-tekstin maininnassa käännöksestä.

Kaikista liikkeistä ja käännöksistä huolimatta painoteknologia mahdollisti käytäntöjen toistuvan yhdistymisen sitä edeltäviin käytäntöihin (”repeated detachment”; Cooper, 1992;

Malavé, 1998, 124; Serres, 1983; Latour, 1987, 161) Kaikki tämä piti sarjan kaksiulotteisen pinnan vakaana ja teki omalta osaltaan mahdolliseksi sarjan suomalaisen version pysymisen mukana sarjan kansainvälisessä tuoteperheessä.

Tilannetta kuvaavia termejä ovat liitos ja korvaus (”association”, ”substitution”; Latour, 1999a, 303), laskos (fold”; Gibson, 1979; Deleuze, 1993) ja pesiminen (”nesting”; Hoey, 2005, 10-11; Lampland & Star, 2009, 5), joilla voi kuvata useiden rajakohteiden ketjuuntumista, liittoutumista, laskostumista ja ”pesiytymistä” venäläisen maatuskanuken tapaan toistensa sisään ja rinnalle.

Keskeistä tässä ketjussa on rajakohteina edustuvien toimijoiden aineellinen tekstuuri. Kioskit (Aarraitat) ovat rakennuksia, joissa pesii logoilla ja muilla artefakteilla (Muodot ja tunnukset) itseään kaupittelevia tuotteita (Jerry Cotton). Kioskikirjan etukanteen (Yhteensopivat maastot) on painettu kuvilla ja teksteillä prosessin muita rajakohteita kuten sarjasta, genrestä ja lukemiston halvasta hinnasta kertovia kirjauksia (Ideaalityypit). Maininta kustannusyhtiöstä ja lukemiston sijainti kioskin hyllyssä on argumentti sille, että julkaisu on käynyt läpi julkiselta tekstiltä vaadittavan portinvartijakoneiston. Samalla kustannusyhtiön nimi (Muodot ja tunnukset) kytkee lukemiston toiseen rajakohteeseen, lukemiston julkaiseseeseen yhtiöön (Aarraitta).

Näiden rajakohteiden portinvartijoita ovat olleet kaikki pragmaattisen sosiologian mainitsemat ja portinvartijoina toimivat välittäjät: tekstit, ihmiset, raha ja tekniset artefaktit. Ilmiön ymmärrettävyyttä on lisännyt prosessin mallintaminen *luvussa 2* esiteltyjen mallien avulla. *Luvussa 3* esiteltyt rajakohteet ovat Cottonin portinvartijakoneiston portteja (Koherenssimalli), joissa Cottonia rakentava käännöstyö (Käännösmalli) ja rajatyö (Konfiguraatiomalli) pitävät yllä sarjan hallinta- ja arvojärjestysten (Arvomalli) vaatimaa koordinaatiota.

Mallien kytkeminen rajakohteissa (Koherenssimallissa) edustuvaan dataan on samalla lisännyt termejä, joilla teoriaa rakentavat mallit liittyvät toisiinsa. Edellisen pääluvun luettelo on siis lisättävä seuraavilla termeillä.

*Käännösmalli:* kiertävä referentti, artikulaatio, propositio.

*Konfiguraatiomalli:* tuotenimi, logo, tekstit, peritekstit, kauko-ohjaus, siirtymät, lyhentäminen, kutistaminen, etäännyttäminen, määrällistäminen, strategiat, informaatioteknologia, propositiotieto, kertomustieto.

*Arvomalli:* myyjät, ostajat, hinta, vertailu.

*Koherenssimalli:* rajakohde, aarreaitta, muodot ja tunnukset, yhteensopivat maastot, ideaalituypit, liitos, korvaus, laskos, pesiminen, optiikka, näyttämö, tie, polku, tila, järjestely, luutnantti, perifeeriset ihmisoliot, verkostot, välittäjähybridit, delegaatit, kollektiivi.

*Vuorovaikutusmalli:* vuoropuhelu, luenta, semioottinen, sanktio, lukutaito, tilanneidentiteetti, hybridi, preferenssi.

Seuraavassa *luvussa 4* pyrin yksityiskohtaisesti vastaamaan kysymykseen ”millä vaikutuksella” jatkamalla *luvussa 2.4* otsikolla ”Pöytälaatikosta julkisuuteen” käytyä mallinnusta. Porttimallina on tällä kertaa Vuorovaikutusmalli ja esimerkkinä yksi Cottonin numero ja sen prosessi käsikirjoituksesta julkiseksi tekstiksi. Samalla kehitellen lisää täsmennettyjä vastauksia kysymyksiin ”mitä”, ”missä”, ”miksi”, ”milloin” ja ”millä vaikutuksella”.

#### 4 KORJAUSTEKSTI PORTINVARTIJANA

*”Kollektiivi”* (”collective”). Toisin kuin yhteiskunta, tämä termi viittaa ihmisten ja ei-ihmisten (objektien) väliin liitoksiin. Kun jako luontoon ja yhteiskuntaan peittää näkyvistä poliittisen prosessin, jolla kosmos koostetaan eläväksi kokonaisuudeksi, sana ”kollektiivi” tekee tästä prosessista keskeisen. Sen slogan voisi olla ”ei todellisuutta ilman representaatiota”. ” (Bruno Latour teoksessa *”Pandora’s Hope: Essays on the Reality of the Science Studies”*, 1999).

Kuten edellä on useissa kohdissa (muun muassa *luvussa 1 Johdanto* ja *luvussa 2.2*) todettu, yhteiskunnassa ei ole kysymys vain yhdestä sosiaalisesta järjestyksestä vaan monesta. Miten siis on mahdollista, että Harvey Sacksin tunnettua slogania (1992, 484) mukailleen yhteiskunnassa on silti ”järjestys joka pisteessä” (”order at all points”)?

Yksi vastaus on se, että Sacks ei järjestyksellä tarkoita mekaanista säännön seuraamista, vaan havaittavaa, selostettavissa olevaa jäsenytyneisyyttä, artikulaatiota (”articulation”; Latour, 1999a, 303; *luku 3.2*). Samalla se tarkoittaa järjestyksen jatkuvaa muuntelua, joka on järjestyksen ominaisuus (Arminen, 1994b, 24).

Tämän mukaisesti edellisissä luvuissa on ollut esillä rajakohteita, niiden liitoksia ja portinvartijoita, joilla Cotton-sarjan rajatyötä tehtiin. Merkittäviä toimijoita ovat muun muassa olleet tapahtumien näyttämölle nostetut tekstit. Tämä luku keskittyy yhteen sarjan keskeisistä ”luutnanteista”, sarjan yhden numeron korjaustekstiin.

Tämä tuo mukanaan uuden kysymyksen. Miksi analyysin kohteeksi on tuotantoprosessista valittu nimenomaan korjausteksti eikä lopullista julkista tekstiä, kuten mediatutkimuksessa vallitsevissa käytännöissä on yleisesti ja lähes yksistään tapana?

Korjaustekstin valinta tällaiseksi näkyväksi rajapinnaksi ja esimerkiksi sarjaa muokkaavasta rajatyöstä perustuu teesiin, että korjautuvuus on sosiaalisen järjestyksen (ja niin muodoin myös sen järjestämisen) perustava ominaisuus. Ilkka Arminen mukaan (1994a; 1994b; 1996) poikkeavuus ei ole koskaan absoluuttisesti sosiaalisen järjestyksen ulkopuolella, vaan juuri poikkeavuutena osa sitä järjestystä, josta se poikkeavuutena erottuu. Poikkeavaksi määrittelemisen kutsuu esiin moraalisen järjestyksen. Arminen toteaa, että poikkeavuus ei riko sosiaalista järjestystä, vaan vahvistaa sitä. Sosiaalisen järjestyksen normatiivinen perusta on käsitteellisesti sidottu tämän järjestyksen rikkoutumiseen.

Vallitseva sosiaalinen järjestys ei siis Armisen mukaan ole ideaalinen vaan ilmentää mikroskooppisimpia piirteitään myöten ideaalia epätäydellisyyksien korjattavuuden avulla. Jo aiemmin Harold Garfinkel totesi saman omien etnometodologisten kokeidensa avulla (Garfinkel, 1967). Armisen mukaan sosiaalinen järjestys ei muodostu normien noudattamisesta, jonka normien rikkominen särkee, vaan normien esiin kutsumisesta. Normirikkomukset tulevat selostetuksi osaksi sosiaalista järjestystä, joka uusiutuu jatkuvasti oman selostettavuutensa avulla (ks. myös Suoninen, 1997, 153-169).

Korjausjäsenyyksen merkittävyyttä korostaa, että monet keskusteluanalyytikot ja sosiologit (Schegloff & Jefferson & Sacks, 1977; Tainio, 1997) ovat nostaneet sen yhdeksi keskustelun perusjäsenyykseksi muiden jäsenyyksien (preferenssijäsenyys, vuorottelujäsenyys, vierusparijäsenyys) rinnalle. Korjaukset ovat resurssi, jonka avulla voidaan neuvotella ja uudelleen muotoilla kuluvan hetken identiteettejä (Jefferson, 1974, 181). Kaikissa puheen korjauksissa etsitään puheelle jotakin nimenomaista preferoitua merkitystä, joka asetetaan muiden puheessa esitettyjen tai sanomaan aloitettujen merkitysten edelle.

Armisen mukaan (1994b, 97) minkäänlaista virhettä puheessa ei siis tarvitse tapahtua, vaan itse korjaus tekee jonkin puheen kohdan korjausta vaativaksi. Puhuja osoittaa korjauksella orientaationsa vastaanottajiin ja sanomaansa. Korjauksissa kielellinen muoto ja sosiaalinen järjestys limittyvät. Korjaus ei ole satunnainen ilmiö, vaan välittää merkityksiä siitä, mikä sanotusta on oleellista ja relevanttia. Yhteenvetona Arminen toteaa (mt., 99), että korjaukset jos mitkä ovat rutiininomaista itsestäänselvyyttään keskeinen, korvaamaton, nähty mutta huomaamaton jäsenten yhdessäolon mahdollistava resurssi.

Edellä toteutettu analyysi keskustelun korjausjäsenyyksestä voidaan puheen lisäksi laajentaa koskemaan myös kirjoitusta. Armisen maininta ”moraalisesta järjestyksestä” voidaan edellisten lukujen perusteella nyt täsmentää koskemaan niitä järjestämisen tapoja (rajoja, kehyksiä, diskursseja, sanastoja, tulkintarepertuaareja), joista yhtenä esimerkkinä on Cottonin korjausteksti.

Seuraavissa luvuissa käydään läpi yhden Cottonin numeron (”Voi aikoja, voi tappoja!”, numero 21/1983) käsikirjoitukseen tehtyjä korjauksia. Aluksi esittelen (*luku 4.1*) yleisen näkymän siihen prosessiin ja siinä toteutettuun tuomarointiin, jonka tulosta oikeudenkäynnin kohdetta koskevat päätökset ovat. Sitten ovat vuorossa numeroon tehtyjen korjausten kohteet

(*luku 4.2*) ja sen jälkeen useita kirjoitus-, kieli- ja kirjallisuusteknologiaan kuuluvia korjauksia (*luvut 4.3-4.5*). Lopuksi käyn tarkemmin läpi rajatyöhön osallistuneita diskursiivisia toimijoita ja näiden vuorovaikutuksessa syntyviä aikoja, paikkoja ja toimijoiden identiteettejä (*luvut 4.6, 4.7 ja 4.8*).

#### *4.1 Cottoneiden yhdyskunta*

Edellisissä luvuissa olen pyrkinyt osoittamaan, että kun esimerkiksi pöytälaatikkoromaanin ja omakustanteen pätevyys on paljolti yhden tai korkeintaan muutaman henkilön mieltymysten varassa, tarvitaan julkisen yhteisön sfäärissä tuotetun kustanteen päteväyttämiseen runsaasti sekä inhimillisiä että ei-inhimillisiä toimijoita: kustannus-, kirjapaino- ja kirjakauppayhtiöitä, kustannustoimittajia, tekstejä, rahaa, käskyjä sekä moninaisia kirjoituksen, kielen ja kirjallisuuden instituutioita ja konventioita. Sama ehdollisuus näkyy siinä prosessissa, jonka pöytälaatikkoromaani, omakustanne tai mikä tahansa käsikirjoitus joutuu kokemaan, ennen kuin se hylätään tai hyväksytään osaksi kustannusyhtiöiden harjoittamaa julkaisupolitiikkaa.

Aikatauluina objektivoituneet ”luutnantit” ohjastivat myös Cottonin teollista tuotantoa ja sen arvomaailmoja. Lyhyen ajan sisällä oli kerta toisensa jälkeen tuotettava tietynlainen kirjallinen sarjatuote, jonka argumenteilla tehtyjen toimenpiteiden ja relevanttien objektien ekvivalenssiin (*luku 2.4 ja 2.5*) perustuvat kytkennät rakennettiin. Sarjamuodolle tyypillisten yleisten ehtojen lisäksi sarjan oli täytettävä myös sarjalle tyypilliset erityiset ehdot - ne ehdot, joiden noudattaminen teki kotimaisesta Cottonista niin erityisen, että sen elinkaari on jatkunut näihin päiviin (v. 2012) asti.

Yksi näistä vakiintuneista toimenpiteistä oli julkaista sarjaa yksi numero kerrallaan. Cottoneiden yhdyskunnassa jokainen erillinen numero oli omanlaisensa portti siihen kokonaisuuteen, joka oli ”enemmän kuin yksi, mutta vähemmän kuin monta” (*luku 1 Johdanto*). Sarjan koherenssi, sen yhtenäisyys, mielekkyys ja ymmärtäminen (termeistä ks. Rahtu, 2006, 28-30), oli tällä tavalla kytköksissä sarjan yksittäisen numeron koherenssiin, sen kykyyn toteuttaa sarjalle relevanttien objektien keskinäistä koordinaatiota.

Sekä jaksottaisten että täsmäsuhteiden maailmassa Cotton on pesäkkeen ja hyönteisyhdyskunnan kaltainen yhdyskunta (”colony”, Hoey, 2001, 74-92; Kielitoimiston

sanakirja, 2006), joka muurahaiskeon ja mehiläispesän tavoin pystyy jatkamaan olemassaoloaan, vaikka sen yksittäinen jäsen palaisikin retkiltään takaisin kotiin eri suunnalta kuin aikaisemmin. Pääsy Cottoneiden yhdyskunnan jäseneneksi vaatii kuitenkin joka kerta sen jokaiselta jäseneltä osallistumista testiin, jonka pesän portinvartijat suorittavat.

Michael Hoey määrittelee (mt., 75) yhdyskunnan ”diskurssiksi, jonka osatekijöiden merkitys ei riipu siitä jaksosta, jossa ne ovat”. Tekstien elämäkertoihin sovellettuna tällaisella maailmalla on yhdeksän keskeistä ominaisuutta: 1) Merkitys ei perustu jaksoihin, 2) rinnakkaiset yksiköt eivät muodosta jatkumoa, 3) kontekstina on yleensä jokin kehys, 4) teoksella ei ole nimettyä kirjoittajaa, 5) yhtä osatekijää voi käyttää viittaamatta toiseen, 6) osatekijöitä voi painaa tai käyttää uudestaan myöhemmissä teoksissa, 7) osatekijöitä voi lisätä, siirtää tai muuttaa, 8) monilla osatekijöillä on sama funktio, ja 9) järjestys on aakkosellinen, numeerinen tai ajallinen. Esimerkkeinä tällaisista yhdyskunnista Hoey mainitsee muun muassa aikakauslehden ja sanomalehden, sanakirjan, ensyklopedian, puhelinluettelon, virsikirjan ja lakikokoelman.

Näihin voi lisätä Cottonin tapaisen päättymättömän sarjan (”series”, erotukseksi jatkosarjasta ”serial”), jonka jokainen nimike on oma erillinen kokonaisuutensa. Vaikka Cottoneilla oli numeerinen ja ajallinen järjestys (kohta 9), merkitys ei perustunut jaksoihin eivätkä ne muodostaneet jatkumoa (kohdat 1 ja 2). Kontekstina oli aina jokin kehys (hallintajärjestys, typografinen kehys, sarjakehys, lajikehys, kulttuurikehys; kohta 3). Cottoneilla ei ollut nimettyä kirjoittajaa (kohta 4), niitä pystyi julkaisemaan uudestaan pökkareina (kohta 6), lukemistoon pystyi lisäämään jatkosarjoja (kohta 7), ja osatekijällä oli usein sama funktio kuin muillakin osatekijöillä (esimerkiksi osana jotakin sarjan hallintajärjestystä, kohta 8).

Myös Cottonin jokaista yksittäistä kehystä pystyi tekstissä käyttämään irrallaan muista kehyksistä (kohta 5). Niinpä lukija saattoi luennan aikana valita mihin sarjan elementtiin hän kiinnittää erityisen huomionsa: sarjan henkilöihin, jännitykseen, kielelliseen leikittelyyn vai niihin kaikkiin. Cottonin yhdyskuntarakenteesta on toinenkin seuraus: ei ole järkevää kysyä, mikä sarjan miljoonista kappaleista ja tuhansista nimikkeistä on alkuperäinen, mikä kopio. Niitä voi vertailla keskenään ja rinnastaa toisiinsa, mutta pesän jokaisella mehiläisellä (yksittäisellä numerolla) on aivan oma tarinansa.



Miten tällainen ”pesiminen” saatiin aikaan? Boltanskillä ja Thévenot’lla on vastaus siihenkin (1991, 131-132). Arvojärjestykselle relevanttien objektien ”arvottaminen” (”valorizing”), niiden varustaminen arvoilla, antaa toimijoille mahdollisuuden vertailla objekteja keskenään, luokittaa ne osaksi jotakin arvohierarkiaa ja kiistää vastaava arvo joltakin toiselta objektilta. Tällainen todellisuustesti (”reality test”; Thévenot, 2001b) joudutaan tekemään aina ennen kuin uutinen päätyy sanomalehteen, virsi virsikirjaan, tieto ensyklopediaan, laki lakikirjaan ja tutkielma yliopiston julkaisuluetteloon. Samanlainen portinvartijoiden suorittama todellisuustesti tehtiin jokaiselle käsikirjoitukselle, ennen kuin se pääsi julkisuuteen ja sen myötä jäseneksi Cottoneiden yhdyskuntaan.

Miten tällaisen ”oikeuslaitoksen” portin sisään päästiin (”entry”), mitä siellä tapahtui (”body”) ja miten sieltä päästiin pois (”exit”; termien soveltamisesta kielenkäytön käytänteisiin, ks. Clark, 1996)? Seuraavassa vastaan kysymykseen viemällä Jerryn esitutinnan kautta oikeusistunnossa suoritettuun lopulliseen testiin.

#### 4.1.1 Jerry esitutkinnassa

Julkisten tekstien vakiintuneita konteksteja ja argumentteja ovat toiminnot, joilla kehitysvaiheessa olevia tekstejä ja niissä rakentuvia identiteettejä muokataan julkisuuteen sopiviksi. Tällaisia Cotton-tekstien elinkaaren kannalta relevantteja toimenpiteitä olivat sellaiset kysymys-vastaus -parafraaseina toimivat insertit<sup>32</sup>, jotka tarkensivat, kuvittivat ja selvensivät meneillään olevaa toimintaa. Ne toimivat meneillään olevan toiminnan resursseina ja konstruktiona, toiminnan jatkamiseen tarvittavien päätösten argumentteina ja toimijoiden vastavuoroisten identiteettien vahvistuksina.

Cotton-diskurssin prosessointi tarvitsi jokaista numeroa kohden ainakin kaksi erillistä kysymys-vastaus -sarjoista koostuvaa inserttiä, jotka molemmat osaltaan määrittivät sitä, tuliko käsikirjoittajan kustantajalle tarjoamasta tekstistä julkinen vai ei. Inserttien välttämättömyyttä sarjan olemassaolon jatkuvuudelle taustoittaa sarjan erityisyys edellä kuvattuna yhdyskuntarakenteena.

---

<sup>32</sup> Insertillä (engl. *insert*) tarkoitetaan muun muassa televisiosanastossa etukäteen kuvanauhalle tai filmille tehtyä televisio-ohjelman osaa; kokonaisuuteen leikataan jotain sisään. Insertti voi olla esimerkiksi haastattelu, uutispätkä tai ohjelman kuvitusjakso. Yleensä sillä tarkoitetaan jonkin sisään asetettavaa tai asetettua esinettä, ainetta tai esitystä.

Cottonin käsikirjoituksen taival noudatti tiettyä kaavaa. Käsikirjoittajan tekstin muuntuminen ensin Cottonin käsikirjoitukseksi ja sen jälkeen julkiseksi Cotton-tekstiksi tarvitsi päämääränsä saavuttaakseen useita vaiheistuksia ja jokaisessa insertissä rakentuvien identiteettien vahvistuksen.

Ensimmäisessä vaiheessa käsikirjoittajan teksti lähti liikkeelle postin - institutionaalinen organisaatio - myötävaikutuksella, tuli perille kustantajan postiosoitteeseen ja vaati osakseen huomiota. Sen jälkeen se tunnistettiin tietynlaiseksi lähetykseksi ja toimitettiin eteenpäin kustannustoimittajan käsittelyyn ja arvioitavaksi. Tässä vaiheessa teksti oli kuitenkin vasta ehdolla käsikirjoitukseksi, sillä vasta tekstille osoitetun kysymys-vastaus -insertin jälkeen toimittaja joko hyväksyi käsikirjoittajan tekstin Cottonin käsikirjoitukseksi tai siirsi sen johonkin toiseen kategoriaan, esimerkiksi hylättyjen käsikirjoitusten tai käsittelyvuoroaan odottavien käsikirjoitusten joukkoon. Loppuvaiheessa teksti joutui vielä osallistumaan uuteen (korjaus)inserttiin ja tekstin muuhun editointiin, minkä jälkeen se vasta oli valmis julkaistavaksi.

Minkälaisia vahvistuksia käsikirjoittaja, teksti ja toimittaja tarvitsivat identiteeteilleen prosessin aikana? Esimerkiksi hätäkeskuspuhelussa (Zimmerman, 1992) avunpyytäjän ja avunpyynnön vastaanottajan identiteetit ovat selkeitä ja toiminnalle relevanttien toimenpiteiden ja objektien jatkuvuus pysyvän valvonnan alaisia. Myös Cottonin ensimmäisessä insertissä toistuu hätäkeskuksen insertille asettama vaatimus toimenpiteen ajallisesta kestosta. Kustannusyhtiön ajankäytössä ei käsikirjoittajan tekstin esituskintaan voida varata liikoja aikoja. Päätös käsittelyyn tulleen tekstin hyväksymisestä tai hylkäämisestä on tehtävä mieluummin heti kuin seuraavana päivänä.

Tässä apuun tulevat aikatauluihin perustuvat vakiintuneet käytännöt, jotka toistuvat kaikessa kustannustoiminnassa. Esituskintavaihe pystytään nimittäin supistamaan mahdollisimman lyhyeksi, jos käsikirjoittaja on kustannusyhtiölle jo entuudestaan tuttu. Niinpä yleensäkin ylivoimaisesti suurin osa kustannusyhtiöiden julkaisemista kirjoista on tekijältä, jonka kustantaja tuntee jo ennestään ja jolta yhtiö on jo aikaisemmin julkaissut teoksia.

Sama koski Cottonin käsikirjoituksia. Niitä kirjoitti vain rajattu määrä saksalaisia kirjoittajia, ja niitä käänsi vain rajattu määrä suomalaisia kääntäjiä. Kun käänöksistä osaksi luovuttiin

ja tilalle otettiin suomalaisia käsikirjoittajia, näidenkin määrä rajautui vuoteen 1985 mennessä vain kymmenkuntaan kirjoittajaan (Sjöblom, 1985). Ensimmäisen insertin käsittelyä nopeuttivat myös muut etukäteistoiminnot, joilla toimittajat avustivat käsikirjoittajia, esimerkkeinä sarjahenkilöitä ja FBI-organisaatiota koskevat ohjetekstit, yksittäistä tarinaa koskevat ideatekstit ja juonisynopsikset sekä muuhun aineistoon liittyvä avunanto (Bagge, 2007).

Toimijoiden vastavuoroiset identiteetit muotoutuivat tekstin hyväksymisestä nimenomaan G-mies Jerry Cotton -sarjan käsikirjoitukseksi. Asemoinnin, järjestämisen ja nimeämisen aktit kytkivät käsikirjoittajan, tekstin ja tekstiä muokkaavan toimittajan Yhteensopiviin maastoihin ja muihin rajakohteisiin, joita kansoittivat lukuisat Cotton-genren portteja ylläpitävät (ja muita genrejä ulos suodattavat) tekstit. Näitä on esitelty jo *luvussa 3*: niitä olivat muun muassa kioskien hyllyt, numeroiden etukannet ja otsikoiden väkivaltasanasotot, juonitiivistelmät, kirjoittajille annetut ohjeistukset, käsikirjoittajan kustantajalle osoittamat kirjetekstit, kustannusyhtiön myyntilaskelmat ja kokousmuistiot, sarjaa luonnehtivat lehtikirjoitukset ja tutkielmat sekä niiden myötä koko se mediajulkisuus, joka on tehnyt sarjasta omanlaisensa merkkituotteen, paitsi päättymättömänä sarjana myös jännityslukemistona ja kotimaista kulttuuria suosivana lukemistona.

Sarjan nimeäminen G-mies Jerry Cotton -sarjaksi nosti etualalle sen ”relevanssien jatkuvuuden” (Wilson, 1991, 25), joka takasi sarjan pakollisten kauttakulkupisteiden kytketymisen toisiinsa. Sarjanimen teokselle antama auktoriteetti mahdollisti puolestaan ne ”tehtäväkohtaiset standardimuodot” ja ”paikalliset rutiinit” (Draw & Heritage, 1992, 43-44), joiden turvin kustantaja saattoi julkisuudessa brändätä teossarjaa yhä uudestaan ja uudestaan. Samalla säästettiin kustannuksissa ja aikatauluissa, koska porttien jatkumoa ja kytkentöjä ei tarvinnut kerta toisensa jälkeen mobilisoida uudestaan. Toimenpiteellä mahdollistuivat myös ne paikalliset rutiinit, joiden avulla Cottonin käsikirjoitusehdokkaalle osoitettu ensimmäinen kysymyssarjainsertti voitiin tyypistää mahdollisimman lyhyeksi.

Insertin alun, sen toimeenpanon ja sen päättämisen aikana kolme identiteettityyppiä kietoutuu erottamattomasti toisiinsa. Toimijoiden diskurssi-identiteetit (pyyntö - pyyntöön suostuminen/siitä kieltäytyminen) ovat kytköksissä toimijoiden tilanne-identiteetteihin (pyyntö käsikirjoituksen hyväksymisestä - siitä kieltäytyminen). Mutta lisäksi on kuvaan

tullut myös kolmas konteksti, joka liittyy koko prosessin toimijoiden institutionaalisiin identiteetteihin.

Mitä tällaisilla identiteeteillä tarkoitetaan? Zimmermanin mukaan (1998) institutionaaliset identiteetit liittyvät tilanteisiin, joilla ammattilaiset hoitavat institutionaalisia tehtäviään. Erilaiset toimintamallit ja roolit tehdään ("puhutaan") olemassa oleviksi tilanteissa, jotka muotoutuvat osapuolten ammattiaseman tai tilannekohtaisen tehtävän perusteella. Kysymys on institutionaalisen järjestyksen rakentamisen ja ylläpitämisen menetelmistä (ks. myös Arminen, 1996; 2005; Peräkylä, 1997; Raevaara ym., 2001; Drew & Heritage, 1992). Peräkylän mukaan (mt., 87-88) responsiivisen toiminnan valinta ja tuon valinnan kautta ilmaistu tulkinta edeltävän toiminnan laadusta voi olla suhteessa puhujien institutionaalisiin rooleihin. Ammattilaiset ja asiakkaat voivat valita responsinsä tietyillä tavoilla, ja kääntäen, valinnoillaan he voivat rakentaa roolinsa ja tehtävänsä tietynlaisiksi.

#### 4.1.2 Jerry oikeudessa

Vaikka toimitukselle lähetetty käsikirjoitus hyväksyttiin esitutkintavaiheessa Cottonin käsikirjoitustekstiksi, se vaati lisäksi toisen ja yksityiskohtaisemman insertin, joka toteutui tekstiin tehdyissä korjauksissa. Korjausteksti portinvartijana onkin välttämätön momentti sarjan relevanttien objektien ja proseduurien jatkuvuudelle juuri sen takia, että sarjan - ja kirjallisuuden yleensäkin - yleisenä argumenttina toimiva lajiargumentti tarvitsee rinnalleen tekstin erityisyyttä tukevat muut argumentit. Vaikka ensimmäinen insertti tukeutuu graafisen kehyksen lisäksi sarja-, laji- ja kulttuurikehyksiin, se teki sen kuitenkin niin "harvalla kammalla" (vrt. Hoeyn termi "broad questions"; 1983, 28-29), että se tarvitsi jatkukseen myös "tiheän kamman" ("narrow questions"; mt., 28-29). Ensimmäisen insertin jälkeen olivat siis Cottonin sävelet selvät, mutta nuotinnus vaati vielä lisätoimenpiteitä eli toisen ja edellistä tarkemman insertin.

Tilanne vertautuu oikeusprosessiin, jossa varsinaiseen oikeuskäsittelyyn päästään vasta poliisin ja muiden viranomaisten suorittaman esitutkinnan jälkeen. Jos toimitukselle lähetetyn käsikirjoituksen esitutkinta ei anna aiheutta prosessin jatkamiseen, käsittely päättyy siihen eikä käsikirjoitusta julkaista. Mutta jos prosessi katsotaan jatkamisen arvoiseksi, se joutuu lopulliseen testiin eli toimituksen "oikeussalissa" tuomarinvirkaa hoitavan toimittajan käsittelyyn.

Oikeuden diskursseissa on puhe niin sanotusta aineellisesta totuudesta yhä enemmän korvautunut puheella niin sanotun prosessuaalisen totuuden tavoittelusta (Karma, 2006, 65). Sen mukaan tuomioistuimen on asiassa esitetyn todistusaineiston perusteella ratkaistava, mitä asiassa on pidettävä totena. Neuvottelut virallisesta tapahtumatulkinnasta alkavat esitutkinnan käynnistyessä. Virallinen hypoteesi legitimoidaan tiettyjen relevanssi- ja koherenssikriteerien perusteella. Hegemonisesta narratiivista, ”virallisesta kertomuksesta”, kamppaillaan lopulta oikeussalissa (Karma, mt., 73).

Myös kustantajan tehtävänä on tietyn prosessin kautta jakaa oikeutta ja päättää siitä, mikä sille lähetetyistä käsikirjoituksista on riittävän ”tosi” ja niin muodoin ansaitsee tulla julkisuuteen. Cotton-tekstin toisen insertin tilanne on samankaltainen kuin Thomas P. Wilsonin (1991, 28-31) kuvailemassa oikeusistunnossa, jossa oikeudenkäyntiä johtava tuomari tekee asianajajalle oikeustapausta ja sen yksityiskohtia tarkentavia lisäkysymyksiä. Lähtökohtana on edellä kuvattu preferenssijäsennys, jossa vierusparin etujäsenenä on puolustusasianajan (A) pyyntö tuomarille (B) asian ratkaisusta ja vierusparin preferoituna jälkijäsenenä tuomarin suostuminen pyyntöön.

Usein päätöstä kuitenkin edeltää välijaksona toimiva insertti, joka sisältää tuomarin asianajajalle (tai syyttäjälle) tekemän lisäkysymyksen tai lisäkysymyksiä. Kuten seuraavasta Wilsonin yksinkertaistamasta tilanteesta näkyy, niin tällöin insertin sisältämä vastaus tuomarin tekemään kysymykseen on selkeästi rajattu. Vuorovaikutusprosessi näyttää silloin tällaiselta:

1. A: Pyyntö
2. B: Lisäkysymys
3. A: (Vastaus kysymykseen)
4. B: (Suostuminen pyyntöön)

Riveillä 3 ja 4 olevat sulkumerkit ovat merkinä siitä, että niissä olevat toiminnot ovat jälkijäsenen roolissaan etujäsenen projisoimia, mutta eivät vielä loppuun suoritettuja. A:n vuoroa rivillä 3 siis rajoittaa kaksi avoinna olevaa toimintoa. A voi heti antaa B:n kysymykseen hyväksyttävän vastauksen, mutta mitkä tahansa muut tarkennusta vaativat siirtymät, varaukset, rajaukset ja muut ongelmallisiksi koetut asiat johtavat siihen, että

vastaus kysymykseen jää edelleen avoimeksi. Tällöin B voi osoittaa A:lle uusia lisäkysymyksiä tai tehdä niitä esimerkiksi syyttäjälle. Seurauksena saattaa olla pitkä kysymysten ja vastausten sarja ennen B:n lopullista (preferoitua) suostumista A:n alkuperäiseen pyyntöön.

Kun tätä sovelletaan Cottonin korjausdiskurssiin, niin preferenssijäsennyksen lähtökohtaisia jaksottaisia objekteja ("sequential objects"; Wilson mt., 32-36) ovat vierusparin etujäsenenä toimiva käsikirjoittajan pyyntö ("request") Cottonin käsikirjoituksen hyväksymisestä julkiseksi Cotton-tekstiksi, ja vierusparin preferoituna jälkijäsenenä toimittajan suostuminen pyyntöön. Ennen sitä käydään kuitenkin läpi insertti, joka rakentuu käsikirjoituksen kuvaamien tapahtumien ja asiantilojen yksityiskohtia koskevista ja niitä täsmentävistä kysymyksistä sekä kysymyksiin annetuista vastauksista. Tilanne pysyy avoimena siihen asti, kunnes viimeinenkin täsmennys on tehty. Käsittelyn tuloksena käsikirjoitustekstissä on samalla toteutettu preferenssijäsennyksen vaatimat muutokset ja se voidaan näin ollen hyväksyä.

Kuten edellisestä insertin mallinnuksesta käy ilmi, sekä oikeudenistuntoa johtava tuomari että käsikirjoitusta korjaileva toimittaja pystyvät molemmat kontrolloimaan tapahtumien kulkua. Kuulustelun aikana asianajaja ja mahdollisesti myös syyttäjä keskustelevat vain tuomarin kanssa, joten vuorovaikutuksen kulku pysyy koko ajan tuomarin hallinnassa. Vastaavasti kustannustoimittaja päättää viime kädessä siitä, kuinka paljon ja kuinka tarkkoja lisäkysymyksiä tekstille tehdään ja kuinka niihin vastataan.

Mutta mallinnuksesta käy myös ilmi, että toimittajan lopullista päätöstä rajaavat tiukasti sekä itse käsikirjoitus (pyyntö sen hyväksymisestä julkiseksi tekstiksi) että toimijoiden tilanneidentiteettejä tarkentavat kysymykset ja vastaukset. Kun käsikirjoituksen esitutkinnassa toteutetun insertin kysymykset ja vastaukset muotoutuivat "tehtäväkohtaisten standardimuotojen", "paikallisten rutiinien" ja "tilanteelle relevanttien objektien jatkuvuuden" perusteella, niin vielä tarkemmin oli toimittajan paneuduttava toimijoiden identiteettejä rajaaviin ehtoihin, kun tekstin tulevan julkisuuden myötä välttämättä jouduttiin siirtymään yleisten arvojärjestysten alueille.

## 4.2 Korjausten maailma

Cottonin vakinaiset tuotantomenetelmät istuvat hyvin *teollisen* tuotannon arvojärjestyksiin. Sarjan tehokkuuteen kiinnitettiin alusta pitäen huomiota hankkimalla sarjan kääntäjiksi, kirjoittajiksi ja toimittajiksi alan asiantuntijoita (Bagge, 2007, 517-520). Useat heistä ovat julkaisseet kertomakirjallisuutta myös omalla nimellään (Bagge, mt., 520).

Lukemiston merkittäväksi rajakohteeksi ja standardipaketiksi nostettiin lukemiston sarjaformaatti. Lisävaatimuksia kirjoittajien pätevyydelle aiheutti nimenomaan sarjasanasto, koska se vaati kertomusten vakiohenkilöstön puhetaipojen, rutiinien ja asenteiden läheistä tuntemusta. Toimitus osallistui aktiivisesti tarinoiden suunnitteluun, ideointiin, juonisynteesien laadintaan ja valmiiksi kirjoitettujen käsikirjoitusten perinpohjaiseen korjausprosessiin. Erityisesti sarjasanastoon panostettiin laatimalla sarjan vakiohenkilöistä valmiit kuvaukset, joita sitten jaettiin uusille kirjoittajille (*luku 3.5*). Toimitus hankki myös aktiivisesti kirjoittajille tarinoiden toimintaympäristöä ja muita yksityiskohtia koskevaa aineistoa. Sarjan sanaston yleisenä ohjeistuksena olivat sarjan aikaisemmat numerot. (Bagge, mt.)

Tarinan ”Voi aikoja, voi tappoja!” (21/1983) käsikirjoituksen (SKS KIA, Jerry Cotton -arkisto) oli tehnyt ensitöinään Tapani Bagge, joka kirjoitti kaikkiaan 56 Cottonia, toimi muutaman vuoden 1990-luvun alussa Tuiskun seuraajana sarjan toimittajana ja tuli myöhemmin tunnetuksi dekkareiden, nuortenkirjojen ja tv-käsikirjoitusten palkittuna tekijänä. Baggen käsikirjoituksen korjasi toimittaja Seppo Tuisku, joka oli tätä ennen kirjoittanut Aarne Haapakosken haamukirjoittajana Pekka Lipposen ja Kalle-Kustaa Korkin seikkailuja ja ollut koko 1970-luvun Cottonin toimittajana.

Korjausten kohteina olivat välimerkkien, sanojen, lausekkeiden, lauseiden ja kappaleiden poistot ja lisäykset sekä korvaukset jollakin toisella sanalla, lausekkeella tai lauseella. Esimerkkinä korjauksista on yksi kirjoitusliuska edellä mainitusta Cottonin numerosta.

Liuskan- numero	Julkaistavan lehden nimi
85	Jutun nimi

1  
2 ~~X~~ Toisesta päästä kuului korinaa ja tuskaista yskintää.  
3 - Gangsterit... kuvat... Gun Hill Roadin asema... Matkaka-  
4 varat...  
5 Kuulosti siltä kuin puhujalla ei olisi ollut hampaita. Muija-  
6 kin vaikeuksia tuntui olevan.  
7 - Kuka te olette? Eisner ~~kuuli~~ terävöityi.  
8 -Dalmas...kuitti... etsivänluvan välissä... sanokaa...  
9 Sitten kuului kevyt kolahdus, hiljaista korinaa ~~mutta ei~~  
10 mitään. Eisner pinnisti kuuloaan, mutta ~~mitään ei kuulunut~~  
11 Taisi ~~kuulla~~ nyykähtää, Eisner ~~ajoi~~ arvioi. Hän hälytti toisella  
12 puhelimella Bell Companyn ~~ja~~ ~~ettämään selvän siitä~~, mistä  
13 puhelu ~~oli~~. Sitten hän ~~naputteli~~ naputteli toisen  
14 lä Jerry nyt herkistyi!  
15  
16 ( W )  
17 Minä juoksin henkeäni edestä. Minua ajoi takaa hirvittävä, ~~mutta~~  
18 ~~syöksä~~ pakastearkku, joka oli jo saanut saaliikseen vaalea-  
19 tukkaisen tytön.  
20 Tulin rotkon reunalle. Alhaalla ~~rotkossa~~ kuulun pohjalla näin uima-altaan  
21 ja suunnattoman ginipullon. Käännyin kohtaamaan vastustajani.  
22 Silmästä silmään.  
23 Lähestyessään pakastearkku jakautui kahtia, ja kummallakin  
24 puolikkaalla oli vilttihattu ja viskipullo kädessään. He ai-  
25 koivat juottaa minut hengiltä.  
26 Päätin sittenkin hypätä rotkoon. Saattaisin säkällä osua  
27 uima-altaan ~~seen~~. Mutta rotko tuntui pakenevan altani.  
28 Putosin, putosin ja putosin. Loputtomiin. Ohitseni viuhui  
29 viski- ja ginipulloja, veljeksiä, G-miehiä, poliitikkoja...  
30

kirjoita käsikirjoitusala laidasta laitaa  
kirjoita liuskalle 30 riviä  
kappaleen ja repliikin alkuun 3 tyhjää lyöntiä  
korjaukset tehtävä rivin yläpuolelle selvästi



Riveillä 7, 11 ja 12 on sana korvattu toisella sanalla, ja riveillä 9, 10, 12, 13, 17 ja 20 sana tai lauseke korvattu lausekkeella. Riveillä 9 ja 14 on lauseiden väliin ja loppuun lisätty välimerkki ja rivillä 17 lisätty tekstiin kokonaan uusi kappale.

Tämä antaa kuitenkin vain suppean kuvan kaikista Cottonin 21/1983 käsikirjoitukseen tehdyistä korjauksista. Alla on taulukko kaikista käsikirjoitustekstiin tehdyistä korjauksista ja niiden lukumääristä.

*Taulukko 3: Cottonin numeron 21/1983 tekstiin tehdyt korjaukset.*

	LUKUMÄÄRÄ	PROSENTTI
Välimerkit	214	15,0
Sanan lisäys	143	10,0
Sanan korvaus	569	39,8
Sanan poisto	42	2,9
Sanajärjestys	13	0,9
Lausekkeen lisäys	46	3,2
Lausekkeen korvaus	87	6,1
Lausekkeen poisto	15	1,1
Lauseen lisäys	136	9,5
Lauseen korvaus	41	2,9
Lauseen poisto	30	2,1
Kappaleen lisäys	87	6,1
Kappaleen poisto	5	0,4
YHTEENSÄ	1428	100,0

Seuraavassa nostetaan kulisseista näyttämölle kolme tekstiä: 1) Käsikirjoittajan kirjoittama ja toimittajan käsikirjoitustekstiksi hyväksymä Cottonin käsikirjoitusteksti (jatkossa lyhennettynä KT), 2) siihen kohdistetuista korjauksista koostuva ja tekstiin kursiiivilla merkitty toimittajan korjausteksti (TT) sekä 3) prosessin lopputuloksena oleva julkinen teksti (JT).

Alla on joitakin esimerkkejä kyseiseen käsikirjoitukseen tehdyistä korjauksista, jotka on tekstiin merkitty kursiivilla. Ylimääräiseksi koettu sana tai lauseke on poistettu:

1. KT: Aula oli sen verran komea että heikompi olisi joutunut pysähtymään ovelle *vähäksi aikaa* vetämään henkeä.  
JT: Aula oli sen verran komea että heikompi olisi joutunut pysähtymään ovelle vetämään henkeä.
2. KT: Tiesin, etten ollut aivan viisas, mutta läksin kuitenkin kiipeämään *ylöspäin* gangstereiden perään.  
JT: Tiesin, etten ollut aivan viisas, mutta ryhdyin kuitenkin kiipeämään gangsterien perään.
3. KT: Toiveeni toteutuivat sikäli, että kaverukset jatkoivat *matkaansa* pysähtelemättä katolle saakka.  
JT: Toiveeni toteutuivat sikäli, että kaverukset jatkoivat pysähtelemättä katolle saakka.
4. KT: – Onko teillä *mitään* aavistustakaan siitä?  
JT: – Onko teillä aavistustakaan siitä?
5. KT: Hän tuijotti hetken *aikaa* lävitsemme.  
JT: Hän tuijotti hetken lävitsemme.

Kaikissa tapauksissa on informaation määrää vähennetty. *Vähäksi aikaa* ja *hetken aikaa* ovat kokeneet ilmaisun lyhentämisen, *kiipeäminen* jo sisältää ylöspäin menemisen, kiipeämistä voi jatkaa ilman *matkustamistakin* ja *mitään aavistustakaan* on ilmaisuna pidempi kuin pelkkä *aavistustakaan*.

Seuraavassa on saman numeron tekstistä poimittu lisää esimerkkejä poistoista, poistetut kohdat merkitty kursiivilla:

Saimme *kymmenkunta metriä* kahlailla aikamme > saimme kahlailla aikamme; pitääkö *nyt* kiirettä hyvä mies > pitääkö kiirettä hyvä mies; pieni *mies* mutta kova > pieni mutta kova; kanniskelet rynkkyä *mukanasi* > kanniskelet rynkkyä; vinkkasivat *merkiksi*, että > vinkkasivat, että; katsahti minuun *vakavana* > katsahti minuun; naukut lämmittivät vielä *kurkussa* > naukut lämmittivät vielä; puhisi *punaisena* voimattomasta raivosta > puhisi voimattomasta raivosta; lähdimme *ajamaan* kohti Bronxia > lähdimme kohti Bronxia; rojotti *pitkällä* sohvalle > rojotti sohvalle; luoti osui paloportaaseen *pääni päällä* > luoti osui paloportaaseen; rojahti istumaan *seinää vasten* > rojahti istumaan; totesi luottamuksella *kompuksilleen* > totesi luottamuksella.

Korjausteksti paneutui myös kokonaisten lauseiden poistamiseen, kuten seuraavassa esimerkissä:

6. KT: Hissi kulki tasaisesti ja äänettömästi. *Ja suunnilleen yhtä nopeasti kuin jos kellarissa olisi ollut neljä luumun sukulaista kiskomassa. Ehkä siellä olikin.*  
JT: Hissi kulki tasaisesti ja äänettömästi.

Mutta korjauksia tehtiin myös toiseen suuntaan. Kun sanojen, lausekkeiden, lauseiden ja kokonaisten kappaleiden poistoja oli kaikkiaan 92 kappaletta eli 6,4 prosenttia kaikista korjauksista, niin vastaavasti sanojen, lausekkeiden, lauseiden ja kokonaisten kappaleiden

*lisäyksiä* oli neljä kertaa enemmän eli 412 kappaletta (28,9 prosenttia kaikista korjauksista). Korjausteksti siis paisutti huomattavasti tekstin kokonaismäärää.

Sanan lisäyksestä on esimerkkinä seuraava korjaus:

7. KT: – Löytyikö tälle nimeä?  
JT: – Löytyikö tälle *viehkolle* nimeä?

Ilmaus *tälle viehkolle* viittaa käsikirjoitustekstiä painokkaammin anaforisesti taaksepäin ja sitoo lauseen edellisiin lauseisiin. Samalla kun täsmennetään kenestä on kysymys rikastetaan tekstiä lisäattribuutilla.

Seuraavassa on korjauksilla saatu aikaan uusia lausekkeita (lisäykset merkitty kursiiivilla):

Kuin virtahevot > kuin *päätautiset* virtahevot; harmaat kasvot > *verettömän* harmaat kasvot; hänen silmistään > hänen *punaisista* silmistään; jätkä > *arvoisa* jätkä.

Korjauksilla saatiin myös aikaan uusia lauseita, kuten seuraavassa täsmennyksessä:

8. KT: Hän soittaisi poliisipiiriin ja kysyisi tilannetta. Eihän se maksaisi mitään.  
JT: Hän soittaisi poliisipiiriin ja kysyisi tilannetta. Eihän se maksaisi mitään *paitsi puhelinkulut*.

Korjausteksti lisäsi käsikirjoitustekstiin myös uusia kappaleita:

9. KT: – Ei maistu. Ala vitoa siitä.  
JT: – Ei maistu, *töksäytin*.  
*Ja eiköhän Phil jälleen mulkaissut minua paheksuen.*

Paitsi että alatyylinen *ala vitoa siitä* on korvattu johtolauseella (*töksäytin*), on tilanteen kuvausta kuvitettu lisää viittaamalla anaforisesti aikaisempaan tekstinkohtaan, jossa Phil on suhtautunut hivenen kriittisesti Jerry'n toimintaan. Kappaleen lisäys lihavoitti myös dialogia:

10. KT: – Teille on muuten vieras, muuan harmaa vanhus. Jaksatteko ottaa hänet vastaan?  
JT: – Teille on muuten vieras, *joku* harmaa vanhus. Jaksatteko ottaa hänet vastaan?  
*– Aina isoisä tulla saa! innostuin.*

Dialogin paisuttaminen on täynnä sarjakehykselle ominaista ironiaa, sillä kukapa muu tämä *harmaa vanhus* onkaan kuin sairaalaan Jerryä tapaamaan tullut kollega Neville. Korjaus

muuttaa myös tietävän ilmauksen *muuan* ei-tietäväksi ilmaisuksi *joku*, mikä tuo mukanaan leikillistä harhaanjohtamista.

Seuraavissa alaluvuissa olen luokittanut korjauksia kolmeen kategoriaan, jotka koostuvat kirjoituksesta (välimerkit; *luku 4.3*), kielestä (sanat ja sanastot; *luku 4.4*) ja sanastojen kehyksistä (typografia, jännitys, sarja, kulttuuri; *luku 4.5*).

#### 4.3 Välimerkkien musta laatikko

Kirjoituksessa käytetyt välimerkit ja monet muut graafiset ja typografiset tekstikomponentit - kappaleet, jaksot ja kirjainten fontit - ovat menestyksensä myötä vakiintuneet niin kiinteäksi ja läpinäkymättömäksi osaksi tekstin muodostusta, että niiden merkityksen huomaa vasta sitten, kun ne puuttuvat tai kun niitä jotenkin käytetään vallitsevista tulkintatavoista poikkeavasti. Välimerkkien läpinäkymättömyys näkyy muun muassa siinä, että esimerkiksi erilaiset kieliopit ja kielen käsikirjat pitävät niitä vain kirjoituksen apumerkkeinä ja sijoittavat ne joko osaksi oikeinkirjoitusoppia (Ikola, 1991, 185) tai jättävät ne vain suppean maininnan varaan (”Välimerkit kirjoituksen osien ja lauseiden erottelijoina”, Iso suomen kielioppi, 2004, 1018, 1401).

Miten välimerkkien ”black box” käytännössä rakentuu, minkälainen se on toimijana ja mihin sen kanssa liittoutuminen johtaa? Entä miten sen ominaisuuksia hyödynnettiin Cottonin korjausprosessissa?

##### 4.3.1 Tolkkua tulkintaan

Välimerkkien kehitykseen on omat historialliset syynsä. Graafisten merkkien käyttöönotto liittyy läheisesti kirjoituksen muuhun kehitykseen (Halliday, 1989, 32). Sanoja ei ole olemassa ilman sananvälejä eikä virkkeitä ilman pisteitä, mutta kreikkalainen aakkosellinen kirjoitus aloitti taipaleensa ilman niitä. Ensimmäinen kirjoitusrivi tavallisesti kulki vasemmalta oikealle ja seuraava rivi päinvastaiseen suuntaan. Ensin kreikkalaiset vaihtoivat lukemisen suunnan kokonaan vasemmalta oikealle, sitten erotettiin sanat toisistaan sananväleillä, ja latinan oppimiseksi keksittiin myöhemmin piste erottamaan virkkeet toisistaan.

Seuraavien vuosisatojen aikana eroteltiin isot ja pienet kirjaimet toisistaan ja annettiin isoille kirjaimille useita erillisiä tehtäviä. Keskiajalla otettiin käyttöön symboleita, joilla merkittiin yhdistämistä (yhdysviiva), kohtien lisäämistä tekstiin (sulkumerkit) ja jonkin elementin poisjättämistä (heittomerkki). Sen jälkeen vuorossa olivat vielä eriytyneemmät välimerkit kuten pilkku, kaksoispiste, puolipiste ja ajatusviiva. Mukaan tulivat myös kysymysmerkki, huutomerkki ja lainausmerkit (Halliday, mt., 33).

Välimerkkien musta laatikko -luonnetta kuvaa niiden samankaltaisuus yli kansallisten rajojen. Niinpä välimerkit toteutuvat lähes samanlaisissa muodoissa sekä englannin- että suomenkielisissä teksteissä. Sama ilmiö on havaittavissa esimerkiksi tekstiviestien hymiöissä ja keskusteluanalyytikkojen tekemissä litteraatioissa. Vakiintuneet käytännöt vahvistavat Latourin ja muiden toimijaverkkoteoreetikkojen käsityksen siitä, että kun hyvin toimiva tekninen artefakti tiettyyn käyttötarkoitukseen on kerran keksitty ja standardisoitu, sitä voi käyttää sellaisenaan riippumatta artefaktin käyttäjän sosiaalisesta identiteetistä.

Välimerkityksen synty oli antiikista lähtien olennaisesti yhteydessä sivilisaation lukutaidon kehittämiseen ja latinan oppimiseen (Parkes, 1978, 127). On myös hyvin perustein oletettu, että välimerkitys liittyi alussa kiinteästi ilmausten ääntämiseen ja painotuksiin (Godzich & Kittay, 1987, 134). Välimerkityksen tehtävä oli säädellä hengitystä ja merkitä taukoja, kun tekstejä luettiin ääneen. Monet keskiaikaiset kirjoittajat painottivatkin kirjoituksen välimerkkejä nimenomaan aksenttien lähtökohdasta.

Välimerkityksen pääasiallinen tehtävä oli alusta pitäen auttaa tekstin ymmärtämistä, minkä takia se sai erityistä huomiota niiden taholta, jotka olivat vastuussa paitsi käsikirjoitusten kirjoittamisesta myös niiden korjaamisesta. Parkes korostaa (mt., 129-130) korjaajan tärkeää merkitystä lukutaidon ja oppimisen kannalta. Hän siteeraa (mt., 129) muun muassa Cassiodorusta, jonka mukaan välimerkit olivat ”merkitysten polkuja ja sanojen lyhtyjä, yhtä ohjeellisia lukijalle kuin parhaat kommentaarit”. Huomionarvoista on, että välimerkit muuttamalla voitiin ohjata tietyn oppialan mukaista tulkintaa, ei vain mitä tahansa tulkintaa.

Godzichin ja Kittayn mukaan (mt., 134) välimerkkien historiallisesta kehityksestä käyty keskustelu koskee tavallisimmin sitä, oliko sillä tekemistä suullisen esitystaidon (”elocutio”),

kieliopin (”grammar”) vai merkityksen (”sense”) kanssa. Taukojen erilaiset asteet<sup>33</sup> yhdistettiin myöhemmin erilaisten merkitystasojen kanssa erottelemalla ”sententius” ja ”sense” ja etenemällä ensisijaisesti esitystaitoa koskevasta tehtävästä kohti lukijan tulkintaa, sitä tapaa jolla lukija, lukipa hän ääneen tai jollakin muulla tavalla, pyrkii saamaan tolkkua lukemaansa.

Myös välimerkistön joustavuudesta, joka on yksi edellä kuvatun ”mustan laatikon” ominaisuuksista, on historialliselta ajalta näyttöä. Välimerkitykseen saattoivat vaikuttaa tekstin luonne, erilaiset tavat joilla kirjoittajat, korjaajat ja lukijat tekstejä lukivat ja ymmärsivät, sekä muut tekstien käyttötavat (Parkes, mt., 133).

Yhteenvetona Parkes esittää (mt., 139), että avain keskiaikaisten välimerkitystapojen ymmärtämiseen ei ole kielioppiteorioissa eikä syntaktisten tai äänteellisten mallien analyysissa, vaan kirjoittajan tai korjaajan tavassa selventää hänelle välitettyä tekstiä ottaen huomioon oman yleisönsä tarpeet. Korjaaja on huomannut, että hän pystyy saavuttamaan tavoitellun vaikutuksen välimerkityksen avulla: taitava ja joustava taukojen ja aksenttien käyttö varmistaa sen, että lukijat pystyvät seuraamaan sitä, mitä korjaaja itse pitää tekstin oikeana tulkintana.

#### 4.3.2 Pilkkua viilaamassa

Välimerkkien historia antaa vain yleisiä suuntaviivoja välimerkkien käytölle, alueelliset erot saattavat olla suuria ja vuosien varrella osa tehtävistä on myös muuttunut. M.A.K. Halliday mainitsee (1994, 35) välimerkkien käytölle kolme pääasiallista funktiota, joita ovat 1) rajatyö, 2) statuksen merkintä ja 3) suhdetyö. Rajatyötä tekevät sananvälit, pilkut, puolipisteet, kaksoispisteet ja pisteet. Ne ovat yleisesti myös kieliopillisia yksikköjä ja erottelevat erityisesti sanoja, fraaseja, lauseita ja virkkeitä. Statuksen merkitsijät toteuttavat erilaisia puhefunktioita kuten toteamuksia (pisteellä on myös tämä funktio), kysymyksiä, käskyjä, tarjouksia, ehdotuksia, huudahduksia, kutsuja ja tervehdyksiä. Lisäksi niillä merkitään lainauksia ja sitaatteja. Suhdemerkitsijöinä toimivat sulkumerkit, ajatusviivat, yhdysviiva ja heittomerkki.

---

<sup>33</sup> Kirjoituksen lukutaidolle analoginen ilmiö on soittamiseen liittyvä musiikin nuotintaminen, jossa eripituisten taukojen merkitsijöillä on musiikin lukutaidolle yhtä tärkeä merkitys kuin sävelten korkeuksien tai kestojen merkitsijöillä.

Tuomarinohjeiden vahva rooli Cottonin julkisen tekstin rakentelussa tulee ilmi siinä aktuaalisessa eronteen prosessissa, jolla korjausteksti järjesteli välimerkistöä uusiksi. Rajatyötä tekevien välimerkkikorjausten lukumäärä kohteena olevassa Cottonin numerossa (”Voi aikoja, voi tappoja!”) tulee näkyviin seuraavissa taulukoissa:

*Taulukko 4: Cottonin rajatyötä tekevät välimerkkikorjaukset*

<b>Välimerkki</b>	<b>Korjaukset</b>
Pilkku	34
Piste	1
Kaksoispiste	5
Puolipiste	8
<b>Yhteensä</b>	<b>48 kpl</b>

Omanlaistaan rajatyötä tekivät myös statuksen ja suhteiden merkitsijät:

*Taulukko 5: Cottonin status- ja suhdetyötä tekevät välimerkkikorjaukset*

<b>Välimerkki</b>	<b>Korjaukset</b>
Huutomerkki	114
Kysymysmerkki	11
Kolme pistettä	18
Ajatusviiva	13
Väliiviiva	10
<b>Yhteensä</b>	<b>166 kpl</b>

Välimerkkien suorittama rajatyö on jokaisen kielen kieliopin perusta (Halliday, mt., 33). Erikokoisten yksiköiden hierarkia on pieni: virkkeet, lauseet, fraasit, sanat, morfeemit. Kaikkein selkeimmin muista erottuvat yksiköt - sanat ja virkkeet - merkittiin ensin: sanat sananväleillä, virkkeet pisteillä. Pilkku merkitsi heikommat erottelun rajat, puolipiste pilkkua vahvemmat mutta pistettä heikommat. Varsin myöhäinen keksintö oli eronteko

kaksoispisteen ja puolipisteen välillä. Kaksoispisteellä on erityinen kataforinen, eteenpäin viittaava funktio.

Virkkeen päättävä piste on yksi tekstin keskeisistä rajatyöläisistä. Kertomuksen organisaatiossa sille on auktorisoitu kyky erotella toimintoja toisistaan ja tällä tavalla järjestellä myös tekstikomponenttien välisiä suhteita. Piste oli kirjoituksen historiallisessa käyttöönottojärjestyksessä heti kolmantena kirjoitusrivin suunnan ja sananvälien jälkeen (Halliday, mt., 33). Piste on hyvä esimerkki kielestä teknologiana ja samalla esimerkki kirjoituksen osatekijöiden materiaalisuudesta ja spatiaalisuudesta tilassa olevina ja sitä rajaavina entiteetteinä.

Pisteen käyttö on kielenkäytön kannalta koettu niin itsestään selväksi ja kaikkien oppimaksi ja omaksumaksi rutiiniksi, ettei sille ole katsottu tarpeelliseksi kehitellä sellaista tarkkaa ohjeistusta kuin pilkulle. Yleisesti puhutaan pilkkusäännöistä, harvemmin pistesäännöistä. Tässä aineistossa oli harvinaista se tapa, miten pistettä käytettiin seuraavassa korjauksessa:

**11. KT:** Hän oli kylmäverinen kaveri. *Hän* tiesi, milloin oli paras luovuttaa. Ja nyt oli. Hän antoi aseensa *laskea*, ja kysäisi kadun puolelle kiertäneeltä konstalta:

**JT:** Hän oli kylmäverinen kaveri, *joka* tiesi, milloin oli paras luovuttaa. Ja nyt oli. Hän antoi aseensa *olla*. *Ja kysähti toiselta poliisilta:*

Viimeisessä virkkeessä on tekstin lukijalle osoittamaa puhuttelua muotoiltu uudeksi muuttamalla pilkku pisteeksi. Tällä tavalla on jälkimmäinen lause erotettu edellisestä ja tehty siitä oma virkkeensä. Esimerkki kertoo siitä, miksi pistettä on joskus nimitetty ”isoksi välimerkiksi” erotukseksi sitä lievemmistä välimerkeistä, kuten pilkusta. Hallidayn mainitseman rajatyön funktio on pisteen osalta selkeä ja erottelee kuvatut toiminnot tehokkaasti toisistaan.

Mutta samassa kappaleessa on esimerkki myös toiseen suuntaan menevästä rajatyöstä. Kaksi ensimmäistä virkettä on yhdistetty yhdeksi virkkeeksi relatiivilauseella *joka tiesi*, mutta säilytetty silti toimintojen erottelun funktio käyttämällä tällä kertaa lievempää vaihtoehtoa eli pilkkua. *Korjaus 11* olikin aineistossa ainoa, jossa välimerkki on korvattu pisteellä. Kaikissa muissa korjauksissa piste on korvattu jollakin toisella välimerkillä.



Korjaustekstille ominaista oli yhdistää käsikirjoitustekstissä olevat kaksi virkettä yhdeksi virkkeeksi käyttämällä virkkeen sisällä lauseita erottavana merkinä pilkkua, puolipistettä tai kaksoispistettä. Virkkeiden yhdistämisen jälkeen syntyneessä julkisessa tekstissä (JT) erotettiin kaksi näin syntyneitä päälauseita toisistaan muu muassa pilkulla:

12. KT: – Jerry Cotton, vastasin jämerän miehekkäästi. *Ja* hieroksin unta pois silmistäni.  
JT: – Jerry Cotton, vastasin jämerän miehekkäästi, *ja* hieroksin unta pois silmistäni.

Virkkeiden yhdistäminen ja lauseiden erottaminen tapahtui myös kaksoispisteen avulla:

13. KT: Minä kuuntelin korvat *höröllään, etteivät ne harittaisi*. Mutta ei ollut epäilystäkään. Ääni oli tuttu.  
JT: Minä kuuntelin korvat *auki ja silmät kiinni*. Mutta ei epäilystäkään: *ääni* oli tuttu.

Virkkeiden yhdistämisen jälkeen lauseet saatettiin erottaa toisistaan myös puolipisteellä:

14. KT: Toivoin vain ettei kämpässä olisi asukkaita paikalla. Panttivangit tästä oikeastaan enää puuttuivatkin.  
JT: Toivoin vain ettei kämpässä olisi asukkaita paikalla; panttivangit tästä oikeastaan enää puuttuivatkin.  
15. KT: Yhtään pitempää vankilatuomiota heillä ei ollut takanaan. Mutta nyt oli tulossa. Murhayritys ja muuta pientä.  
JT: Yhtään pitempää vankilatuomiota heillä ei ollut takanaan. Mutta nyt oli tulossa; murhayritys, *kaksikin* ja muuta pientä.

Jos virkkeiden ja lauseiden välisiä suhteita oli korjaustekstin interventiolla muuteltu, niin kahden virkkeen yhdistäminen yhdeksi virkkeeksi oli niin yleistä, että vain yhdessä (edellä mainitussa) tapauksessa oli virkkeen sisällä erotetut lauseet muutettu kahdeksi virkkeeksi. Vahvemmat rajatyön merkitsijät oli siis johdonmukaisesti muotoiltu lievemmiiksi. Samalla oli kuitenkin erot lauseiden välillä säilytetty.

Mitä tällaisilla vaihdoksilla oli saatu aikaan? Vaikka kirjoituksen tauot eivät noudata puheen taukoja, niilläkin voi puheen tavoin merkitä tiettyjä ajatuskokonaisuuksia ("idea units", Chafe, 1985, 106-108). Wallace Chafen mukaan (mt., 107) tekstin luettavuutta korostavat kirjoittajat järjestävät materiaaliaan välimerkkien avulla juuri tällä tavalla. Kirjoittajien rakentamat kokonaisuudet vain ovat pidempiä ja monimutkaisempia kuin puhujien usein epäselvät ja moniselitteiset tuotokset, koska kirjoittajilla on tekstin tuottamiseen enemmän aikaa (Chafe, mt., 121).

Korjausten yksi seuraus siis oli, että ideayksiköt saatettiin lähemmäksi toisiaan, tällä tavalla korostaen niiden yhteenkuuluvuutta. Välimerkkisääntöjä koskevissa ohjeissa usein

todetaankin, että tästä on kysymys. Esimerkiksi Nykysuomen käsikirjan mukaan (Ikola, 1992, 188) puolipistettä käytetään ”läheisesti yhteen kuuluvien virkkeen veroisten ilmausten välissä”.

Ideayksikköjen lähentämisestä on seurauksena myös lukijalle suunnatun informaation muutos. Niinpä kahden päälauseen erottaminen pilkulla (eikä sijoittamalla ne kahteen erilliseen virkkeeseen, *korjaus 12*) korostaa niiden ilmaisemien toimintojen - kysymykseen vastaamisen ja unisten silmien hieromisen - samanaikaisuutta. Sitä seuraava *korjaus 13* antaa kaksoispisteen avulla välittömän selityksen sille, miksei epäilyksen sijaa ole: ääni on tuttu. Kaksoispisteen käyttö toistaa esimerkillisellä tavalla sen, mihin sitä Nykysuomen käsikirjan mukaan (Ikola, mt., 187-188) kuuluu käyttää, eli ”viittaamaan seuraavaan lauseeseen, joka sisältää perustelun, päätelmän, seurauksen tai selityksen ja jonka alussa ei ole konjunktia”.

Panttivankiongelman yhdistäminen kämpän asukkaisiin kasvattaa tilanteeseen liittyvää uhkaa (*korjaus 14*). Murhayrityksistä informointi puolipisteellä (*korjaus 15*) toimittaa samaa tehtävää kuin kaksoispiste. Johtolausetta seuraavan luettelon seuraamuksellisuutta tuleville tapahtumille on lisäksi kasvatettu lisäämällä murhayritysten määrää yhdellä (*kaksikin*).

Samantyyppisiä argumentteja tukevat seuraavat pilkkukorjaukset:

**16. KT:** Äijä ei sanonut mitään. *Hän* lähti laskeutumaan alakertaan.

JT: Äijä ei sanonut mitään, *vaan* lähti laskeutumaan alakertaan.

**17. KT:** Siellähän se, puhelin. Vessanovien välissä.

JT: Siellähän se, puhelin, vessanovien välissä.

**18. KT:** - Kuka hyvänsä kelpaa. *Kunhan* on vähän pykälistä perillä.

JT: - Kuka hyvänsä kelpaa, *kunhan* on vähän pykälistä perillä.

Lausumat eivät korjausten jälkeen ole pelkästään toisiaan seuraavia toteamuksia. Niinpä kahden virkkeen yhdistäminen ja lauseiden erottaminen pilkulla ja korjaajan lisäämällä *vaan*-sanalla (*korjaus 16*) rytmittää lauserakennetta. Puhelimen paikka vessanovien välissä on saatettu lievemällä tauotuksella (pilkku pisteen asemesta) osaksi kokonaisuutta (*korjaus 17*). Kelpaamisen ehdollisuus, sen modaalisuus (*kunhan on vähän pykälistä perillä*) on tuotu välittömästi esiin päälausetta seuraavassa sivulauseessa eikä jätetty seuraavan virkkeen toteamisen varaan (*korjaus 18*).

Kaikki esimerkit viittaavat siihen, mistä Gumperz, Kaltman ja O'Connor (1984, 4) käyttävät ilmaisua ”semanttinen koheesio”. Kaikkia edellä kuvattuja kahden tai kolmen virkkeen peräkkäisiä toteamuksia yhdistää jokin semanttinen piirre. Sana *hän* viittaa sanaan *äijä* (korjaus 16), *vessanovien välissä* ilmaisee tarkemmin puhelimen paikan (korjaus 17), ja modaalinen ominaisuus *kunhan on vähän pykälistä perillä* toimii hyväksynnän ehtona (korjaus 18). Tehdyissä korjauksissa kahta virkettä yhdistäviä semanttisia ominaisuuksia on siirretty yhteen virkkeeseen ja järjestelty tekstin koheesiota uudella tavalla.

Tällaisen ”virkekadon” yhteydessä korjausteksti joissakin tapauksissa on huomannut myös mahdollisuuden muuttaa kuvattua toimintaa yhdistämällä välimerkkikorjaukseen jonkin muun tekstielementin korjaus ja muuttamalla tällä tavalla lausuman merkitystä:

**19.** KT: Panoroin pikaisesti katseellani *maisemaa*. Katto näytti autiolta.  
JT: Panoroin pikaisesti katseellani *kattoa, joka* näytti autiolta.

Fokuksen muutoksen tuloksena on katse nyt kohdistettu suoraan kattoon, ilman muun maiseman tuijottelua. Merkityksen muutos liittyy tilanteeseen: toiminta on koko ajan tapahtunut rakennuksen katolla.

Edellä on alustavasti jo käynyt selväksi, että pilkut, puolipisteet, kaksoispisteet ja pisteet tekstin rajatyöläisinä tekevät työtään myös diskursiivisten tapahtumien merkitsijöinä. Seuraava esimerkki valaisee jälleen, mistä on kysymys:

**20.** KT: O'Leary oli ammattimies. Hänen ei tarvinnut pelätä työttömyyttä. Tapettavia riitti aina, suhdanteista riippumatta.  
JT: O'Leary oli alan ammattimies. Hänen ei tarvinnut pelätä työttömyyttä: tapettavia riitti aina, suhdanteista riippumatta.

Korjauksessa kaksoispisteen käyttö antaa käsikirjoitustekstiä enemmän tukea sille, että jälkimmäinen lause toimii edellisen selityksenä ja perusteluna: koska tapettavia riittää aina, suhdanteista riippumatta, niin ei tarvitse pelätä työttömyyttä. Diskursiivisten objektien vaihdossa tällainen viestintärakenne liittyy kertomuksen ekspositioon: erilaisten selitysten, syy-seuraus -suhteiden, samankaltaisuuksien, rinnastusten, kontrastien ja muiden dramaturgisten elementtien avulla teksti pystyy luennan edetessä selittämään ja argumentoimaan luennan aikana kehkeytyvien diskurssi- ja tilanidentiteettien vastavuoroisuutta ja vahvistaa samalla jäsenyyttään tietyn tyyppisen tekstin

jäsenkategoriassa (kategoriatyypeistä ja kategorisoinnista diskurssin rakentajina, ks. Jayyusi, 1984, 20-35).

#### 4.3.3 Fragmentti vai integraatio?

Edellä olevissa korjauksissa tuli esiin topos eli näkökohta, joka toimii yhtenä Cotton-tekstin välimerkkituotantoa säätelevänä erityisenä argumenttina. Topos liittyy tuotetun informaation määrään ja esitystapaan: jos vaihtoehtona oli fragmentti tai integraatio, niin korjausteksti valitsi integraation.

Mitä näillä termeillä tarkoitetaan? Wallace L. Chafen mukaan erottelu perustuu puheen ja kirjoitukseen eroihin. Puheelle ominaista on paitsi siinä tuotettujen ideayksiköiden lyhyys myös niiden erillisuus toisistaan (Chafe, 1985, 111). Kirjoituksessa ideayksiköiden integrointi toisiinsa on komplisoidumpaa ja niihin pakkautuu tällä tavalla enemmän informaatiota.

Cottonin korjaustekstillä toteutettu ja edellä kuvattu siirtymä toisiaan seuraavista virkkeistä yhden virkkeen sisään pakattuihin ideayksiköihin kuvaa siirtymää fragmentaatiosta integraatioon. Seuraavaksi tarkastellaan tilannetta virkkeen sisällä. Oliko siellä havaittavissa vastaavia siirtymiä?

Yhtenä esimerkkinä puheen fragmenttisuudesta Chafe mainitsee ”ja” -sanojen perättäisen käytön (mt., 111). Aineistosta löytyi useita korjauksia, joissa käsikirjoitustekstin *ja* -sanoilla yhdistetty kolmen lauseen jono oli katkaistu alkupäästä pilkulla:

21. KT: - En se minä ollut, Phil puolustautui *ja* vajosi *tuoliinsa* ja nosti jalat pöydälle.

TT: - En se minä ollut, Phil puolustautui, vajosi *virikapallilleen* ja nosti jalat pöydälle.

22. KT: – Aih, sanoi Crandell *ja* avasi silmänsä ja hätkähti.

TT: – Aih! sanoi Crandell, avasi silmänsä ja hätkähti.

Korjaukset noudattavat pilkkusääntöä, jonka mukaan jos rinnakkaisia lauseita on kolme tai useampia, niin yleensä menetellään kuten asioita lueteltaessa: osien välissä on pilkut, paitsi kahden viimeisen välissä sidesana. Korjauksen tuloksena on konkretisointi, toiminnan jaksottaisen etenemisen tarkempi kuvaus. Ensin puolustaudutaan repliikillä, sitten vasta *vajotaan virikapallille ja nostetaan jalat pöydälle* (korjaus 21). Samaa toimintojen

jaksottaisuutta kuvaa *korjaus 22*: ensin äännähdetään, sitten vasta avataan silmät ja hätkähdetään. Äännähdyksen tehoa on vielä korostettu huutomerkillä.

Samanlaista toimintojen rytmittämistä osoitettiin muillakin kielenoppaiden ohjeita noudattavilla korjauksilla:

**23. KT:** Hän jarrutti niin että *tossujen pohjat* valittivat ja pysäytti itsensä lopullisesti tarraamalla *kiinni* kioskin oven *kahvasta*.

**JT:** Hän jarrutti niin, että *puupieksut* valittivat, ja pysäytti itsensä lopullisesti tarraamalla kioskin oven *kahvaan*.

*Korjauksessa 23 jarruttaminen ja puupieksujen valittaminen* kuuluvat yhteen, pysäyttäminen *tarraamalla* oven kahvaan on oma toimintonsa. Samalla on noudatettu myös ohjetta (Ikola, 1992, 191), että jos virkkeessä on peräkkäin adverbi ja konjunktio, voidaan pilkku sijoittaa joko adverbin edelle tai sen perään (*jarrutti niin, että*), jolloin se, kumpaan kohtaan pilkku kulloinkin sijoitetaan, riippuu lausepainosta ja tauoista.

Julkilausuttuihin pilkkusääntöihin (Ikola, mt., 189) perustuivat myös seuraavat korjaukset:

**24. KT:** - Tyttö oli vesiselvä kun näin hänet vähän ennen kello yhtä.

**JT:** - Tyttö oli vesiselvä, kun näin hänet vähän ennen kello yhtä.

**25. KT:** Zeerokah jakeli parastaikaa hälytysryhmän miehille konepistoleita ja tarkastaja High viimehetken neuvoja.

**JT:** Zeerokah jakeli parastaikaa hälytysryhmän miehille konepislareita, ja tarkastaja High antoi viimehetken neuvoja.

*Korjaus 24* on erottanut pilkulla lisätiedon, joka tekee tietäväksi havainnon (*tyttö oli vesiselvä*) ajankohdan (*kun näin hänet vähän ennen kello yhtä*). *Korjaus 25* on lisäämällä toiseen lauseeseen verbin *antoi* rytmittänyt kuvausta erottamalla toisistaan kahdella päälauseella kaksi eri toimintoa, konepislareiden jakamisen ja neuvojen antamisen. Näin pilkku ohjeen mukaan auttaa hahmottamaan virkkeen eräänlaisen taitekohdan eli sen, miten virke jakaantuu osiin, joista kumpikin esittää oman asiansa. Korjauksessa on erottelua lisätty antamalla molemmille lauseille omat teonsanat (*jakeli, antoi*).

Aineistosta ei löytynyt yhtään esimerkkiä korjauksesta, jossa pilkulla rytmitettyjä ideyksiköitä olisi muutettu pilkuttomiksi tai arkipuheen sykäyksiä ("spurts", ilmaisu Chafen, 1985, 106) kuvaavaksi jonoksi. Sen sijaan edellä kuvattuun rytmitykseen päästiin muun muassa poistamalla kokonaan luettelon viimeinen attribuutti:

26. KT: Hänen silmänsä olivat uskomattoman syvät ja siniset *ja surulliset*.  
 TT: Hänen silmänsä olivat uskomattoman syvät ja siniset.

Ohjeita noudatti myös seuraava korjaus:

27. KT: Lipas oli *täynnä ja* ase ladattu ja varmistettu.  
 JT: Lipas oli *täysi*, ase ladattu ja varmistettu.

Kysymyksessä on jälleen kaksi eri toimintoa. Lippaan täyttäminen on yksi toiminto, jonka jälkeen lippaan sanotaan olevan *täysi*, ei *täynnä*. Aseen *lataaminen* ja *varmistaminen* on toinen yhtenäinen toiminto, joten kaksi erillistä toimintoa (joilla kummallakin on eri subjekti) on pilkulla erotettu toisistaan, mutta samalla torjuttu niiden laajentaminen käsikirjoitustekstin tapaan kolmeksi erilliseksi toiminnoksi.

Missään korjauksessa ei kuitenkaan ollut kysymys varsinaisten kielioppivirheiden korjaamisesta; ei ole kieliopillinen virhe esittää kahdessa virkkeessä sitä, mitä voi esittää yhdessäkin. Esimerkiksi puolipisteestä sanotaan (Ikola, 1992, 188), että sen käyttö riippuu suuresti kirjoittajan harkinnasta. Tämä välimerkki ”voidaan melkein aina korvata pisteellä tai pilkulla”, vaikka sen jälkeen todetaankin, että ”monesti kuitenkin puolipisteen käytöstä on etua”. Kaksoispisteen käyttöä koskevissa ohjeissa huomautetaan, että ”joskus sen tilalle sopisi puolipistekin tai miltei aina piste”. Pilkkujen käytön kehityksestä todetaan (Ikola, mt., 189 - 191), että sen käyttö on eräissä tapauksissa tullut entistä harvinaisemmaksi ja riippuu usein lausepainotuksista ja tauoista.

Valinnassa olikin usein kysymyksessä veteen piirretty viiva, kuten seuraava korjaus osoittaa:

28. KT: – Liikuttavaa, villisika röyki *tiskinsä* takaa ja iski oluen, kahvin ja hampurilaiset eteemme. – Tosiaan liikuttavaa. Romeo ja Julia. Jerry ja Blondie.  
 JT: – Liikuttavaa, villisika röyki *ruuhensa* takaa ja iski oluen, kahvin ja hampurilaiset eteemme. – Tosiaan liikuttavaa. Romeo ja Julia: Jerry ja Blondie!

Kaksoispisteen ja huutomerkkin käyttäminen antaa korostettua tukea sille ironiselle huomionille, että on *tosiaan liikuttavaa* rinnastaa Jerryä ja Blondieta Romeoon ja Juliaan. Voi kuitenkin kysyä, olisiko saman kontrastin saavuttanut esimerkiksi sijoittamalla kaksoispisteen ilmaisun *tosiaan liikuttavaa* jälkeen ja erottamalla rinnastettavat lausekkeet toisistaan pilkulla: ”Tosiaan liikuttavaa: Romeo ja Julia, Jerry ja Blondie!”.

Ja seuraava korjaus piirtää jälleen viivaa veteen:

29. KT: Johnson oli ollut liian kauan hommissa, hän muistutti päivä päivältä enemmän asiakkaitaan.

JT: Johnson oli ollut liian kauan hommissa; hän muistutti päivä päivältä *yhä* enemmän asiakkaitaan.

Jälkimmäisen lauseen voi korjauksen jälkeen ymmärtää edellisen lauseen seurauksena: koska Johnson oli ollut liian kauan hommissa, niin hän muistutti päivä päivältä *yhä* enemmän asiakkaitaan. Puolipiste toteuttaa tässäkin säännönmukaista tehtävää: ensimmäinen lause viittaa seuraavaan lauseeseen, joka sisältää perustelun, päätelmän, seurauksen tai selityksen. Syyn ja seurauksen naimakauppaa korostaa sanan *yhä* lisääminen tapahtumien ajalliseen ketjuun. Ohjeiden mukaan (Ikola, mt., 189) olisi kuitenkin myös pilkku kelvannut: kun lauseet ovat lyhyitä ja kuuluvat läheisesti yhteen, ne voidaan myös erottaa pelkällä pilkulla.

Rajatyön merkitsijöillä tehdyistä korjauksista löytyi kaksi toposta eli korjauksissa noudatettua näkökohtaa. 1) Tekstikomponentteja oli korjausten tuloksena muotoiltu uudestaan järjestämällä ideayksiköitä siten, että siirryttiin fragmentoidusta esityksestä tätä integroidumpaan esitykseen, ja 2) vapaammasta puheelle ominaisesta esityksestä oli siirrytty kielenoppaiden ohjeistamaan esitykseen. Molemmat korjausnäkökohdat olivat sikäli merkittäviä, että aineistosta ei löytynyt kuin yksi esimerkki päinvastaisesta korjauksesta: että integraatiosta olisi siirrytty fragmenttiin tai kirjoitusohjeita venytetty vapaamman ilmaisun suuntaan.

Tekstin taukopaikkoihin kohdistuneet korjaukset noudattivat siis tietyn tyyppisiä reseptejä ("prescription"; Latour, 1999a). Niitä olivat ja-sanatan tekemän erottelun korvaaminen pilkulla (8 kpl), kahden virkkeen saattaminen pilkulla yhdeksi (7 kpl), pilkkujen kasvanut käyttö virkkeiden ja lauseiden sisällä (18 kpl) sekä lauseen lisääminen pilkulla (1 kpl). Vain yhdessä tapauksessa pilkku muutettiin pisteeksi ja yhdessä tapauksessa pilkku puolipisteeksi. Lisäksi monissa tapauksissa piste korvattiin lievemällä tauotuksella eli kaksoispisteellä (5 kpl) tai puolipisteellä (7 kpl). Kaikissa korjauksissa pyrittiin noudattamaan välimerkkien käyttöä ohjeistavia kielenoppaita.

Minkälaisia identiteettejä tällaisilla "tuomarinohjeilla" rakenneltiin? Perustuiko eronteko fragmenttiin ja integraatioon vai erontekoon puheen ja kirjoituksen välillä? Vai oliko "arkipuheen sykäyksien" hylkäämisessä kysymys myös perustavammista diskursiivisista

valinnoista? Seuraava luku hakee kysymyksiin vastauksia paneutumalla lisää välimerkkeihin ja niiden tekemään rajatyöhön.

#### 4.3.4 Puhetta vai kirjoitusta?

Kirjoituksen välimerkitys eroaa monessa kohdin puheen litteraatiosta. M.A.K. Halliday onkin todennut (1994, 39), etteivät puheessa pidetyt tauot noudata kirjoituksen välimerkeillä ilmaistuja taukoja, ja luettaessa kirjoitusta ääneen tauot sijoittuvat eri kohtiin kuin tavallisessa arkipuheessa. Ero toistaa puheen ja kirjoituksen eroja (Harris, 1995; Tannen, 1984; Hiidenmaa, 2000). Pirjo Hiidenmaan mukaan (mt., 170) kirjoitettu teksti ei ole puheen johdannainen, vaan jakamaton kokonaisuus, jossa kirjoitettuudella (termi alun perin Harrisin, 1995) ja kirjoituskulttuurilla on oma merkityksensä. Kirjoitettu kieli on eri järjestelmä kuin puhuttu kieli, eikä kysymys ole puheen jäljentämisestä kirjoitukseksi. Oikeinkirjoituksenkaan seikat eivät Hiidenmaan mukaan ole pelkästään kielen seikkoja, vaan kulttuurisia valintoja.

Toisaalta välimerkkien käyttö kirjoituksessa on usein rinnastettu kasvokkaisen (”face-to-face”) vuorovaikutuksen prosodisiin piirteisiin. Muun muassa Iso suomen kielioppi toteaa (2004, 957), että ”kun virkkeessä on hahmotusta ohjaavana tekijänä välimerkit, puhutun kielen lausuman hahmottamista auttaa useimmiten prosodia”. Nykysuomen käsikirja toteaa samansuuntaisesti (Ikola, mt., 185 - 186), että ”välimerkkien avulla voidaan pienentää sitä haittaa, joka aiheutuu siitä, että kirjoituksesta puuttuvat eleet, ilmeet, äänenpainot ja muut sellaiset puhutun kielen selventäjät”. Samaan välimerkkien rooliin prosodian siirtämisenä kirjoitukseen on kiinnittänyt huomiota myös Halliday (mt., 32).

Kautta linjan korjauksille oli tyypillistä pyrkimys pysyä tiukasti kiinni kielenoppaisiin kirjatuissa ohjeissa. Niinpä ohjeenmukaisesti oli pilkulla erotettu irralliset lisäykset, joita olivat muun muassa puhuttelut:

30. KT: – Sanonko minä teille senkin hienohelmat mitä ne ovat olleet.  
TT: – Sanonko minä teille, senkin hienohelmat, mitä ne ovat olleet!

Korjaus korostaa lausuman puheenomaisuutta antamalla pilkkujen käytöllä aksentti ilmaisulle *senkin hienohelmat*. Kohtaan on kuitenkin tehty toinenkin korjaus, jolla aksenttia on vielä entisestään lisätty huutomerkillä virkkeen lopussa.



Tällainen korjaus ei jäänyt ainoaksi. Seuraavassa niistä joitakin:

**31. KT:** – Lähdetään.

JT: – Lähdetään!

**32. KT:** - Ai niin, hitto.

JT: - Ai niin, hitto!

**33. KT:** – No mutta hellanlettas sentään.

JT: – No mutta hellanlettas sentään!

**34. KT:** – Mutta eikös pomo puhunut jotakin onnettomuudesta?

- No sehän on onnettomuus.

JT: – Mutta eikös pomo puhunut jostakin onnettomuudesta?

- No sehän on onnettomuus!

**35. KT:** – Minut pakotettiin, johan minä sanoin.

JT: – Minut pakotettiin, johan minä sanoin!

Muutokset toteuttavat tyypillisiä puhefunktioiden muutoksia. Repliikki *korjauksessa 31* on pelkän ilmoituksen asemesta painokas kehoitus, *korjaus 32* muistuttaa, että kysymyksessä on kiroilu, *korjaus 33* muuttaa toteavan päivittelyn painokkaaksi päivittelyksi, ja *korjauksissa 34* ja *35* pisteellä merkityt toteamukset muuttuvat huutomerkin myötä huudahduksiksi.

Toimenpiteet ovat osa laajempaa ilmiötä, jota voitaisiin luonnehtia edellä mainittujen kielenoppaiden tapaan tekstin äänimaailman sävytykseksi. Kirjalliseen diskurssiin kuuluviin tekstikomponentteihin tuodaan mukaan arkipuheen komponentteja, joiden tehtäviä usein hoidellaan äänenpainoilla ja äänensävyillä. Efektinä on tällöin autenttisuus, ”aidon” tunnelman luominen, lukijan tuominen keskelle tapahtumia sekä tekstin elävöittäminen ja värittäminen. Ilmiötä on kuvattu termillä osallistaminen (”involvement”; Chafe, 1985; Tannen, 1985).<sup>34</sup> Etäännyttämisen (”detachment”) ja osallistamisen (”involvement”) välinen eronteko onkin usein rinnastettu nimenomaan kirjoituksen ja puheen eroihin (Chafe, mt., 105).

Myös kolmella pisteellä voi lisätä lukijan osallistamista:

**36. KT:** – Mutta, sir, enhän minä voi kun te kuristatte, hovi huomautti vaisusti.

JT: – Mutta sir... enhän minä voi kun te... kuristatte! hovi huomautti vaisusti.

Kolmesta pisteestä rakentuva ellipsi on näin saanut aikaan ajallista konkretisointia ja liittämistä kuvattavaan toimintaan: kun kurkkua kuristetaan, on puhuminenkin vaikeaa.

<sup>34</sup> Ilmiöllä on myös yhtymäkohtia erotteluihin ”kertominen-näyttäminen” (”telling-showing”), ”diegesis-mimesis” (Rimmon-Kennan, 1983, 136) ja termiin ”todenkaltaisuus” (”vraisemblance”; Culler, 1975, 140).

Samalla typografinen kehys kuvaa intonaation muutosta ("kirjoitettuus"). Tämä on diskurssin ikonisuuden lisäystä: kertomista korvataan näyttämällä eli huutomerkkiä käyttäen telling-esitystavasta siirrytään showing-esitystapaan.

Kolme pistettä yleensä osoittaa, että esitys tai ajatus on jäänyt kesken. Yhtenä efektinä on jäljitellä epäröintiä:

37. KT: - Kuka lie, hän vastasi varpaitaan laskien.  
TT: - Kuka lie...hän vastasi varpaitaan laskien.

Korjauksessa epäröinti saa tukea myös henkilön muusta käytöksestä (*varpaitaan laskien*). Intonaatio liittyy tässä tilanteeseen: poliisin kuulusteltavana oleva henkilö ei ilmiselvästi halua puhua kaikkea mitä tietää. Kertomuksen henkilöiden (ja kertojan) tilanneidentiteettiä rakennetaan myös seuraavassa korjauksessa:

38. KT: – En minä voi millään muistaa kaikkien ravintolatuttavuuksieni nimiä.  
JT: – En *minä*...*voi* millään muistaa kaikkien ravintolatuttavuuksieni nimiä.

Ilmaisun tiivis sidos tilanteeseen näkyy myös siinä johdonmukaisuudessa, jolla kuulusteltavan vastaan haraaminen kolmen pisteen avulla jatkuu. Vakuuttelun ponnekasta ponnettomuutta on usein vielä korostettu huutomerkillä:

39. KT: – Vihjailletteko te tosissanne, että minä olisin jotenkin sotkeutunut päämieheni murhayritykseen? Sehän on naurettavaa.  
JT: - Vihjailletteko te tosissanne...että minä olisin jotenkin sotkeutunut päämieheni murhayritykseen? Sehän on naurettavaa!

Chafen korostaessa puheen ja kirjoituksen eroja Astri Heen Wold korostaakin (1989, 176-192) niiden yhtäläisyyksiä toteamalla, että erot ovat vain aste-eroja ja riippuvat viestintätilanteista, joissa niitä käytetään. Wold kritisoi Chafea muun muassa siitä, että tämä käyttää prototyyppisinä esimerkkeinä puheen ja kirjoituksen eroista näiden ääripäitä, kahvipöytäkeskusteluja ja tieteellisiä artikkeleita, vaikka suuri osa viestintätilanteista on joko puheen ja kirjoituksen yhdistelmiä tai muuten funktioiltaan sekoittuneita (mt., 181). Samanlaisen funktioiden laajan variaation on havainnut Halliday (1989).

Niinpä Woldin mukaan monet puheen ja kirjoituksen erot palautuvat viestintätilanteiden eroihin, ja saattaa olla, että useimmissa tilanteissa diskurssi on kuvatulla tavalla sekainen.

Ääneen lukemista voi harjoittaa myös äänettömästi, sisäisenä puheena, jossa lukija esittää tekstiä itselleen ja muodostaa näin oman yleisönsä. Lukemisella tarkoitettiin ennen myös ja nimenomaan ääneen lukemista, eikä ainoastaan kuuntelevalle yleisölle, vaan myös itselleen (Parkes, 1978, 129-130). Myös monet kokoukset ja opetustilanteet sisältävät molempien piirteitä, esimerkiksi kun opettaja kommentoi luettua tai taululle kirjoitettua tekstiä. Kysymys ei niinkään ole siitä, mitä kirjoittaminen ja puhe ovat, vaan siitä, minkälaista puhetta ja minkälaista kirjoitusta ne ovat, minkälaisissa tilanteissa niitä käytetään ja mitä niillä tehdään. Ilmiössä on laajemmin kyse niin sanotusta multimodaalisuudesta (M. Lehtonen, 2001, 85-91).

Visuaalisuuden ja auditiivisuuden, joiden on katsottu osaltaan selittävän kirjoituksen ja puheen eroja, keskinäinen yhteys Latourin ja Callonin kuvaamina käännoksinä (*luku 2.2*) tulee ilmi, kun kirjoitettua tekstiä luetaan ääneen. Ilmiö on analoginen näytelmätekstiin perustuvalla esitykselle ja nuoteista soittamiselle. Niissä graafisen kehyksen visuaalinen maailma liittyy osaksi laji- ja kulttuurikehysten visuaalista ja auditiivista maailmaa. Käännoksen tuloksena on kiertoon tullut uusi artefakti, jolla voi jatkokehittelyn jälkeen olla oma ”teatteriksi” tai ”konsertiksi” nimetty paikkansa toimijoiden verkostossa. Vastaavasta ilmiöstä on kyse, kun puheen prosodisia elementtejä sijoitetaan osaksi kirjoitusta.

Tämä asettaa uuteen valoon puheet ”osallistamisesta” ja ”etäännyttämisestä”. Keitä osallistetaan, mihin osallistetaan ja miten osallistetaan? Ja keitä nämä ”osallistajat” - tai ”osallistajat” - oikein ovat? Kuinka etäällä toisistaan - tai lähellä toisiaan - ne itse asiassa ovatkaan? Ja kun kysymyksessä on välimerkkien tekemä rajatyö, niin minkälaisia rajoja toimijoiden välille piirretään?

#### 4.3.5 Chandler vai Sariola?

Korjaukset havainnollistavat sitä, että Cotton-diskurssiin sisältyy sekä kirjoituksen (”integraatio”) että puheen ja siihen liittyvien eleiden (”prosodia”) ominaisuuksia. Lisäksi välimerkkejä koskeville korjauksille oli ominaista, että kun neljäsosa muutoksista (48 kpl) integroi ideayksiköitä, niin ylivoimaisesti suurin osa eli kolme neljänestä (166 kpl) sävytti kertomuksen äänimaailmaa. Näistä nousee omaan luokkaansa pisteiden korvaaminen huutomerkeillä (114 kpl), joita oli yli puolet kaikista välimerkkikorjauksista.

Välimerkkikorjausten keskittyminen huutomerkkeihin oli sikäli poikkeuksellista, että välimerkkien statusmerkitsijöitä käsitellessään Halliday toteaa (1989, 34) niiden käytön olevan melko yhdenmukaista ja ongelmatonta, varsinkin draaman dialogissa ja kertomusfiktiossa. Samaan viittaa Nykysuomen käsikirja, joka kuittaa (Ikola, 1992, 186) huutomerkin käytön muutamalla rivillä. Oppaan mukaan huutomerkkiä käytetään sellaisen virkkeen lopussa, joka sisältää painokkaasti lausutun käskyn tai kehotuksen, toivotuksen tai huudahduksen. Lisäohjeistuksena on, että huutomerkkiä on yleensä viljeltävä säästeliäästi ja että esimerkiksi piste soveltuu paremmin sellaisen käskylauseenkin loppuun, joka ei ole painokas.

Korjaustekstin ylenpalttinen mieltymys huutomerkkeihin näkyy sellaisissakin lauseissa, joissa painotettu puhefunktio ilmoitettiin repliikkiä seuraavalla puheaktiverbillä:

40. KT: - Sen kunniaksi, Teardo julisti.

JT: - Sen kunniaksi! Teardo julisti.

41. KT: - Hei, Eric, minä huikkasin.

JT: - Hei, Eric! minä huikkasin.

42. KT: - Paloportaat, Phil, mylväisin ja kurkistin varovasti kaiteen välistä.

JT: - Paloportaat! Phil, mylväisin ja kurkistin varovasti kaiteen välistä.

43. KT: - Luojan kiitos, Crandell puuskahti ja pyyhki hikeä otsaltaan *päällyslakanaan*.

JT: - Luojan kiitos! Crandell puuskahti ja pyyhki hikeä otsaltaan.

Puheaktiverbit *julisti*, *huikkasi*, *mylväisi* ja *puuskahti* tukevat kaikki niitä edeltävän repliikin puhefunktioita, mutta varmuuden vuoksi oli tehoa lisätty vielä huutomerkillä. Huutomerkki oli korjauksissa lisätty jopa sellaisiin lauseisiin, joissa oli sanallisesti erikseen viitattu äänenkäytön voimakkuuteen:

44. KT: - Ja tästä ei sitten puhuta. Joko pidät suusi kiinni tai se suljetaan lopullisesti.

- Sama koskee henkilökuntaa, hän lisäsi kovemmallalla äänellä.

JT: - Ja tästä ei sitten puhuta! Joko pidät suusi kiinni tai se suljetaan lopullisesti.

- Sama koskee henkilökuntaa! hän lisäsi kovemmallalla äänellä.

45. KT: - Hei pojat, Ladigan kajautti niin että naapurikorttelikin varmasti kuuli.

JT: - Hei pojat! Ladigan kajautti niin että naapurikorttelikin varmasti kuuli.

Äänenkäytön voimakkuudesta löytyy yhtymäkohta kotimaisten salapoliisiromanien tunnettuihin edustajiin, joista esimerkkinä on Mauri Sariola ("Laukausten hinta", 1956, 125):

"- Siis kuka? - Susikosken kysymys sävähti terävänä ilmassa.

- Sitä en sano.

- Ette sano!

- En!

Susikoski kiehahti.

- Vai ette sano. Sepä kaunista. Avatkaa suunne ja viipymättä!
- Törmä ei vastannut mitään. Hän katsoi ainoastaan itsepintaisesti maahan.
- Puhukaa! ärähti Susikoski vielä kerran.
- Ja kun minä en puhu mitään! Törmä oli noussut pystyyn ja hänen silmänsä leimahtivat uhmaavasti.”

Sen sijaan kovaksikeitettyjen hard boiled -dekkarien yhtenä esi-isänä pidetty Raymond Chandler tyytyi samoihin aikoihin ärähtelemään varsin hillitysti ilman huutomerkkejä (”Nainen järvessä”, 1954, 272):

- ”Ojensin käteni ja aloin sulkea omalla puolellani olevaa takaikkunaa. Dagermo näytti poliisimerkkiään. – Älähän hosu, poika. Olen poliisiupseeri, hän sanoi hänelle ominaisen tahdikkaasti.
- Vartiomies loi häneen ilmeettömän katseen. - Olkaa hyvä ja sulkekaa ikkunat, hän sanoi täysin samalla äänellä kuin aikaisemmin.
- Haista hapanta, sanoi Degarmo. – Haista hapanta, sotapoju.
- Se on käsky, sanoi vartiomies. Hänen leukalihaksensa kiristyivät hiukan. Hänen silmänsä tuijottivat ilmeettöminä Dagermoon. – Enkä minä ole sitä allekirjoittanut. Ikkunat ylös.
- Entä jos minä käsken sinun hypätä järveen, ärähti Dagermo.”

Eronteossa tulee näkyviin se Robert Cooperin havainto (1986, 302-304), että rajatyön rakentaman jäsenkategorian sisäpuoli ja ulkopuoli määrittävät ja kehystävät toisiaan. Yhtenä eronteon kohteena oli joko toteava tyylipiirre tai puhefunktiota tehostava välimerkki. Mutta samalla rakennellaan omanlaisiaan diskursseja myös salapoliisiromaanin toisistaan eroaville alalajeille.

Toteava tyylipiirre muistuttaa 1930- ja 1940-luvuilla kehiteltyjen hard boiled -salapoliisiromaanien kovaksikeitetystä tyyli-lajista, tyypillisinä esikuvina Dashiell Hammett ja Raymond Chandler. Tällaisen tyylipiirteen efektinä voi tiettyssä lajityypissä olla kuvatun maailman autenttisuus. Tappaminen on rikollista alamaailmaa sen omasta näkökulmasta kuvaavissa ”etnodekkareissa” (esimerkiksi Donald Westlaken tuotannossa) yhtä arkipäivästä kuin kaupassa käynti eikä siis tarvitse ylimääräisiä korostuksia. Yksityiskohtaisen rajatyön kattavuus tulee Chandler-lainauksessa näkyviin myös puheaktiverbien kuihtumisena, yleisimpänä johtolauseen verbinä pelkkä ”sanoa”.

Salapoliisiromaanin ja sen genren jakautuminen eri kategorioihin oli kuitenkin vain yksi monista Cottonin viitepisteistä, sillä sarjaa hallitseva genre ei ollut salapoliisiromaanin, vaan päähenkilöiden seikkailuista rakentuva rikosaiheinen toimintajännitys (Raivio, 1990). Kaikkein tyypillisimmillään huutomerkki liittoutuivat väkivaltaa ja äkkikuolemaa uhkuvan sanaston kanssa:

46. KT: – Jep, kuului takaani. – Hautuumaalle. Kaikki kolme.

JT: – Jep! kuului takaani. – Hautuumaalle. Kaikki kolme!

47. KT: - Sirkus Teardo, Teardo väläytti hampaidensa välistä. – Illan erikoisvieraana kuolema.

JT: – Sirkus Teardo! Teardo väläytti hampaidensa välistä. – Illan erikoisvieraana kuolema!

48. KT: – Pannaan jätkä pakkaseen, toisella välähti.

JT: – Pannaan jätkä pakkaseen! toisella välähti.

Käsikirjoitustekstin *hautuunmaa*, *kuolema* ja *pakkanen* toistavat Cottonin etukannen lajikehyksen (*luku 3.4*) sanastoa, joka pohjustaa sarjan koheesiota ja koherenssia. Sanaston merkitystä myös korjauksissa korostaa se, että välimerkkikorjaukset käsittivät vain 15 prosenttia numeron kaikista korjauksista. Tämän mukaisesti äänimaailman sävytykseen osallistuivat välimerkkien lisäksi myös interjektiot eli huudahdussanat:

49. KT: – Olisiko kysyttävää, Dalmas? Kysy pois vaan jos mieli tekee.

JT: –Olisiko kysyttävää, Dalmas? *Täh?* Kysy pois vaan jos mieli tekee.

Interjektio *täh* rinnastuu tässä huudahduspartikkeleihin ”hä” ja ”häh”, jotka sanakirjan määritelmän (Nykysuomen sanakirja, 1980, 575) mukaan ovat töykeitä kysymyksiä. Tilanteen töykeyttä korostaa, että gangsterin uhrilla on hengenlähde lähellä.

Näin on tultu korjausten seuraavaan pääluokkaan eli sarjan sanastoon. Mitä tuomarinohjeita tällaiset muutokset noudattavat?

#### 4.4 *Alussa oli sana*

Edellä on korjaustekstin tekemä rajatyö alustavasti tullut näkyväksi sen valossa, mikä on rajatyössä käytettyjen korjausten valintaan liittyvä tilanne. Lähestymistavalla on yhtymäkohta rekisterin käsitteeseen. Pirjo Hiidenmaan mukaan ”rekisterit eivät ole erilaisia tapoja sanoa sama asia, vaan tapoja sanoa erilaisia asioita” (2000, 38). Kulloinkin käytettävä kieli vaihtelee sen mukaan, mikä on kielenkäyttötilanne.

Tämä luku kuvaa joitakin sanastokorjauksille tyypillisiä piirteitä. Kuvaus toimii samalla yhtenä perusteluna sille, että sarjan portinvartijana toimiva korjausteksti oli tiiviissä käytännön kytköksessä (”interlocking practices”; Malavé, 1998, 111-141) sarjan välimerkkejä ja sanastoja muokkaaviin ja ylläpitäviin kehyksiin. Koko korjausprosessia voi myös kuvata osana niin sanottua Muunnos- ja korvausverkkoa (”Transformation-Displacement networks”, TDN; Malavé, mt.).

#### 4.4.1 Tunteella vai järjellä?

Edellisen välimerkkiluvun esimerkeissä Cotton vaelteli huudahdusten viidakossa. Kielioppien (Iso suomen kielioppi, 2004, 1615) mukaan huudahduslause on affektiivisiin keinoihin erikoistunut ja konventionaalistunut konstruktio. Affektiivisilla ilmauksilla tarkoitetaan yleensä sellaisia kielen aineksia, joilla puhuja voi osoittaa suhtautumistaan tai asennoitumistaan puheenalaiseen asiaan tai puhekumppaniinsa. Oltiin siis aikalailla tunneperäisten asioiden parissa.

Mutta tunteita voidaan ilmaista myös sanoilla. Oman panoksensa affektiiviseen ilmaisemiseen tuovat tietyt sanaryhmät, joissa affekti on leksikaalistunut. Näitä ovat muun muassa interjektiot eli huudahduspartikkelit. Kieliopin mukaan huudahdussanat sijaitsevat kielellisen ja ei-kielelliseksi katsottavan ääntelyn, ”signaalien”, välimaastossa. Iso suomen kielioppi toteaa että ”sikäli kuin ääntely on saanut vakiintuneen fonologisen asun, se on katsottavissa interjektioiksi” (mt., 1615). Interjektioiden olennaisena osana on prosodia: ilmaukset äännetään yleensä ympäristöstään erottuvalla tavalla

Esimerkki tällaisesta ilmauksesta löytyi *korjauksesta 49*, jonka kysymysmerkillä varustettu huudahduspartikkeli *täh* korosti puhujan tyyneyttä. Hieman toisenlaista tunnetilaa ilmaisee seuraava korjaus:

**50. KT:** – Eivät ne mitään rakastajattaria ole olleet.  
**JT:** – Eivät ne mitään rakastajattaria, *hik*, ole olleet.

Virkkeen sisälle lisättyä interjektiota *hik* käytetään määritelmän mukaan (Nykysuomen sanakirja, 1980, 468) kirjoitetussa kielessä ilmaisemassa juopuneen puhetta katkaisevaa nikottelevaa ääntelyä. Tässä yhteydessä ääntelijä on rikoksiin sekaantuneen huippupoliitikon pahoin alkoholisoitunut vaimo, ja kysymyksessä on puhujan reaktio häntä puhuttavien FBI-agenttien esittämään kysymykseen.

Interjektiot eivät kuitenkaan kuvaile pelkästään tunnetiloja. Jatkoilanteesta löytyy seuraava korjaus:

51. KT: – Sir, jos suvaitsette, kaksi liittovaltion tutkimustoimiston edustajaa vieraili täällä ja madame soi heille lyhyehkön audienssin ennen kauneusuniaan.

JT: – Sir, jos suvaitsette, kaksi Liittovaltion tutkimustoimiston asiamiestä vieraili täällä ja madame soi heille lyhyehkön audienssin ennen, *hm*, kauneusuniaan.

Interjektiot ”hm”, ”hmh”, ”hmm” ja ”hmmh” ilmaisevat muminaa, niiskausta t. väheksyvää, halveksivaa tms. hymähdystä (mt., 490). Tässä *hm* viittaa edelleen saman henkilön juopumustilaan, tällä kertaa kuitenkin hiukan monimielisemmin, niin että se ei ilmaise ainoastaan harmistumista. Teho on sama kuin esimerkiksi käytettäessä lainausmerkkejä: samalla hovimestari nimittäin antaa talon isännälle vahvalla ironialla ryyditetyn informaation talon rouvan tilasta.

Interjektioiden käyttö tukeekin nykyään esitettyä käsitystä (Iso suomen kielioppi, mt., 1614), että affektiivisuus ei ilmiönä ole pelkkää puhujan itseilmaisua, vaan se on ymmärrettävissä osaksi kielellistä yhteistoimintaa.

Myös seuraavan korjauksen tulkinta ei selviä ilman tarkempaa tilanteen kuvausta:

52. KT: – Terve.

JT: - Terve ...*öh*, *sir*...

Korjaus on esimerkki siitä, että interjektio voi esiintyä vuoron alussa, sisällä tai lopussa tai muodostaa vuoron yksin (Iso suomen kielioppi, mt. 816). Se voi välittää yhdellä sanalla kokonaista tunnetta tai muuta asennoitumista kuvaavan psykofyysisen tilan. Interjektiota *öh* käytettiin tuolloin sanakirjan mukaan (Nykysuomen sanakirja, 1980, 772) 1) kuvaamaan kivun, ponnistuksen tm. aiheuttamaa äännähdystä, 2) ilmaisemassa tyytymättömyyttä, närkästystä tms. ja 3) kirjoitetussa kielessä sian röhkimisestä. Prosodista ilmaisua on tässä korostettu lisäksi lisäämällä kolme pistettä lauseen loppuun.

Mistä vaihtoehdosta tässä on kysymys? Lauseyhteydestä selviää, että edellisen repliikin esittäjä on Jerry, joka tervehtii puhelimesta poliisiaseman konstaapelia. Tämä puolestaan edustaa repliikillään ja myös jatkorepliikeissään poliisin haparoivaa tietämystä jutusta, jota Jerry on selvittämässä. Tähän viittaa myös repliikkiä seuraava Jerry'n hapan kommentti: *Vaikutti siltä kuin kaveri olisi vasta päässyt poliisiopistosta.*



Kysymyksessä on jännite, joka pitää yllä Jerry'n omaa tilanneidentiteettiä sekä tapahtuneen rikoksen selvittäjänä että tällaisen rikoskertomuksen pätevänä aktanttina. Annetuista vaihtoehdoista ehkä osuvin on ensimmäinen: joutuuhan noviisi-konstaapeli ylenmääräisesti ponnistelemaan, jotta pystyisi antamaan ammattilais-agentille tämän tarvitsemat tiedot rikostutkinnan sen hetkisestä tilasta.

Kielioppi viittaa samaan ilmiöön toteamalla (Iso suomen kielioppi, 2004, 1614), että puhujan kulloisenkin asenteen tai suhtautumisen konventionaalinen ilmaiseminen riippuu tilanteesta. Osana tilannetta on puhujien välinen suhde. Yhteistä kaikille tilannekohtaisille tulkinnoille on, että ilmaukseen sisältyy jokin puhujan asennoitumisen osoittava elementti, joka ohjaa vastaanottajan tulkintaa (mt., 1614).

Tulkinnan ohjausta valaiseva esimerkki löytyy seuraavasta korjauksesta:

53. KT: Jackhan oli ollut mukana Whitestonen juttua tutkimassa.

JT: Jackhan oli ollut mukana Whitestonen juttua tutkimassa. *Äh, olkoon. Huolehdiin suotta...*

Interjektiota ”äh” käytettiin (Nykysuomen sanakirja, 1980, 748) 1) ”voimakkaan ponnistuksen aiheuttaman hengityspatoutuman äkillisen laukeaman synnyttämästä äännähdyksestä, ähkäisystä, 2) kivun tms. aiheuttamana pidettynä valituksena, erik. mielihyvän sävyisesti, 3) ilmaisemassa harmia, mielihäpä, inhoa tms. tunnetta, 4) harv. vars. affektipitoisesti kiellettyä”.

Tekstinkohta kuvaa jälleen tilannetta, jossa FBI:n agentti on kysellyt puhelimella tietoja poliisilta. Lukija tietää jo edellisen jakson perusteella, että Jackiksi nimetty agentti on hengenvaarassa, mutta ähkäisy *äh, olkoon. Huolehdiin suotta...* jättää edelleen muut agentit kiusallisen epätietoisuuden varaan. Tilanne on hyvä esimerkki tavasta, jolla lajikehys rakentaa dramaattisuutta: lukija tai kuulija tietää aina enemmän kuin kertomuksen henkilöt. Tekstin vallitsevaan esitysstrategiaan kuuluu lisäksi se yksityiskohta, että agentin esittämä huolettomuus on meneillään oleva jakson viimeinen lause ja ennakoi siirtymää keskelle seuraavan jakson väkivaltaisia tapahtumia.

Minkäläisten kysymysten tekijäksi lukijaa tässä ohjailaan? Tekstin esitysstrategiaan sisältyvän puhuttelun ja ohjailun pääasialliseksi kohteeksi ja toimijaksi voidaan hyvin perustein nimetä *luvussa 3.5* esiin tullut lajikehys, joskin tekstinkohta antaa tilaa myös

muille kehyksille, muun muassa Cottonin erityisyyttä korostavalle sarjakehykselle (*luku 3.5*).

Jälkimmäiselle antaa selkeästi tilaa muun muassa seuraava korjaus:

**54. KT:** – *Enhän minä.* Tuo nyt oli suunnilleen sama kuin jos olisit kysynyt Nevilleltä, aikooko hän *ruveta* raivoraittiiksi!

**JT:** – *Ehheh!* Tuo nyt oli suunnilleen sama kuin kysyä Nevilleltä, aikooko hän *revetä* raivoraittiiksi!

Interjektiota *ehheh* ei löydy sanakirjoista, mutta huudahdussanojen luokka on periaatteessa avoin, sanoja luodaan tarpeen mukaan ja osittain ne kuluvat ja vaihtuvat kuten affektiiviset ilmaukset yleensäkin. Kiteytynyt perussanasto on kuitenkin hyvin pysyvää (Iso suomen kielioppi, mt., 817). ”Ehheh” on kehitelty suoraan interjektioista ”heh”, jota puolestaan oppaan mukaan (Nykysuomen sanakirja, mt., 396) käytettiin samaan tapaan kuin interjektiota ”he”. Lisäksi interjektiot esiintyivät usein kahdentuneina. Tässä tapauksessa Jerry ja Philin naureskeleva huvittuneisuus veteraanikollega Nevillen sitkeästä alkoholimyönteisyydestä ohjeistaa lukijan sarjakehyksen diskurssiin.<sup>35</sup>

Huudahdussanojen luonnehdinta välimerkkien ja sanojen väliseksi ”signaaleiksi” antaa uutta sisältöä yhteydelle, joka välimerkkien ja sanojen välillä vallitsee. Siitä esimerkkinä on väliviivojen käyttö kokonaan uusien sanojen muodostajana:

**55. KT** – Täällä Leon Wilkeson Bronxin ruumishuoneelta. Äkkiä tänne! Yksi ruumis yritti purra minua käteen!

**JT:** – Täällä Leon Wilkeson Bronxin *ru*-ruumishuoneelta. Äkkiä tänne! Yksi *ru*-ruumis yritti *pu*-purra minua käteen!

Antaako väliviivan käyttö änkytyksen kuvaajana tässä tapauksessa mahdollisuuden puhua erikseen ”änkytyssanoista” huudahdussanojen tapaan? Entä miten on suhtauduttava muihin sanoihin, jotka aivan ilmeisesti ovat yhteydessä edellä kuvattuihin affektiivisiin ilmauksiin:

**56. KT:** - Hei, Blondi vastasi äänellä joka sai polveni letkahtelemaan.

**JT:** - Hei, Blondi *hyr*isi äänellä joka sai polveni letkahtelemaan.

Neutraalin *vastauksen* korvaaminen affektiivisellä *hyrinällä* oli osa lukijaa kertomuksen jännitteisiin tapahtumiin osallistavaa sanastoa. Repliikin johtolauseessa tai tilanteen

---

<sup>35</sup> Kaikkia tutkielmia ei kuitenkaan sarjakehys puhuttele. Niinpä sarjaa tutkinut (1985) Kyllikki Mämmi pitää Jerry ja Philin naljailua Nevilleille ”ilkeilynä”, kun taas Ohjeet kirjoittajille ohjeistaa sen kollegoiden väliseksi huuleneitoksi.

kuvauksessa muutetut verbit olivat yleisesti hyponymisesti tarkemmassa suhteessa korjattuun verbiin nähden. Myös muut korjaukset käyttivät täsmällisempää ja toiminnallisempaa ilmausta.<sup>36</sup> Tarkempi ilmaus toimii esimerkiksi seuraavassa kirjaimellisesti puheaktiverbin (*pyydän*) attribuutin kaltaisena täsmennyksenä:

57. – Ei, Jerry, tyttö *pyysi* ja riistäytyi irti otteestani. – Älä sekaannu tähän, *Jerry*.

JT: – Ei, Jerry, tyttö *henkäisi* ja riistäytyi irti otteestani. – Älä sekaannu tähän, *pyydän!*

Tällainen pyytäminen henkäisemällä täsmentää sitä tapaa, jolla toiminta tapahtuu. Esimerkkejä vastaavista sanojen muutoksista olivat muun muassa seuraavat toimittajan tekemät muutokset:

*kysyi* > *tuhahti*, *totesi* > *virtusi*, *ihmetteli* > *tokaisi*, *manasi* > *ähki*, *hälytti* > *usutti*, *oli soitettu* > *oli hälytetty*, *ilmestyi ovelle* > *haamuili ovelle*, *isku* > *huitaisu*, *tervehti* > *huohotti*, *sanoi* > *irvi* ja *kysyi* > *takelsi*.

Affektinen ilmaus oli joskus myös kytkeytyneenä toimintoihin, joista on käytetty tekstilingvistiikassa nimitystä ”kollokaatio” (Halliday & Hasan, 1976; Hoey, 2005, 115-122). Halliday ja Hasan mainitsevat (mt., 286-287) tällaisista sanaperheistä esimerkkeinä sanat mehiläinen ja hunaja, seinä ja ikkuna, tulitikku ja liekki sekä vuorikiipeily ja vuorenhuiput. Seuraavassa korjauksessa hyödynnetään eläinkuvastoa:

58. KT: – Hei, minä *totesin* ja hymyilin lammasmaisesti.

JT: – Hei, minä *määkäisin* ja hymyilin lammasmaisesti.

Kuten esimerkeistä ilmenee, nyt ei enää olla pelkästään tunteiden vietävissä. Kaikki affektiiviset hyrinät, huitaisut, tuhahdukset ja määkimiset ovat juuri sitä kielikuvastoa, josta Cottonin tekstuuri (ks. *luku ”naulan kannassa”*) syntyy. Tunteiden taso rakentuu koherentiksi järjen tasoksi viimeistään siinä vaiheessa, kun se yhdistyy sanastojen toisteisuudesta, rinnasteisuudesta, vastakohtaisuudesta ja jatkuvuudesta rakentuvaan kertomuksen ekspositioon.

Korjauksista on jälleen luettavissa toimijoiden diskurssi- ja tilanneidentiteettien keskeisyys tekstin, kirjoittajan, toimittajan ja lukijan välisessä vuorovaikutuksessa. Korjaustekstin tuomaroinnin tuloksena on annettu tapahtumien yksityiskohtia täsmentäviä vastauksia tekstinkohdille esitettyihin lisäkysymyksiin.

<sup>36</sup> Keith Sangerin mukaan sama ilmiö toistuu myös muissa ns. pop-fiktioissa (Sanger, 1998).

Mutta sanakorjaukset eivät rajoittuneet puheaktiverbeihin tai niiden attribuutteihin. Seuraava luku tuo esiin kielellisten ilmaisujen osuuden Cottonin tekstuaalisten ja tekstuuristen tasojen kytkentöihin.

#### 4.4.2 Kielen säätöä

Edelliset luvut ovat kuvanneet kirjoitusta ja puhetta osana kielenkäytön vakiintuneita käytäntöjä. Tämän mukaisesti keskeinen kirjoitusta ja puhetta yhdistävä tekijä on sanakirjoina ja kielenoppaina konkretisoitua kieliteknologia ja sen erilaiset ilmentymät. Tällaisen koneiston olemassaolosta kertoo muun muassa se, että termit ”puhe” ja ”kirjoitus” kuuluvat nykyään tiiviisti samaan sanastoon termien ”kieli” ja ”kirjallisuus” kanssa. On sekä puhuttua että kirjoitettua kieltä ja kirjallisuutta, ja ”kirjakieltä” voidaan puhua sekä kirjallisuudessa että sen ulkopuolella. Niinpä kun kirjakieli määriteltiin vielä vuonna 1958 (Nykysuomen sanakirja, 2.p.) ”(kansallis)kieleksi semmoisena kuin sitä kirjallisuudessa käytetään, us. = yleiskieli, vrt. puhe-, kansankieli, murre”, ja Uudessa tietosanakirjassa (1962) ”kirjallisuudessa käytetyksi kieleksi, vastakohtana toisaalta puhekieli, toisaalta paikallismurteet ja yl. kansankieli”, niin Kielitoimiston sanakirja (2006) jo määrittelee sen kirjallisuuden kielen lisäksi ”suositusten mukaiseksi” kirjoitetuksi ja puhutuksi kieleksi.

Kysymys ei jälleen ole siitä, mitä kirjoitus ja puhe ovat, vaan siitä, minkälaista puhetta ja minkälaista kirjoitusta ne ovat, minkälaisissa tilanteissa niitä käytetään ja mitä niillä tehdään. Herää kysymys siitä, minkälaisia tällaiset ”suositukset” olivat ja miten niitä Cotton-tekstissä noudatettiin.

Yksi vaihtoehto on puhua enemmän puhe- ja kirjoitustavoista kuin puheesta ja kirjoituksesta. Erkki Karin (1993) tekemän jaottelun mukaan esimerkiksi kuolemaa kuvaavia ja toisistaan eroavia tyyliä ovat 1) ylä-, juhla- tai runotyyli (”kynä kirposi runoilijan kädestä”), 2) yleis- tai normaalikieli (”saada surmansa”, ”heittää henkensä”), 3) arkikieli (”oikaista koipensa”, ”joutua matojen ruoaksi”) ja 4) slangi tai alatyylit (”heittää veivinsä”). Tosin rajankäynti on joskus hankalaa, sillä sanat saattavat slangisanastoja tutkineen Kaarina Karttusen mukaan (1997, 7) retkeillä tyyliä toiseen. Esimerkiksi slangi on yleisilmeeltään lähimpänä rentoa puhekieltä tai arkityyliä, joista sitä on paikoin vaikea

erottaa. Samoin Karin mukaan (mt., 9) tyyliarajat eivät ole itsestään selviä; usein niitä joutuu rajaamaan ”mutu” -periaatteella.

Korjausteksti oli korjannut virheelliseksi katsottavia sanamuotoja vain 7 kappaletta, joten kaikista korjauksista (1428 kpl) niiden lukumäärä oli vain noin 0,5 prosenttia. Jo tämän käsikirjoituksen esitutkintavaiheessa olivat portinvartijat siis kiinnittäneet huomiota siihen, että käsikirjoitus täytti vaadittavat kieliopilliset kriteerit. Sekä Cottonin käsikirjoitustekstin että julkisen tekstin sananvalintaan vaikutti enemmän se, kuka oli äänessä (kaikkitietävä kertoja, minäkertoja vai joku henkilöistä), missä yhteydessä sana oli (dialogi, kuvaus) ja minkälaista puhetapaa äänessä olijan oletettiin missäkin tilanteessa käyttävän. Yleistä korjauksissa kuitenkin oli, että muista puhetavoista (alatyylit, arkikieli) siirryttiin äänessä olijasta riippumatta yleiskieleen, esimerkkinä seuraava Jerry tokaisu:

**59. KT:** – Jep. Onko *häiskistä* tai *kimulista* kuulunut mitään?

JT - Jep. Onko *miehistä* tai *tytöistä* kuulunut mitään?

Vastaavia siirtymiä arkikielestä yleiskieleen olivat muun muassa seuraavat korjaukset:

*kapsäkki > laukku, meinattiin > aiottiin, luuri > kuuloke, joo > olen, räähkäisi > rääkäisi, rappuja > portaita, rappuset > askelmat, rappukäytävä > porraskäytävä, pikkasen pimeää > hieman hämärää, kämppä > asumus, varttuessani > odottaessani, läksin kiipeämään > ryhdyin kiipeämään, läksimme > lähdimme, matka-aski > matkalaukku, kaverilta > mieheltä, tyssäsi > torjui.*

Samankaltaisesta siirtymässä oli kysymys, kun korjaus otti etäisyyttä slangiin tai muihin alatyylisiin ilmauksiin:

**60. KT:** Kimma pyyhki vesiä silmistään.

JT: *Dorothy* pyyhki vesiä silmistään.

Vastaavista muutoksista ovat esimerkkeinä seuraavat:

*missukan kämppä > henkilön huoneisto, käryytti sikaria > kärytti sikaria, lenusi hissille > siirtyi hissille, räkälä > kuppila, räkälä > muonaluola, pärstä > naama, ravatti > solmio, vasurin > toisen käden, kekeillä > kaahata, lähteä vitomaan > lähteä liikenteeseen.*

Erityisenä piirteenä oli, että sanakorjaukset tekivät äänessä olijasta riippumatta rajanvedon ilmaisun korrektisuuteen. Vahvemmat kiro sanat olivat vaihtuneet lievempiin (*helvetti > piru, älä helvetissä > älä hitossa, paskainen > törkyinen*). Myös vahvat alatyyliset ilmaisut kuten *perse* oli systemaattisesti vaihdettu lievempiin (*takamus, istumapuoli, kankku,*

luonnonpehmuste) huolimatta siitä, oliko äänessä kaikkietävä kertoja tai minäkertojana toimiva Jerry, gangsteri tai poliisi. Kelvottomaksi todettu sana oli jopa vaihtunut kokonaiseen lauseeseen:

61. KT: – *Ja vitut*, O’Leary totesi kyllästyneen näköisenä.  
JT: – *Ja vienyt teiltä työn ilon!* O’Leary totesi kyllästyneen näköisenä.

Eriyistä huomiota korjaukset kiinnittivät ilmaisun kulttuuriseen korrektisuuteen:

62. KT: Wilkeson pudotti luurin langan varaan roikkumaan ja törmäsi ulos niin, että uudestaan sisälle pyrkivä *vanhapiika* sai oven *vasten pläsiä*.  
JT: Wilkeson pudotti luurin langan varaan roikkumaan ja törmäsi ulos niin, että uudestaan sisälle pyrkivä *ikäimmi* sai oven *syliinsä*.  
63. KT: - Sikäli kuin minä tiedän, Whitestone *meinattiin* ampuu viime yönä hengiltä, mutta joku *naikkonen* soitti viime tipassa poliisille ja paljasti yrityksen.  
JT: – Sikäli kuin minä tiedän, Whitestone *aiottiin* ampuu viime yönä hengiltä, mutta joku *nainen* soitti viime tipassa poliisille ja paljasti yrityksen.

Kun ovi tulee *syliin* eikä *vasten pläsiä*, ja kun *aiottiin* eikä *meinattu*, oli kysymyksessä siirto alatyylisestä ilmaisusta ja arkikielestä yleiskieleen. Mutta lisäksi oli ajan henkeen sopivasti epäkorrekti ilmaisu *vanhapiika* vaihtunut *ikäimmiin* ja *naikkonen naiseen*. Samasta ilmiöstä oli kyse korjauksessa, jossa *idiootti naisekseen* oli muuttunut *onnettomaksi naiseläjäksi*.

Muutkin muutokset noudattivat samaa korrektia linjaa. Esimerkkinä ovat seuraavat korjaukset:

64. KT: Hänellä oli seuranaan kaksi *rekkakuskin* näköistä alan miestä.  
JT: Hänellä oli seuranaan kaksi *karkeatekoista* alan miestä.  
65. KT: Ikkunoissa mölläili *maalaisen* näköistä jengiä.  
JT: Ikkunoissa mölläili *jurtin* näköistä jengiä.

Korjausteksti ei halunnut loukata rekkakuskin ammattia harjoittavia lukijoita ja oli sen takia vaihtanut *rekkakuskin näköisen karkeatekoiseen*. Vielä vähemmän teksti halusi aliarvioida sarjan päähenkilöä, maalta kotoisin olevaa Jerryä, muuttamalla *maalaisen näköisen jurtin näköiseksi*.

Vaihtoehdoissa oli kuitenkin joskus jo jakamisen tuskaa:

66. KT: Näytti siltä, että *kääpä* saattaisi purskahtaa itkuun hetkenä minä hyvänsä.

JT: Näytti siltä, että *pyknikko* saattaisi purskahtaa itkuun hetkenä minä hyvänsä.

67. KT: *Kämpä* ei mitenkään eronnut *naapurustosta*.

JT: *Asumus* ei mitenkään eronnut *naapuristosta*.

*Kääpä* ja *pyknikko* voidaan molemmat kokea yhtäläillä loukkaaviksi, ja ikuinen oikeakielisyysskysymys on, kumpi on suositeltavampi, *naapuristo* vai *naapurusto*. Ja poikkeuksiakin yleisestä käytännöstä oli, sillä korjausteksti pystyi siirtymään yleiskielestä myös slangiin:

68. KT: Nyt kun olin *saanut* kaverukset katolle *sain* uutta pohtimista.

JT: Nyt kun olin *pokannut* kaverukset katolle, *tuli* uutta pohtimista.

Samanlainen kuvakieli tuli kehiin muissakin yhteyksissä, esimerkkinä seuraavat:

*rahaa* > *täppiä*, *sänkiset kasvot* > *sänkinen naama*, *ei ole suurtakaan hyötyä* > *hitonkaan hyötyä*, *painoi kelloa* > *kutsunamikkaa*, *humalaisen näköisinä* > *kaatokännissä*, *katkaisin* > *sähkönamikka*, *tytön* > *kinkun*, *se* > *kundi*, *kuolette* > *delaatte*, *pistooli* > *rivolli*.

*Pistoolin* muutos *rivolliksi* tuo takaisin estradille kotimaisen sarjasankari Pekka Lipposen, jonka huumoripitoiseen vakiosanastoon *rivolli* kuului. Ratkaisevaa olikin se, missä yhteyksissä kuvakieli toi itsensä ilmi ja kuka sitä tekstissä käytti. Huomionarvoista on, että kun Kaarina Karttunen Nykyslangin sanakirjassaan (1979) merkitsi lähteekseen slangisanoja 1970-luvussa ilmestyneistä Jerry Cottoneista, niin lähes puolet (20 kpl) kaikista Cottonlainauksista (42 kpl) oli sanoja, jotka liittyivät joko rikoksiin, väkivaltaan, rahankäyttöön tai autoiluun, esimerkkeinä sanat ”hoidella”, ”kihlat”, ”kilomies”, ”poski”, ”naruttaa”, ”pumpata”, ”hintaa”, ”hinsusti”, ”täppi”, ”vekkuli”, ”puupaltoo”, ”vasikka”, ”viiva”, ”senkka”, ”kiesit”, ”kärry”, ”ratas”, ”servo”, ”vankkurit” ja ”levitä”.

Kun korjaustekstin yleisenä piirteenä oli se, että se siirtyi muista puhetoivoista yleiskieleen, niin se myönsi poikkeuksia nimenomaan sarjan päähenkilöille ja heidän keskinäiselle sanailulleen:

69. KT: – Siinä näette: *keturalleen* meni koko touhu. Olisi pitänyt silloin pidätyshetkellä täryttää *hengiltä* koko Antonioni ja vedota pidätyksen vastustamiseen.

JT: – Siinä näette: *takamuksilleen* meni koko touhu! Olisi pitänyt silloin pidätyshetkellä täryttää *oikosääriseksi* koko Antonioni ja vedota pidätyksen vastustamiseen!

Kun koko touhu ei mennyt *keturalleen* vaan *takamuksilleen* ja sananvaihtoa oli ryyditetty huutomerkeillä, ilmaukset noudattivat Cottonin korjaustekstin vakiintuneita käytäntöjä.

Mutta yhtä vakiintunutta sarjakäytäntöä olivat niin sanotut kiteytyneet sanayhtymät eli idiomit (termistä lähemmin ks. Kari, 1993, 6-7: ks. *seuraava luku*). Täräyttämällä jonkun *oikosääriseksi* eikä pelkästään *hengiltä* teksti johdattelee lukijaansa sellaisten erontekojen pariin, jossa kiteytyy paitsi sanayhtymä myös koko se prosessi, jolla sarjan moninaiset punokset ja langat koostettiin.

#### 4.4.3 Naulan kannassa

Walter Nash on teoksessaan ”Designs in Prose” (1980, 46) tehnyt erottelun tekstin kahden tason välillä. Kun tekstin tekstuaalinen taso kuvaa tekstin jatkuvuutta, niin tekstin tekstuuri puolestaan rakentuu kielikuvista, metaforisista ilmauksista, vastakohtaisuuksista, puhekuvioista ja aiheilmista, jotka värittävät ja rikastavat ilmaisua. Toisto, variaatio, kiertoilmaukset, moniarvoisuus, merkityslaajentumat ja erityyppiset metaforat vahvistavat tekstin retorista vaikuttavuutta ja tätä kautta sen koheesiota.

Tekstuurin keskeisenä käsitteenä voidaan pitää kielikuvaa eli trooppia, joka on kuvaannollisesti käytetty sana tai ilmaus, vertaus tai metafora (Kielitoimiston sanakirja, 2006; Sivistyssanakirja, 2001). Sitä täydentävät monet kielelliseen leikittelyyn käytetyt keinot, kuten alkusoinnut, loppusoinnut, sanakiepit, poikkeavat sananvalinnat jne., joita kaikkia käytettiin runsaasti myös Cottoneiden juonitiivistelmissä (Virtanen, 2001).

Esimerkkinä tekstuurin monimuotoisesta käytöstä varsinaisessa tekstissä ovat seuraavat korjaukset:

**70. KT:** Säästin sireeniä, mutta pidin muuten kohtalaista *vauhtia*.

JT: Säästin sireeniä, mutta pidin muuten kohtalaista *pörinää*.

**71. KT:** Tähtäys oli onneksi sen verran *pielessä*, että hän haavoitti vain viatonta ohilentävää *varista*.

JT: Tähtäys oli onneksi sen verran *viisto*, että hän haavoitti vain viatonta ohilentävää *pulua*.

**72. KT:** Äijä haroi silmät pyöreinä *sänkitukkaansa*.

JT: Äijä haroi silmät pyöreinä *harjastukkaansa*.

**73. KT:** Phil nousi ripeästi kuin keitetty *luumu*.

JT: Phil nousi ripeästi kuin keitetty *makaroni*.

Kaikki esimerkkikorjaukset hakivat värikkäämpää ja puhuttelevampaa ilmaisua. *Pörinällä* on kuuloon säröisempi teho kuin pelkällä *vauhdilla*, luodin osuminen yleisenä rauhan vertauskuvana toimivaan *viattomaan* kyyhkyyn (*pulu*) on toki vaikuttavampaa kuin osuminen tavalliseen varikseen, tekstissä aikaisemmin sikamaiseksi kuvatulla baarimikolla



on tietysti *harjastukka* eikä *sänkitukka*, ja *keitetyllä makaronilla* on ripeyttä vielä vähemmän kuin *keitetyllä luumulla*.

Vastaavaa kielenkäyttöä löytyy muun muassa seuraavista korjauksista:

*Kumarsi syvään > kuin puomi; äijä oli täysi eläin > varsinainen elukka; jarrut kirskuen > kumit ulisten; meni osa hukkaan > tulikin yrjönä ylös; asui yksin > vietteli koti-iltojaan yksin; istukaa lattialle > levittää lattialle; hän herkistyisi > hän suorastaan yliherkistyisi; paineli keittiöön > keinui keittiöön; alkoi nyyhkyttää > voihkia; tulitus > asean puhe; lyhydellesi > kasvuhormoneillesi; lyhydelleni > pituuskasvulleni; kokeili kelloa > kokeili soitantoa; juoksi kuin heikkopäinen > kuin haamumaileri; yskin sen ulos suustani > yskin pikkelssit ulos suustani.*

Kielellä leikittelystä on myös kysymys, kun joku menettää *yötyörauhansa*, *hätkähtää hengessään*, on *perverssi dervissi*, ei väitä vastaan *koska haluaa jotakin vatsaan*, silmät lupsahtelevat uhkaavasti *kuin kanan luomet yöpuulla*, suolet soittelevat tyhjyyttään, mies käy *kuumana ja vaahtoa sammuttamatta ja kunhan ollaan vain ja kuollaan*.

Yhtä yleinen käytäntö oli samaa kielenainesta sisältävien kielellisten yksiköiden käyttö lähekkäin. *Perusilmeen* on vaikea pysyä *peruslukemilla*, kun joku puristaa *huulen* jähmeiltä *huuliltaan*, saa *kurkkusalaattia* väärään *kurkkuun*, *nokipojan* ura loppuu ruutikaasun mustaamaan *nokinenään*, *lehdistötilaisuus* päättyy kuin *lehdellä* soitteluun, *ihraiset* kasvot pysyvät *rasvatyyninä*, *musta rommi* *pimentää* nopeasti ja *virka*valta ihmettelee *vallatonta* tilannetta.

Tässä yhteydessä voi viitata Harvey Sacksin käsityksiin sananlaskuista (1992, 102-112). Sananlaskujen ajattomuus tekee niistä puheenaiheesta ja paikasta irti olevia ("atopical"). Ehkä juuri siitä syystä niihin paradoksaalisesti sisältyy huomattava määrä potentiaalista relevanssia ja korrektiutta, joka moninkertaistuu konkreettisesti ajallisessa käyttöyhteydessä.

Erkki Kari on Nykysuomen idiomisanakirjassaan "Naulan kantaan" (1993) todennut idiomien käytön yhdeksi motiiviksi käyttäjän halun seurata aikaansa. Idiomit ovat vielä sananlaskuja enemmän sidottuja ajankohtaansa, joten ennen aikaista vanhentumistaan välttääkseen niiden on kiinteästi tai jotenkin uutta sävyä luovasti liityttävä tilanteeseen. Seuraavassa on esimerkkejä tällaisista muunnelmista:

74. KT: - Mikäli on vielä elävien kirjoissa, Phil lausui *synkästi*.  
 JT: - Mikäli on vielä elävien *lehdenlukijoiden* kirjoissa, Phil lausui *synkeästi*.  
 75. KT: - Kannattaisi ehkä kysyä poliisilta. Poliisihan on ystävä.  
 JT: - Kannattaisi ehkä kysyä poliisilta. Poliisihan on *poliisinkin* ystävä.  
 76. KT: Puheesta ei saanut *sanaakaan* selvää.  
 JT: Puheesta ei saanut *puolta sanaa* selvää.  
 77. KT: Raha ei tosin tee onnelliseksi, mutta kyllä se rauhoittaa.  
 JT: Raha ei tosin tee onnelliseksi, mutta kyllä se rauhoittaa *velkojia*.  
 78. KT: - Ettei sitten tarvi tulla poliisille itkemään, että pojat löi ja vei rahat.  
 JT: - Ettei sitten tarvi tulla poliisille itkemään että pojat tuli *ja löi ja vei rahat ja hengen*.

Esimerkeissä on vanhaa tunnettua idiomia muunneltu lisäämällä sanayhtymään uusi sana (*elävien kirjoissa* > *elävien lehdenlukijain kirjoissa*; *poliisihan on ystävä* > *poliisihan on poliisinkin ystävä*; *ei sanaakaan* > *puolta sanaa*; *raha rauhoittaa* > *raha rauhoittaa velkojia*) tai sijoittamalla se kokonaan uuteen yhteyteen (*vei rahat ja hengen*).

Miksi juuri tässä ja nyt? Esimerkiksi sanonta *elävien kirjoissa* oli lukijoille niin tuttu, että sille on löytynyt paikka myös Nykysuomen idiomisanakirjassa (”olla elävien kirjoissa tai joukossa, olla elossa”; Kari, 1993). Korjauksen mieli on juuri tässä: sanonnasta on ajan myötä tullut liiankin tyypillistä puhetta ja sen myötä lukijalle (= vuonna 1983 elävälle lukijalle) liiankin tuttu. Kun idiomia on muuntunut muotoon *elävien lehdenlukijoiden kirjoissa*, on Hallidayn termein (1994, 343) kysymyksessä kielellisen muutoksen luonnollinen prosessi ja sen tuloksena aikaisempaan vertauskuvaan mukautunut ilmaisu. Tällä tavalla ilmaisu myös lisää lukijalähtöisyyttä tarjoamalla tutun tiedon lisäksi uutta.

Vielä ajankohtaisempaa tietoa tarjoaa muunto sanonnasta *poliisi on ystävä* muotoon *poliisihan on poliisinkin ystävä*. Ilmaisulle saa kohesiivisen sidoksen aikaan tilanne, jona tässä tapauksessa toimii ilmauksen välitön tekstiympäristö. Rikollisen lausumana *poliisi on ystävä* on sävyiltään ainakin ironinen, ellei peräti pilkallinen (ellei kysymyksessä ole lahjottu poliisi). Suorastaan itseironisen sävyn lausuma *poliisihan oli poliisinkin ystävä* kuitenkin saa, kun äänessä on poliisi, kuten tässä tapauksessa.

Joissakin tapauksissa saattaa kysymyksessä olla kokonainen siirtymä ironiatasolta toiselle, kuten paradoksin sisältävässä *korjauksessa* 78; onhan aika epätavallista (ellei kysymys ole parapsykologisesta ilmiöstä), että joku pystyy kertomaan, kuinka häneltä vietiin *sekä rahat että henki* (”rahat tai henki, ryöstöuhkaus”; Kari, mt.).

Seuraavassa idiomit ovat ottaneet ilmauksesta täyden niskalenkin aivan sellaisenaan, mikä kertoo siitä, että ne olivat vielä kiinni ajassaan:

79. KT: Tappaja joutui kiinni *ennen aikojaan*.

JT: Tappaja joutui kiinni *rysän päältä*.

80. KT: Sisko näytti miettivän, *olinko pelle vai pöllö*.

JT: Sisko näytti miettivän, *olinko kaalini paleltunut*.

81. KT: - Se *jätkähän* tuntuu olevan varsinainen *kiusankappale*.

JT: - Se *tyyppihän* tuntuu olevan varsinainen *vastarannan kiiski*.

82. KT: Filmi *repsi kahtia*.

JT: Filmi *katkesi*.

Kaikki esimerkit kuuluvat Hallidayn kategoriaan ”tyypillistä puhetta”, sillä ne on kirjattu lähes sellaisenaan idiomisanakirjaan. *Rysän päältä* on fennismi (”tavata joku rysän päältä; yllättää joku itse pahanteosta, etenkin luvattomista seksipuuhist”), *paleltunut kaali* samanlaista arkikieltä (”asia ei mene jonkun kaaliin, joku ei käsitä asiaa”), *varsinainen vastarannan kiiski* rytmittää tässä yhteydessä myös alkusointua (”alinomaa vastusteleva, oman päänsä pitävä ihminen”) ja *filmin katkeaminen* on tutuksi tullut slangia (”joltakulta katkeaa filmi, filmi menee poikki, jonkun muisti pätkee esim. ryypäämisen vuoksi”).

Teksti käytti vielä vanhempaa sanastoa estoitta hyväksi, kun sana *synkästi* oli muutettu muotoon *synkeästi*. Ilmaus on referenssiä vanhaan lastenloruun hölmöistä, joka meni saunaan; tähän suuttui nimenomaan synkeästi, kun huomasi päässään ruuvinpuutoksen. Arkaaiset ilmaukset ja suoranaisen fennismit kukoistivat estoitta tekstin korjauksissa. Kun *sutivat kengänpohjat* on muutettu *puupieksuiksi*, *ruumis vainaaksi*, *kuolema kalmaksi* ja *sisälle menon* asemesta *painutaan peremmälle*, on kysymys retorisesta puhuttelusta, joka vahvistaa sarjan olemassaoloa kansallisia perinteitä arvostavana tekstinä ja diskurssina.

Kansallisen kulttuurin paikallista jäsenyyttä toimittivat kotimaista raamattutietoa henkivät sanonnat *virkaaveljen vartija*, *valoa kansalle* ja *etsivä löytää*. Sananlaskutiedon muunnelmaa edustaa ilmaus *parempi pyssy povella kuin kymmenen pivossa*, ja kotimaisen kirjallisen kulttuurin jäsenyyttä syöksähteleminen *pää kolmantena jalkineena* ( vrt. Ollin pakinoiden ”tiedonanturit”), ammutun luodin muuntautuminen korvan juuressa pörrääväksi *herhiläiseksi* ( vrt. ”hoi herhiläiset” P. Mustapäällä) ja *ihmettely kauheasti* (vrt. Hietanen Tuntemattomassa sotilaassa). Suorastaan tietokilpailukysymyksen saa aikaiseksi kysymällä, mitä yhteistä on kirjailija Helvi Hämäläisellä ja Jerry Cottonilla, sillä eräs episodi loppuu toteamukseen ”*säädytön murhenäytelmä - säädytön loppu*”.

Jotkut sanonnat oli kuitenkin todettu kerta kaikkiaan liian vanhoiksi tai muuten sopimattomiksi, esimerkkeinä *makuasioistahan on turha kiistellä > tehdä riita-asiaa, hovimestari häipyi maisemista > vetäen oven perässään kiinni ja tuli tekstiä kuin helluntaiepistolassa > tuli sanaa kuin saarnamieheltä*". Korjaustekstille keskeinen piirre olikin tukeutua arkisessa kielenkäytössä vakiintuneisiin sanontoihin, kuten seuraavissa esimerkeissä:

*Isoilla kirjaimilla > isoin kirjaimin; lääkärin salassapitovelvollisuus > lääkäreiden salassapitovelvollisuus; muutaman kymmenen > parisen tusinaa; mutta paras on käydä > parasta käydä; poiketa syömään > poiketa palalle; auringonpaiste oli jo saanut asfaltin tahmeaksi > paahtanut tahmeaksi; lehti ajoissa ihmisille > lukijoille; hauska tavata > hauska tutustua; niine hyvineen > pidemmittä puheitta; maksa ei kestänyt > maksa ei jaksanut; kaiken hyvän lisäksi > kaiken muun lisäksi; kello pyyhki kuutta > kävi kuutta; painuin sisälle > peremmälle; olinko pelle vai pöllö > vai oliko kaalini paleltunut; pureksi ravattiaan > pureksi huultaan; puolen tunnin sisällä > kuluessa; pisti fillarinsa > talutti; mikäs sirkus täällä on > mikäs hätä täällä on; ei ollut mikään välkky > ei ollut varsinainen välkky; hänen aikainen virasta vetäytymisensä > hänen varhainen virasta vetäytymisensä; huokaisi surullisena > pahoitellen.*

Ajan ja paikan leikkauspisteet tekstin tulkinnessa näyttävät osaltaan tukevan väittämää, että kaikki tekstissä esille pantu on luonteeltaan indeksaalista, toisin sanoen kytkee diskurssiin osallistujat tiettyyn ajalliseen intervalliin (lat. ”intervallum” = välimatka). Seuraavassa luvussa korjausteksti johdattaa Cottonin lukijat keskelle toisaalta jännittäviä ja toisaalta turvallisia tapahtumia.

#### 4.5 Sanastot kehyksissä

Edelliset luvut ovat suhteellisen ongelmattomasti käyttäneet ”sanaston” ja ”kehyksen” käsitteitä melkein samassa merkityksessä. Kummallakin on viitattu siihen rajatyöhön, jota portinvartijat - muun muassa julkisten tekstien korjaustekstit - tekevät tiettyjen tapahtumien ja asiantilojen asemoimiseksi, nimeämiseksi ja järjestämiseksi niille kuuluviin (ajallisiin) paikkoihin. Yhdistävä tekijänä on ”rajakohteen” käsite. Sekä sanastot että kehykset kartoittavat ja jäsentävät omilla alueillaan sitä yhteistä rajakohdetta, joka näitä alueita koordinoi toistensa kanssa yhteensopiviksi kokonaisuuksiksi. Sanastot ja kehykset ovat esimerkkejä vakiintuneista käytännöistä, joilla yleisten arvojärjestysten välistä koordinaatiota hoidetaan.

Seuraavassa nämä ilmaisutavat on yhdistetty sarjan etukannen kehyksiin. Kehysten yhteyttä toisiin kehyksiin ja niissä pesiviin sanastoihin on jo yksityiskohtaisesti kuvattu useissa

aikaisemmissa luvuissa (mm. *luku 2.8* ja *luku 3.5*). Cottonin etukannen graafinen kehys oli esimerkkinä representaation tekniikoista (Cooper, 1992, 254-272), joilla Cottonin laji-, sarja- ja kulttuurikehykset saatiin pesimään toistensa sisällä. Kauko-ohjauksen (”remote control”), siirtymien ja korvausten (”displacement”) sekä lyhentämisten ja kutistamisten (”abbreviation”) avulla sanastot ja kehykset pystyvät muunnoksiin (”transformation”), jotka mahdollistavat kohteen entistä tarkemman hahmottamisen. Huomattavaa on, että toisiinsa laskostuneet ja toisissaan pesivät kehykset ovat etukannessa sekä erillisiä että päällekkäisiä. Seuraava luku erottelee ne kuitenkin analyttisesti toisistaan, jotta niiden välinen yhteys ja erillisuus tulisivat paremmin esille.

#### 4.5.1 Typografinen kehys

*Luvussa 4.3* olen luonnehtinut välimerkkien työtä tavoilla, jotka voidaan kiteyttää Walter Nashin termeillä ”scoring” ja ”programming” (1980, 4-6). Kysymys on tiettyjä tekstinkohtia alleviivaavista painotuksista (”scoring”) silloin, kun tekstin ”puheen” ääniefektit ja äänensävytykset ovat vastaavuussuhteessa tekstin graafiseen esitykseen. Ohjelmointi (”programming”) viittaa puolestaan kirjoituksen jaksottaiseen esittämiseen ja etenemiseen (”section-by-section layout”). Esimerkkeinä voi mainita kirjoituksen pisteet ja kappaleet, jotka tuovat kirjoitukseen mukaan puheen taukoja muistuttavia elementtejä.

Nashin mukaan (mt., 6) molempia termejä (painotusta ja ohjelmointia) yhdistävät ylemmällä tasolla termit selittäminen ja tulkinta (”expounding”). Myös edellä käsiteltyihin korjauksiin tarjottiin erilaisia selityksiä ja perusteluja. Graafisiin tekstikomponentteihin (välimerkkeihin) kohdistuvien korjausten katsottiin johtavan sekä tekstin ja lukijan integraatioon että lukijan osallistamiseen tekstissä edustuviin tapahtumiin ja asiantiloihin. ”Selittäminen” ja ”tulkinta” tuovat mukaan kolikon toisen puolen, fyysisten tekstikomponenttien kääntymisen diskurssikomponenteiksi ja parafraaseina toteutuvilla kysymys-vastaus -vieruspareilla ylläpidetyiksi argumenttipoluiksi.

Esimerkkinä tyypillisestä Jerry'n oikeuskäytännöstä on seuraava osa insertistä, jonka osatekijät on otettu samasta numerosta kuin aikaisemmatkin (numero 21/1983 ”Voi aikoja, voi tappoja!”).

**83. KT:** - Ehkä toinen on minulle, sanoi vaaleaverikkö, jonka huomasin vasta nyt. En edes ollut kuullut oven käyvän. Tosin se olikin viritetty auki.

**JT:** - Ehkä toinen on minulle, sanoi vaaleaverikkö, jonka huomasin vasta nyt.

En edes ollut kuullut oven käyvän. Tosin se olikin viritetty auki *kuin ansa*.

Käsikirjoitusteksti (KT) on kuvannut viisi erillistä toimintoa samassa kappaleessa: 1) repliikki, 2) replikoiden henkilöllisyys, 3) se että Jerry huomaa hänet vasta nyt, 4) syy Jerry huomamattomuuteen ja 5) selitys siihen, miksi ovi oli käyttäytynyt niin kuulumattomasti. Korjattu teksti (JT) erottelee toiminnot kahteen kappaleeseen. Lisäksi korjaus on lisännyt viimeiseen virkkeeseen vertauksen *kuin ansa*. Miten korjauksia voi perustella?

Kappale on esimerkki typografisesta kehyksestä, jonka komponentteja ovat kappaleiden lisäksi muun muassa otsikot ja tekstin asettelu sivulle. Kappaleen retorista ulottuvuutta on painottanut Walter Nash (1980, 8). Samalla se on myös tulkittavissa välimerkiksi. Jos piste on ”vahva” välimerkki kirjoituksen ”puheessa” olevan tauon osoittimena, niin kappale on vielä pistettä vahvempi välimerkki pidemmän tauon merkitsijänä. Uusi kappale on aina vastaus uuteen kysymykseen, joka koskee useimmiten jotakin uutta asiaa, joka tuodaan jatkoksi edelliseen. Kappaleen topiikki voi myös käsitellä edellisen kappaleen sisältämän asian täydennystä: se voi kommentoida topiikkia, lihavoittaa dialogia, sisältää perustelun, luonnehtia repliikin esittäjää tarkemmin jne.

Korjaus on toimintojen erottamisella kahdeksi kappaleeksi aiheuttanut argumentoivan asetelman: edellisen kappaleen jälkimmäistä toimintoa eli Jerry huomamattomuutta selitellään ja perustellaan aikaisempaa painokkaammin jälkimmäisen kappaleen toiminnoilla. Viimeinen lause sisältää myös vihjeen sisään tulijaa uhanneesta vaarallisesta tilanteesta metaforan lisäyksellä *kuin ansa*. Kappalejaolla on täten typografisen kehyksen lisäksi sarjan lajikehystä tukeva funktio: se tekee painokkaasti lukijalle tietäväksi, että tulevissa tekstinosissa on luvassa sähkökkää toimintaa. Erityisinä argumentteina sekä kappalejaon korjaus että lausekkeen lisäys tukevat yhdessä yhtä sarjan yleisistä argumenteista eli kertomuksen rakentelua nimenomaan jännityskertomuksena.

Seuraava korjaus rakentaa edelliselle korjaukselle ekvivalenttia asetelmaa:

**84. KT:** – Joko sinä olet ehtinyt itkeä tälle pallopäälle, häh? kaveri tiukkasi tytöltä, joka istui lattialla *pyrstöllään* ja tunnusteli *sormilla kasvojaan*.

**JT:** - Joko sinä olet ehtinyt itkeä *jotain* tälle pallopäälle, häh?

Kaveri tiukkasi *asiaa* tytöltä, joka istui lattialla ja tunnusteli *suunseutuun*.

Kappaleiden erottamisessa on kysymyksessä puheaktin suorittajan ja puhuttelun kohteen erottaminen toisistaan ja samalla gangsterin repliikin puheaktiluonnetta korostava kuvaus. Gangsterin puheakti on muodoltaan kysymys, mutta ottaen huomioon tilanteen se on myös tiukka huudahduksenomainen syytös (*häh?*), nimittäin syytös siitä, että tyttö on vasikoinut tietojaan muille. Tästä kertoo toimittajan käsikirjoitustekstiin lisäämä sana *jotain*. Rikollispiireissä vasikointi on kuolemansyntiin verrattavissa oleva rikos alamaailman omia lakeja kohtaan, joten syytöksen painokkuus korostuu, kun se erotetaan omaksi kappaleekseen. Se saa samalla kovan uhkauksen luonteen, kun tilannetta on jo aikaisemmassa tekstikohdassa edeltänyt gangsterin väkivalta tyttöä kohtaan. Paitsi typografista kehystä tämäkin korjaus siis rakentaa myös Cottonin lajikehystä jännityskertomuksena.

Ja sama toistuu seuraavassa korjauksessa:

**85. KT:** Hyppäsin alas baarituolilta ja otin askeleen harmaapukuista kohti. *Sitten* pysähdyn. Huomasin tuijottavani kolmekahdeksaisen Rugerin sinerrettyyn *kitaan*. Näytti siltä, että kaveri oli pidellyt asetta *hyppysissään* aiemminkin. Hänen kasvoillaan asusti väsynyt virnistys.

**JT:** Hyppäsin alas baarituolilta ja otin askeleen harmaapukuista kohti.

*Saman tien* pysähdyn. Huomasin tuijottavani kolmekahdeksaisen Rugerin sinerrettyyn *piippuun*.

Näytti siltä, että kaveri oli pidellyt asetta *tositarkoituksella* aiemminkin. Hänen kasvoillaan asusti väsynyt virnistys.

Korjaus erottelee toisistaan Jerry'n hypyn alas baarituolilta, Jerry'n ja aseensa kohtaamisen ja tätä seuraavan Jerry'n kommentin tilanteeseen eli Jerry'n pahaa aavistelevan johtopäätöksen uhkaavasta tilanteesta. Toiminnan jaksottaisuuden korostaminen kappalejaolla korostaa ikävää yllätystä, jonka Jerry kokee huomattaessaan itseään uhattavan aseella. Asteittain kumuloituvaa tuhoa ennustaa vielä seuraava kappale tekemällä tietäväksi, että rikollinen ilmeisesti pitelee asetta *tositarkoituksella*.

Samaan toimintoja toisistaan erotteleviin korjauksiin kuuluu, että repliikki ja johtolause olivat säännönmukaisesti omana kappaleenaan ja niitä seuraavat toiminnot omina kappaleinaan:

**86. KT:** – No, minä en onneksi ole virantoimituksessa, Teardo totesi ja poimi pöytälaatikosta vajaan putelin tohtorin erikoista.

**JT:** – No, minä en onneksi ole virantoimituksessa, Teardo totesi.

*Hän* poimi pöytälaatikosta vajaan putelin tohtorin erikoista.

**87. KT:** – Onko vielä jotain kysyttävää, Farley kysyi hiljaa *ja matalalta*. Hän siirsi pistoolin piipun korvasta niskakuoppaan.

JT: – Onko vielä jotain kysyttävää? Farley kysyi hiljaa.

Hän siirsi pistoolin piipun korvasta niskakuoppaan.

**88. KT:** - Terve, sanoi pöytälamppu. Johnson otti päällystakkinsa ja eväslaatikkonsa ja lähti.

JT: –Terve/ sanoi pöytälamppu.

Johnson otti päällystakkinsa ja eväslaatikkonsa ja lähti.

Puheen rytmitys voi kehittää myös jännityskertomukselle ominaista tunnelman tihentymistä:

**89. KT:** – Vai niin...Tytön kasvoilla ei ollut surua, ei mitään. Ne olivat neitseellisen tyhjät, mutteivät tippaakaan neitseelliset. – Kuka hänet murhasi?

JT: Vai niin...

Tytön kasvoilla ei ollut surua, ei mitään. Ne olivat neitseellisen tyhjät, mutteivät tippaakaan neitseelliset.

– Kuka hänet murhasi?

Seuraava intensiivisyyttä lisäävä kappalejako puhuttelee sarja-argumentille ominaisen ironian tuntevaa lukijaa, varsinkin kun kysymyksessä on sarjan vakinainen henkilö, alkoholin käytölle perso agentti Neville. Samalla se jälleen noudattaa omaksumaansa periaatetta, että repliikki ja johtolause erotetaan omaksi kappaleekseen:

**90. KT:** – Jo on maailmankirjat sekaisin, kun *alkoholiakin* käytetään *tappovälineenä*, Neville kommentoi järkyttyneenä. Ja otti pienet.

JT: – Jo on maailmankirjat sekaisin, kun *elämänvettäkin* käytetään *tappamiseen!* Neville kommentoi järkyttyneenä.

Ja otti pienet.

Tekstin ohjaava funktio näkyy kokonaisten tekstikappaleiden määrään ja lisäyksiin tehdyissä muutoksissa:

**91. KT:** – He valittelevat ilmankin että me viemme heidän juttunsa.

JT: – He valittelevat ilmankin että me viemme heidän juttunsa.

*Tajusimme ironian. Odotimme jatkoa.*

Korjaus on kasvattanut tekstiä kappaleella, joka toimii repliikin kommenttina. Samalla se ohjastaa lukijaa odottamaan seuraavaa repliikkiä tai muuta siirtoa ilmaisemalla eksplisiittisesti repliikin kuulijoiden toiveen, että he odottavat jatkoa. Korjaus on linjassa sen editointiin liittyvän yleisen argumentin kanssa, että käsikirjoittajan tekstile ei saatettu tehdä tekstiä vieviä korjauksia ilman, että joudutaan laajempiin korjausoperaatioihin. Lisäkappaleet olivatkin keskimäärin vain muutaman rivin mittaisia ja sitä enemmän tilaa vievät korjaukset olivat poikkeuksia.



Monet typografiseen kehykseen liittyvistä korjauksista voi yhdistää kertomuksen lajikehykseen. Esimerkiksi *korjauksessa* 85 on kappalejaolla korostettu tapahtumien jaksottaisuutta ja sen mukanaan tuomaa jännitysefektien tihentymistä: Jerry hyppää alas baarituolilta (oma kappaleensa), mutta huomaa yllätykseen tuijottavansa revolverin piippuun (uusi kappale). Seuraavaksi hän päätelee asetta kädessään pitelevän miehen *väsyneestä virnistyksestä*, että tämä on pidellyt asetta *tositarkoituksella* aikaisemminkin (uusi kappale). On siis syytä ennakoida, että luvassa on sähkökkää toimintaa.

#### 4.5.2 Lajikehys

Genrenä Jerry Cotton on tyypillinen sekoittunut ”mixed genre”, johon sisältyy elementtejä useista populaarikirjallisuuden ja elokuvan lajityypeistä. Genre on historiallisesti kehittynyt retorinen muoto. Hyvä stoori on aina neuvottelun tulos ja todellisen ja mahdollisen rajalla jo arkipsykologiankin mukaan.

Tekstin argumentoituuden yhtenä perusteena oleva arkipsykologia merkityksessä ”arkijärki” (”common sense”) perustaa ajattelunsa kulttuurin symbolisiin merkityksiin. Jerome Brunerin mukaan (1990) ihmisten kokemukset ja teot tehdään ymmärrettäviksi ihmisen intentionaalisten tilojen kautta. Kansanpsykologiassa kokemusta organisoii enemmän kerronnallisuus kuin käsitteet, ja kertomusten konstituentteina ovat ihmisten toiveet, pelot, halut ja uskomukset, jotka arkijärjen mukaan ohjaavat ihmisen elämää jaksottaisen toiminnan kautta (”life in action”). Arkimerkitys liittyy myös kulttuurin kanonisoiviin piirteisiin, jotka ovat enemmän julkisia ja yhteisöllisiä kuin privaatteja ja autistisia. Niinpä Cotton-tarinan genreuskottavuus perustuu siihen, että siinä on riittävästi sekä arkijärkeen että jännityskertomukseen kuuluvia tunnusmerkkejä.<sup>37</sup>

Useissa tutkimuksissa (Wesollek, 1976; Räsänen, 1978; Mämmi, 1985; Raivio, 1990) Cotton on sijoitettu sekä rikoskertomuksen että toimintajännityksen kehyksiin. Toiminnan koodien vallitsevuus vahvistaa sarjan koherenssia ja sallii kertomuksen elementtien olevan löyhästi strukturoituja tuhoamatta silti tekstin yhtenäisyyttä (Culler, 1975, 212). Seikkailuromaanissa yleensäkin toimintaan sisältyvä melko monimutkainen kehitys kompensoidaan muun aineksen melko mutkattomalla jäsennyksellä (Prince, 1982, 142).

---

<sup>37</sup> Kielen ja tekstin piirteistä ja niiden yhteydestä tekstilajeihin, ks. Heikkinen, 2009.

Seikkailuromaanin ainekset muotoutuivat jo antiikin maaperällä, jossa viihdekirjallisuuden ja korkeakirjallisuuden jakoa ennakoi selkeä jako tyylittelyä käyttäviin ns. sofistisiin romaaneihin ja koetus- ja kehitysromaneihin, satiireihin ym. (Bahtin, 1979, 192). Koetusidea organisoii myöhemmin mm. barokkiromaanin, jossa sankarin urheus, uskollisuus ja kaikinpuolinen moitteettomuus liittivät elimellisesti yhteen romaanin moninaisen aineiston.<sup>38</sup> Sankarin ja hänen ”sanansa” koetusidea on Bahtinin mukaan tärkeimpiä organisoivia ideoita, joka muodostaa romaanin ja eepoksen peruseron; eepinen sankarihan on alun alkaen kaiken koetuksen ulkopuolella.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että referenssi genreen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että jos tekstin sisällössä on yhtymäkohtia johonkin aikaisempaan tekstiin, se olisi tekstin syntymisen syy. Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila on todennut (1992b), että jos näin olisi, niin saataisiin joukko toisistaan riippumattomia selityksiä, joissa ainoastaan osoitetaan useita tekstejä, joilla on sisällöllisiä samankaltaisuuksia selityskohteenä olevan tekstin kanssa. Nämä selitykset eivät pysty yhdessäkään antamaan syytä sille, miksi juuri tietyt yhteydet aikaisempiin teksteihin esiintyvät ko. teksteissä. Ne eivät myöskään selitä tekstin erityispiirteitä. Nämä ovat selitettävissä vain, mikäli tuodaan esille tekstin taustalla olevat valinnat. Näin juuri tapahtuu silloin, kun nostetaan näyttämölle tekstiin tehdyt korjaukset ja korjauksiin sisältyvät valinnat.

Seuraavassa korjausteksti tuo näitä valintoja esille kahden näkökulman avulla. Niiden mukaan jännitys prosessina on eri asia kuin jännitys genreinä (Dove, mt., 50), vaikka jännitys prosessina onkin jännitysgenren ehkä tärkein elementti. Jännitys prosessina ei ole genre vaan funktio, joka saa lukijan etenemään, dynaaminen prosessi kirjan ja lukijan välillä. Jännitys on lukijan intressin intensifikaatio siitä, mitä tapahtuu seuraavaksi. Lukijan osallistaminen tapahtumiin merkitsee siitä, että lukija tekee niitä kysymyksiä ja tulkitsee niitä vastauksia, jotka johtavat hyvään etenemiseen. Siinä mielessä jännitys prosessina koskee kaikkea populaarikirjallisuutta.

Jännityksestä genreinä voi puhua silloin, kun jännityksen prosessointi on muun populaarikirjallisuuden tavoin jähmettynyt nimenomaan omalle genrelleen tyypilliseksi

---

<sup>38</sup> Vrt. sarjalle tyypillisen ironisen kertojan käyttö myös rockyhtye Kontran sanoituksessa ”uskollinen, urhee, rehellinen Jerry Cotton” (Love Records, 1978).

konventioiksi ja niitä tukeviksi argumenteiksi, jotka mallintavat esityksen ja tulkinnan tietynlaiseksi. Kun tietyt lajikonventiot jännityksen kehittäessä kiteytyvät, silloin on kysymyksessä genre. Jännitysgenrellä on useita alalajeja, kuten toimintajännitys, dekkarit ja muut rikoskertomukset, seikkailukertomukset, trillerit, tieteisjännitys, kauhugenre jne. Kaikissa näissä jännitystä synnyttävä prosessi on vakiintunut nimenomaan omanlaisekseen prosessiksi.

#### 4.5.3 Jännitys prosessina

Useat korjaukset tapahtuivat kappaleiden rajoilla. Entä kirjan lukuja vastaavat cotton-tekstin jaksot, episodit? Niiden rajoilla tapahtuvat korjaukset tuovat jälleen esiin tekstin diskursiivisuuden ja korjaustekstin identiteetin diskurssikonaisuutta ja argumenttipolkujen erilaisia ”pointteja” hallinnoivana ja säätelevänä portinvartijana. Esimerkkinä tästä on seuraava korjaus:

**92.** KT: Siinä sormenjälkimiehiä *varttuessani* märehdin *alas molemmat hampurilaiseni*. *Ne olivat kylmiä ja maistuivat pahlilta*. *Kahvi ei maistunut siltäkään*.

JT: Siinä jälkimiehiä *odottaessa* märehdin *asiaa*. *Unohdin molemmat hampurilaiseni*. *Olin kadottanut ruokahaluni*. *Kumma kyllä juomahalunikin*.

*Pelkäsin tuntemattoman tytön puolesta.*

Korjaus lisää uuden kappaleen jakson rajalle, jonka jälkeen tapahtumien kerronnassa alkaa uusi episodi. Meneillään olleessa jaksossa Jerry on tätä ennen joutunut keskelle hampurilaisbaarissa tapahtunutta väkivaltaista kohtausta, jonka tuloksena hänen sattumalta tapaamansa tyttö on joutunut paikalle ilmestyneiden väkivaltaisten gangstereiden kidnappaamaksi. Tekstin lisäämä kuvaus Jerry'n psyyken tilasta saa siis selityksensä sitä edeltäneistä tapahtumista. Samalla se antaa perustelun sille, miksi Jerry on väliaikaisesti menettänyt ruokahalunsa.

Populaarikirjallisuuden jännitysefektejä tutkinut George N. Dove on kuvannut (1989, 18) ominaisuutta, joka erottaa populaarikirjallisuuden (”formula story”) lukijan muun kirjallisuuden lukijasta. Kun populaarin romaanin lukija lukee kirjaa ensimmäistä kertaa, hän on samassa tilanteessa kuin se tavallisen romaanin lukija, joka lukee kirjaansa toista kertaa. Tällaisen kertomuksen lukija eli ”ensimmäinen luenta” saattaa kyllä tuntea kiinnostusta siihen, miten kidnapatun tytön käy ja mikä tulee olemaan Jerry'n rooli tulevissa tapahtumissa. Ehkä tyttö saadaan vapaaksi, Jerry rakastuu häneen, he menevät monien vaiheiden kautta

naimisiin ja Jerry ryhtyy maanviljelijäksi. Tai Jerry saa vakavan trauman epäonnistumisestaan, ryhtyy alkoholistiksi ja kokee surkean kuoleman oman kätensä kautta. Mutta tietyn formulon ja lajin konventioihin perehtynyt lukija - ”toinen luenta” - tietää, että näin ei tapahdu. Pikemminkin päinvastoin. Tyttö tapetaan, ja Jerry joutuu itsekin jatkossa hengenvaaraan rikollisia jäljittäessään, kunnes gangsterit ja näiden työnantaja vangitaan.

Jännityskertomuksen lukija lukeekin tekstiä aina samalla sekä ensimmäistä että toista kertaa. Tilanne on analoginen sanomalehden luennalle: aikuinen ihminen, joka tarttuu sanomalehteen ensimmäistä kertaa, on yhtä harvinainen tapaus kuin ihminen, joka kävelee kadulla ensimmäistä kertaa. Sanomalehden tavoin myös jännityskertomuksen roolina on sovittaa yhteen nämä kaksi luenta. Toisaalta on kysymys jatkuvasta eronteosta kahden tulkintamallin (”ensimmäinen tulkinta” ja ”toinen tulkinta”) välillä, toisaalta niiden välisen sillan rakentamisesta. Dove käyttää ilmiöstä nimitystä ”formulaic conditioning”, joka voidaan kääntää termiksi ”mallilukija”.<sup>39</sup>

”Mallilukijan” ottaminen mukaan tulkintaan perustuu siihen, että Doven mukaan (1989, 11) lukeminen on vuorovaikutusta romaanin (tekstin) ja lukijan välillä. Populaarikirjallisuuden lukijan ja tekstin vuorovaikutus on kahden äänen vuoropuhelua. Lukijan ennakkotieto on aina tietävämpi kuin romaanin oma ääni. Jännitysprosessia ei generoi niinkään se, mitä lukija haluaa tietää, vaan se, mitä hän jo tietää (Dove, mt., 5). Näiden kahden äänen erot, neuvottelut ja yhteentörmäykset ovat tärkeimmät lukemisen aikana syntyvien jännitysefektien aiheuttajat. Mitä enemmän lukija tietää (tietämättä aivan kaikkea), sitä enemmän hän haluaa tietää (mt., 4-5). Lukijan äänen ensisijaisuutta romaanin ääneen verrattuna tukee se, että mallin (”formula”) lukijalla on jo pelkän mallin perusteella paljon etukäteistietoa siitä, mitä tulee tapahtumaan. Syntyvän jännityksen määrä ja intensiteetti riippuu siis siitä, mitä lukijalle on jo aikaisemmin kuvattu, selitetty ja kerrottu.

Mukana on kuitenkin aina myös kolmas ääni, ”Lecturer-Beside-the-Screen” (mt., 5), jota voidaan kutsua termillä ”piiloluennoitsija”. Sen tehtävänä on aina sopivissa kohdissa muistuttaa lukijaa siitä, missä mennään. Jännitys prosessina syntyy kaikkien näiden kolmen äänen vuoropuhelun tuloksena, ja ”formulaic conditioning” on tällaisten tekstimallien ohjeistamaa ja ehdollistamaa lukemista ja tulkintaa.

---

<sup>39</sup> Mallilukijan käsitettä on käyttänyt myös Umberto Eco (1994). Vastaavasta ilmiöstä on myös käytetty termiä ”implikoitu lukija” (Iser, 1971). Kysymys on tekstin konstruoimasta kirjoittajasta tai lukijasta.

*Korjaus 92* on esimerkki siitä, miten piiloluennoitsija on ottanut asiakseen muistuttaa lukijaa syntyneen tilanteen oikeasta luonteesta. Ei riitä, että Jerry on tapahtuneen seurauksena menettänyt ruokahalunsa; hän myös pelkää kidnapatun tytön puolesta. Riippuu lukijan ennakkotietämyksen asteesta, onko hänellä kompetenssia ottaa muistutus asiaankuuluvalla tavalla huomioon vai ei. Tavallisen romaanin lukija ymmärtää kyllä, miksi Jerry pelkää, mutta ei pysty ennakoimaan tapahtumia läheskään yhtä tarkasti kuin laji- tai sarjalukija. Näiltä löytyy sen sijaan sekä ymmärtämystä että tietoa siitä, mitä jatkossa tulee tapahtumaan. Kysymys ei olekaan heille siitä, mitä tapahtuu, vaan miten kaikki tapahtuu.

Vastaavia muistutuksia löytyy myös muiden jaksojen lopuissa olevista korjauksista. Kertomuksen toinen jakso kuvaa sitä, kuinka uutislehden toimittaja tekee uutista murhayrityksestä ja tappajan kiinniottamiseen johtaneesta vihjesoitosta. Jakso päättyy seuraavasti:

**93. KT:** Hän tökkäsi *nortin* huuleen ja *kääntyi* kirjoituskoneen kimppuun. Urhea senaattoriehdokas, urheat poliisit, salaperäinen tappaja. Ja salaperäinen nainen.

**JT:** Hän tökkäsi *keuhkosityöpävieheen* huuleen ja *kävi* kirjoituskoneen kimppuun. Urhea senaattoriehdokas, urheat poliisit, salaperäinen *epäisänmaallinen* tappaja. Ja salaperäinen nainen?

Piiloluennoitsija on tässä antanut lukijoille samalla kerralla vihjeen, lupauksen ja sitoumuksen (Dove, mt., 26) tulevista tapahtumista sijoittamalla naista koskevan lauseen perään kysymysmerkin. Kun romaanin ääni sitten seuraavassa jaksossa marssittaa näyttämölle tytön, jota gangsterit epäilevät vasikoinnista, on lupauksen pohjalta tehty johtopäätös ilmiselvä: kysymys on juuri samasta naisesta, joka oli antanut vihjeen poliisille. Tavallisen romaanin lukija saattaa päätellä saman, mutta lajilukija päättelee sen varmasti. Se lukija, jolla on etukäteistietoa myös aikaisemmista Cotton-tarinoista - aikaisemmista tekstimalleista -, on aina askeleen edellä muita lukijoita. Hänellä on muun muassa hallussaan formulajännityksen etiikan koodi (termi Doven, mt., 18), eli takuu siitä, että kaikkiin tulkintaa ohjeistaviin kysymyksiin löytyy aina myös vastaus ("resoluutio").

Kysymys on aste-erosta lukijoiden tietokehysten suhteen. Vielä suurempi on ero lukijan ja kertomuksen henkilöiden tietämyksessä. Tapahtumien keskellä oleva Jerry ei (vielä) tiedä sitä, mitä lukija jo tietää. Lukijan ennakkotietämys on tässä etulyöntiasemassa kertomuksen henkilöiden ääneen nähden. Tapahtumia kuvaavan juonen perustava kaava "este-

eteneminen-este” (Dove, mt., 26) ja tästä johtuva lukijan intressin intensifikaatio (Dove, mt., 2) siitä, mitä tapahtuu seuraavaksi, on yksi tapa kuvata jännitysprosessin etenemistä. Ytimenä on, että etukäteisjännitys tuottaa aina jännitysefektien suhteen tehokkaamman luennan kuin pelkkä uteliaisuus.

Tekstin rakenteessa tämä jännitysefekti on tehokkaasti toteutettu tavassa, jolla tapahtumat saatetaan lukijan tietoon. Vaikka numeron kokonaissivumäärästä (57 sivua) on ylivoimaisesti suurin osa eli 70 prosenttia (40 sivua) varattu minäkertojalle (Jerrylle itselleen), on väliin lisätty muiden viranomaisten (7 sivua) ja gangstereiden (10 sivua) näkökulmasta kerrottuja tapahtumia. Minäkertojan tietämys laahaa tässäkin koko ajan jäljessä lukijan tietämyksestä.

Edellä kuvattu ”lupaus” sisältyy myös seuraavaan korjaukseen, joka on tehty ensimmäisen jakson lopussa:

**94. KT:** Kello oli 0.15 paikallista aikaa, kun O’Learylle lyötiin kevytmetalliraudat ranteisiin.  
**TT:** Kello oli 0.15 paikallista aikaa, kun *tappaja* O’Learylle lukittiin kevytmetalliraudat ranteisiin.

Tässä korjausteksti on jälleen luovuttanut lisää resursseja lukijan käyttöön, jotta luennasta tulisi tietynlainen. Kun poliisin pidättämälle O’Learylle annetaan lisäominaisuus *tappaja*, se sisältää varman lupauksen tulevien tapahtumien uhkaavuudesta, varsinkin kun O’Learyn rooli kompetenttina palkkamurhaajana on jo tuotu esiin monissa muissa jakson loppua edeltäneissä korjauksissa. Sen takia turhalta kuulostava lisäys *tappaja* on tekijän silmänisku lajitietoiselle lukijalle: ”Vaikka tyyppi tässä nyt jo pidätettiin, me molemmat tiedämme varsin hyvin, että kaverin työnantaja ei lopeta tähän.”

Lukijan ennakkotieto kuvaa Doven mukaan myös lukijan kykyä osata tulkita signaali signaaliksi. Lukijaa ohjeistavat signaalit ja koukut, vihjeet, ehdotukset ja laukaisijat, tapahtumia ja olosuhteita ennakoivat signaalit ja sanomat ja monet korjaustekstin tekemät muutokset ovat kaikki kompetentille lukijalle osoitettuja silmäniskuja ja osa sitä työtä, jolla piiloluennoitsija muokkaa sekä tekijää että lukijaa tekstin mallin mukaiseksi. Tekstistä itsestään tulee lajimalli (”formula”), kun luennan edetessä kaikki ”piiloluennoitsijan” vinkit ja ehdotukset otetaan huomioon.

Aikaisemmissa luvuissa kehiteltiin Bruno Latourin termiä ”prescription”, jota sovellettiin tekstin lukijalleen antamaksi lukuohjeeksi ”lue minua tällaisena tekstinä”. Tulkittaessa julkinen teksti Doven tapaan malliksi ohje tekee institutionaalisen puheaktina kahdenlaista rajatyötä: paitsi että teksti ohjeellisella aktillaan määrittää itsensä tietynlaiseksi tekstiksi, se myös ehdollistaa lukijan (luennan) tietynlaisen tekstin lukijaksi. Ohje ”lue minua tällä tavalla” on samalla muuntunut ohjeeksi ”tee minulle tällaisia kysymyksiä”.

Jännitysprosessissa on siis kysymys ennen kaikkea tunnistamisen ja ennakoinnin välisestä jännitteestä. Korjaustekstin *tappaja*, *kysymysmerkki* ja *lisäkappale Jerry'n pelkäämisestä* osallistavat ja samalla sitouttavat sekä tekstin että lukijan tähän prosessiin. Tässä prosessissa keskeinen toimija (ääni) on piiloluennoitsija, joka on ottanut itselleen paikan valkokankaan viereltä ja kehottaa enemmän ja vähemmän säännöllisin väliajoin teatterin yleisöä kiinnittämään huomionsa juonen tiettyihin paikkoihin ja kertomuksen henkilöiden tiettyihin lausahduksiin. Tähän viittaa myös englanninkielen substantiivi ”plant”, joka tarkoittaa muun muassa ”yleisön joukkoon asetettua näyttelijää, jonka repliikit kuuluvat esitykseen” (Englanti-Suomi-suursanakirja, 2003; ks. myös Bruno Latourin ”näyttämön” metafora, 1999a, 135; *luku 3.2*).

Seuraavassa tekstinkohdassa kerrotaan, että Jerry ei usko joutuvansa aseellisen hyökkäyksen kohteeksi:

**95. KT:** Kengät panin jalkaani, mutta pikkutakin ja kainalokotelon rivolleineen jätin naulakkoon. En uskonut joutuvani aseellisen hyökkäyksen kohteeksi ruumishuoneella.

**JT:** Kengät panin jalkaani, mutta pikkutakin ja kainalokotelon rivolleineen jätin naulakkoon. *Vastoin ohjesääntöä.* En uskonut joutuvani aseellisen hyökkäyksen kohteeksi ruumishuoneella.

Tällaisen lausahduksen kuullessaan mallilukija taatusti ajattelee mielessään ”niinhän sinä luulet”, varsinkin kun korjausteksti on Jerry'n ajattelematonta korostaakseen lisännyt tekstiin lauseen *vastoin ohjesääntöä*. Tällaiset lupaukset toimittavat samaa tehtävää kuin radio- ja tv-sarjojen ”cliffhangerit”, sellaiset ”kertomuksen jännittävät kohdat, josta sarja jatkuu seuraavassa jaksossa” (Englanti-Suomi-suursanakirja, 2003).

Kaksi jaksoa myöhemmin Jerry toteaaakin karvaan pettymyksen vallassa tehneensä kohtalokkaan erehdyksen:

**96. KT:** Nostin ne ja kirosin hölmöyttäni. *Arvelin ettei nyt ollut oikea aika ruveta levolle.*

Miksi olin jättänyt Smith & Wessonin naulakkoon?

JT: Nostin ne ja kirosin hölmöyttäni. Miksi olinkaan jättänyt Smith & Wessonini naulakkoon!

Vastoin käytäntöjään korjausteksti on liittänyt kappaleen aikaisempaan kappaleeseen, mutta korjaus selittyy sillä, että kysymysmerkki on muutettu huutomerkiksi ja kysymys *miksi olin* päivittelyksi *miksi olinkaan*.

Jaksojen loppuun sijoitetut korjaukset ottivat kaiken irti juonen taitekohdissa olevista mahdollisuuksista. Yksi tapa oli lisätä dramaturgista tehoa huumorin välityksellä:

97. KT: – Kumpi teistä on Gabriel? puristin jähmeiltä huuliltani *viimeisillä voimillani*. Vastaus jäi kuulematta.

JT: – Kumpi teistä on Gabriel? puristin *huulen* jähmeiltä huuliltani.

Vastaus jäi kuulematta. *Pyörriin omaan vitsikkyyteeni. Enkä huvin vuoksi.*

Sanaleikin (*huulen-huuliltani*) jälkeen siirrytään vakavuuden osalta aivan toiseen sfääriin, kun erillisen kappaleen voimalla todetaan, ettei pyörriä pelkän huvin vuoksi. Seuraavassa jakson lopussa ei löydy enää huumoria senkään vertaa, vaan tehoa tavoitellaan toivotonta tilannetta kuvaavalla ilmauksella:

98. KT: Toisen pullon jälkeen alkoi jo filmi *katkeilla*. *En enää huomannut, missä vaiheessa toinen pullo vaihtui kolmanneksi*. Silmissäni pyöri vain omituisesti irvistävän Teardon *sänkiset kasvot*.

JT: Toisen pullon jälkeen alkoi jo filmi pätkiä. Silmissäni pyöri irvistävän Teardon *sänkinen naama*. *Sitten putosin pehmeään ja loputtoman tuntuiseen pimeyteen*.

Poliisien väkivaltaista kuolemaa ennakoivan jakson lopussa piiloluennoitsija käytti myös huutomerkkejä, kuten aikaisemmin siteeratusta *korjauksessa 46*:

46. KT: – Jep, kuului takaani. – Hautuumaalle. Kaikki kolme.

JT: –Jep! kuului takaani. – Hautuumaalle. Kaikki kolme!

Kompetentti lukija tietää kuitenkin, ettei Jerryllä ole todellista kuolemanvaaraa. Jaksojen loppujen huolestumisefektit synnytetään pikemminkin sillä, että joku kertomuksen henkilö huolestuu jonkun toisen tilanteesta. Huolestuja saattaa olla vaaraan joutuneen henkilön kollega, kuten aikaisemmin siteeratusta *korjauksessa 53*:

53. KT: Jackhan oli ollut mukana Whitestonen juttua tutkimassa.

TT: Jackhan oli ollut mukana Whitestonen juttua tutkimassa. *Äh, olkoon .Huolehdiin suotta...*



Tässä tilanteessa kompetentti lukija tietää päinvastoin kuin kertomuksen henkilö, ettei suinkaan huolestuta suotta, vaan että huolestumiseen on todella aihetta. Sääntönä on sekä lukijan että kertomuksen henkilön suhteen, ettei voi huolestua siitä, mitä ei tiedä. Sen takia lukijan ennakkotieto on jatkuvasti niskan päällä, sillä se tietää aina enemmän kuin romaanin ääni. Päähenkilöilläkin on korkeintaan pahoja aavistuksia tulevien uhrien tilasta, mutta lukijan ennakkotieto on aina paremmin perillä tilanteesta.

Edellä kuvattu ei tarkoita sitä, että kaikki tapahtumat olisivat jo etukäteen lukijan tiedossa. Kuten aikaisemmin on todettu, populaarikirjallisuuden lukijaa ei niinkään kiinnosta kysymys siitä, ”mitä” tapahtuu, vaan ”miten” kaikki tapahtuu. Seikkailukertomusta voi yleisemminkin pitää kirjallisen teoksen allegoriana (Macherey, 1978, 42-43). Se on luonnostaan täynnä tapahtumia ja yllätyksiä. Jos kaikki olisi jo annettu etukäteen mallissa eikä mitään uutta tapahtuisi, harjaantunut silmä näkisi etukäteen tapahtumat eikä jännitysefektiin perustuvaa lukijaelämystä syntyisi. Seikkailukertomuksen lukija seuraa kertomuksen kehittymistä ja elää mukana sen järkytyksissä. Jokainen momentti on seikkailu sinänsä

Yhteenvedon voi todeta, että jaksosten rajoilla täsmennetään lukijan ja tekstin yhteistyössä syntyvien kysymysten ja vastausten luonnetta. Jälleen tärkeää ei ole ainoastaan informaatio vaan informaation rooli lukijan orientoitumisessa tekstin tulkintaan, mikä vuorostaan antaa jatkuvia eväitä luetun arviointiin, sen evaluaatioon. Tässä mielessä kaikki diskurssi on suostuttelevaa: se saattaa lukijan tekstin aktiiviseksi osallistujaksi.

#### 4.5.4 Jännitys genrenä

Merkitysten muodostumisen näkeminen R. G. Collingwoodin (1998), Michel Meyerin (1995) ja Michael Hoeyn (1983) tapaan kysymys-vastaus -vieruspareina ja niitä synnyttävinä ja tukevinä argumentteina tuo näkyviin sen, miten toimijoiden identiteetit rakentuvat toimijoiden välisessä vuoropuhelussa. Sitä osaa päättelypolusta, joka johtaa erityisestä kysymyksestä erityiseen vastaukseen, Meyer nimittää argumentiksi.

Kun kohdennetaan tarkastelu argumenttiin, voidaan diskurssimuotoja eritellä argumenttirakenteina. Argumentin hypoteettisesta rakenteesta ”jos - niin” (”if-so”) tulee kuvaus eli deskriptio silloin, kun se muotoillaan kausaalisenä suhteena ”jokin jonakin - siis” (”as-so”), ekspositio eli selitys silloin, kun se muotoillaan holistisena suhteena ”koska - sen

takia” (“because-therefore”), ja narraatio eli kertomus silloin, kun se muotoillaan ajallisesti jaksottaisena suhteena ”ennen - jälkeen” (“before-after”). Toiminnallisesti kysymys on koko ajan kuitenkin yhdestä ja samasta funktiosta (McKeon, mt., 56). Muodoltaan diskurssimuodot ovat erillisiä, mutta funktioltaan identtisiä.

Seuraavassa käyn lähemmin läpi edellä mainittuja diskurssimuotoja ja niiden argumentteja Cottonin ”Voi aikoja, voi tappoja!” numeron korjauksista otettujen esimerkkien avulla. Genren havainnollistamiseksi aloitan esimerkit numeron ensimmäisestä korjausliuskasta.

Oheinen muutos on tehty aivan ensimmäisen jakson alussa, jossa kuvataan autossa istuvaa palkkamurhaajaa vaanimassa paikallisessa klubissa olevaa uhriaan:

**99. KT:** Jack O’Leary pyyhkäisi hikeä otsaltaan ja kuivasi kämmenensä housunsivuun. Hillitön helle ei tuntunut hellittävän yksikään. Se toi hänen mieleensä *Vietnamin* viidakot, joiden siimeksessä hän oli *oppinut ammattinsa – tappamisen*.

**JT:** Jack O’Leary pyyhkäisi hikeä otsaltaan ja kuivasi kämmenensä housunsivuun. Hillitön helle ei tuntunut hellittävän yksikään. Se toi hänen mieleensä *Nicaraguan* viidakot, joiden siimeksessä hän oli *viimeksi tehnyt töitä – tappotöitä*.

Lausekkeen *Vietnamin viidakot* vaihto *Nicaraguan viidakoiksi* muotoilee uutta vastausta kysymykseen, minkä maan viidakoissa O’Leary oli viimeksi käynyt sotaansa: ei Vietnamin, vaan Nicaraguan viidakoissa. Spatiaalisen referentin korvaus toisella spatiaalisella referentillä on vielä saanut jatkukseen korjatun vastauksen kysymykseen, mitä hän oli viidakoissa tehnyt: ei oppinut ammattiaan tappamista, vaan viimeksi tehnyt tappotöitä. Voidaan siis todeta, että kysymykset ovat pysyneet samoina, mutta vastaukset kysymyksiin ovat erilaisia. Miksi? Onko kysymyksille ja vastauksille löydettävissä niitä perustelevat argumentit?

Kuvaamalla O’Leary henkilöksi, joka on käynyt Vietnamin oppimassa tappajan ammattinsa, käsikirjoitus kategorisoi hänet henkilöksi, jolla on paitsi halu myös kyky tappamiseen. Ottamalla huomioon kaiken kuvauksen ja kategorisoinnin seuraamuksellinen luonne tämä asettaa tiettyjä odotuksia O’Learyn tulevan toiminnan suhteen, muun muassa sen, että hän on valmis tappamaan myös jatkossa.

Kun otetaan huomioon kysymys ”milloin”, argumentin puutteellisuus tulee kuitenkin ilmeiseksi. *Vietnam* ei ole ainoastaan spatiaalinen referentti, sillä tässä kontekstissa - vuonna

1983 tapahtuvan luennan kontekstissa - sillä on myös ajallinen ulottuvuutensa. Hävityn Vietnamin sodan päättymisestä oli tuolloin kulunut useita vuosia, ja se tosiasia saattaa hyvinkin asettaa O'Learyn tappamiskyvyt kyseenalaiseksi, varsinkin kun ottaa lisäksi huomioon Vietnam-veteraanien valitettavan taipumuksen alkoholismiin ja huumeiden käyttöön, jota oli tuolloin kuvattu useissa muissa ajan teksteissä.

Ajan ja paikan ykseys tulee tässä yhteydessä entistä merkitsevämmäksi, kun Cotton-diskurssissa kerrotut tapahtumat yleensäkin tapahtuvat nykyajassa eli kertomuksen aika ja luennan aika ovat samat. Tässä tapauksessa referentin vaihto, kuten yleisemminkin se, minkälaiset kiintopisteet ajalle ja paikalle asetetaan, liittyy tekstin muihin aikansa teksteihin. Vietnamin muuttaminen Nicaraguaksi tuo vuonna 1983 elävän lukijan keskelle uutistapahtumia, joissa juuri äskettäin on kerrottu CIA:n ja vastavallankumouksellisten contrien operaatioista maata hallitsevien sandinistien päänmenoksi. Lukijan oletetaan tietävän ainakin auttavasti, mitä Nicaragualle tuolloin kuului. Kirjoittajan ja toimittajan harkinnassa siis on, mitä jätetään diskurssikoherenssiin lukijan pääteltäväksi ja mitä sanotaan ääneen. Tämä korostaa tekstin yhteyttä ajan tapahtumia dokumentoivaan uutismediaan, elokuvaan ja muuhun jännityskirjallisuuteen. Ilmiönä kysymyksessä on intermediaalisuus (M. Lehtonen, 2001, 92).

Kysymys tilasta ja siellä tapahtuvasta toiminnasta - tilanteen kuvaus eli deskriptio - onkin siis vaihtunut julkilausumattomaksi kysymykseksi ja vastaukseksi O'Learylle osoitetuista ominaisuuksista, niistä rakentuvista identiteeteistä ja niitä synnyttävistä kompetensseista.

Pääkysymys on nyt siinä, kuinka pätevä hän on aktanttiroolissaan ammattirikollisena. Kuvailemalla O'Learyn työnsarka nimenomaan tappotyöksi osoitetaan samalla, ettei hän ole suinkaan oppipoika, joka on vasta äsken Vietnamin oppinut taitonsa, vaan myös Nicaraguan viidakoissa toiminut ammattilainen. Tällaisella taidon pysyvyyden rakentelulla rakennetaan lisäksi sankarillisen roiston suuruutta, ellei nyt ihan kuolemattomuutta. Jälkimmäinenkin korjaus siis korostaa henkilön kompetenssia ja sen pysyvyyttä luomalla mielikuvan ”arkkirikollisesta”, jolla oli merkitystä sarjan genren rakentamisen kannalta.

Liuskan- numero	1	Julkaistavan lehden nimi	G-MIES JERRY COTTON N:o 21/83
		Jutun nimi	VOI AIKOJA, VOI TAPPOJA!

11/10/11/1400

2 Jack O'Leary pyyhkäisi hikeä otsaltaan ja kuivasi kämmenensä  
3 honsunsivuun. Hillitön helle ei tuntunut hellittävän yöksikään.  
4 Se toi hänen mielelensä Nicaraguan viidakot, joiden siimeksessä  
5 viimeksi ~~hän oli~~ tehnyt töitä - tappotöitä.  
6 O'Leary oli ammattimies. Hänen ei tarvinnut pelätä työttö-  
7 myyttä: tapettavia riitti aina, suhdanteista riippumatta.  
8 O'Leary pysäköi Mercurynsä Tropical Star Clubia vastapäätä.  
9 Katu oli leveä, matkaa ~~kuukin~~ kerhon ovelle kertyi parikymmentä metriä.  
10 Mutta M16-rynnäkkökiväärille se ei ollut matka eikä mikään.  
11 Helteestä huolimatta O'Learylla oli pikkutakki sylissään.  
12 Pikkutakin alla hänen vasen kätensä puristui rynnäriin kahvalle,  
13 ja oikea etusormi hakeutui liipaisimelle. Lipas oli osuiksi  
14 ase ladattu ja varmistettu. Tältä etäisyydeltä hän ~~ei voinut~~  
15 yhtä varmasti kuin kivellä viiden askeleen päästä näyteikkunaan  
16 palveluksessaan, Kauko-Idässä, isänmaan puolesta  
17 Merijalkaväessä O'Leary oli tapanut ~~ihmiset~~ ja  
18 ~~beke~~ erikoistehtäviä Nicaraguan - Hondurasin rajalla. Siviilissä  
19 hän ei ollut tapanut ketään alta kymppitonnin. Hän tie-  
20 si arvonsa. Tästä keikasta hän oli jo saanut viisi ~~tuhatta~~  
21 mokoma ~~tuhatta~~ oli luvassa, ja ~~hän~~ jähka homma olisi hoidossa  
22 Tämä oli sentään toista kuin opettaa vastavallankumouksellisia  
23 ja kohde arkuvalmiina. nicaragualaisia contra sissisotaan!  
24 O'Leary ei tiennyt työnantajansa nimeä eikä välittänytkään  
25 tietää. Paitsi siinä tapauksessa, että loppumaksu jäisi suorit-  
26 tamatta. Silloin hän kyllä etsisi ~~tilaajan~~ tilaajan ~~todistaisi~~  
27 ~~ettei kannattanut~~ tappotyönsä liksassa ja leikkia  
28 omalla hengellään. Ja ellei tuolta irtaaisi, ~~siis~~ irtautuisi isännän  
29 henki.  
30 Ilmaiseksi.

Uhristaan O'Leary oli ~~vain~~ saanut lyhyen kuvauksen:  
Hän tulee kohta puolenyön jälkeen Tropical Star Clubista.

kirjoita käsikirjoitusala laidasta laitaan  
kirjoita liuskalle 30 riviä  
kappaleen ja repliikin alkuun 3 twhiää lyöntiä

KOLMIO-IRJA

Kuvio 8: Cottonin korjausliuska ("Voi aikoja, voi tappoja!", SKS KIA, Jerry Cotton -lehden arkisto).

O’Learyn tilanneidentiteetti järjestäytyneen rikollisuuden palveluksessa olevana palkkamurhaajana korostuu useissa muissa sanojen ja lauseiden muutoksissa, lisäyksissä, täsmennyksissä ja muissa korjauksissa, joissa tappajan tehtävien luonne tehdään näkyväksi käyttämällä niihin kuuluvaa ammattisanastoa:

**100.** KT: O’Leary oli ammattimies.

JT: O’Leary oli *alan* ammattimies.

**101.** KT: Siinä oli hänen kymppitonnin *miehensä!*

JT: Siinä oli hänen kymppitonnin *urakkansa!*

**102.** KT: Lipas oli *täynnä* ja ase ladattu ja varmistettu. Tältä etäisyydeltä hän *ei voinut olla osumatta.*

JT: Lipas oli *täysi*, ase ladattu ja varmistettu. Tältä etäisyydeltä hän *osuisi yhtä varmasti kuin kivellä viiden askeleen päästä näyteikkunaan.*

**103.** KT: Viidakossa hänestä oli kasvanut tappaja. Ammatilainen, jolla ei ollut tunteita. Tai jos olikin, hän piti ne kurissa. *Hänen kasvonsa olivat kivinen naamio, jolla ei ilmeikään värähtänyt.*

JT: Viidakossa hänestä oli kasvanut tappaja, *ammattilainen*, jolla ei ollut tunteita. Tai jos olikin, hän piti ne kurissa: *se oli miehekästä ja – taloudellista. Rahasta hän oli pestautunut CIA:n sissikouluttajaksikin, mutta kyllästynyt pian, kun homma alkoi mennä ihan vietnamiksi.*

Kaikki korjaukset tukevat edellä kehiteltyä argumenttia. O’Leary ei todellakaan ole enää tappamisen noviisi vaan *alan ammattimies* (*korjaus 100*). Samaan sanastolliseen kategoriaan kuuluu ampumisen kohteen muuttaminen *urakaksi* (*korjaus 101*). Lisätukea O’Learyn vaarallisuus saa osumatarkkuutta korostavasta lisäyksestä (*korjaus 102*); etäisyyden tarkka määrittely ja metafora kivellä osumisesta korostavat lisäksi paitsi tappajan ammattitaitoa tarkkana ampujana myös tilanteen erityisyyttä. *Korjauksessa 103* tappajan CIA-yhteys tuodaan jälleen esiin. Lisäksi tappajan kurinalaisuutta ja taloudellisuutta pidetään - tosin lievähkön ironian saattamana - miehisinä tunnuspiirteinä, mikä nostaa hetkeksi esille myös toimijan siirtoidentiteetin<sup>40</sup> ”kurinalaisen” miessukupuolen edustajana.

Vaikka Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila on selostanut (1992a) lähinnä tieteellisten tutkimusraporttien taustalla olevia päättely- ja selitysmalleja, hänen ns. pienten askelten selitysmalliaan (1992b) voi eräänlaisena taustaperiaatteena soveltaa myös edellisten korjausten selityksiin. Analysoidessaan historiantutkija Heikki Ylikankaan tekemää tapaustutkimusta Kakkuri-Knuutila on todennut, että tutkimuksessa yksittäisille tapauksille annettu selitys muistuttaa rakenteeltaan retorista puhetta. Pääargumentin ja -selityksen lisäksi siinä on näitä tukevia sivuargumentteja tai -selityksiä, ja kuvauksen tai kertomuksen tehtävä

<sup>40</sup> Aikaan ja paikkaan vaihtelevasti sijoittuvilla siirtoidentiteeteillä Zimmerman (1998) tarkoittaa identiteettejä, jotka siirtyivät tilanteesta toiseen ja ovat enimmänsä vain potentiaalisesti relevantteja; osallistujat ottavat ne käyttöön vain tarvittaessa. Latenteina identiteeteinä ne ovat yleensä fyysisesti tai kulttuurisesti näkyviä, kuten ikä, sukupuoli, rotu jne., ja tarpeen vaatiessa ne toimivat kategorisoinnin vuorovaikutuksellisen perustan merkitsijöinä.

on tuottaa näille perusteluja. Monien pienten selitysten tehtävänä on toimia argumenttina; ne tukevat sitä, että pääselitys on uskottava.

Tällä selittyy myös äskeisten korjausesimerkkien lähes rautalangasta väännetty luonne. Tukea pääteesille eli O'Learyn vaarallisuudelle annetaan useilla pienillä sivuargumenteilla ja -selityksillä. Kuvauksen argumenttina toimiva ”jokin jonakin - siis” tekee kaikissa em. korjauksissa toimijan identiteetin relevantiksi meneillään olevalle vuorovaikutukselle. Tämä tukee Antakin ja Widdicombin näkemystä (1998, 3) siitä, että kun henkilöllä on identiteetti, sen hyöty on sen seuraamuksellisuudessa vuorovaikutuksen jatkumiselle. Samalla on toteutettu fiktion ekspositioon sisältyvää suhdetta ”koska - sen takia” ja tarjottu tällä tavalla uskottavaa selitystä tapahtumille. Tämä valaisee sitä ajatusta, että kuvaus, selittäminen ja perustelu tukevat toisiaan, ja että kertomuksen diskurssien, kehysten, sanastojen ja muiden rajatyöläisten keskinäinen vastavuoroisuus ja koherenssi rakentuvat monista toisiaan tukevista perusteluista ja selityksistä.

Seuraavaksi on kysyttävä, miksi O'Learyn ammattitaito ja vaarallisuus on tapahtumien argumentoinnin kannalta niin tärkeää. Vastaus löytyy siitä, että tappajan identiteetin kehittelystä on seuraamuksia myös tekstin osien välisille täsmäsuhteille (Hoey, 2001, 31). Se tulee selkeästi näkyväksi muun muassa seuraavassa korjauksessa:

**104.** KT: – Tietokone *välitti* jo nimenkin *päämajasta*: Jack O'Leary. Vanha Vietnamin *veteraani*. Pomo *kehui*, että jutulla on kiire.

JT: – Tietokone *keksi* jo nimenkin *hänelle*: Jack O'Leary. Vanha Vietnamin *sankari ja sissikouluttaja*. Pomo *patisti*, että jutulla on kiire: *tyyppi on ollut myös CIA:n tempuntekijöitä*.

CIA:ta koskeva lausetäydennys korostaa jälleen kuvattavan maailman erityisyyttä ennakoidessaan lisähankaluuksia toiminnalle. Kuvaus värittää toiminnan luonnetta kurottamalla kataforisesti kohti tulevaisuutta. Paitsi jäsenkategorioiden vakioparia ”kollega-kollega” (Sacks, 1992) korjaus korostaa seikkailugenren mukaisesti Jerry'n ja Philin esimiehenä toimivan tarkastaja Highin aktanttiroolia ”lähettäjänä”. Lisäksi muuttamalla kehuminen patistamiseksi on neutraali ilmaus korvattu hierarkkisesti tarkemmalla ja puhuttelevammalla ilmaisulla, ja samalla kurottaudutaan kohti tulevaisuutta. Alkuperäinen virke on muutenkin epäonnistunut. Verbi *kehua* yrittäneen ladata kohtaan letkeyttä, mutta yritys kompastuu siihen, ettei virke sovi puhuttuun asiayhteyteen. On huomattava siis, että korjauksissa voidaan myös karsia ylilyöntejä Cotton-erityisessä tyylissä.

Rajatyön keskeinen argumentti sisältyy kuitenkin tässäkin tapauksessa tekstin osien välisiin jaksottaisiin suhteisiin ja täsmäsuhteisiin. Jännitysformulan ekspositio on lukijalle jo entuudestaan tuttu, eräänlainen lukemista helpottava ”black box”. Kun korjauksia tarkastellaan eksposition eli syyn ja vaikutuksen, vertailun ja vastakohtaan, luokituksen ja jaottelun ym. lähtökohdasta, O’Learyn vaarallisuus kuuluu osana lukijalle jo entuudestaan tuttua asetelmaa, jossa vastustajan voimakkuus korostaa vastapuolelle koituvia lisäpaineita. Toiminnassa syntyvien jännitysefektien kehittämissä tämä on henkilöille osoitettujen tilanneidentiteettien argumentoinnissa välttämätöntä, jotta voidaan maksimaalisesti hyödyntää lukemiston sarjamuotoisuuden mahdollistamia resursseja.

Lisätukea korjausten argumentille antaa Niemen kioskikirjallisuuden listauksen kohta 2) eli se, että Cotton on pienoisromaanin muodossa julkaistu vihkomuotoinen lukemisto. Tällaisen julkaisun sivumäärä on yleensä huomattavasti pienempi kuin tavallisen romaanin. Rajattuun tilaan pakatun kertomuksen koherenssi ja toimintajännityksen lajityyppiin sitoutunut kerronnallinen organisaatio hyötyy siitä, jos henkilöiden identiteettien vastakohtaisuus - vaarallinen rikollinen kontra pätevä FBI-agentti - on alusta pitäen tehty mahdollisimman selväksi. Näin lukijalle tarjotaan mahdollisuus keskittyä muihin kertomuksen elementteihin kuin arvailuihin siitä, kuka on kertomuksen roisto ja kuka sankari. Vastapuolen vaarallisuus Jerrylle ja kumppaneille on syytä tehdä lukijalle tietäväksi heti alussa, jotta varsinaisten jännitys- ja toimintamomenttien yksityiskohtaiselle kehittämiselle jää tilaa.

Korjausteksti havainnollistaa seuraavassa jälleen samaa ilmiötä:

**105.** KT: Ja kun rahat loppuivat, hän otti homman ja tappoi taas jonkun.

JT: Ja kun rahat loppuivat, hän otti homman ja tappoi taas jonkun. *Eli alan kielellä: teki ”sopimuksen” ja suoritti ”iskun”.*

Virkkeen lisäyksellä on jälleen kohenneltu ja spesifioitu tappajan pätevyyttä palkkamurhaajana kuvaamalla ammatinharjoitusta alan erityissanastolla. Korjauksella on kuitenkin myös toinen ja yleisempi funktio. Osoittamalla Cottonin ”maastojen” sanastojen tuntemustaan teksti pätevoittää myös itseään. Tuotteen brändäyksen (*maine*) kannalta on elintärkeää osoittaa jatkuvaa asiantuntemustaan (*teollisuus*) sillä pätevyysalueella, joka on tuote- ja tavaramerkin *markkina-arvojen* perustaksi valittu.

Toimintajännityksen lajikehyksen jatkuva läsnäolo oli koko tekstin organisaatiossa niin kattava, että tavalla tai toisella kaikki korjaukset ottivat siihen jollakin tavalla kantaa. Korjausteksti otti jopa asiakseen muistuttaa tulkitsijoitaan kirjaimellisesti siitä, minkälaisen lajikehysten alueilla liikuttiin:

**106. KT:** – Omasta päästänikö minä tähän *stoorin* kehitän? Pitäisi saada yksityiskohtia.

JT: – Omasta päästänikö minä tähän *trillerijuonen* kehitän? Pitäisi saada yksityiskohtia!

**107. KT:** – On sinun hommiasi sepittää loput. Yksityiskohdat voi hyvin valehdella, kunhan kokonaisuus pitää kutinsa.

JT: – On sinun hommiasi sepittää loput. *Nyrkkisääntö on trillerin kaava kääntäen.* Yksityiskohdat voi hyvin valehdella, kunhan kokonaisuus pitää kutinsa!

**108. KT:** - Johan noista aineksista saisi vaikka *dekkarin!*

JT: - Johan noista aineksista saisi vaikka *agenttijutun, jossa puolet vapaasta maailmasta on vaarassa.*

#### 4.5.5 Sarjakehys

Prototyypinen esimerkki sarjajulkaisusta on sanomalehti. Kerran luettuna sitä ei lueta enää uudestaan, mutta sen sijaan odotetaan innokkaasti uutta aamua ja uusia uutisia. Populaarikirjallisuuden kielenkäyttöä tutkinut Walter Nash on tehnyt saman havainnon (1990, 2) populaarifiktiosta. Vaikka sattuisimmekin matkalla ostamaan Joseph Conradin romaanin pehmeäkantisena, emme silti jätä sitä jälkeemme hotelliin; melko todennäköisesti haluamme joskus palata kirjassa kuvattuihin tapahtumiin vielä uudestaan. Toisin on laita, kun ostamme populaarifiktion. Emme halua sitä uudestaan, vaikka haluamme niitä lisää.<sup>41</sup> Missä piilee tällaisten bestsellereiden suosion salaisuus?

Vastaus piilee Nashin mukaan yhdessä termissä: kysymys on konventioista, vakiintuneista käytännöistä. On siis syytä palata jälleen kolmiyhteyteen asemointi-nimeäminen-järjestäminen.

Korjaustekstissä sarjan agentit on kiinteästi asemoitu kollektiiviin, jossa ei olla *G-miekkosia*, vaan *erikoisagentteja*, ei olla *hyviä setiä FBI:sta* vaan yksinkertaisesti vain *FBI:sta*, ja puhutellaan toisiaan vakiintuneilla nimityksillä *konkari*, *kuoma* ja *kollega*. Jos työn luonteesta joskus lasketaankin hillittyä leikkiä, ollaan FBI-nimisen *salaseuran* (eikä *kerhon*) jäseniä.

---

<sup>41</sup> Poikkeuksena ovat muun muassa sarjan yksittäisten numeroiden keräilyä harrastavat lukijat.



Ero muuhun poliisityöhön tulee korjaustekstissä esiin Jerryn tokaisussa *kysähdin kuin kyläpoliisi*. Viranomaisroolin kattavuus kollektiivin määrittelyssä tulee myös esille sananvalinnoissa, joissa agentit määrittelevät omaa työsarkaansa. FBI-agentti ei pelkästään sano vaan *todistaa*, ei toimi *vastoin ohjesääntöä*, on *lain* eikä minkään *moraalin vartija*, vajoaa *virkapallilleen* eikä *tuolilleen*, ei ole *kyttä* vaan *alan mies* sekä *muistaa virkansa ja velvollisuutensa* silloinkin kun ei ole *virantoimituksessa*. Vaikka Jerry yhtenänsä *heittää huulta* kollegansa Philin kanssa, hän ei tarpeen niin vaatiessa luovuta tehtävänsä Philin *ahnaisiin* vaan *asiantunteviin* käsiin.

Näin vahva asemointi tiettyyn paikkaan on esimerkki Bruno Latourin termistä ”luutnantti”, jonka tehtävää Cottonin korjausteksti kiitettävästi toteuttaa. Sekä graafisiin että laji- ja sarjakehyksiin kirjoittautuneet portinvartijaluutnantit pitävät uskollisesti paikkaa (”lieutenant”) omalle joukkueelleen, joka tässä tapauksessa koostuu paitsi FBI:n agenteista myös sarjan lukijoista.

Nimeämisen vakiintuneet käytännöt juhlivatkin estoitta silloin, kun kysymys on sarjan henkilöistä. Sarja ei ole sarja, ellei se perustu muutaman nimetyn keskushenkilön edesottamuksiin. Tämä on myös se perustava eronteko, jonka sarjafiktio tekee tavalliseen romaaniin. Kun jälkimmäisessä keskeinen vuorovaikutussuhde on ”tekijän” ja ”lukijan” välillä, niin sarjassa ei tekijänimellä ole väliä, varsinkin kun ”tekijät” vaihtuvat. Kaikki lukijan huomio kiinnittyy tekijänimen korvaavaan sarjanimeen. Kun tavallisessa romaanissa perustava vuorovaikutussuhde lukijan ja tekijän välillä rakennetaan kirjan etukannessa ja nimiösivulla olevan tekijänimen avulla, niin kioskikirjassa vastaava suhde rakennetaan sarjan keskeisen henkilöhahmon nimen avulla.

Tällä on perustavia seurauksia siihen korjaustekstin määrittämään konventioon, jolla lukemiston keskeisiä henkilöhahmoja sarjassa kuvataan. Niinpä tekstiin tehtyjen korjausten määrittämä Jerry ei ole *iso tumma mies* vaan *järeä mies*; ei ole *alkukantainen apinamies* vaan näyttää *kirveellä veistetyltä*; ei *valehtelee* vaan *julistaa julmana*; pitää ironisesti itseään *teräskalloisuuden asemesta Teräsmiehenä*; eikä ole *maalaispoika suurkaupungissa* vaan *sepänsälli iskuhöperönä*. Ja kun naulakkotyttö katselee Jerryn kollega Philiiä kuin *satuprinssiä*, niin Jerryä hän katselee kuin *sammakkoa*, *vaikka ei kokeilekaan muuttuisiko tämä suudelmasta prinsiksiksi*.

Yhtälaillla oman itsensä näköinen korjaustekstissä on agentti *Neville*, joka tarttuu luuriin kuin *rauhantekijän kurkkuun*. Kysymys on tietysti sarjalukijalle tutusta Nevvyn *Peacemaker*-merkkisestä revolverista, joka on *reilusti esillä* silloin, kun kolmikko ylittää kadun. Ja kun on ryypätty, on otettu Nevillen tapaan *motillinen* eikä *lasillinen*, vaikka Jerryn askel ei kotiin palatessa *saksannut*. Ilmankos *Neville* on *mestari korkkaamaan vaan ei kokkaamaan*.

Henkilöhahmojen keskeisyyttä korostaviin käytäntöihin kuuluu myös se huomio, jonka korjausteksti kiinnittää keskushenkilöiden replikointiin. Esimerkkinä on Philin ja Jerryn välinen sananvaihto:

**109.** KT: – Nerokkuutesi olisi suorastaan häikäisevää, ellei *päästäsi* paistaisi *tyhmyys* lävitse.  
JT: – Nerokkuutesi olisi suorastaan häikäisevää, jollei *kallostasi* paistaisi *maalaisjärki* lävitse.

Vaikka maalaisuuden esiintuominen ei sovikaan Cottonin korrektiin kielenkäyttöön, niin päähenkilöille itselleen se suodaan keskinäisen *hammastelun* välineenä. Philin tapana on muistuttaa Jerryä siitä, että tämä on kotoisin maaseudulta. *Pään* muuttuminen *kalloksi* on kielikuvan lisäksi suora viittaus kotimaisen rockyhtye Kontran lauluun, jossa Jerryn *mainetta ei kutista, vaikka hän onkin Connecticutista*. Suhde *kallonkutistamiseen* lienee selvä. Dialogin lihottaminen tapahtuukin nimenomaan agenttien välisellä sanailulla:

**110.** KT: – Kas siinä pulma, Phil totesi ja haukotteli. – Taidanpa lähteä kämpilleni pohtimaan sitä.  
- Varo vain ettet vedä yömyssyä liian syvälle ja kompastu siihen, Jack evästi.  
JT: – Kas siinä pulma, Phil totesi ja haukotteli. - Taidanpa lähteä kämpilleni pohtimaan sitä.  
- *Sitä vai?*  
- *Ei kun tätä, rietas nuori jepari!*  
- Varo vain ettet vedä yömyssyä liian syvälle ja kompastu siihen, Jack evästi.  
- *Lähtekäämme lätkimään, ennen kuin alan lätkiä sinua!*

Yksi tapa lähestyä henkilöhahmojen välisiä suhteita on puhekumppanin repliikin kommentointi:

**111.** KT: - Valokuvamalli Blondie oli. Muotikuvauksia ja sellaista. Niin kuin minäkin.  
JT: – Valokuvamalli Blondie oli. Muotikuvia ja sellaista...Niin kuin minäkin.  
- *...ja sellaista, mutisin poskiini.*

Kolmen pisteen ja uuden ilmaisun *ja sellaista* avulla annetaan Jerrylle mahdollisuus kommentoida sitä edeltävää puheenvuoroa. Sanotun toistaminen osoittaa lisäksi, että Jerry

on ymmärtänyt vihjauksen. Yleinen kappaletäydennys olikin sellainen, jossa Jerry tuttuun ironiseen tyyliinsä kommentoi muiden sanomisia:

**112.** KT: – Vahinko ettei tullut päällystakkia mukaan, kuoma harmitteli. *En ottanut osaa.*

JT: – Vahinko ettei tullut päällystakkia mukaan, kuoma harmitteli.

– *Vahinko voi tulla päällystakki naulassa, vihjailin, ties mitä.*

**113.** KT: – Missä on hänen makuuhuoneensa?

JT: – Missä on herran makuuhuone?

– *Arvattavasti se on eri kuin rouvan, minä veikkasin.*

**114.** KT: – Voi olla, että joudun hiukan rajoittamaan tätä puolta. Ettei sensuuri iske.

JT: – Voi olla, että joudun hiukan rajoittamaan tätä puolta. Ettei sensuuri iske.

– *Minä voin iskeä ennen sensuuria! varoitin.*

**115.** KT: – Kaikki on niin suhteellista.

JT: – Kaikki on niin suhteellista.

– *Sanoi jo pieni suurmies Einstein, kähisin kiusallakin.*

Henkilöhahmojen asennoitumista kartoittavaa täydennystä tuli Jerryyn lisäksi myös muilta henkilöiltä, yleisenä funktiona dialogin kasvattaminen:

**116.** KT: – Lopettakaa! konkari tajusi viimein karjahtaa.

JT: – Lopettakaa! konkari tajusi viimein karjahtaa.

*Harvinainen kehotus Nevilleltä, Jack ajatteli.*

**117.** KT: Phil tökkäsi minua kyynärpäällä kylkeen ja sanoi että eiköhän lähdetä menemään. *Nyökkäsin.*

JT: Phil tökkäsi minua kyynärpäällä kylkeen.

– *Lähdetään!*

Mutta kuka onkaan *korjauksessa 116* mainittu Jack? Hän on suomalaisia sukujuuria omaava agentti Jack Harma, joka vilahtaa silloin tällöin päähenkilöiden toimia avittamassa. Tekstin nimeämällä muilla agenteilla (Zeerokah, Steve Dillaggio, Les Bedell, Vincent Patrick ja Ray Earle) on kuitenkin vain sivurooli sarjakehyksen ylläpidossa, mikä tulee esiin myös numeron juonitiivistelmän toimijaluettelossa:

”Voi aikoja, voi tappoja, kun senaattoriehdokas yritetään toimittaa Valkoisen talon asemesta lautayksiöön! Mutta tappaja itse saa tyytyä kalterikamariin: hänet tavataan itse teossa – itse asiassa teosta. Jerry tapaa alussa tavattoman kauniin tytön ja tavallisen rumia roistoja. Sitten tavataan ruumishuoneella...Senaattoripelin henki on kylmä kuin talvihauta, Mutta Cotton ja Decker saavat hikoilla henkensä edestä – etenkin kun heidät aiotaan juottaa pelistä pois. Vanha Neville joutuu osallistumaan ”prosenttiliikkeeseen”, ennen kuin asiat kirkastuvat – kenelle kirkastuvat.”

Ainoat nimet, jotka mainitaan, ovat *Jerry, Cotton, Decker ja Neville*. Muut henkilötoimijat (*senaattoriehdokas, tyttö, tappaja, roistot*) ovat vain nimettömiä roolinsa edustajia, ja näiden tekokset on kuvattu passiivisella ilmaisulla (*tavataan, yritetään toimittaa, aiotaan juottaa*).

Edellä kuvatut formaatit (laji-, sarja- ja graafiset kehykset) toistuvat tiivistettyinä ja lyhennettyinä numeron etukannessa. Edellisiin on vielä liitettävä mukaan paikallinen kulttuuri (”local cultural condition”, Latour, 1995). Miten se näkyi Cottonin korjaustekstissä?

#### 4.5.6 Paikallisen kulttuurin kehys

Suomalaisten käsikirjoittajien, toimittajien ja lukijoiden jäsenyys Cotton-yhteisössä perustuu laji- ja sarjakehysten lisäksi myös jäsenyyteen paikallisessa (kotimaisessa) tulkintayhteisössä. Mutta kuinka uskottava kategoria on amerikkalainen FBI-agentti, joka puheessaan viljelee fennismejä, kalevalaisia sananparsia, pohjalaisperäisiä idiomeja ja muita suomalaisia kielikuvia (*luku 4.4*)?

Globaalin ja lokaalin sekoittuminen toisiinsa näyttää saavan tukea seuraavasta korjauksesta, jossa repliikkiä oli korjailtu:

**118.** KT: - No hyvä.

JT: - Okei.

”Okei” on anglismi, englannin kielestä peräisin oleva ilmaus tai piirre, joita sarjassa oli runsaasti. Sarjan anglismeja tutkinut Juha Paananen (1981) olettaa, että näillä tekijät pyrkivät lisäämään tarinoiden amerikkalaisen miljöön uskottavuutta. Kymmenen useimmin esiintyvää englantilaisperäistä substantiivia vuosikerran 1976 Cottoneissa olivat ”okein” lisäksi ”FBI”, ”gangsteri”, ”G”, ”mister”, ”dollari”, ”revolveri”, ”baari”, ”viski” ja ”radio”. Kymmenen useimmin esiintyvää verbiä saman vuoden anglismeissa olivat ”filmata”, ”grillata”, ”lynkata”, ”kidnapata”, ”radioida”, ”riskeerata”, ”skalpeerata”, ”spurtata”, ”startata” ja ”steppailla”.

Paanasen arvelu miljöön autenttisuuden merkityksestä tässä yhteydessä tuntuu kuitenkin liioitellulta, sillä esimerkiksi verbit ”filmata”, ”grillata”, ”spurtata” ja ”startata” olivat 1970-luvulla selkeästi menettäneet alkuperäistä yhteyttään ja asemoituneet osaksi suomalaista arkikieltä. Samaan nopeahkoon globaalin lokalisointiin viittaa korjaus, jossa lainasana ”pizza” oli muutettu *pitsaksi*, vaikka pitseriat olivat vuonna 1983 vasta vakiintumassa osaksi kotimaista ravintolamaailmaa. Jos ”autenttisuuteen” välttämättä haluaa viitata, niin

uudissanat olivat pikemminkin osa ”aitoa” kotimaista arkipuhetta kuin ”ulkomaista mallinnusta”.

Tyypillistä Cotton-kieltä olikin, että edellä olevia verbejä ei käytetty sanan kirjaimellisessa merkityksessä, vaan metaforisesti kuvaannollisina ilmauksina, jotka synnyttivät toimintajaksoihin ja muihin kuvauksiin ironista ristivaloa. Monet anglismeista, kuten kaikki edellä mainitut substantiivit, kytkeytyivät lisäksi lajikehykseen ja sille ominaiseen sanastoon.

Cottonin hallittu siirto *kotimaisuuden* arvojärjestykseen tapahtui samanlaisin metodein kuin Ruotsissa. Siellä 1970-luvun sarjamuotoisen viihdekirjallisuuden ja aikakauslehtien jatkokertomusten tuotantoon pesiytynyt termi ”tvättning” viittaa menettelytapoihin, joilla sikäläisissä kustantamoissa ”pestiin” ulkomailla tuotettuja alkuperäistekstejä paikalliselle yleisölle luettavampaan muotoon (Lindung, 1977, 28 - 29). Allers, Wahlström ja Wennerberg minimoivat väkivaltaa Mickey Spillanen originaaliversioista, karsivat viittauksia katolisuuuteen ja poistivat amerikkalaisista lännensarjoista väkivaltaa, rasismia ja muita epäkorrekteiksi katsottuja painotuksia. Allersin sarjasta ”Succeromanen” saatettiin ruotsalaistaa miljööt ja jopa henkilöiden nimet. Käännöstekstejä lyhenneltiin tai vaihtoehtoisesti pidennettiin omien kirjoittajien voimin.

Suomessa vastaava ilmiö tulee näkyviin myös numeron 21/1983 korjauksissa, jotka parantelevat käsikirjoituksen jo valmiiksi ironisia lohkaisuja USA:n silloisesta presidentistä:

**119. KT:** - Kuvittele nyt. Ronnie hymyilisi koko kalustollaan ja jutustelisi, että Jeremias on vanha ystäväni jo vuosien takaa. Suosittelen tämän vapaan maailman puolustajan muistelmia kaikille lukutaitoisille ystäväilleni.

Kuvittelin. Minusta idea ei ollut hyvä. Sanoin sen Philille.

**JT:** – Kuvittele nyt. Ronnie hymyilisi koko kalustollaan ja jutustelisi *pää vinossa*, että Jeremias on *vanha G-mies*ystäväni jo *B-filmivuosieni ajoilta*. Suosittelen tämän vapaan maailman puolustajan muistelmia kaikille lukutaitoisille ystäväilleni!

Kuvittelin. Minusta idea ei ollut hyvä. Sanoin sen Philille, *perustellen:*

- *Hänellä on liian vähän lukutaitoisia ystäviä!*

Ja lisää populistista puheenpartta löytyy seuraavasta amerikkalaisen senaattorin valintaan liittyvästä Philin julistuksesta:

**120. KT:** – Jerry Cotton, *sorretun kansan puolesta*. Valitse nyt *maaseudun* mies kongressiin. Jerry takoo lain kiemurat suoriksi. Sinustahan olisi voinut tulla vaikka presidentti.

**JT:** – Jerry Cotton, *takametsien unohdetun kansan puolesta!* Valitse nyt *metsittynyt* mies kongressiin! Jerry takoo lain kiemurat *rötösherrojen kahleiksi!* Sinustahan olisi voinut tulla vaikka *tämän ihmemaan* presidentti.

Sananvalinta viittaa suoraan Suomen silloiseen poliittiseen tilanteeseen, jossa vaalit oli 1980-luvun alussa voittanut Veikko Vennamon keskustapopulistisena liikkeenä pidetty Suomen Maaseudun puolue. Eikä agentti Neville jäänyt puoluevalinnassaan toiseksi:

**121.** KT: – Whitestone muuten valittiin, Neville *totesi*. – Kyllä on kohta tämänkin kolkan asiat mallillaan kun saatiin jämerän linjan mies Washingtoniin.

JT: – Whitestone muuten valittiin, Neville *virtusi*. – Kyllä on kohta tämänkin kolkan asiat mallillaan, kun saatiin jämerän linjan mies Washingtoniin. *Rötösherat rautoihin ja gangsterit lautoihin! Mitä?*

Sellaiset tekstiä kuvittavat ilmaiset kuin *G-miehen tappolinja, fennougri* ja *kapakkakerroksella eksyneet suomalaiset turistit* eivät myöskään jätä arvailun sijaa siitä, minkä kulttuurin näkökulmasta tapahtumia Cottoneissa kommentoidaan. Seuraava korjaus täsmentää aihetta lisää:

**122.** KT: Ulkoministerin toilaillut *Jäämeren rantamilla* saivat tehdä tilaa akuutimmalle aiheelle.

JT: Ulkoministerin toilaillut *jossain tuohikulttuurimaassa* saivat tehdä tilaa akuutimmalle aiheelle.

Sarjan ”suomettumisen” mahdollistivat myös intertekstuaaliset viittaukset muuhun mediaan, kuten seuraavissa lisäyksissä:

**123.** KT: Äijä haroi silmät pyöreinä *sänkitukkaansa* ja katseli ihmeissään ovelle.

JT: Äijä haroi silmät pyöreinä *harjastukkaansa*, katseli ihmeissään ovelle *ja puri sikaria kuin Archie Bunker*.

**124.** KT: Toisaalta hän muistutti elävästi elävistä kuvista tuttua kaimaani Jerry Lewistä.

JT: Toisaalta hän muistutti elävästi elävistä kuvista tuttua kaimaani Jerry Lewistä *Tohtori Jerrynä ja mister Hydenä*.

Archie Bunker oli tuolloin suomalaisille tuttu tv-sarjasta ”Perhe on pahin” ja koomikko Jerry Lewis useista elokuvarooleistaan. Yhtä tuttu suomalaisille populaarikulttuurin ystäville oli myös tunnettu kauhutarina ”Tohtori Jekyll ja mister Hyde”. Cottonin tekstin ”pesemisessä” toteutettuun diskurssistrategiaan kuuluikin se, että angloamerikkalaisen globaalin yleiskulttuurin hahmot hyväksyttiin diskurssireferenteiksi vain silloin, jos ne olivat tunnistettavissa tutusta lokaalista käsin. Kertomusten lukija on tässä katsannossa diskurssiin osallistujien jatkuvien tilannemäärittelyjen, yhteisesti toteutettujen menettelytapojen ja päättelylogiikoiden kautta avautuva rakennelma siinä kuin koko tekstikin.

Moniselitteiset ja suoranaisilta virheellisyyksiltä vaikuttavat ”deviant case” -tyyppiset korjaukset ovat tämän kehyksen kannalta kaikkein kiinnostavimpia, sillä niissä on mahdollista pohtia, pitäisikö ja millä perusteilla lukijan asemoitua globaaliin vai lokaaliin:

**125. KT:** - Hän on vannonut pyhää sotaa mafiaa ja *kommunisteja* vastaan.

**JT:** - Hän on vannonut pyhää sotaa mafiaa ja *punikkeja* vastaan.

Huomautuksella viitataan tarinassa esiintyvän texasilaisen senaattorin oikeistolaiseen vaalikampanjaan, johon Jerry ja kollegat suhtautuvat kaiken nähneiden ja kokeneiden virkamiesten paatuneella ironialla. Idiomien *pyhä sota* alkuperäinen merkitys on ”uskonsota, etenkin muhamettilaisten sota vääräuskoisia vastaan”, joten senaattorin vihollisten löytyminen mafian ja kommunistien parista antaisi hänen vaalikampanjalleen lisää mahtia ja pontta. Mutta miksi sana *kommunisti* on korvattu *punikilla*? Kysymyksessä on muun muassa punakaartilaisesta käytetty nimitys. Myös Yhdysvalloissa käytettiin kommunisteista joskus nimitystä ”red”, punainen, kuten sikäläisten fundamentalistien sanonnassa ”better dead than red”, tai Warren Beattyn tähdittämässä (ja Suomessakin tuolloin esitetyssä) Venäjän vallankumouksesta kertovassa elokuvassa ”Reds”. Suomalainen nuori Cotton-lukija saattoi kuitenkin kuulla fraasissa *punikki* vain kaukaisen kaiun vuoden 1918 kansalaissodasta.

Yhtä moniselitteistä oli fraasien käyttö seuraavassa korjauksessa:

**126. KT:** O’Leary oli *kissalanpoikien* suojissa.

**JT:** O’Leary oli *kiiltävänappisten* suojissa.

*Kissalanpojat* oli Suomessa ajallis-paikallisesti tyypillinen idiomimerkityksessä ”Kissalan pojat, liikkuvan poliisin miehistö”; Kari, 1993). Alun perin sanonta on kotoisin amerikkalaisen Rudolph Dirksin 1897 aloittamasta Katzenjammer Kids sarjakuvasta, joka ilmestyi Helsingin Sanomissa 1930-luvulta lähtien vuoteen 1975. Mutta voiko amerikkalaiselta minäkertojalta tässä kontekstissa odottaa, että hän käyttäisi poliisista fraasia, joka tunnetaan vain Suomessa? Yhtä ongelmallinen termi on kuitenkin myös *kiiltävänappinen* (”poliisi, jepari, tinanappi, sinitakki, koppelakki”; Kari, 1993). Korjaus kertoo ainakin siitä, että käyttötilanteessa ei kaikkien fraasien etymologialla ole suurta merkitystä (ellei käyttäjä ole laatimassa etymologista sanakirjaa).

#### 4.6 Kehykset liikkeessä

Sanojen kohtalo on aina epävarma, sillä vaikka sanastot ovat kehyksissä, niin kehykset ovat jatkuvassa liikkeessä. Kun esittämisen historiallisilla valtateilla on tungosta, ei törmäyksiä, päälle ajoja ja ajoittaista ajautumista sivuteille voi välttää. Se vaikuttaa myös sanastoihin. Kuten luvun alussa on todettu, Cotton oli jatkuvassa kehittymisen prosessissa (”ongoing process”; Malavé, 1998). Se aiheutti myös lisävaatimuksia tätä prosessia koordinoiville rajatyöläisille.

Edellisissä luvuissa on käytetty käsitettä ”teksti” melko ongelmattomasti ilmaisemaan kirjoitusta, jolla on sekä materiaallinen ja diskursiivinen ulottuvuus ja jolla on kyky kommunikoida sen kanssa käyttöyhteyteen asettuneen kirjoittajan, lukijan tai toimittajan kanssa. Julkisen tekstin konteksteiksi on määritelty tekstin ja sen käyttäjän vuorovaikutuksessa syntyvät yleisiin ja yhteisiin arvojärjestyksiin perustuvat identiteetit, joilla on diskurssista, tilanteesta ja instituutiosta riippuen kyky ehdollistaa ja muotoilla kohteittensa toimintaa.

Korjausten on tekstilingvistiikassa nähty liittyvän läheisesti koheesioon ja koherenssiin, joilla on vuorostaan läheiset yhteydet puheen tuottamisessa noudatettuihin strategioihin (Enkvist & Björklund, 1989, 324-341). Sellaiset termit kuin korjausta vaativaa ongelmakohtaa kuvaava ”reparandum” (lat. ”saattaa ennalleen”, ”korjata”, ”uudistaa”) ja ilmausten yhteensopimattomuutta kuvaava ”anakoluutti” (”anacolutha”) kuvaavat puheessa tapahtuvia rakenteellisia muutoksia, joilla on vuorostaan muun muassa yhteyksiä puheessa ilmeneviin ”epäröinnin mekanismeihin” (”hesitation mechanisms”). Vastaavaa taksonomiaa on kehitelty myös E.A. Schegloff (1979), joka on analysoinut puhujan omassa puheessaan tekemiä itsekorjauksia.

Koheesio eli sidosteisuus ja koherenssi eli yhteensopivuus ovat kuitenkin riittämättömiä termejä kuvaamaan tekstin toimintaa, ellei tekstin käsitettä määrittele tarkemmin. Edellisissä luvuissa on jo tullut esiin aineksia, jotka antavat tähän mahdollisuuden. Paikallisen kulttuurin kehys toi esiin korjauksia, jotka aiheutuivat lokaalin ja globaalin (lähellä - kaukana) sekoittumisesta. Aikaisemmat luvut ovat tuoneet genren argumentteihin mukaan ajan ja paikan ykseyden, jossa luennan ajankohta säätelee arkikielen ja kirjakielen välisiä suhteita, ja edellinen luku toi näkyviin kokonaisen joukon fraaseja, idiomeja ja tuttujen



sanontojen muunnoksia, jotka pitivät yllä kansallisen kulttuurin ajastamia ja paikallistamia tekstipiirteitä.

Tekstin tarkemmassa määrittelyssä voikin lähteä siitä, että jotta tekstin saattaa tulkita ”oikein” ja ”hyväksyttävästi”, sen laatijan ja tulkitsijan on jollakin tavoin ajallistettava ja paikallistettava tekstin maailma (Enkvist, 1975, 15). Tekstien ajallisia ulottuvuuksia tutkinut Vincenzo Lo Cascio (1985, 191-229) määrittelee tekstin koostuvan kielellisistä ilmauksista, jotka ovat kytkeytyneet tiettyihin paikkoihin tietyissä ajallisissa intervaleissa. Tämän mukaisesti universaali kielellinen ilmaus ”maapallo on pyöreä” ei ole teksti, ellei se ole kytkeytynyt johonkin ajankohtaan.

Tämä antaa aiheen sijoittaa koko teksti sille kuuluvaan aikaan ja paikkaan. Mitä nämä olivat ja miten ne tulivat näkyviin tekstiin tehdyissä korjauksissa?

#### 4.6.1 Jerry ajassa ja paikassa

Kielellisellä aikarakenteella on kaksi olennaista osatekijää, jotka ovat yhdistyneet toisiinsa: tapahtumien ja asiantilojen paikantaminen aika-akselille (”localization”) ja tapahtumien ajallinen kesto (”duration”). Suomen kielessä aikaintervallin suhde meneillään olevaan tilanteeseen ilmaistaan aikamuodoilla (preesens, imperfekti, perfekti, pluskvamperfekti; Iso suomen kielioppi, 2004), ajan adverbiaaleilla (aikaisin, heti, sitten, usein, tänään) tai muilla tavoilla (kesällä, kaksi viikkoa sitten, vuonna 1983), jotka ilmaisevat lausuman kuvaaman tilanteen ajankohtaa eli tapahtumahetkeä, toistuvuutta eli useutta ja kestoa eli tilanteen ajallista pituutta.

H. Reichenbachin mukaan (1947) tapahtumien tai asiantilojen aikaa ei voi ilmaista millään absoluuttisella tavalla, vaan ainoastaan suhteellisesti. Tekstin ajalla on kolme perustavaa kiintopistettä (tai ajallista intervallia), jotka ovat suhteissa toisiinsa. Näitä ovat 1) tapahtumien ja asiantilojen aika, 2) puheen aika ja 3) viittausten aika. Näihin Lo Cascio on lisännyt (mt.,193-200) 4) annetun ensisijaisen ajan (”given primary time”; GPT). Kaikki aikaintervallit ovat siis suhteissa toisiinsa, ja kielelliset ilmaukset muuntuvat teksteiksi tällaisessa suhdeverkossa tapahtuvissa toiminnoissa ja niiden kytkennöissä.

Miten aikaintervallit kietoutuivat toisiinsa Cotton-teksteissä? Edellä mainitusta kahdesta osatekijästä (paikantaminen, kesto) tapahtuman ajalla on pelkästään ajallinen kesto, mutta erilliset tapahtumat ja asiantilat rakentuvat osaksi (kertomuksen) tekstikokonaisuutta, kun ne ajastetaan ja paikannetaan peräkkäisiin jaksoihin. Tämä luku keskittyy erityisesti niihin korjauksiin, joissa henkilöiden ja tapahtumien yksityiskohtainen ”todentaminen” eli niiden paikantaminen ja nimeäminen kertomuksen sisäisiin (”intrinsic”) ajankohtiin (kertomuksen tapahtumiin) on vaatinut erityisiä korjaustoimenpiteitä.

Entäpä puheen aika? Sellaiseksi voi määrittää joko lausuman esittämisen ajan (”enunciation”) tai sen tulkinnan ajan (”decodification”). Yksi tekstiä hallitsevista diskursseista syntyy siitä, mikä on puheen ajan suhde tapahtumien tai viittausten aikaan. Puheessa tapahtuvien viittausten aika on se aika, johon suhteessa oleva tapahtuman tai asiantilan aika on ”tosi” (Lo Cascio, mt., 192).

Puheen (luennan) ajan merkitystä kirjallisuuden artefaktien tulkinnalle on korostanut myös Peter J. Rabinowitz (1987), joka on kiinnittänyt huomiota tulkintastrategioiden ajalliseen ulottuvuuteen (mt., 1-2). Vaikka rajankäynti on usein sumeaa, tulkintaprosessi voidaan sekä teoriassa että käytännössä jakaa kolmeen ajalliseen ulottuvuuteen. Tulkinnan teorioissa käytetyt termit kuvaavat tapahtumia lukemisen jälkeen, lukemisen aikana (esim. Fish, 1980; Barthes, 1974) tai ennen lukemista.

Rabinowitzin mukaan lukijan on joka tapauksessa oltava jossakin, ennen kuin hän ottaa kirjan käteensä, ja tämä ”jossakin” merkittävästi vaikuttaa siihen, miten tekstiä sekä tulkitaan että arvioidaan. Luennan konfiguraatiolle (”configuration”) Rabinowitz on varannut sen toiminta-alueen, joka tapahtuu lukemisen aikana, ja lukemisen päätyttyä on aika arvioida luennan yhtenäisyys, sen koherenssi (”coherence”). Molemmat puolestaan ovat suhteessa siihen, mikä on luennan merkityksenanto ja luennan yksityiskohdille ja kokonaisuudelle annettu huomio.

Lo Cascion kehittämä ”annettu ensisijainen aika” (”given primary time”, GPT) selventää päällekkäisinä toteutuvia ja jatkuvasti vaihtuvia aikasuhteita. GPT:n tehtävänä on olla muiden aikaintervallien eräänlaisena kohtauspaikkana, suuntimena ja risteysasemana. Puheen ajan lisäksi tällainen aikaintervallien superoperaattori saattaa olla esimerkiksi

kronologinen aika (kyseisen Cottonin numeron julkaisuvuosi 1983) tai neutraali aikaintervalli, joka voi toteutua satujen alkurepliikissä ”Olipa kerran...”.

Tässä luvussa olen valinnut Cottonin ajallisten suhteiden ensisijaiseksi ajaksi numeron julkaisuvuoden. Valinnan mielekkyyttä tukee se, että julkaisuvuoden merkintä näkyväksi toteutuu muissakin kirjoissa, fiktioiden lisäksi myös tietokirjoissa, sekä muussa julkisessa mediassa, esimerkiksi elokuvissa, sanomalehdissä, aikakauslehdissä ja tieteellisissä julkaisuissa. Kyseessä on kustannusalan vakiintuneissa käytännöissä yleistynyt menettelytapa, jolla muun muassa pystytään suuntaamaan julkisen tekstin puheen aika kohtaamaan muut tekstin ajalliset intervallit. Valinnalla on merkitystä muun muassa tavassa, jolla Cotton tekee itsestään ”toden”, eli sijoittaa henkilönsä ja tapahtumansa ”tähän todelliseen maailmaan”.

#### 4.6.2 Tapahtumien aika

Ajalla ja paikalla ja varsinkin niiden sidonnaisuudella on kirjallisuudessa lajiominaisuuksia määrittävä merkitys (Bahtin, 1979, 244). Jo antiikissa luotiin romaanikokonaisuuden perustyyppit: ajan ja paikallisuuden haltuun ottamisen tavat eli kronotoopit. Nämä vaikuttivat huomattavasti seikkailuromaanin kehitykseen. Seikkailuajan kehittäminen ja sen toteuttaminen olivat Bahtinin mukaan tuon ajan romaaneissa niin korkeatasoisia ja täydellisiä, ettei aidon seikkailuromaanin myöhempi kehitys ole meidän päiviimme mennessä lisännyt niihin mitään merkittävää.

Seikkailuajassa mikään ei muutu: maailma pysyy entisellään, keskushenkilöiden elämäkerrassa ei tapahdu muutoksia, heidän tunteensa säilyvät vakaina, eivätkä ihmiset edes vanhene ajassa. Sisäisesti seikkailuaika koostuu lyhyistä erillisistä seikkailuista, joiden logiikkana on satunnainen samanaikaisuus tai eriaikaisuus. Jos jotakin sattuisi hetkeä aikaisemmin tai myöhemmin, ei juonta olisi lainkaan olemassa eikä siis aihetta romaanin kirjoittamiseen. Paikallisuutta mitataan ennen kaikkea etäisyydellä tai läheisyydellä tai niiden väliasteilla. Jotta ehdittäisiin ajoissa paikalle on voitettava avaruudellinen etäisyys, takaa-ajo edellyttää välimatkan ja avaruudellisten esteiden voittamista, vangitseminen edellyttää eristämistä paikallisuuden tiettyyn kohtaan jne. Kaappaukset, pakenemiset, takaa-ajo, etsinnät ja vangitsemiset esittivätkin suurta osaa kreikkalaisissa seikkailuromaneissa

(Bahtin, mt., 259). Näistä muodostuvat myös Cotton-kertomusten perustavat tapahtumaketjut (Wesollek, 1976; Räsänen, 1978; Mämmi, 1983; Raivio, 1990).

Myös ”Voi aikoja, voi tappoja!” noudatti uskollisesti seikkailuajan kronotooppeja. Ensin tyttö kidnapataan, sitten kidnapatuksi joutuu Jerry, joka viime hetkellä löydetään ruumishuoneen arkusta, ennen kuin hänet ehditään lopullisesti haudata. Roistojen takaa-ajo tuottaa vain osittaisen tuloksen, ja seuraavaksi gangsterien jahtaamaksi joutuvat jälleen Jerry ja hänen kollegansa, joiden pelastuminen hengenlähdöltä on onnekkaan sattuman varassa.

Tapahtumien etenemisen myötä rakentuva seikkailukehys on kuitenkin vain yksi osatekijä tekstin ja tekstin lukijan yhdessä muodostamasta hybridistä, joka elossa pysyäkseen tarvitsee tukirankansa ympärille lihaa ja verta puhkuvan sanaston. Ajalliset intervallit ovatkin se tekstin olemassa ololle välttämätön verisuonisto, jonka tilapäisiä tulppia tekstin portinvartijat availevat. Itse asiassa kysymys on kertomuksen lukemattomista yksityiskohdista, joiden paikka erilaisissa aikaintervalleissa on kerta toisensa jälkeen tarkoin määriteltävä ja osoitettava. Esimerkkeinä ovat seuraavat korjaukset:

**127.** KT: Pullo oli tyhjä. Pisaraakaan ei mennyt hukkaan.

JT: Pullo oli tyhjä. Pisaraakaan ei *ollut* mennyt hukkaan.

**128.** KT: Senaattoreita *oli* kiva keräillä.

JT: Senaattoreita *on* kiva keräillä.

**129.** KT: Hän *väitti* sitä akateemiseksi *partikseen*, mutta minä *epäilin* kyllä epäakateemista krapulaa.

JT: Hän *väittää* sitä akateemiseksi *neljännekseen*, mutta minä *epäilen* kyllä epäakateemista krapulaa.

**130.** KT: Hän hälyytti *toisella puhelimella* Bell Companyn *jätkät ottamaan selvän siitä*, mistä puhelu *tuli*.

JT: Hän hälyytti Bell Companyn *miehet selvittämään*, mistä puhelu *oli tullut*.

*Korjauksessa 127 "ei mennyt"* on yleinen toteamus, toisin sanoen kannattaa yleensäkin tyhjentää pullo kokonaan. *Ei ollut mennyt* kuvaa tarkemmin tilannetta, eli että nainen oli juonut pullon tyhjäksi. Imperfektin muutos preesensiksi *korjauksissa 128 ja 129* korostaa kuvattujen ominaisuuksien pysyvyyttä: senaattoreita on jatkossakin kiva keräillä, ja Philille lienee myös jatkossa luvassa krapulatäyteisiä hetkiä. *Korjauksessa 130* on jo poliisiraportin tuntua, kun päivystävä FBI-agentti nimeää soittajat *miehiksi* eikä *jätkiksi* ja toteaa hälytyspuhelun jo *tulleeksi* eikä *parhaillaan tulevaksi*.

Vastaavia aikamuotojen korjauksia olivat *hän päätti > oli päättänyt, hänellä oli valmiina > hän oli ollut valmiina ja hän imi > oli imenyt*. Vielä tarkempaa kiinnittymistä meneillään olevaan ajankohtaan kuvaavat seuraavat korjaukset:

**131.** KT: *Samalla hetkellä* kun *kaveri* puristi liipaisinta, tyttö hyppäsi kiinni hänen käsivarteensa.

JT: *Aavistusta aikaisemmin* kun *konna* puristi liipaisinta, tyttö hyppäsi kiinni hänen käsivarteensa.

**132.** KT: Tyttö hypähti *syrjemmälle* alta pois.

JT: Tyttö hypähti *ajoissa* alta pois.

**133.** KT: En ehtinyt suunnata Rugeria mihinkään, mutta kaverin *käsivarressa roikkuva* vaaleaverikkö hidasti iskuja tarpeeksi.

JT: En ehtinyt suunnata Rugeria mihinkään, mutta kaverin *käsivarteen sivulta takertuva* vaaleaverikkö hidasti iskuja tarpeeksi.

Kaikissa yllä olevissa esimerkeissä on toiminnan luonnetta muutettu tapahtumien ajankohtaa muuttavalla kuvauksella. Samalla on lisätty tarinan uskottavuutta: on toki hyödyllistä väistää luotia, ennen kuin se ammutaan, ja hypätä riittävän ajoissa pois luodin tieltä ennen kuin ase laukaistaan. Aktiivinen oma-aloitteisuus (*käsivarteen sivulta takertuva*) on myös vakavassa tilanteessa enemmän hyödyksi kuin passiivinen käsivarressa roikkuminen.

Joskus on myös syytä tuottaa todenkaltaisuuden efektiä täsmentämällä ajan kulumista:

**134.** KT: Olimme maanneet sairaalassa jo viikon.

JT: Olimme maanneet sairaalassa jo *lähes* viikon.

Yksi korjaustyyppi koostui ilmauksista, jotka auttoivat ajallisesti ja paikallisesti tunnistamaan kertomuksen henkilöt ja kohteet. Niillä suunnattiin lukijan orientaatiota osoittamalla kenestä tai mistä puhutaan tai kenelle puhe on kohdistettu. Aatos Ojalan mukaan (1983) tällaisina tekstimaailman suuntimina yleisesti käytetään tilanteeseen sopivia adverbiaaleja, attribuutteja, prepositioita ja substantiiveja, ja ne korvaavat ilmauksen indeksaalisessa ulottuvuudessa sen puutteen, joka aiheutuu siitä, että kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa ilmauksen deiktiset elementit (esimerkiksi *minä*, *tässä*, *nyt*) ovat välittömästi osoitettavissa.

Tällaista tehtävää toimittivat muun muassa seuraavat korjaukset:

**135.** KT: Hengiltä ne eivät kuitenkaan ota, hän ajatteli. *He* tietävät etteivät löydä kuvia ilman *häntä*.

JT: Hengiltä ne eivät kuitenkaan ota, hän ajatteli. *Jätkät* tietävät etteivät löydä kuvia ilman *minua*.

**136.** KT: Kuoma yritti selvästi viestittää jotakin vaikeaselkoisella ilmeellään, mutta viiksiniekan uhkaava ele sai *hänen* naamansa peruslukemille.

JT: Kuoma yritti selvästi viestittää *minulle* jotakin vaikeaselkoisella ilmeellään, mutta viiksiniekan uhkaava ele sai *kollegan* naaman peruslukemille.

**137.** KT: Mutta ensimmäinen askel poisti viimeisetkin epäilyt: mies ontui hienokseltaan vasenta jalkaansa.

JT: Mutta *tulijan* ensimmäinen askel poisti viimeisetkin epäilyt: mies ontui hienokseltaan vasenta jalkaansa.

*Korjauksessa 135* henkilöihin viittaaminen toisiaan seuraavilla sanoilla *hän, he* ja *häntä* saattaa antaa aiheita pohdintaan siitä, kenestä kulloinkin on kysymys, mutta *jätkät* ja *minua* eivät jätä siitä vähäisintäkään epäselvyyttä. *Korjauksessa 136* kuoma viestittää nimenomaan *minulle*, ja *korjauksessa 137* ensimmäinen askel kuuluu *tulijalle* eikä kenellekään muulle.

Vastaavia korjauksia olivat muun muassa seuraavat:

*piippu ei kääntynyt tuumaakaan* > *piippu ei kääntynyt minusta tuumaakaan*; *yritti viestittää* > *yritti viestittää minulle*; *ei paljon painanut* > *ei paljon meikää painanut*; *veljekset* > *ne veljekset*; *yksityiskytän* > *sen yksityiskytän*; *naisen* > *sen naisen*.

Tekstin sidostuneisuudelle välttämätön viittaussuhde syntyy myös seuraavista korjauksista:

**138.** KT: Kumpikin istui *rennosti* pöydän ääressä pikkutakin napit auki.

JT: Kumpikin *FBI:n agentti* istui pöydän ääressä pikkutakin napit auki.

**139.** KT: – Mitäs luulet? Kuuluiko murhayritys vaalishowhun?

JT: – Mitäs luulet? Kuuluiko murhayritys *lehmipojan* vaalishowhun?

**140.** KT – Vaaleansininen Buick Electra.

JT: – *Onnettomuusauto* vaaleansininen Buick Electra.

**141.** KT: Farley poimi antiikkisen *Browningin* omaan taskuunsa.

JT: Farley poimi *Dalmasin* antiikkisen *Browningin* omaan taskuunsa.

Kaikki korjaukset täsmentävät sitä kenestä tai mistä oli kysymys anaforisella viittauksella henkilöön tai asiaan, joka oli mainittu jo jossakin aikaisemmassa tekstinkohdassa.

Vastaavilla keinoilla annetaan kohteelle myös lisäominaisuuksia:

**142.** KT: - Dorothy vai mikä se nyt oli?

JT: – Dorothy vai mikä se *kinkku* nyt oli?

**143.** KT: Eric löntysti takahuoneen ovesta kyömyä luo.

JT: *Gorilla* Eric löntysti takahuoneen ovesta kyömyä luokse.

*Kinkku* kuvittaa tilanteeseen sopivasti lausunnon antajan käsitystä tekstissä aikaisemmin mainitusta naisesta, ja *gorilla* kuvaa gangstereiden henkivartijalle tyypillistä ulkoista olemusta. Visuaalisuuden korostamista on myös kuvauksessa, jossa katseen kohteena oleva ihminen, esine tai asia tuodaan keskelle tapahtumia: *oli hengettömänä* > *oli tuossa hengettömänä*; *tulee Tropical Star Clubista* > *tulee ulos Tropical Star Clubista*; *kuului toisesta päästä* > *kuului kaapelin toisesta päästä*; *en minä tunne ketään koko kylästä* > *en minä tunne ketään tässä kylässä*.

Tärkeä tekstin sidoksisuuden elementti oli investointi synonyymisiin ilmauksiin. Niinpä seuraavissa kuvauksissa on koko ajan kysymys samasta henkilöstä ja peräkkäin jatkuvissa kappaleissa tapahtuvista tilanteista:

**144.** KT: *Äijä paha* ei tainnut oikein tajuta, että kuumuus johtui muustakin kuin hänen syöpälänsä lämmityslaitteista.

JT: *Yrittäjä* ei tainnut oikein tajuta, että kuumuus johtui muustakin kuin hänen syöpälänsä lämmityslaitteista.

**145.** KT: – Ala vetää, kimuli, *äijä* urahti tiskin takaa.

JT: – Ala vetää kimuli! *ukko* urahti tiskin takaa.

**146.** KT: Työnsin *äijälle kypän* rintataskuun.

JT: Työnsin *kymppin miekkosen* rintataskuun.

Synonyymijono *äijä-yrittäjä-ukko-miekkonen* kuuluu tekstin kielenkäyttöä värittävään tekstuuriin, jolla tekstin koheesiota pidettiin yllä. Toistot, variaatiot ja erilaiset kiertoilmaukset kytkeytyvät luontevasti yhteen tekstin tekstuaalisuuden kanssa, kun ne sijoittuvat kertomuksen peräkkäisiä tapahtumia kuvaavaan aikaintervalliin, jossa tekstinkohtien anaforiset (taaksepäin suuntautuvat) ja kataforiset (eteenpäin suuntautuvat) viittaukset rakentelevat toisiaan seuraavan ja tukevan jatkumon.

#### 4.6.3 Julkinen teksti on ”tosi”

Michael Riffaterre on teoksessaan ”Fictional Truth” (1990, 1, 29-30) torjunut väitteen siitä, että fiktio perustuu valheeseen. Koska fiktio on genre, se perustuu konventioihin. Niistä ehkä tärkein on se, ettei fiktion tarkoitus ole pettää lukijaansa. Jokainen romaani on täynnä lukijalle suunnattuja viitteitä siitä, että heille kerrottu tarina on kuvitelma, toisin sanoen kuuluu niin sanottuun kaunokirjallisuuteen.

Myös Jerry Cotton on täynnä tällaisia viitteitä. Niitä ovat tarkat kuvaukset siitä mitä tarinan henkilöt ajattelevat, minäkertoja Jerryn jatkuva kommentointi tapahtumista ja niiden luonteesta, useat samanaikaiset ja eriaikaiset kertojat, etukannen otsikoihin ja logoihin sisään kirjoitetut genren merkitsijät, tapahtumien varsinaiseen kulkuun liittymättömät yksityiskohdat (jotka paradoksaalisesti lisäävät todenkaltaisuuden vaikutelmaa) ja ennen kaikkea se, että Jerryn ja kumppaneiden seikkailut toistuvat samojen kaavojen mukaan teoksesta toiseen.

Mihin siis perustuu se ristiriitaiselta tuntuva väite, että Cotton-teksti on tosi? Kysymys on samaa luokkaa kuin kysymys siitä, onko runokokoelmassa julkaistu runo tosi, onko tv-ohjelmassa järjestetty keskustelu tosi, onko tieteisromaani tosi, onko valtiolliseen lakikokoelmaan kuuluva asetus tosi, onko Finlandia-talossa soitettu W. A. Mozartin sinfonia tosi ja onko koululaisten Kevätpörriäisessä julkaistu kasku tosi. Kaikki julkiset tekstit kuuluvat johonkin portinvartijoiden valvomaan genreen eli lajityyppiin, joka taas jo määritelmänsä mukaan on ”tosi” silloin, kun se noudattaa omien konventioidensa mukaisia sääntöjä.

Nils Erik Enkvistin mukaan (1975, 13-14) jokainen teksti luo oman maailmankuvansa, johon tekstin vastaanottaja sitten vertaa omaa maailmaansa. Normaalista poikkeavien maailmankuvien esimerkkeinä hän käyttää seuraavia:

- 1) Isoäitini kuoli syyskuussa 1941. Syön hänen kanssaan lounasta huomenna.
- 2) Soitanpa sinulle uuden sonaattini. Sitä aion ryhtyä säveltämään ensi kesänä.

Molemmat esimerkit voivat kuitenkin olla täysin normin mukaisia, jos niiden lajityyppinä on kauhukertomus tai tieteisromaani. Elokuvassa ”Psyko” päähenkilö ruokailee kuolleen äitinsä kanssa, ja melkein sääntönä tieteiskertomuksissa on, että niissä siirrytään vaivattomasti aikatasosta toiseen. Tällaisen normin ehtona on, että se on merkitty ”normaalista” maailmankuvasta poikkeavaksi (Enkvist, mt., 14). Joka tapauksessa lukija vertaa tekstin maailmankuvaa sekä lajityypin tarjoamaan maailmankuvaan että omaansa tai jonkun toisen maailmankuvaan.

Aikaisemmat luvut tarjoavat lukuisia esimerkkejä tavoista, joilla tekstin ja tekstin lukijan (”puheen”) maailmankuvien kohtaamista ohjastettiin. Seuraavissa niitä lisää:

**147.** KT: Päätin poiketa syömään ja soittamaan taksin.

JT: Päätin poiketa *palalle* ja soittamaan taksin. *Taksilla ajokin on autourheilua Nykissä.*

**148.** KT: - Uhkapelihän on laitonta.

JT: - Uhkapelihän on *Nykissä* laitonta.

Paikannimi *Nykissä* (= New York) toimii tässä kontekstissa ja koko sarjassa sosiaalisena kategoriana, jota voidaan hyödyntää paitsi faktan konstruoinnissa myös vuorovaikutuksessa rakentuvien diskurssi- ja tilanneidentiteettien konstituutiossa varsin monipuolisella tavalla.



Joskus operointi suurkaupunkimiljööön lukemattomilla yksityiskohdilla saa suorastaan kiusallisen opettajamaisen sävyn, kuten *korjauksen 147* lisäyksessä, jossa todetaan *taksilla ajonkin olevan autourheilua Nykissä*.

Ketä tässä puhutellaan? New Yorkin asukas puhuteltu ei ainakaan ole. Mutta miksi Jerry suuntaisi muistelmansa - tai ”mustelmansa”, kuten hän itse selontekojaan nimittää - nimenomaan New Yorkin oloista tietämättömälle puhekumppanille? Piiloluennoitsija tuntuu kesken kuvausta astuvan suoraan ulos roolistaan samaan katsomoon suomalaisen yleisönsä kanssa, ikään kuin osoittamaan tälle sormellaan New Yorkin kaupungin ihmeellisiä ja uskomattomia näkymiä. Lausuma toteuttaakin esimerkillisellä tavalla indeksaalisen ilmauksen tunnusmerkit: ”deiksis” tarkoittaa kreikan kielessä osoittamista ja näyttämistä, ja ”index” on latinankielinen nimitys osoittavalle sormelle (Lyons, 1995, 303).

Ajan ja paikan ykseys tulee uudestaan esiin *korjauksessa 148*, jonka mukaan uhkapeli on *Nykissä* laitonta. Numeron julkaisuaikaan vuonna 1983 uhkapeli oli USA:ssa laillista vain muutamassa osavaltiossa, joten korjaustekstin tekemä rajausta näyttää ensi lukemalla mukavasti kartuttavan tekstin puhekumppanin tietoja. Toisella lukemalla tällaisen lisäarvon tuottaminen tuntuu lähes tarpeettomalta. Muun muassa Las Vegasin maine kansainvälisenä pelipaikkana oli siihen aikaan suomalaisten lukijoiden - ja varsinkin rikoskirjallisuuden lukijoiden - keskuudessa yleisesti tunnettu tosiasia, samoin kuin se, että lähes kaikkialla muualla USA:ssa uhkapeli oli laitonta.

Lisäys ei kuitenkaan ollut tarpeeton. Se on genreen kuuluva kerronnallinen konventio ja osa seremoniaa (Freadman, 1994), jolla diskurssiin osallistuvat puhekumppanit kerta toisensa jälkeen vahvistavat toistensa institutionaalista identiteettiä ja jäsenyyttä Cottonin yhdyskunnassa. ”Muistutan täten Sinua, Kunnianarvoisa Yhteisömme Jäsen, tästä yksityiskohdasta, jonka itse asiassa Sinä ja Minä hyvin jo tiedämme (nimittäin siitä, että uhkapeli New Yorkissa on tällä hetkellä laitonta).”

Cotton-yhdyskunnan jäsenyyden ajassa ja paikassa kruunaa seuraava korjaustekstin tekemä lisäys:

**149.** KT: – Hänellä on jopa lupa pyssyynsä. Tarkkuusammuntaan muka.

JT: – Hänellä on jopa lupa *rynnäriinsä*. Tarkkuusammuntaan, muka! *Ei tosin Nykin valtiossa*.

Useita muitakin tekstikorjauksia on osuvaa jäsentää nimenomaan kulttuurisen paikallisuuden ja ajankohtaisuuden näkökulmasta. Kun korjausteksti korvaa käsikirjoituksessa olevan *Koskenkorva-vodkan Finlandia-vodkalla*, henkilön ovikello soittaa *Tähtilipun alla* eikä *Marseljeesia*, ja CIA-koulutusta saanut rikollinen on hankkinut kannuksensa *Nicaraguan* eikä *Vietnamin* viidakoissa, kytketään kuvaus selkeästi sellaiseen aikaan ja paikkaan, jolloin USA:ssa myytävä vodka oli nimeltään Finlandia, oli trendikästä olla isänmaallinen Tähtilipun alla sekä oli huomattavasti ajankohtaisempaa auttaa vastavallankumouksellisia voimia Nicaraguassa kuin hävitä uudestaan jo kerran hävitty sota Vietnamissa.

Ajankohtaisuutta saatettiin lisätä myös kohteiden erityisyyttä täsmentävillä yksityiskohdilla:

**150. KT:** Huomasin kulkevani hampurilaisbaarin ohi.

JT: Huomasin kulkevani *autourheiluhulluutta suosivan* hampurilaisbaarin ohi.

Jos yksityiskohtien paikkansa pitävyydestä USA:n oloissa oli epävarmuutta, korjausteksti tyytyi kuitenkin varovaisempaa ilmaisuun:

**151. KT:** Hän tökkäsi *nortin* huuleen.

JT: Hän tökkäsi *keuhkosyöpävieheen* huuleen.

**152. KT:** Oli *pienet ovet kukko- ja kanakuvioineen*.

JT: Oli *miesten- ja naistenhuonetta*.

Nyky aikaan siirtyminen tapahtui jättämällä hyvästit menneisyyden käytännöille:

**153. KT:** Gorillat jäivät pidättelemään *salamavalvoja läiskyttelviä* reporttereita.

JT: Gorillat jäivät pidättelemään *valokuvaajia ja* reporttereita.

**154. KT:** New York Newsin toimituksessa *Dan Fraley painiskeli artikkelinsa* kimpussa.

JT: New York Newsin toimituksessa *painiskeli Dan Fraley juttunsa* kimpussa.

Aikaisemmin reportterit joutuivat hoitelemaan haastattelujen lisäksi myös kohteiden kuvaamisen, mutta sittemmin uutisgenre eriytti toimittajien ja kuvaajien tehtävät toisistaan. Samalla tavalla erikoistuivat artikkelileitä kirjoittavat toimittajat ja ne journalistit, jotka hoitelivat muut päivän ”jutut”. Sanajärjestyksen muutos fokusoi lisäksi toimintaan, ei henkilöön.

Suoraan aikansa mediaan iskee havainto, että terapeutit olivat alkaneet jakaa valistustaan myös tavallisille ohjelman katsojille:

**155. KT:** Teardossa taisi olla vähän psykiatrin vikaa.  
**JT:** Teardossa taisi olla vähän psykiatrin vikaa. *Oppinut telkusta?*

Suurin ajallinen muutos koski kuitenkin teknologiaa:

**156. KT:** Keittokomeron oven vieressä oli sälöttynyt kirjoituspöytä puhelimeen ja *grammareineen*.  
**JT:** Keittokomeron oven vieressä oli sälöttynyt kirjoituspöytä puhelimeen ja *mankkoineen*.  
**157. KT:** – Ei sitten, kun ei kerran kelpaa...hän jurnutti ja *pani gramofonin neulan takaisin levyn alkuun*.  
**JT:** – Ei sitten, kun ei kerran kelpaa...hän jurnutti ja *käynnisti nauhurin*.  
**158. KT:** Phil oli koko ajan seurannut jutusteluamme *kovaäänisten* välityksellä.  
**JT:** Phil oli koko ajan seurannut jutusteluamme *puhelunvahvistimen* välityksellä.

*Gramofoni* oli vuonna 1983 jo useissa talouksissa korvattu *mankalla* ja *nauhurilla*, ja puheluita kuunneltiin *vahvistimien* eikä *kovaäänisten* välityksellä. Suoranaisesta merkityksen muutoksesta oli kyse seuraavassa korjauksessa:

**159. KT:** Crandell ei ehtinyt vastata kun *linja* katkesi ja puhelin rupesi tuuttaamaan.  
**JT:** Crandell ei ehtinyt vastata kun *puhelu* katkesi ja puhelin rupesi tuuttaamaan.

Aikojen muuttuessa kasvoi myös korjaustekstin hämminki siitä, miten nykyaikaisten laitteiden toimintaa pitäisi oikein kuvata:

**160. KT:** Tartuin luuriin ja *väänsin numerot levystä*.  
**JT:** Tartuin luuriin ja *näppäilin numerot sisään*.

Ilmiö toistui kautta linjan, kun oli kysymys virkavallan käyttämästä asiantuntijakielestä:

**161. KT:** – On ehkä parempi, että sinä luovutat sen NYPD:lle.  
**JT:** – On ehkä parempi, että sinä luovutat *tapauksen* NYPD:lle.  
**162. KT:** Paitsi Dalmasin itsettytyväisesti hymyilevä passikuva hänen *yksityisetsivän lisenssissään*.  
**JT:** Paitsi Dalmasin itsettytyväisesti hymyilevä passikuva hänen *lupakirjassaan*.  
**163. KT:** – Tremontin *poliisi*, konstaapeli Becker.  
**JT:** – Tremontin *poliisiasema*, konstaapeli Becker.  
**164. KT:** *Monsieur* Douglas Clifford, esitteli laatta kaverin rintapielessä.  
**JT:** Douglas Clifford, esitteli laatta kaverin rintapielessä.  
**165. KT:** - Öh – en halua tässä vaiheessa vielä antaa tämän tarkempia *kommentteja*.  
**JT:** – Öh – en halua tässä vaiheessa vielä antaa tämän *tarkempaa lausuntoa*.

Todenkaltaisuuden efektiä edisti myös se, että korjausteksti pysyi ilmaisuissaan kohtuudessa, kun tuotiin esiin kliseisiä tunnusmerkkejä järjestäytyneestä rikollisuudesta, koskivat ne sitten tiettyä sikaria tai Mafian *perheitä*:

**166. KT:** Don Antonioni luki New York Timesia, pureskeli *paksua havannalaista* eikä näyttänyt tyytyväiseltä.  
**JT:** Don Antonioni luki New York Timesia, pureskeli *pitkää panatellasikaria* eikä näyttänyt tyytyväiseltä.

**167.** KT: New Yorkissa oli kuusi suurempaa ”perhettä” – hän johti niistä suurinta.  
 JT: New Yorkissa oli kuusi suurempaa ”perhettä” – hän johti niistä *toiseksi* suurinta.

Olipa Cottonin tekstin puheen, viittausten tai tapahtumien aika mikä tahansa, kaikki edelliset korjaukset kytkevät ne läheisesti Lo Cascion kehittämään ”annettuun ensisijaiseen aikaan” GPT, joka on vuosi 1983 (tai sitä läheiset ajankohdat). Aikaintervallit kohtaavat materiaalisesti toisensa paikassa, joka naulaa ne kiinni numeron etukanteen, jossa julkaisuvuosi on nimenomaisesti mainittu. Mutta intervallien kohtaamisessa olivat mukana myös muut kehykset, joista edellä on tuotu esiin rikoskirjallisuuden lajikehys. Eikä se ollut ainoa, kuten käy ilmi seuraavasta korjauksesta:

**168.** KT: *Valo* vilkkui katolla ja *sireeni* ulvoi. Meno oli kovaa kuin turboahdetulla *kekellä*.  
 JT: *Läisky* vilkkui katolla ja *sirra* ulvoi. Meno oli kovaa kuin turboahdetulla *kekeilijällä*.

Kotimaista arkikieltä (ja viranomaisten omaa jargonia) kunnioittavat sanat *läisky* ja *sirra* asemoivat tekstin puheen ajankohtaan ja paikkaan, joka kiinnittyy paikalliseen kulttuuriin. Samassa kehyksessä kaasuttelee Keke Rosberg (*keke*, *kekeilijä*), joka vuonna 1982 oli Formula-1:n kisojen ensimmäinen suomalainen maailmanmestari. Tässä yhteydessä Kekellä on kunnia sijoittua myös Cottonin toiminnallisen jännityksen lajikehykseen, jossa keskeistä on kaiken muun tohinan lisäksi autolla kaahaaminen.

#### 4.7 Cotton diskurssina

Paikallisen kulttuurin, kirjallisuuden lajin ja typografian kehysten yhteensopivat maastot saavuttivat täyttymyksensä Cottonin sarjakehyksessä, jonka erityisyydestä portinvartijana toimiva korjausteksti piti huolta. Seuraavassa korjaustekstin matka päättyy porteille, joissa sarjan vartijat joutuivat sitomaan yhteen tekstin ja sitä punostavan rajatyön keskeisiä lankoja (diskursseja, sanastoja, kehyksiä).

##### 4.7.1 Viranomaiset töissä

Korjaustekstin Cottonin käsikirjoitustekstiin kohdistamat täsmäpommitukset ovat esimerkillisesti osuneet nimenomaan sanoihin ja niiden välisistä täsmäsuhteista rakentuviin sanastoihin. Nämä ovat vuorostaan latautuneet konteksteilla, joihin ne ovat kytkeytyneet.

Seuraavassa esimerkkeinä ovat sanat, sanayhdelmät ja laajemmat sanojen väliset tekstuaaliset kytkennät, jotka rakentavat lajikehystä koostavia diskursseja.

Yksi näistä tekstissä pesivistä sanastoista oli viranomaisdiskurssi. Sen kehittäminen ja ylläpito vaati sanaston, joka ei jättänyt tulkitsijalle epäselvyyttä siitä, mihin yksi päähenkilöiden keskeisistä identiteeteistä perustui. Seuraavassa siitä joitakin korjausesimerkkejä:

**169. KT:** Aseveli rutisteli otsanahkaansa mietteliään näköisenä.

JT: *Virka*-aseveli rutisteli otsanahkaansa mietteliään näköisenä.

**170. KT:** – En se minä ollut, Phil puolustautui ja vajosi *tuolinsa* ja nosti jalat pöydälle.

JT: – En se minä ollut, Phil puolustautui, vajosi *virkapallilleen* ja nosti jalat pöydälle.

**171. KT:** Neuvotteluja ei tarvittu, vuodet olivat hitsanneet meidät yhteen niin, että tiesimme toistemme ajatukset.

JT: Neuvotteluja ei tarvittu, *virka*vuodet olivat hitsanneet meidät yhteen niin, että tiesimme toistemme ajatukset.

Jerryn ja Philin välinen kevyt sanailu ei siis ota loppuakseen, vaikka kuluneet vuodet ovatkin vain *virka*vuosia ja FBI:n toimitalossa tuolitkin *virkamiestuoleja*. Piiloluennoitsija on muistuttanut jälleen kerran lukijoita siitä, että agentit nostavat virastaan palkkaa silläkin hetkellä, kun he rentoutuvat työpaikallaan nostelemalla jalkojaan pöydälle. Puhe *virka*vuosien aiheuttamasta yhteenkuuluvuudesta noudattaa sarjan henkilöitä kuvaavaa ohjetekstiä, joka oli jaettu aloitteleville kirjoittajille (SKS KIA, Jerry Cotton -lehden arkisto):

”Philin toinen nimi on Marcele t. Marcel, riippuen siitä kirjoittaako hän sen jenkinä vai ranskalaisen suvun mustana lampaana. Muuten kiva kaveri, rohkea ja nokkela: vain näennäisesti Jerryn vastakohta - kuten Jerry on vain näennäisesti ”maalainen”.”

Puhe Jerryn ja Philin vastakohtien näennäisyydestä on viittaus siihen, että julkinen teksti heijastaa refleksiivisesti tekstin indeksaalista, aikaan ja paikkaan sitoutunutta totuutta. Tämä julkisen Cotton-tekstin totuus sijoittuu muiden aikaintervallien lisäksi myös siihen aikaintervalliin, jossa Jerry ja Phil ovat valtiollisen kollektiivin palveluksessa. Tätä valaisevat muun muassa seuraavat korjaukset:

**172. KT:** – *Älä* Jerry siirräkään juttua kaupunginpoliisille.

JT: – *Emme* siirräkään juttua kaupunginpoliisille.

**173. KT:** Auringonpaiste oli jo *saanut* asfaltin tahmeaksi, kun kahdeksan maissa sompailin Jaggellani Federal Plazalle FBI:n uutuuksaan kiiltelevään toimitaloon.

JT: Auringonpaiste oli jo *paahtanut* asfaltin tahmeaksi, kun *aamukahdeksan* maissa sompailin Jaggellani Federal Plazalle FBI:n *uuteen, persoonattomaan* toimitaloon.

Kollektiivin tehokkuuden takaa sen yleisyys ja päätösten perustuminen hierarkioihin: liittovaltion *persoonaton toimitalokaan* ei sen takia kiiltelyllään paljon prameile ja päätöksiä juttujen siirrosta ei tee vain Jerry vaan nimenomaan kollektiivi, johon hän kuuluu (*emme siirräkään*). Kaiken tämän hyvyden niittaavat oikealle (”todelle”) paikalleen portinvartijaluutnantteina toimivat erikoissanastot, jotka noudattavat viranomaisjargonin vakiintunutta terminologiaa.

Indikaattoreina diskurssille relevanteista viranomaisobjekteista ja toiminnoista on jo aikaisemmin lueteltu seuraavat korjaukset:

*luovutat sen > luovutat tapauksen; yksityisetsivän lisenssi > lupakirja; Tremontin poliisi > Tremontin poliisiasema; tarkempia kommentteja > tarkempaa lausuntoa.* Lisää vastaavia esimerkkejä löytyy seuraavista korjauksista: *liittovaltion tutkimustoimiston edustaja > liittovaltion tutkimustoimiston asiamies; sormenjälkimies > jälkimies; soitettu hätiin > hälytetty hätiin; otti toisen huoneen > otti toisen huoneen katsastettavakseen; ennen yhtä > ennen kello yhtä; seurata minua > varjostaa minua.*

Ja tarpeen vaatiessa käytettiin myös poliisin omaa slangia puhumalla mieluummin *varapanossatsista* kuin *varapanoslaatikosta*.

Esimerkkejä viranomaisten omasta raportointikielestä ja siihen liittyvästä oikeusjargonista ovat seuraavat korjaukset:

**174.** KT: Soitin lähimpään poliisipiiriin ja *selvitin* tilanteen. Sieltä luvattiin lähettää etsintäpyyntö *kaikille* autoille ja *sormenjälkiryhmä räkälään*.

JT: Soitin lähimpään poliisipiiriin ja *kuvailin* tilanteen. Sieltä luvattiin lähettää etsintäpyyntö *partio*autoille ja *tukintaryhmä kuppilaan*.

**175.** KT: – Meidän olisi kuitenkin laskettava heidät huomenissa. Ei meillä ole pienintäkään todistetta.

JT: – Meidän olisi kuitenkin laskettava heidät *vapaaksi viimeistään* huomenissa. Ei meillä ole pienintäkään todistetta *väitteittenne tueksi*.

**176.** KT: – *Onko* joku tosiaan palkannut hänet tappamaan Whitestonen?

JT – *Oliko* joku tosiaan palkannut hänet tappamaan Whitestonen?

Viimeinen *korjaus 176 oliko palkannut* toistaa sen tekstipiirteen, että toteamalla asiantila jo tapahtuneeksi se täsmennetään sille kuuluvaan paikkaan kertomuksen aikaintervallissa. Vielä dramaattisempi ajallinen muutos sisältyy seuraavaan korjaukseen:

**177.** KT: Nyökkäsin ja istuuduin *sohvan nurkalle*. Pomo pani *mankan päälle* ja nauhan pyörimään.

JT: Nyökkäsin ja istuuduin *sohvaan*. Pomo pani *nauhan pyörimään*. *Tekstitän keskustelun tähän*.

Seuraavaksi kuvataan nauhalta kuuluvia ääniä viiden kappaleen verran, ennen kuin kerronnassa siirrytään takaisin Jerryyn omiin (menneisiin) tuntemuksiin. Kysymyksessä on

niin sanottu ”dramaattinen preesens” (Laitinen, 1998, 81-136), jolla lukijan läsnäolo tekstin aikaintervallissa taataan siirtymällä yhdellä loikalla - yhdellä viittauksella - menneestä ajasta (imperfekti) tapahtumahetkeen (preesens). Lukija kutsutaan näin jälleen kerran tapahtumien todistajaksi. Samalla oikein kädestä pitäen valaistaan agenttien päivittäistä virkatyötä.

Edellä on moneen kertaan toisteltu väitettä, että julkisen tekstin totuus syntyy sen kytkennöissä sille rakenneltuihin sanastoihin ja kehyksiin ja viittauksilla (”reference”) näiden mahdollistamissa aikaintervalleissa sijaitseviin paikkoihin. Termin ”reference” voi tässä yhteydessä tulkita sen latinankielisessä merkityksessä *re-ferre*, tuoda takaisin. Agenttien identiteettejä tuodaan tilanteeseen sopivilla hetkillä ja genreen sopivilla sanastoilla ”takaisin” niille osoitettuun viranomaisdiskurssiin.

Tässä tekstilajissa viranomaisdiskurssi ulottui myös tapaan, jolla otettiin kantaa muihin viranomaisiin:

**178.** KT: – Tai poliisit olisivat muuten vain saattaneet myöhästyä.

JT: – Tai poliisit olisivat muuten vain saattaneet myöhästyä. *Tapansa mukaan.*

**179.** KT: Vaikutti siltä kuin kaveri olisi vasta päässyt opistosta.

JT: Vaikutti siltä kuin kaveri olisi vasta päässyt *poliisiopistosta.*

Diskurssi ulottui myös poliisin toimintaan kohdistuviin kuvauksiin:

**180.** KT: *Kadun puoleinen* konsta vaikutti kokeneelta *jätkältä*. Lihaskaan ei värähtänyt hänen *juonteisilla* poliisinkasvoillaan.

JT: *Kadunpuoleinen* konsta vaikutti kokeneelta *kovanaamalta*. Lihaskaan ei värähtänyt hänen *jähmeillä* poliisinkasvoillaan.

**181.** KT: – Niin näkyy olevan, toinen totesi ja madalsi ääntään. – Pidätämme teidät murhayrityksestä epäiltynä. Pudottakaa aseenne ja nostakaa kädet niskan taakse.

JT: - Niin *tuntuu* olevan, *ihan tappaa nauruun!* toinen totesi ja madalsi ääntään. – Pidätämme teidät murhayrityksestä epäiltynä. Pudottakaa aseenne ja nostakaa kädet niskan taakse! *Eikä sitten temppuilla, kuten sarjakuvissa sanottaisiin!*

Kun palkkatappajan pidätystä suorittava poliisi ei ole vain kokenut *jätkä* vaan myös kokenut *kovanaama*, niin eivät kasvotkaan voi enää olla pelkästään *juonteiset*, vaan niiden pitää olla myös kovanaamaisuuteen sopivasti *jähmeät*. Lisäksi tältä voi myös odottaa huutomerkeillä kaiutettua kovaksikeitettyä puhetta ja hard boiled dekkareista tuttua kirpeää sanailua (*ihan tappaa nauruun!*).

Tekstin kuvaama viranomaistoiminta noudattaa uskollisesti siihen istutettuja konventioita. Sellainen on suorastaan kliseeksi muuttunut käsitys metodeista, joilla kuulusteltavalta puristetaan totuus ilmi. Yksi on epäiltyyn kohdistunut peitelty uhkaus ikävistä seuraamuksista:

**182.** KT: – Ette tule löytämään täältä mitään.

– *Me palaamme vielä, minä lupasin.*

JT: – Ette tule löytämään täältä mitään.

- *Etsivä löytää, sanoin.*

**183.** KT: – Haluatko että esitämme maailmankuulun kuulustelunumeromme? Phil tiedusteli.

JT: – Haluatko että esitämme maailmankuulun kuulustelunumeromme? Phil tiedusteli. – *Siinä kuulustelijat nauravat ja kuulusteltava itkee.*

Toinen konventio koskee varsinaista kuulustelutilannetta:

**184.** KT: – Kuulustelette *niitä vähän*, niin kyllä ne tunnustavat.

JT: – Kuulustelette *kyllin karskisti*, niin kyllä ne tunnustavat.

**185.** KT: Jack Harma otti kiivaan askeleen.

JT: Jack Harma otti *muka* kiivaan askeleen.

Sekä poliisin arkikäytännöissä että niitä uskollisesti kuvaavissa dekkareissa on tullut jo tutuksi kahtiajako ”hyvä poliisi - paha poliisi”. Samaan viittaa tilanteen keinotekoisuutta kuvaava sana *muka*, jossa pahan poliisin rooliin on tällä kertaa ahdettu sarjan vakiokasvo Jack Harma. Yleensä sarjan poliisit ovat kuitenkin kilttejä, sääntöjä noudattavia virkamiehiä, jotka eivät virka-aikana sorru edes krapularyyppyihin:

**186.** KT: Vaikutti siltä, kuin pojat olisivat poikenneet *aamuryypylle* johonkin läpi yön auki olevaan läpeen.

JT: Vaikutti siltä, kuin pojat olisivat poikenneet *aamusafkalle* johonkin läpi yön auki olevaan läpeen.

Yhtä vakaa konnaintiteetti oli varattu viranomaisten vastapelureille:

**187.** KT: – Teardo ei ole käynyt päivääkään yliopistoa.

JT: – Teardo ei ole käynyt päivääkään yliopistoa. *Paitsi Ossiningin ojennuslaitosta, Sing Singiä!*

Korjaustekstin huolellinen ja tarkka keskittyminen ”oikeisiin” ja ajankohtaan sopiviin sananvalintoihin kuvaa sitä tarkkuutta, jolla teksti rakensi julkisen tekstin konteksteina toimivia sanastoja, kehyksiä, diskursseja ja niihin kytkeytyneitä toimijoiden identiteettejä. Vastaavasti korjausteksti toimi itse lähikontekstina sekä käsikirjoitustekstille että sarjan julkiselle tekstille.



Mutta vuosi 1983 ei sekään ollut Cottonin julkisen tekstin ainoa keskeinen ja absoluuttinen ”ankkuroiva keskusta”. Korjausteksti lihavoitti vähän väliä viranomaisdiskurssia Jerryn ironisilla kommentteilla, jotka osuvasti kuvasivat kaikille maailman viranhoitajille kaikissa aikatasoissa tyypillistä arkea:

**188.** KT: Vaikka *en olekaan mikään* moraalinvartija, otin pari askelta lisää ja sipaisin synnintekijää nyrkillä poskipäähän.

JT: Vaikka *olenkin lain- enkä mikään* moraalinvartija, otin pari askelta lisää ja sipaisin synnintekijää nyrkillä poskipäähän.

**189.** KT: Tässä sateessa ei *vain* sontikasta ollut hyötyä. Paitsi ehkä moraalista.

JT: Tässä sateessa ei sontikasta *olisi* ollut hyötyä. Paitsi ehkä moraalista. *Mutta virkamiehen moraalihan on tunnetusti luodinkestävä muutenkin.*

**190.** KT: *Tämä* karjahti kivusta ja maastoutui takaisin tasanteelle. Toinen seurasi esimerkkiä.

JT: *Mies* karjahti kivusta ja maastoutui takaisin tasanteelle. Toinen seurasi esimerkkiä. *Esivallalla oli siis vielä merkitystä, totesin.*

Viranomaisdiskurssilla leikittelevä sanailu vahvistaa sekin sarjan todenkaltaisuuden efektiä (Barthes, 1986). Niinpä arjen kepeistä huulenheitoista palattiin turvallisen toistuvasti takaisin (*re-ference*) jännityskirjallisuuden tekstilajille ominaiseen viranomaispuheeseen, joka ennakoii kertomuksen aikaintervalliin uusia jännittäviä tapahtumia:

**191.** KT: – Vakavasti *ottaen*, tarkastaja High huomautti, - vaikuttaa siltä, että jutussa on jotakin hämärää.

JT: Vakavasti *puhuen*, tarkastaja High huomautti, - vaikuttaa siltä, että jutussa on jotakin *todella* hämärää.

Kuten luvun esimerkeistä käy ilmi, tämänkin tekstin diskurssi joutui koko ajan liittoutumaan muiden sanastojen ja diskurssien kehyksien kanssa. Ja-sanojen putkea oli katkaistu (fragmentti, *korjaus 170*), auringonpaiste ei saanut *tekemään* vaan *paahtamaan* (väriyty, *korjaus 173*), ei oltu liikkeellä *kahdeksan* vaan *aamukahdeksan* maissa (ajan täsmennys, *korjaus 173*), ei menty *räkälään* vaan *kuppilaan* (korrektimpi ilmaus, *korjaus 174*), ei istuttu *sohvan nurkalle* vaan *sohvaan* (idiomi, *korjaus 177*), ei pantu *mankkaa päälle* vaan *nauha pyörimään* (sanonta, *korjaus 177*), toimenpiteestä *ei ollut* hyötyä vaan *olisi ollut* hyötyä (ehdollisuus, *korjaus 189*), ja *tämä* oli korjattu *mieheksi* (puheen kohteen täsmennys, *korjaus 190*).

Korjaukset olivat siis lähes aina yhdistelmäkorjauksia, joiden päätehtävänä oli julkisen tekstin sekalaisten (yhteisten) maastojen yhteensovittaminen. Jos kirjojen ja lehtien etukannet ovat eräänlaisia makrokosmoksia, joissa tuotteen monet kehykset pesivät, niin yksittäiset luvut, jaksot ja jopa kappaleet ovat vastaavia mikrokosmoksia, joista on usein löydettävissä samoja ominaisuuksia. Seuraava luku havainnollistaa tilannetta.

#### 4.7.2 Yhteensopivat diskurssit

Alla olevassa kuvauksessa on päästy vaiheeseen , jossa mafiyhteyksistä epäillyn senaattoriehdokkaan pahoin alkoholisoitunut vaimo saa vieraakseen Jerry'n ja Philin. Näiden julkituotuna tarkoituksena on kaivaa kuulusteltavasta esiin yksityiskohtia, joilla tapahtuneiden rikosten selvittelyä voisi edistää. Korjauksissa näkyy, kuinka viranomaisdiskurssi kytkeytyy lause lauseelta muihin diskursseihin:

**192. KT:** Ja rouva Crandell oli päissään kuin *käki*. Hänen silmänsä lupsahtelivat *uhkaavasti*. Nyt oli *kysyttävä* niin paljon kuin mahdollista. Selvin päin *hän* tuskin toistaisi lausuntoaan. Hän tajuaisi, että jos Crandell *joutuu* häkkiin, ei hänestä ehkä tulekaan senaattoria. Sitä paitsi vaimoa ei voida pakottaa todistamaan miestänsä vastaan.

**JT:** Ja rouva Crandell oli päissään kuin *ampiainen käyvästä karviaisista*. Hänen silmänsä lupsahtelivat *jo kuin kanan luomet yöpuulla*. Nyt oli *lypsyttävä* niin paljon kuin mahdollista. Selvin päin *nainen* tuskin toistaisi lausuntoaan. Hän tajuaisi, että jos Crandell *joutuisi* häkkiin, ei hänestä ehkä tulekaan senaattoria. Sitä paitsi vaimoa ei voida pakottaa todistamaan miestänsä vastaan, *eikä todistusta noteerattaisi*.

Kappale on täynnä viranomaisdiskurssiin kuuluvia ilmauksia. Puheaktia ilmaisevan termin (*kysyttävä*) tarkentamisella (kysyminen *lypsämällä*) liitetään toimintaa kuvaava ilmaus paikan päällä tapahtuvan kuulustelutilanteen kuvaukseen. *Lypsäminen* on hierarkkisesti alemmalla tasolla kuin *kysyminen*, eli kysyä voi monella eri tavalla, joista *lypsäminen* on vain yksi tapa. *Kysyminen* on paitsi yleisempää myös neutraalimpaa kuin *kysyminen lypsämällä*. Korjauksen efektinä on termin spesifisyys, joka kuvaa tilanteen spesifisyyttä. Maa- ja sanat on tällä tavalla saatu vastaamaan toisiaan, jolla on keskeinen merkitys toimijoiden tilanneidentiteettien kehittämisessä. *Lypsäminen* on myös kuulusteluja suorittavien viranomaisten omaa erityissanastoa, joten se rakentaa tekstilajille olennaista viranomaisdiskurssia. Samalla se toimii edellisen korjauksen tapaan diskurssin täsmäsuhteiden (vastakohta virkavalta-rikolliset) selityksenä ja perusteluna.

Lauseen lisäys *eikä todistusta noteerattaisi* tuntuu turhalta, sillä sama asia on jo sanottu edellisessä lauseessa. Uusi ilmaus pompauttaa kuitenkin piiloluennoitsijan jälleen ulos kätkeistään näyttämään lukijalle, että tekstissä on tarjolla monipuolista tietoa siitä, miten oikeusinstituution menettelytapoja noudatetaan. Samalla se antaa lisäbonuksia minäkertoja Jerrylle lakia hyvin tuntevana virkamiehenä. Korjaus argumentoi lisäksi diskurssin teollista arvomaailmaa korostamalla paitsi kertomuksen henkilöiden myös tekstin asiantuntemusta.

Viranomaisdiskurssi on kappaleessa useissa kohdissa kytketty meneillään olevaan ajalliseen intervalliin. Sanan *hän* muuttaminen *naiseksi* täsmentää sitä kenestä on kysymys. Kysymyksessä on referenssi toimijoiden sijaintiin kertomuksen tapahtumien aikaintervallissa. Samalla vältetään samassa kappaleessa esiintyvien sananmuotojen jatkuvaa toistumista (hänen-hän-hänestä) ottamalla käyttöön samaa kohdetta vaihtoehtoisesti esittäviä ilmauksia. Kysymyksessä on jälleen tekstin monipuolisuutta lisäävä tekstuuri ja sitä rakentavia tapahtumien aikaintervalliin kytkeytyneitä muutoksia.

Myös eronteko teon modaalisuudessa *joutuu* > *joutuisi* sisältää tulevaisuuteen suuntautuvan ulottuvuuden. Paitsi että siihen sisältyy kertomuksen henkilöön liittyvä uhka (*joutuisi häkkiin*), se sisältää myös tiedon uudenlaisesta tilanteesta, joka *ehkä* on luvassa. Argumenttina on tekstin jaksottaisia suhteita (syy-seuraus, ennen-jälkeen) vahvistava toiminnan momentti.

Viranomaisdiskurssin sijoittuminen sille kuuluvaan aikaintervalliin on kuitenkin saanut liittolaisekseen myös kulttuurikehykseen kuuluvat kielelliset ilmaukset. Idiomi *päissään kuin käki* on korvattu vertauksella *päissään kuin ampiainen käyvistä karviaisista*, samoin vertaus *kuin kanan luomet yöpuulla* on korvannut *silmien uhkaavan lupsahetun*. Uusilla ilmauksilla on päästy eroon jo arkipäiväistyneistä idiomeista (*päissään kuin käki*), mutta rajatyön luonteesta kertoo, että uusissa versioissa rajoja on piirrelty melko omatekoisin ja ylilyönneiltä kuulostavin kynänvedoin. Korjaukset liittävät sarjatekstin monipuoliseen tekstuuriin, jolla väritettiin ja rikastettiin ilmaisua. Lisäksi peräkkäiset ilmaukset *tajuaisi - joutuisi* kuuluvat samaan kategoriaan; loppusoinnuttelun avulla ne tehostavat kielellistä ilmaisua.

Kuvakielen varassa eläminen oli tekstille elinehto. Se pystyi muun muassa kasvattamaan lisädraamaa tilanteeseen, jossa Phil pohtii poliisikollegan kanssa rikoksen mahdollisen todistajan sen hetkistä olinpaikkaa:

**193.** KT: - Whitestone pitäisi nyt sadetta ruumishuoneella, jollei se nainen olisi soittanut ajoissa. Lehtiin täytyy saada vetoamus, että hän ilmoittaisi itsestään.

- Niin. Mikäli on vielä elävien kirjoissa, Phil lausui synkästi.

JT: - Whitestone pitäisi nyt sadetta ruumishuoneella, jollei se *tuntematon* nainen olisi soittanut ajoissa. Lehtiin täytyy saada vetoamus, että hän ilmoittaisi itsestään.

- Niin. Mikäli on vielä elävien *lehdenlukijoiden* kirjoissa, Phil lausui synkästi.

Muuntamalla arkipäiväistynyt ja osin vanhentunut idiomi *elävien kirjoissa* uuteen muotoon *elävien lehdenlukijoiden kirjoissa* on viittausten aikaintervalli siirretty lähemmäksi puheen aikaa ja paikkaa. Samalla kaksi asiantilaa yhdistyy toisiinsa: lehdessä oleva vetoomus ja sen lukeminen. Muuttamalla *se nainen siksi tuntemattomaksi naiseksi* täsmentää kenestä on kysymys. Kohde on siis myös sijoitettu sille kuuluvaan paikkaan kertomuksen tapahtumien aikaintervallissa.

Yhteys viranomaisdiskurssiin on kuitenkin koko ajan voimassa. Naisen tuntemattomuus on myös viranomaisfakta, joka näin tuodaan esiin. Samalla dramaattisen vakavalta vaikuttava tilanne on saatu kuulostamaan vielä vakavammalta, sillä epäily kohteen lehdenlukukyvystä kyseenalaistaa hänen hengissä oloaan vielä lisää.

Kielellistä leikittelyä viranomaisdiskurssin keskellä harrastettiin myös tuomalla kappaleisiin mukaan lisää lauseita:

**194.** KT: – Hälytä apua, huikkasin *asevelille*, joka pällisteli tapahtumia sammakkoperspektiivistä. Kuoma nyökkäsi ja näytti pitävänsä *peukkuja*.

JT: – Hälytä apua! huikkasin *kollegalle*, joka pällisteli tapahtumia sammakkoperspektiivistä. Kuoma nyökkäsi ja näytti pitävänsä *peukkuja*. *Ei sentään imeskellyt sitä*.

Muuttamalla idiomi *peukkujen pitäminen peukun pitämiseksi* on korjausteksti toiminut vastoin oppaiden suosituksia (”pitää peukkuja jollekulle, toivoa jonkun onnistuvan jossakin suorituksessa”; Kari, 1993). Tällä tavalla on kuitenkin mahdollistettu se koominen elementti, että kuvaukseen on saatu mukaan pikkulapsille ominainen *peukun imeskely*. Samalla on lukijaa myös muistutettu meneillään olevan toiminnan luonteesta. Meno on niin kovaa, ettei peukun imeskelyyn liiemmin liikene aikaa. Virheellinen sananmuoto *asevelille* on muutettu *kollegaksi*, ja lisäämällä huutomerkki avun hälyttämiseen on lisätty viranomaisavun tarpeen painokkuutta ja käskyn voimaa lisätty.

Monissa aikaisemmissa korjauksissa havaitut korjausten seuraamukset toistuvat myös seuraavissa korjauksissa. Tilanteena on poliisilaitokselle tullut hätäpuhelu, jonka soittajasta ei ole selvyyttä:

**195.** KT: Sitten kuului kevyt kolahdus, hiljaista korinaa *ja sitten ei mitään*. Eisner pinnisti kuuloaan, mutta *mitään ei kuulunut*.

Taisi *äijä* nyökkähtää, Eisner *päättyi*. Hän hälytti toisella puhelimella Bell Companyn *jätkät ottamaan selvän siitä*, mistä puhelu *tuli*. Sitten hän *rupesi vääntämään Jerryn numeroa*. Kyllä Jerry nyt herkistyisi.

JT: Sitten kuului kevyt kolahdus, hiljaista korinaa - *eikä sen jälkeen mitään*. Eisner pinnisti kuloaan, mutta *turhaan*.

Taisi *kaveri* nykähtää, Eisner *arvioi*. Hän hälytti toisella puhelimella Bell Companyn *miehet selvittämään*, mistä puhelu *oli tullut*. Sitten hän *naputteli toisen numeron*. Kyllä Jerry nyt herkistyy!

Ylimääräisen taukopaikan rakentelu väliviivalla (- *eikä sen jälkeen mitään*) kuvaa jälleen tilannetta, jossa maailma vastaa sanaa ja sana maailmaa. Puhelua vastaanottava poliisi tekee kaikkensa, mutta kuulolla olon pitkittämisestä huolimatta *turhaan*. Tuntemattoman soittajan rento nimeäminen *kaveriksi* kuulostaa lisäksi enemmän poliisipuheelta kuin tämän nimeäminen yksikantaan *äijäksi*. Samaa argumenttia noudattaa *jätkien* muuttaminen *miehiksi*, ja *päättämisen* muuttaminen *arvioinniksi*, sillä ensin päivystävä poliisi tekee virkamiesarvion tapahtuneesta ja vasta sitten päätöksen tehdä jotakin (eli hälyttää Jerry'n puhelimella). Päivystäjä tietää jo etukäteen oman merkityksensä merkityksellisen tiedon välittäjänä nousevan, kun voi palvella Jerryä näin mojavalla uutisella. Tilanne on siis enemmän huutomerkkinä kuin pelkän toteamuksen arvoinen.

Mutta jälleen on korjaus täsmentänyt diskurssien yhteensopivuutta aikaintervallien säädöllä. Tilannetta kuvaa paremmin *oli tullut* kuin *tuli*, sillä nopeassa toimintatilanteessa on syytä yhtä nopeasti siirtyä seuraavaan vaiheeseen. Lisäksi tapahtumien annettu ensisijainen aika on vuosi 1983, joten silloin oli amerikkalaisella poliisilaitoksella jo siirrytty naputtelemaan eikä vääntämään puhelimen numeroita.

Selkeimmin komponenttien yhteensovittaminen tulee Cottonin korjaustekstissä ilmi yhdistelmäkorjauksissa, joissa välimerkit liittoutuvat keskenään:

**196.** KT: – Mutta hyvänen aika, eihän se tule kysymykseenkään.

JT: – Mutta hyvänen aika – eihän se tule kysymykseenkään!

Korjauksessa on kaksi vastavuoroista puheaktia - päivittely ja sitä seuraava kielto - integroitu toisiinsa erottamalla ne ensin väliviivalla, mutta yhdistämälle ne sitten jälleen toisiinsa virkkeen loppuun lisätyn huutomerkkin avulla. Tässä siis kaksi graafista merkkiä - väliviiva ja huutomerkki - ovat liittoutuneet keskenään ilmaisemaan puheaktin spesifiä luonnetta.

Komponenttien liittoutumat toimivat myös välimerkkien ja konjunktioiden tasolla:

**197.** KT: – Terve.

JT: - Terve ...*öh, sir...*

Korjauksessa on prosodista ilmaisu korostettu sekä kolmella pisteellä että huudahduskonjunktioilla *öh*, jotka tukevat toisiaan. Runsaasti esimerkkejä löytyi myös tapauksista, joissa vahvennetut tehot saatiin aikaan yhdistämällä välimerkit kokonaan uusiin sanoihin, lausekkeisiin tai lauseisiin:

**198.** KT: - Aina minä, Les valitti mutta palasi kuitenkin autolleen.

JT: – Aina minä! *vanha viestimies* Les valitti, mutta palasi kuitenkin autolleen.

**199.** KT: – Minä panen kohta kiinni, äijä julisti ja sylkäisi sikarinpätöksä lattialle. – Antaa vetää.

JT: – Minä panen kohta kiinni! äijä julisti ja sylkäisi sikarinpätökän lattialle. - Antaa vetää! *Paikka suljetaan!*

**200.** KT: – Sen jälkeen kun löysimme kärrysi parin korttelin päästä olemme *kahlanneet* läpi toistakymmentä kapakkaa.

JT: – Sen jälkeen kun löysimme kärrysi parin korttelin päästä olemme *saaneet kahlata* läpi toistakymmentä kapakkaa!

*Korjauksessa 198* on toiminnan subjektiksi nimetty Les saanut lisäominaisuudekseen *vanha viestimies*, ja tällä tavalla annettu pontta huudahdukselle aina *minä!*. *Korjauksessa 199* uusi lause *paikka suljetaan!* tukee huutomerkin rydyttämää vaatimusta antaa *vetää!* *Korjauksessa 200* on huutomerkkiä täydennetty selityksellä: onhan jouduttu näkemään ylenmääräisesti vaivaa (*saaneet kahlata*) siitä hyvästä, että kärry oli löydetty.

Yhdistelmäkorjaukset pystyivät myös saamaan aikaan tekstile tyypillisiä koomisia efektejä:

**201.** KT: – Ala vetää, neuvoi rouva Crandell.

JT: – Ala vetää! neuvoi *hieno* rouva Crandell.

**202.** KT: – Oaaaargh, sanoi *ruumis* ja käännäytti vaisusti päätään.

JT: – Oaaaargh! sanoi *vainaa* ja käännäytti vaisusti päätään.

**203.** KT: – Se justiin, Wilkeson vastasi ja huomasi samassa itsekin juttunsa älyttömyyden. – Ihan tosi, se yritti purra minua. Menkää vaikka katsomaan.

JT: – Se justiin! Wilkeson vastasi ja huomasi samassa itsekin juttunsa älyttömyyden. – Ihan tosi, se yritti *purra* minua. Menkää vaikka katsomaan. *En minä hullu ole!*

Huutomerkin käyttäminen *korjauksessa 201* korostaa koomista vastakohtaisuutta senaattoriehdokkaan alkoholiongelmaisen rouva Crandellin hienouden ja hänen käyttämänsä äänekkään esiintymisen välillä. Näin yhden kohdan korjaaminen tuo mukanaan myös toisen kohdan korjaamisen (sanan lisäys *hieno*) ja molemmat muutokset tukevat toisiaan. *Korjaus 202* korostaa tilanteen yllätyksellisyyttä ottamalla käyttöön idiomaattisen sanonnan (*vainaa*) varsin epätavallisessa yhteydessä, vainajat kun eivät yleensä paljonkaan puhele. *Korjaus 203* kuvaa tilanteen farssimaisuutta paitsi änkytyksellä myös änkyttäjän vakuuttelulla *En minä hullu ole!* Lauseen lisäys ja prosodinen ilmaus siis tässäkin tukevat toisiaan.

Sarja- ja kulttuurikehysten kannalta hyödyllisintä oli kuitenkin laittaa ilmaisut kokonaan uusiksi aina siellä, missä se oli mahdollista:

204. KT: – *Poika*, missä olet ollut? *Neville* kysyi huolestuneena.  
JT: – *Gautama Buddha*, missä olet ollut! *fennougri urahti*.

#### 4.7.3 Koherentti diskurssi

Sarjan teolliset arvot määrittivät osaltaan sitä, millä tapahtuma-alueilla korjaukset liikkuvat. Korjausteksti ei ehtinyt puuttua käsikirjoitustekstissä kuvattujen tapahtumien järjestykseen, joten sen oli pakko hyväksyä se kertomuksen tapahtumien aikaintervalli, joka oli hyväksytty jo käsikirjoittajan tekstin esitarkastusvaiheessa (SKS KIA, Jerry Cotton -lehden arkisto).<sup>42</sup> Korjaustekstin pääkohteiksi jäivät siten tapahtumien, miljöön ja henkilöiden tilannekohtainen kuvaus ja siitä juontuvat argumentit. Korjaukset oli tehtävä siten, että kuvauksen argumentit omalta osaltaan tukivat myös selitysten, perustelujen ja kertomuksen argumentteja. Seuraavassa ovat esimerkkeinä yhteen käsikirjoitusliuskaan tehdyt korjaukset.

*Kuviosta 9* käy ensinnäkin ilmi se, että Cottonin ”oikeusistunnon” toimittajatuomarin lopullista päätöstä rajaavat sekä itse käsikirjoitus (pyyntö sen hyväksymisestä julkiseksi tekstiksi) että tekstinkohtia tarkentavat kysymykset ja vastaukset. Kuviossa tulee myös näkyväksi materiaalisten tekstikomponenttien (sivut, rivit, kirjaimet, välimerkit, sanat, lauseet, kappaleet) keskeinen rooli tekstin organisaatiossa. Kirjoituskoneen jättämiä kirjoitusjälkiä on paikkailtu mustekynällä ja lisätty rivien väliin sanoja ja kokonaisia lauseita. Materiaalisuus ja sitä ylläpitävä graafinen kehys on yleensäkin tekstin perustava voimavara, jota ilman ei Cotton-tekstiäkään olisi lainkaan olemassa. Korjaukset noudattavat aikaisemmissa luvuissa esitettyjen korjausten keskeisiä piirteitä. Rivillä 6 käsi ei kurota *vaistomaisesti* kohti taskua, vaan tekee sen *refleksimäisesti*. *Vaistomainen* viittaa yleiseen ominaisuuteen eli ihmisen vaistonvaraiseen toimintaan, *refleksimäisessä* korostuu tahaton ja toiminnallinen reaktio johonkin tilannetta edeltävään tapahtumaan, tässä tapauksessa gangsterin uhkaavaan käytökseen.

---

<sup>42</sup> Toimittaja on itse luonnehtinut prosessia muun muassa seuraavasti: ”Itse suunnittelin jopa 30 liuskan synopsiksia sekä kokonaan omia sarjan osia, kun käsikirjoituksia ei muilta saatu ja deadline uhkasi. Kahdesti kuukaudessa ilmestyvän sarjan toimittaminen oli kokopäivätyötä, usein yötyötäkin, kun hädän tullen jouduin kiireesti kirjoittamaan oman jutun.” (Tuisku, 2008).

Liuskan-numero	Julkaistavan lehden nimi
82	Jutun nimi

1 oli sähkölasku maksamatta puolen vuoden ajalta.  
 2  
 3 Pistoelinpiippu korvassa riitti kuitenkin herättämään Dalmasin.  
 4 Hän huitaisi korvallistaan kuin ajaakseen paarman pois, mutta  
 5 käsi tapasikin kylmään metalliin. Hän räpäytti silmänsä auki  
 6 ja oli hetkessä valveilla. Käsi kurotti ~~siistomaisesti~~ <sup>refleksiivaisesti</sup> kohti  
 7 takintaskua, mutta kuuloluita ruhjova pistoelinpiippu pysäytti  
 8 liikkeen. Farley poimi <sup>Dalmasin</sup> antiikkisen <sup>W</sup> Browningin omaan taskuun-  
 9 sa. **- ja nyt valoa kansalle!**

10 Green oli ~~hällä~~ välillä löytänyt pohjattomista taskuistaan muo-  
 11 vikuorisen sauvalampun. Hän äännähti toiveikkaasti ja survaisi  
 12 katkaisinta. Ei tulosta.

13 - Patterit ~~lupaa~~ <sup>paskana, hitto!</sup> perkele!

14 Farley ruuvaili pistoelinpiippuaan Dalmasin korvassa ja sa-  
 15 noi hitaasti ja rauhallisesti:

16 - Ja nyt ne kuvat tänne.

17 - Mitkä kuvat? Dalmas kysyi. <sup>runno!</sup> Samassa hän jo katui kysymys-  
 18 tään, kun Farleyn nyrkki ~~ruvatti~~ <sup>rassa</sup> hänen hammaskalustoaan. <sup>Hänä</sup>  
 19 ~~sestä~~ lähestyessään isku oli näyttänyt hitaalta ja vaarattomal-  
 20 ta, mutta osuessaan se <sup>ruhjaisi</sup> ~~paristi~~ huulen verille ja pari etuham-  
 21 masta ~~irti~~.

22 Dalmas sylki <sup>i</sup> ~~irti~~ verta ja hampaankappaleita, mutta päätti  
 23 pelata kovan pelinsä loppuun asti. Hengiltä ne eivät kuiten-  
 24 kaan ota, hän ajatteli. <sup>tätvät</sup> ~~Ne~~ tietävät etteivät ~~ni~~ löydä kuvia  
 25 ilman ~~minua~~ <sup>minua</sup>.

26 - Onko vielä jotain kysyttävää? Farley kysyi hiljaa, ~~ja~~ <sup>ma</sup>

27 ~~talalta~~ Hän siirsi pistoolin piipun korvasta niskakuppaan ja  
 28 kuiskutti Dalmasin korvaan rakastuneen kiihkeästi:

29 - Oliko kysyttävää, Dalmas? <sup>Täh?</sup> Kysy pois vaan jos mieli tekee.  
 30

kirjoita käsikirjoitusala laidasta laitaa  
 kirjoita liuskalle 30 riviä  
 kappaleen ja repliikin alkuun 3 tyhjää lyöntiä  
 korjaukset tehtävä rivin yläpuolelle selvästi



Rivillä 8 on korjattu asemerkin oikeinkirjoitusta - *Brovning* muutettu *Browningiksi* - ja samalla indeksaalisesti täsmennetty se, kenen aseesta on kysymys (*Dalmasin*).

Seuraavaksi on rivillä 9 kappaleiden väliin lisätty kokonaan uusi kappale, jolla gangsteri kommentoi löytämänsä uutta työvälinettä eli sauvalamppua (*Ja nyt valoa kansalle!*). Näin kasvatetaan dialogia, joka kuvittaa lisää meneillään olevaa uhkaavaa tilannetta. Lamppu ei kuitenkaan toimi, mitä seuraa rivillä 13 gangsterin pettynyt toteamus *patterit lopussa, perkele*. Korjausteksti on kiinnittänyt huomiota ilmauksen korrektisuuteen (*perkele > hitto*), tuonut mukaan alkusoinnun eli allitteraation (*patterit paskana*), ja lisännyt toiminnallisuutta muuttamalla toteamuksen huudahdukseksi (*huutomerkki*).

Rivillä 17 on jälleen kasvatettu tapahtumien jatkuvuutta ja syy-seuraus -suhdetta rytmittävää integraatiota lisäämällä keskelle tapahtumia uusi kappale.

Rivit 18-22 todistavat sanatäsmennysten keskeistä roolia, kun pitää houkutellessa lukija keskelle väkivaltaisia tapahtumia. Nyrkki ei *ruhjo* vaan *runnoo* hammaskalustoa, isku näyttää *lähestyessään hämärässä* vaarattomalta (mutta ei *pimeässä*, jossa on vaikea nähdä yhtään mitään), osuessaan se ei *purista* vaan *ruhjaisee* huulen verille, ja kaiken lisäksi *katkaisee* pari etuhammasta. Sen tuloksena Dalmas ei vain ohimennen *sylkäise*, vaan näyttävästi *sylkee* verta ja hampaankappaleita. Verbien preesensillä on tapahtumahetki saatettu yhteen lukuhetken kanssa.

Rivit 24 ja 25 ovat korvanneet ketjun *hän-he-he-häntä* sanoilla *jätkät* ja *minua*, joilla puheen osoittama referentti sijoitetaan tunnistettavasti sille kuuluvaan (indeksaaliseseen) paikkaan tapahtumien aikaintervallissa.

Rivillä 26 on *kysymistä* korostettu *kysymysmerkillä*, ja sen jälkeen seuraavalla rivillä erotettu uusi toiminto omaksi kappaleekseen. Rivillä 29 on toiminnallisuutta taas lisätty korostamalla gangsterin suorittaman kuulustelun aggressiivisuutta huudahduskonjunktioilla *täh*.

Korjauksissa tulee esille kolme keskeistä julkisen tekstin diskursiivisuutta luonnehtivaa periaatetta. Ensimmäinen niistä on indeksaalisuus, jolla korjaus kohdistaa tekstin puheessa tapahtuvat viittaukset niiden ajallisiin paikkoihin. Tällä tavalla se kytkee puheen (lukijan)

ajan sekä viittausten että tapahtumien aikaan. Lukijan tuominen keskelle kertomuksen tapahtumia on yleensäkin keskeinen toimenpide, jolla julkisesta tekstistä tehdään ”tosi”.

Korjaukset tukevat myös toista tekstityön keskeistä periaatetta, sen tekemien viittausten refleksiivisyyttä. Refleksiivisyys käsitteenä viittaa edellä kuvatun reaktiivisuuden lisäksi siihen, että oliolla on (toimiessaan) aina myös suhde itseensä (Sivistyssanakirja, 2003). Julkisesta tekstistä tulee aikaan ja paikkaan kiinnittymisen lisäksi ”tosi” viimeistään silloin, kun se pystyy vakuuttamaan paitsi lukijansa myös itsensä omasta erityisyydestään. Jännityksen lajikehyksen väsymätön läsnäolo Cottonin julkisen tekstin itsereflektiossa syntyi korjaustekstin yhtä väsymättömällä interventiolla sekä käsikirjoitustekstin että julkisen tekstin maailmoin ja toimivalla kompromissilla kummankin maailman kesken.

Taustalla on menettelytapa, jolla sosiaalinen järjestys yleensäkin pyrkii oikeuttamaan omaa hataraa olemassaoloaan. Kuten John Law on todennut (1994, 14-18), kysymys on enemmänkin omaa toimintaansa refleктоivasta ja jatkuvasti itseään korjaavasta rekursiivisesta prosessista kuin johonkin kiinteään ”perustaan” nojaavasta kaiken alkulähteestä. Toimintojen ennalta määräytyneisyydestä jouduttiin siis yhä enemmän siirtymään improvisoitujen käytäntöjen alueille.<sup>43</sup>

Indeksaalisuus ja refleksiivisyys eivät kuitenkaan ole ainoastaan Cottonin tekstin ominaisuuksia: niiden yhteen kietoutumisen on useissa tutkimuskäytännöissä ja teorioissa (etnometodologia, etnolingvistiikka, puheaktiteoria; Laitinen & Rojola, mt., 7-34) nähty perustuvan tekstin yleistä diskursiivisuutta määrittävään ominaisuuteen, sen performatiivisuuteen. Sen mukaan tekijästään irtautuneen tekstin refleksiivisyys tuottaa lähes automaattisesti paitsi tekstin itsensä myös referenssin siihen tilanteeseen ja niihin identiteetteihin, missä vuorovaikutukseen perustuva tekstin tuotanto ja vastaanotto tapahtuu.

Yhdistelmäkorjausten ja diskurssikoherenssin vahvasta kytkennästä kertoo, että toisiaan tukevia korjauksia löytyi lähes jokaisesta tekstin kappaleesta.

---

<sup>43</sup>Improvisointi on Elizabeth Hallamin ja Tim Ingoldin mukaan (2007, 1- 24) yksi perustavista sosiaalisista ja kulttuurisista käytännöistä.

#### 4.8 Cotton vuorovaikutuksena

Tekstien indeksaalisuus, refleksiivisyys ja performatiivisuus ovat linjassa Michel Meyerin kehittäemän problematologian (1995) ja siitä juontuvan kysymys-vastaus -mallin kanssa. Teksti vastaa aina tiettyihin kysymyksiin, ja toisiin kysymyksiin se jättää vastaamatta.

Korjaustekstin päätehtävänä oli tehdä koko ajan rajatyötä niiden kysymysten välillä, joihin teksti vastaa, ja niiden kysymysten välillä, joihin se kieltäytyy vastaamasta. Käsikirjoittaja, toimittaja ja teksti olivat tässä työssä yhtäläillä tulkitsijan roolissa kuin lukijakin. Vastaamalla tietyllä tavalla tekstin parafrasina toteutuvaan kysymykseen teksti samalla määrittää sen, mikä se itse on, toisin sanoen sen, minkä se tulkitsee kysymykseksi. Tämä sisältyy jo vastauksen määritelmään: vastaus koostuu niistä potentiaalisista kysymyksistä, joihin se toimii vastauksena (Collingwood, 1970; 1998; Meyer, mt.).

Kysymys-vastaus -parissa on se kiinnostava ominaisuus, että kun kysymys voidaan aina identifioida muuntamalla se kysymyslauseeksi, niin miten voidaan identifioida se, että vastaus on nimenomaan vastaus johonkin julkilausumattomaan kysymykseen? Tässä ongelmanratkaisun mielessä kaikki lausumat ovat myös vastauksia sitä edeltäviin näkyviin tai näkymättömiin kysymyksiin. Urpo Kovala nimittää (2000, 206) ilmiötä termillä ”kutsumattomat implikaatiot”. Kovalan mukaan implisiittisyys, kuten monet muutkin kirjallisuuden ja kielen ilmiöt, tulee yleensä näkyväksi vasta tilanteissa, joissa on aiheutunut jokin ongelma.

Seuraava luku perustelee sitä, että kun kriittiset momentit astuvat toiminnan näyttämölle - kuten silloin kun teksti kaipaa korjaavaa kättä - niin keskeistä ongelmien ratkaisulle ovat toimijoiden identiteetit ja niiden vahvistukset.

##### 4.8.1 Vastauksia kysymyksiin

Minkälaisiin kysymyksiin edellisen luvun esimerkeissä vastattiin? Niin sanotut *laajat kysymykset* oli muutettu lisätäsmennyksillä varustetuiksi *tarkoiksi kysymyksiksi* (Hoey, 1983, 28 - 29). Ei siis tehty yleistä kysymystä tyyliin ”Mitä tapahtuu seuraavaksi?” tai ”Miten tapahtumiin suhtauduttiin?”, vaan kysymys rajattiin pienelle ja tarkalle alueelle (”Miten käsi kurotti kohti taskua?”).

Vastaavia tarkasti rajattuja kysymyksiä ja vastauksia olivat ”Miten asemerkki kirjoitetaan oikein?” (*Browning*), ”Kenen aseesta on kysymys?” (*Dalmasin*), ”Miten uuden työkalun löytymistä kommentoidaan?” (*Ja nyt valoa kansalle!*), ”Miten pattereiden tilaa kommentoidaan?” ja ”Miten kiroillaan?” (*patterit paskana, hitto*), ”Kuinka äänekkäästi tilannetta kommentoidaan?” (*huutomerkillä*), ”Miten kappaleita sijoittelemalla toimintaa rytmitetään?”, ”Kuinka tarkasti meneillään olevaa väkivaltaa kuvataan?” (*runnoo, hämärässä lähestyessään, ruhjaisee, katkaisee, sylkee*), ”Kuinka tarkasti tilanteeseen osallistuvat henkilöt nimetään?” (*jätkät, minua*) ja ”Minkälaisilla kirjoitusmerkeillä tilanteen luonnetta kuvataan?” (*kysymysmerkki, kappale, huudahduskonjunktio*).

Seuraavassa valaisen kysymysten laatua muilla esimerkeillä samasta Cotton-numerosta 21/1983 ”Voi aikoja, voi tappoja!” (SKS KIA, Jerry Cotton –lehden arkisto).

**205.** KT: – Kuka te olette? Eisner *kysyi*.

JT: – Kuka te olette? Eisner *terävöityi*.

**206.** KT: Sitä paitsi halusin *tavata* veljekset vielä kerran.

JT: Sitä paitsi halusin *katsastaa* veljekset vielä kerran.

**207.** KT: Ovi aukeni ja sisään *astui* kaksi aseistettua miestä.

JT: Ovi aukeni ja sisään *tunki* kaksi aseistettua miestä.

**208.** KT: Sitten *kuului* pari hätäistä pärskähdystä.

JT: Sitten *erotin* pari hätäistä pärskähdystä.

**209.** KT: Luodit alkoivat takoa tuuletushormin peltiä kuin *rankkasade* ikkunaa.

JT: Luodit alkoivat takoa tuuletushormin peltiä kuin *raekuuro* ikkunaa.

Yllä olevissa korjauksissa on neutraali ilmaus (*kysyä, tavata, astua ja kuulua*) korvattu tarkemmalla ja toiminnan tapaa luonnehtivalla ilmaisulla (*terävöityi, katsastaa, tunkea ja erottaa*). Ilmaus *terävöityi* kurottuu kohti tulevaisuutta, mutta määrittämällä tehtyä toimintaa sillä on myös anaforinen<sup>44</sup>, taaksepäin viittaava ulottuvuutensa. Sekä *tavata* että *katsastaa* sisältävät tulevaisuuteen suuntautuvina kataforisina ilmauksina saman ajallisen viittaussuhteen, mutta *katsastaa* antaa hierarkkisesti tarkemman kuvan toiminnan luonteesta. Sekä *tunkea* että *erottaa* sisältävät kertojan näkökulman vaihdoksen objektiivisesta subjektiiviseen ja tarkentavat tällä tavalla toiminnan luonnetta. Ja luotien takominen peltiin saattaa tarkemmin kuulostellen kuulostaa enemmän *raekuuroilta* kuin *rankkasateelta*.

<sup>44</sup> ”Anafora” on tekstilingvistiikan peruskäsitteitä ja tarkoittaa taaksepäin viittaavaa. Kataforinen on eteenpäin viittaava ja eksoforinen tekstin ulkopuolelle viittaava viite (Enkvist, 1975).

Kaikki edellä olevat ilmaukset ja niiden muutokset voidaan tulkita vastauksiksi tekstille osoitettuihin ja sanotun täsmennystä kaipaaviin kysymyksiin. Michael Hoey kutsuu (1983, 26-28) tällaista ongelmallisen tilanteen kysymys-vastaus -tulkintaa monologin muuntamiseksi dialogiksi, tekstin toimintatapoja selventäväksi ja parafraasin tapaiseksi muunnelmaksi.

Kysymyksen ja vastauksen yhdessä muodostama pari on esimerkki puheenvuorojen välisten kytkentöjen erityisen vahvoista ja konventionaalistuneista vieruspareista (Tainio 1997, 75-92; Raevara, 1997, 75), jotka perustuvat vuorovaikutuksen jaksottaiseen (”sequential”) organisaatioon. Vastaavasti Don H. Zimmermanin mukaan (1998, 90-94) osallistujat omaksuvat niin sanotut diskurssi-identiteetit, kun he ottavat osaa erilaisiin jaksottaisesti järjestyneisiin toimintoihin puhujina ja kuulijoina, kertojina ja kertomuksen vastaanottajina, kysyjinä ja vastaajina jne. Tällä tavalla osallistujat projisoivat vastavuoroisen identiteetin kanssatoimijalle tai kanssatoimijoille. Projektit tarvitsevat kuitenkin vahvistuksen - kanssatoimija omaksuu hänelle tarjotun identiteetin - tai tarkistuksen, esimerkiksi jos jokin toiminto koetaan ongelmalliseksi ja ryhdytään korjausaloitteen tekijäksi.

Vaatus kysyjän ja vastaajan diskurssi-identiteettien vahvistamisesta saa edellisten korjausten valossa lisätukea siitä, että toimittaja oli paikallistanut useita käsikirjoitustekstin kohtia ongelmallisiksi ja ryhtynyt korjausaloitteen tekijäksi. Sen tuloksena uusilla kysymyksillä rakenneltiin aikaisempaa täsmällisempiä ja yksityiskohtaisempia vastauksia. Ilmiö toistui korjauksissa kautta linjan. Korjaukseksi ei aina riittänyt pelkästään sanan korvaaminen toisella sanalla, vaan toimittaja hyväksyi käsikirjoituksen Cottonin julkiseksi tekstiksi vasta sitten, kun tapahtumien luonnetta ja yksityiskohtia oli tarkennettu lisäämällä uusia sanoja ja lauseita sekä kartutettu ilmaisuja muilla kirjoitusmerkeillä. Seuraavassa niistä joitakin esimerkkejä:

**210.** KT: Minä olin hetkessä hereillä.

JT: Minä olin hetkessä *100 %* hereillä.

**211.** KT: Tyttö havahtui *mietteistään* ja avasi suunsa.

JT: Tyttö havahtui, *katsoi minuun* ja avasi suunsa.

**212.** KT: Lupasin itselleni, etten *lepää*, ennen kuin tavoittaisin hänen murhaajansa.

JT: Lupasin itselleni, etten *lepäisi*, ennen kuin tavoittaisin hänen murhaajansa. *Ja kerrankin olin tosissani.*

**213.** KT: – Se justiin, Wilkeson vastasi ja huomasi samassa itsekin juttunsa älyttömyyden. – Ihan tosi, se yritti purra minua. Menkää vaikka katsomaan.

JT: – Se justiin! Wilkeson vastasi ja huomasi samassa itsekin juttunsa älyttömyyden. – Ihan tosi, se yritti *purra* minua. Menkää vaikka katsomaan. *En minä hullu ole!*

**214.** KT: Hän harppasi luuriin kiinni ja nosti sen karvalliselle korvalliselleen.

JT: Hän harppasi luuriin kiinni ja nosti sen karvalliselle korvalliselleen. *Sormi*

*sohi äänensekoittimen päälle, jotta salakuuntelu estyisi.*

Tarjolla on jälleen lisää tapahtumia kuvaavia ja tarkentavia ilmaisuja. Kun ollaan *sataprosenttisesti* hereillä, se kuvittaa meneillään olevan tapahtuman äkillistä luonnetta. Tytön *katsominen minuun* lisää uuden toiminnon kuvattavaan tapahtumaan; kyseessä on konkretisointi, tapahtumien jaksottaisen etenemisen tarkempi kuvaus. *Lepäisi* on tapaluokan muutoksena katafora tai aikamuoto tai modaaliteetti tai näitä kaikkia. Lisäksi lausetäydennys *tosissaan olemisesta* antaa lisää informaatiota Jerry'n tuntemuksista. Kun änkytystä kuvaavalla väliviivalla ja huutomerkeillä korvataan kertomista näyttämisellä, niin samalla kuvataan intonaation muutosta, kirjallista tekstiä puheenomaistetaan ja lisätään kuvauksen ikonisuutta. Ja kun *sormi sohi äänensekoitinta*, on puhelinkeskusteluun lisätty kokonaan uusi toiminto, joka tarkentaa meneillään olevaa toimintaa lisäämällä siihen uuden tapahtuman.

Armisen ja muiden etnometodologioiden käsitykset korjauskäytäntöjen yleisyydestä ja keskeisyydestä saavat vahvistusta siitä, ettei yksikään edellisistä muutoksista perustunut varsinaisen kielivirheen oikaisuun. Esimerkiksi sanat *tavata* ja *katsastaa* ovat kirjoitusasultaan molemmat täysin hyväksyttäviä ilmaisuja. Niinpä kaikkiaan vain muutama korjaus kyseisen Cottonin numeron käsikirjoitustekstiin tehdyistä sadoista korjauksista perustui jonkin sanan kirjoitusasuun. Varsinaisista ”kielivirheistä” ei siis ollut kyse, vaan Armisen sanoin (1994b, 97) ”itse korjaus on tehnyt kyseisen kohdan korjausta vaativaksi”.

Seuraavaksi on esitettävä kaksi lisäkysymystä: 1) Minkälaista rajatyötä edellä olevat täsmennykset tekivät, ja 2) miten muutoksia voi perustella?

Standardisosiologia saattaisi selittää kustannustoimittajan tekemiä tekstinmuutoksia hänen statuksellaan, joka vuorostaan perustuu kirjallisuusinstituution ja sitä tukevien yleisten arvojärjestysten vahvistamaan auktoriteettiin. Tekstinmuutoksilla muun muassa muotoillaan sarjan olemassaololle välttämätöntä Cotton-erityisyyttä, jotta sarja pystyisi riittävästi erottumaan muista samoilla kioskimarkkinoilla kilpailevista tuotteista. Tämä on tarpeen jos senkin takia, että tuotteen brändäys perustui nimenomaan sen sarja- eikä tekijänimeen. Kuten edellä on kuvailtu, käsikirjoitustekstin muuntuminen julkiseksi tekstiksi oli vain yksi vaihe monitasoisessa ja monimuotoisessa tuotantoprosessissa, jonka jatkuvuutta olisi ollut vaikeaa ellei mahdotonta turvata ilman sitä tukevia instituutioita.

Edellä olevat korjaukset tuovat kuitenkin näkyviin myös sen, ettei toimijoiden institutionaalinen identiteetti pysty kuin osaksi selittämään korjausprosessin yksityiskohtia. Vaikka kysymys olisikin Cotton-erityisyyden rakentelusta, niin miksi kohteiksi oli valittu juuri kyseiset tekstinkohdat? Lisäksi voi hyvin perustein väittää, ettei instituutioita ole edes olemassa ilman toimijoiden diskurssi-identiteettejä ja niiden mahdollistamaa vuorovaikutusprosessia. Eivätkä toimijoiden identiteetit rajoittuneet pelkästään institutionaalisiin identiteetteihin ja diskurssi-identiteetteihin. Jotta tutkielma pystyisi edes alustavasti vastaamaan edellä esitettyihin kahteen kysymykseen, on siis jatkettava korjaustekstin tekemän rajatyön lähempää tarkastelua.

#### 4.8.2 Identiteetti kontekstina

Kuten edellä on alustavasti tullut ilmi, keskeisiä toiminnan konteksteja ovat toimijoiden identiteetit. Antaki ja Widdicombe luonnehtivat (1998, 3) identiteettejä sekä saavutuksina että työkaluina, joilla ihmiset hoitavat sosiaalisessa elämässä esiin tulevia asioitaan. Kun henkilöllä - olkoon hän se joka puhuu, se jolle puhutaan tai se josta puhutaan - on identiteetti, hänet sijoitetaan kategoriaan, jolla on tähän kategoriaan liitettyjä luonteenpiirteitä tai ominaisuuksia. Tällainen roolijako on 1) indeksaalista ja tilanteeseen liittyvää, 2) se tekee identiteetin relevantiksi meneillään olevalle vuorovaikutukselle, 3) kun henkilöllä on identiteetti, sen hyöty on sen seuraamuksellisuudessa vuorovaikutuksen jatkumiselle ja 4) kaikki tämä tulee näkyväksi, kun käytetään hyväksi vuorovaikutuksen rakenteita.

Don H. Zimmerman pitää (1998, 87- 07) identiteettien erilaisia ominaisuuksia jatkumona, joita voi luonnehtia nelijaolla 1) diskurssi-identiteetit, 2) tilanneidentiteetit, 3) siirtoidentiteetit ja 4) institutionaaliset identiteetit. Vaikka niitä jokaista voi käsitellä omana erityisenä identiteettityyppinä, niin ilmaisu identiteetti kontekstina ("identity-as-context"; Zimmerman, mt. 87-88) viittaa niiden kykyyn liittoutua ja ryhmittyä keskenään tavalla, joka jäsentää koko diskurssia ja yhdistää vieruspareista koostuvat lähikontekstit ("proximal contexts") ja tekstinosien välisistä suhteista koostuvat etäisemmät kontekstit ("distal contexts") toisiinsa.

Pragmaattinen sosiologia tekee eron muuhun niin sanottuun kriittiseen sosiologiaan erityisesti siinä, miten se suhtautuu tilanteeseen ja siihen liittyviin objekteihin. Kriittisen sosiologian perustavia lähtökohtia ovat muun muassa sosiaaliset ryhmät ja erilaiset habitukset toiminnan selittäjinä. Pragmaattinen sosiologia ei kiistä sosiaalisten ryhmien merkitystä, mutta pitää ryhmien asemesta analyysin lähtökohtana sosiaalista tilannetta. Kriittiset momentit eivät ole pelkästään kieleen ja kielenkäyttöön kuuluvia asioita. Henkilöiden lisäksi niihin sisältyy laaja määrä objekteja: esimerkiksi perijöiden kiistaan talo tai maa-alue, ja kodin riitaan astiat jotka on pestävä. Tulokseen pääsyn kannalta olennaista on, että kiistelyyn liittyvät objektit ovat kiistan kannalta relevantteja (Boltanski & Thévenot, 1999, 360 - 361).

Samalla yhdistyvät tekstiin kohdistuvien kysymysten ja vastausten diskurssi-identiteetit tekstin muina konteksteina toimiviin tilanne-identiteetteihin. Näiden merkitys Cotton-tekstin kontekstina ja tekstin rakentumiselle nimenomaan julkiseksi Cotton-tekstiksi tulee edellisissä esimerkeissä näkyväksi erityisesti niissä yhteyksissä, joita tekstikorjauksilla on toimintajännityksen lajikehykseen. Toimijoiden tilanneidentiteetteihin liittyvien korjausten argumentteja on aikaisemmissa luvuissa lueteltu useita: niitä olivat muun muassa tarkempi ilmaus toiminnan luonteesta, ei-tiedetyn muuttaminen tunnetuksi, toiminnan värittäminen uusilla yksityiskohdilla, näkökulman vaihto objektiivisesta subjektiiviseen, toiminnan ajallinen konkretisointi, henkilöiden puheen liittämisen kuvattavaan toimintaan, toiminnan jaksottaisen etenemisen tarkempi kuvaus ja uuden toiminnon lisääminen kuvattavaan tapahtumaan.

Seuraavassa on korjausesimerkki samasta ”Voi aikoja, voi tappoja!” -nimisestä Cottonin numerosta:

**215.** KT: Nuori kaunis tyttö, joka oli vielä illalla istunut vieressäni baarituolilla ja pelastanut pari kertaa henkeni, oli nyt itse hengettömänä.

JT: Nuori, kaunis tyttö, joka oli vielä illalla istunut vieressäni baarituolilla ja pelastanut pari kertaa henkeni, oli nyt itse *tuossa* hengettömänä.

Korjauksessa voi jälleen tunnistaa kysyjän ja vastaajan diskurssi-identiteetit, kun tekstille osoitettu kysymys ja siihen annettu vastaus tulkitaan tekstin toimintatapoja selventävänä parafrasina. Lisätty ilmaus *tuossa* on vastaus tapahtumia tarkentavaan kysymykseen siitä,



missä paikassa Jerry'n hengen pelastaneen tytön ruumis sijaitsi; vastauksessa annetaan ymmärtää, että ellei se sijainnut ihan Jerry'n vieressä, niin melko lähellä kuitenkin.

Tekstin parafraseiksi voi kuitenkin tunnistaa myös muita identiteettejä. Niinpä ilmauksen ”*tu*” morfologinen variaatio *tuossa* on niin sanotun demonstratiivideiksinen (Larjavaara, 1990, 37) puhujakeskinen (mt., 95) indeksaalinen ilmaus eli indeksi (mt., 27), joka osoittaa puheen kuulijalle referentin paikan (mt., 122). Kysyjän ja vastaajan identiteettejä on siis täydennetty ja tarkennettu puhujan ja kuulijan identiteeteillä. Ne saavat tässä tapauksessa olemassaololleen lisävahvistusta siitä, että kysymys on ollut nimenomaan tarkennusta vaativa lisäkysymys. Larjavaaran mukaan definiittisyys on sitä, että puhuja paitsi tarkoittaa todellista tai kuviteltua määräreferenttiä myös yrittää saada kuulijan samaistamaan tuon referentin johonkin tilanteessa havaittavaan tai aiemmin mainittuun. Definiittisyys eli määrämuotoisuus on siis kielen kommunikatiivisen tason ilmiö (mt., 17).

Mutta kuka puhuu kenelle ja millä seurauksella? Tämän havainnollistamiseksi laajennetaan edellä kuvattua toimintajaksoa (korjaukset merkitty kursivilla):

”Hirvittävää tuhlausta, ajattelin. Nuori kaunis tyttö, joka vielä illalla oli istunut vierelläni baarituolilla ja pelastanut pari kertaa henkeni, oli nyt itse *tuossa* hengettömänä. Miksi hänet oli täytynyt tappaa?

Lupasin itselleni, etten *lepäisi*, ennen kuin tavoittaisin hänen murhaajansa. *Ja kerrankin olin tosissani.*

Olisin vaikka heti voinut lyödä pitkäksi. Jäähdytyshuoneen ovi nimittäin aukeni ja sisään *tunki* kaksi aseistettua miestä. Harmaapukuiset Ruger-veljekset jälleen.”

Siteeraus osoittaa, että siinä myös muut tekstinkohdat jatkavat indeksaalisen *tuossa* - ilmaisun puhujakeskistä linjaa. Jerry *ajattelee*, on *kerrankin tosissaan* ja kokee egosentrisen näkökulmansa mukaisesti gangsterien paikalle saapumisen *tunkemiseksi*. Jo deiktisen ilmaisun määritelmänkin mukaisesti tilannetta koko ajan määrittää pyhä kolmiyhteys tyyliin ”minä-tässä-nyt” (Larjavaara, mt., 33-34). Tämän mukaisesti puhetilanteen kiintopisteeksi määrittyy puhuja.

Roolijako ei kuitenkaan ole yksistään tai edes voittopuolisesti puhujakeskinen, kun deiksin ylimmäksi kiintopisteeksi otetaan Antakin ja Widdicombin (1998) tapaan puhujan asemesta itse tilanne. Edellä jo todettiin, että definiittisyys on nimenomaan kielen kommunikatiivisen tason ilmiö ja puhuja osoittaa aina sanansa jollekin tietylle kuulijalle. Lisäksi yllä olevissa tekstinkohdissa toteutuu kaksi muutakin identiteettiä, joita ovat kertoja ja kertomuksen vastaanottaja. Kertomuksen minäkertoja kertoo ajatuksensa paitsi itselleen

myös kertomuksen kuulijalle/lukijalle. Tämä tarjoaa lukijalle resurssit paitsi tapahtumien tarkkaan havainnointiin myös havainnoista ja tekstinosien välisistä suhteista tehtäviin johtopäätöksiin. Tilanteeseen kuuluvien diskurssi-identiteettien funktio ei periaatteessa muutu, vaikka minäkertojan asemesta kertojana olisi niin sanottu kaikkietävä kertoja.

Tilanneidentiteettien merkitystä Cottonin argumenteille voi arvioida ottamalla lähempään tarkasteluun edellä siteeratun toimintajakson korjaukset. Ruumiin paikan osoittava *tuossa* kuvaa painokkaalla intonaatiollaan Jerryn tuntemuksia tapahtumista, joissa Jerryn hengen kahdesti pelastanut tyttö on kohdannut epäoikeudenmukaisen kuoleman. Jerryn *lepäämättömyydelle* on siis kaksinkertainen syy: paitsi hänen identiteettinsä lainvalvojana myös hänen henkilökohtainen suhteensa uhuriin. Vaikka toisaalta ilmaisu *kerrankin tosissaan olemisesta* lataa vakavaan kohtaan häiveen itseironiaa - tuleehan puhuja myöntäneeksi, että hän on usein ei-tosissaan lupaillessaan itselleen *etten lepää...* - niin tämä vain korostaa tilanteen epätavallisuutta. Puuttuu vain *murhaajan tavoittaminen*, jotta tämä voi hyvittää pahat tekonsa sekä lailliselle yhteiskunnalle että Jerrylle. Ja seuraavassa kappaleessa tappajat jo kohdataankin, tosin varsin *päälle tunkevissa* merkeissä. Yllättävän tilanteen mukanaan tuomat elementit korostavat jälleen kertomuksen henkilöiden tilanneidentiteettejä vaarallisten tapahtumien syövereihin joutuneina agenteina ja rikollisina.

On kuitenkin muistettava, että tilanneidentiteetit eivät menesty ilman diskurssi-identiteettejä. Zimmermanin mukaan (1998, 90) tilanneidentiteetit liittyvät rajattuihin ja erityisiin toimintatyyppeihin, jotka saatetaan olemassa olevaksi osallistumalla niitä ylläpitäviin ja vahvistaviin toimintoihin ja ottamalla huomioon päiväjärjestykset, jotka tuovat esille ja panevat järjestykseen erityiset identiteettikategoriat. Tilanneidentiteetit ja diskurssi-identiteetit ovat siitä syystä tiiviisti toisiinsa kytkeytyneitä, ja itse asiassa tilanneidentiteettejä pidetään yllä juuri diskurssi-identiteetteihin liittyvän jaksottaisen vuorovaikutusrakenteen avulla. Diskurssi-identiteetit voivat vaihtua osallistujien kesken hyvinkin nopeasti, kun taas tilanneidentiteetit ovat pysyvämpiä ja kytkevät paikalliset toiminnot osaksi vakiintuneempia sosiaalisia rakenteita (ks. myös Wilson, 1991).

Tilanne- ja diskurssi-identiteettien tiivis kytkeytyminen toisiinsa tulee näkyväksi myös muissa edellisen luvun korjauksissa. Niiden sananvalinnoilla paitsi tarkennetaan ilmaisua myös liitetään toiminnot niitä edeltäviin ja niitä seuraaviin toimintoihin. FBI:n hälytyskeskuksessa puhelua vastaanottavan G-mies Eisnerin *terävöityminen* kuulemaan

soittajan asiaa (*korjaus 205*) tapahtuu tilanteessa, jossa tuntematon soittaja on ilmeisessä kuolemanvaarassa. Kun Jerry haluaa *katsastaa* rikolliset veljekset vielä kerran (*korjaus 206*), niin hän toimii silloin liittovaltion virkamiehenä, joka on ollut veljesten kanssa jo aikaisemmin tekemisissä. Ovi aukenee ja *sisään tunkee* kaksi aseistettua miestä (*korjaus 207*) tilanteessa, jossa Jerryä seuraavaksi uhataan hengenlähdöllä. Jerry *erottaa* pari hätäistä pärskähdyistä (*korjaus 208*) hetkellä, jossa häntä on juuri ammuttu ja hengenvaara on vielä korvin kuultavissa. Ja kun luotien *rankkasateen* korvaa niiden *raekuuro* (*korjaus 209*), on G-miehen hengenlähtö jo lähellä.

Meneillään olevalla tilanteella onkin Michael Hoeyn mukaan (1983, 19 - 20) perustava rooli diskurssin organisaatiossa, sillä tilanteen arviointi (suhde ”situation - evaluation”) mahdollistaa itseensä sekä vieruspareista koostuvan lähikontekstin että tekstin osien väliset etäisemmät kontekstit. Samalla toistuvat tekstin osien väliset suhteet, joita määrittävät sekä lauseiden ja tekstin osien väliset jaksottaiset suhteet (”sequential relations”; syyt - seuraukset, olosuhteet - seuraukset, keinot - päämäärät) että niiden väliset täsmäsuhteet (”matching relations”; vastakohtaisuudet, toistot, yhteensopivuudet, rinnastukset, osat ja kokonaisuudet).

Tämä näkyy myös korjauksissa. Minäkertojan indeksiaalinen näkökulma kerronnassa perustuu jatkuvaan havaintojen tekoon, joka autentisoimalla kerrontaa toimii samalla seuraamuksellisuuden yhtenä perustana (olosuhteet - seuraukset). Rikollisten *katsastaminen* (*korjaus 206*) Jerry'n ammattiin liittyvänä ilmaisuna korostaa kontrastia lakia valvovien virkamiesten ja sitä rikkovien gangsterien välillä (vastakohtaisuudet). Ilmaisun *sisään tunki* (*korjaus 207*) vihjaa kontekstiin sopivalla tavalla väkivallan uhkaan toisin kuin pliisu *sisään astui* (syyt - seuraukset). Samaan toimintajännitystä kehittelevään ryppääseen tähtää luotikuoron kuulostaminen enemmän *rakeilta* (*korjaus 209*) kuin *sateelta* (yhteensopivuudet; olosuhteet - seuraukset).

Myös *korjauksien 210-214* sanojen ja lauseiden lisäykset tarjoavat tilanteen arviointiin aineksia, joilla täsmennettiin paitsi tilanteen yksityiskohtia myös niiden kytkeytymistä laajempaan (retoriseen) kontekstiin. Kun Jerry on hetkessä *sataprosenttisesti* hereillä (*korjaus 210*), se korostaa hänen tilanneidentiteettiään tapahtumissa valppaasti mukana olevana agenttina (olosuhteet - seuraukset). Tytön *havahtuminen, katsominen ja suun avaaminen* (*korjaus 211*) noudattaa niin sanottua kolmen listaa, joka tukee paitsi ikonista myös retorista ilmaisua ja yleisellä tavanomaisuudellaan ”antaa asiasta riittävän näytön”

(Jokinen, 1999). *Sormi sohi* alkusointu (*korjaus 214*) tehostaa kokonaisilmaisua, ja sitä edeltää myös toisentyypinen alkusointu *karvalliselle korvalliselleen*. Korjaus edustaa tyypillistä Cotton-verbalistiikkaa, kielellistä leikittelyä. Samalla kokonaisen lauseen lisäys korostaa kerrotun maailman erityisyyttä ja sisältää tilanidentiteetin. Sormella sohija on järjestäytyneeseen liigaan kuuluva rikollinen, joka haluaa estää sen, ettei puhelun sisältö mene viranomaisten tietoon (keinot - päämäärät, yhteensopivuudet).

Yhteenvedona voi todeta, että diskurssin sekventiaalisten suhteiden ja toistensa kanssa yhteensopivien täsmäsuhteiden mahdollistamien kysymys-vastaus -parien muotoilu ja suhteuttaminen vuorovaikutuksessa kehittyviin identiteetteihin vaikuttaa ratkaisevasti siihen, minkälaisia merkityksen muutoksia diskurssin organisaatiossa tapahtuu. Tämän mukaisesti diskurssi on aina luonteeltaan retorinen (Billig, 1996; Edwards & Potter, 1992), toisin sanoen orientoitunut argumenttiin, kiistoihin tai yksimielisyyteen (Heritage, 1996). Kuten luku on pyrkinyt osoittamaan, tämä nostaa toimijoiden diskurssi-identiteettien lisäksi etualalle myös toimijoiden tilanne- ja institutionaaliset identiteetit.

Mutta jos Cotton-tekstin osatekijät ja tekstinosten väliset suhteet ovat asemoituneet ja järjestyneet tällaisiin arvojärjestysten määrittämiin paikkoihin - ja hyvin perustein saatetaan väittää, että tämä koskee monia muitakin tekstejä - niin kysymys ei silloin enää ole pelkästään kertomuksen henkilöiden identiteettikategorioista. Kysymys identiteeteistä ja niiden tuottamista kompetensseista koskee myös itse tekstejä. Näin on kiertotietä palattu jälleen siihen mistä aloitettiin: toimijoiden institutionaalsiin identiteetteihin ja niitä tukeviin arvojärjestyksiin.

## 5 MALLIEN VERKKO

”Objektien ja moraalien kytkeytyminen toisiinsa näyttää olevan sokea piste yhteiskuntatieteille.” (Laurent Thévenot artikkelissa ”Which Road to Follow? The Moral Complexity of an ‘Equipped’ Humanity”, teoksessa John Law & Annemarie Mol (toim.), ”Complexities”, 2006).

Edellisissä luvuissa olen esitellyt Cottonin rajakohteita sekä niitä yhdistäviä ja niissä ”pesiviä” tekstejä ja sanastoja, toimijaverkkoteorian luutnantteja, osana laajempia prosesseja. Kirjoitusta jaksottavat ja rajaavat kappaleet ja jaksot, kirjojen ja kirjailijoiden nimet, kirjojen etukannet ja kaikkea kirjoitusta ja kuvaa muotoileva typografia ovat usein antaneet ymmärtää tekstien olevan autonomisia, itsenäisiä kokonaisuuksia. Viimeistään sähköinen media ja rajoja rikkova bittiavaruus ovat kuitenkin muistuttaneet siitä, että sanat, sanayhdelmät, lauseet, virkkeet ja erilliset tekstinkohdat sekä kytkeytyvät tiiviisti toisiinsa että tekevät sekä rajoja muuttavaa että niitä säilyttävää portinvartijatyötä.

Käsikirjoittajan kirjoittaman tekstin matka Cottonin julkiseksi tekstiksi oli monitasoinen prosessi, jonka portit kytkeytyivät tiiviisti toisiinsa. Niinpä matkansa aikana jatkuvasti muuntuva käsikirjoitusteksti joutui kerta toisensa jälkeen useiden enemmän tai vähemmän vakiintuneiden aineellisten ja diskursiivisten toimenpiteiden kohteeksi. Porttien lukumäärä ei rajoittunut käsikirjoitustekstiä koskevaan esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin, sillä Cottonin yhdyskuntaa ylläpitävä ja rakentava rajakohteiden verkko ulottui kustannusyhtiöistä kioskeihin ja numeron etukansista sarjaa nimellään edustaviin logoihin. Tällä oli vaikutuksensa myös siihen, minkälaisesta verkosta koko portinvartijakoneistossa oli kysymys.

Cottonin kotouttaminen suomalaiseen kulttuuriin tapahtui rajakohteissa (Koherenssimalli), jotka toimivat sarjan yksittäisten numeroiden portteina julkisuuteen. Prosessin mallinnus porttiteoriaa rakentavina ”alamalleina” (”submodels”) on johtanut teesiin kuudesta mallista, jotka ovat toimineet Porttimallin kytkentöinä sekä portinvartijateoriaan että arkikäytännöissä muotoutuvaan empiiriseen dataan. Kehittelemäni Porttimallin kuuden ”vierusmallin” keskeisiä käsitteitä ovat käännökset, konfiguraatio, arvot, kompromissit, koherenssi ja vuorovaikutus. Portinvartijatoiminnassa on kysymys näihin kaikkiin malleihin liittyvien toimintatapojen liittoutumisesta keskenään malleissa konkretisoituvien sanastojen avulla.

Vuorovaikutusmallin keskeistä sanastoa ovat olleet seuraavat käsitteet ja termit: yhdyskunta, käsikirjoitusteksti, korjausteksti, julkinen teksti, todellisuustesti, aikataulu, insertti, vahvistus, vuorovaikutus, paikalliset rutiinit, tehtäväkohtainen standardimuoto, diskurssi-identiteetti, tilanneidentiteetti, institutionaalinen identiteetti, responsiivinen toiminta, proseduri, prosessuaalinen totuus, virallinen kertomus, preferenssijäsennys, materiaaliset objektit, diskursiiviset objektit, kirjoitus, puhe, kielioppi, kielen käsikirjat, kielenopas, sanakirja, poisto, lisäys, korvaus, osallistaminen, etäännyttäminen, konventio, aika, paikka, tapahtumien aika, referenssi, viittausten aika, puheen aika, esittämisen aika, tulkinnan aika ja annettu ensisijainen aika.

Käännösmallin sanasto vuorostaan kuvaa hyvin sitä, kuinka käsikirjoitusteksti matkan varrella kääntyy julkiseksi tekstiksi ja kuinka välitystehtävissä olevat toimijat - esimerkkinä käsikirjoituksen korjausteksti - muuntuvat käsikirjoitustekstiin kohdistetuissa todellisuustesteissä kehittyvän toiminnan vaikuttaviksi ainesosiksi, toimijaverkkoteorian ”aktanteiksi”. Tällaisten portinvartijoiden aktiivinen puuttuminen tapahtumien kulkuun muuntaa myös muiden toimijoiden statusta ja identiteettejä. Samalla tapahtuu materiaalisten ja diskursiivisten objektien keskinäinen liitos. Kuten edellisissä luvuissa olen todennut, toisiinsa kytkeytyneiden porttien ja portinvartijoiden määrä ja kapasiteetti kasvaa sitä mukaa mitä enemmän niille tehdään tilannetta kartoittavia ja täsmentäviä kysymyksiä.

Käännösmalli laskostuu osaksi Vuorovaikutusmallia siinä vaiheessa, kun käsikirjoitusteksti joutuu portinvartijoiden ajastamaan ja paikallistamaan esitutkintaan ja oikeusistuntoon. Paikalliset rutiinit ja tehtäväkohtaiset standardimuodot ovat prosessissa kehittyvien (ja kääntyvien) diskurssi-, tilanne- ja institutionaalisten identiteettien perusta. Käännöstä ei tapahdu ilman toimijoiden responsiivista, toistensa huomioon ottavaa toimintaa ja kunkin toimenpiteen vastavuoroista vahvistusta muiden toimijoiden taholta. Tämä edellyttää sitä, että materiaalisten objektien lisäksi myös toiminnalle relevantit diskursiiviset objektit - mm. kysymykset, vastaukset, pyynnöt ja niihin suostumiset - ovat olennaisesti mukana Käännösmallin kuvaamassa ja perustelemassa portinvartijatyössä.

Konfiguraatiomalli tekee näkyväksi sen pilkuntarkan rajatyön, jolla käsikirjoitusteksti saatettiin julkiseksi tekstiksi. Toimintaohjelman vaikuttaviksi ainesosiksi ilmaantuvat toimijat koostuvat kirjoituksesta, välimerkeistä, sanoista, lauseista, kappaleista ja episodeista, niiden suhteista ja niiden muutosten seuraamuksista. Materiaalisen tekstuurinsa

ohella ne kertovat kategorioiden ja luokitusten kaikenkattavuudesta, historiallisuudesta ja käytännön politiikasta. Pilkuilla ja pisteillä tehtävä rajatyö on globaali ilmiö, jolla on kuitenkin vahva paikallinen ulottuvuutensa.

Toimijoiden ja näiden identiteettien muotoilu tulee havainnollisesti näkyviin toimintatilanteille ja toimijoille osoitetuissa kysymyksissä ja vastauksissa, jotka ovat myös Vuorovaikutusmallin ytimessä. Täsmentävään kysymykseen ”miten” annetut vastaukset korostavat tämän tyyppiselle portinvartijatyölle ominaisia indeksaalisia, performatiivisia ja refleksiivisiä ominaisuuksia. Samalla tulee jälleen näkyväksi tekstien - tässä tapauksessa korjaustekstin - keskeinen rooli portinvartijatyötä oikeuttavina ja perustelevina argumentteina. Merkittäviä portinvartijoita tällaisessa Cottonin tekstityössä ovat myös olleet monet ja moninaiset sanakirjat, kieliopit ja käsikirjat.

Mallinnusten tunkeutuminen syvälle Cottonin julkisen tekstin ytimeen näkyy Arvomallissa, jonka sanastolla voi tehdä ymmärrettäväksi henkilötoimijoiden identiteetteihin kohdistuvaa jatkuvaa ja uupumatonta rajatyötä. Kohteen tuotteistamiseen liittyvä asiantuntemus (*teollisuus*) koskee paitsi sarjan kirjoittajia ja toimittajia myös kertomuksen henkilöitä, joiden ammattitaidosta ja pätevyydestä toimintaohjelman onnistuminen - rikollisten kiinniotto - riippuu. *Kansalaisuuden* arvomaailma saa tukea henkilöiden ja toiminnalle relevanttien objektien viranomaisdiskurssista, *kotiseudun* arvot ovat painokkaasti mukana henkilöiden puheenparsissa ja tekstin muissa suomalaisuutta korostavissa valinnoissa, *perhemaailmat* näkyvät poliisien ja rikollisten viihtymisessä omissa sisäsiitteisissä yhteisöissään ja *inspiraatiosta* ei ole epäilystä, kun luodit viheltävät aivan korvan juuressa. Numeroiden etukansissa loisivat jännityksen, sarjallisuuden ja paikallisuuden kehikot tuntuvat kaikella painollaan uppoutuneen tekstin jokaiseen sanaan, lauseeseen ja kappaleeseen. Henkilöiden *mainettakaan* ei kutisteta missään tapahtumien käänneessä.

Päätyö jouduttiin kuitenkin tekemään Kompromissi- ja Koherenssimallien saralla. Korjausten asemointi sivuilla (*kuviot 7, 8 ja 9*) kertoo sen, ettei kireistä aikatauluista johtuen korjauksia ollut mahdollista laajentaa koskemaan kokonaisia sivuja tai jaksoja; oli siis tyydyttävä korkeintaan kappaleiden pituisiin korjauksiin. Jatkuva koordinaatiotyö koski myös Arvomalliin sisältyvien hallinta- ja arvojärjestysten välisiä suhteita: ellei jännitykseen, sarjaan tai paikalliseen kulttuuriin liittyviä aineksia löytynyt riittävästi, ei käsikirjoitus läpäissyt edes esitutkintaa. Vaatimus koherenssista tulee näkyviin erityisesti niin sanotuissa

yhdistelmäkorjauksissa (*luku 4.7*). Monet korjaukset joutuivat samanaikaisesti tekemään useita diskurssikoherenssin edellyttämiä toimenpiteitä.

Tilanne vertautuu jälleen oikeudenkäyntien menettelytapoihin. Oikeussalissa käsiteltävänä olevan tapauksen ”oikeaa tulkintaa” rajaavat rikospaikkatutkinnan lisäksi muun muassa näytön riittävyys, todistajanlausunnot ja laboratoriotutkimukset. Yleisenä argumenttina ovat eduskunnan säätämän lain lisäksi ylempien oikeusasteiden tiedollinen auktoriteetti ja siihen perustuvat ennakkotapaukset. Oikeudenkäynnissä tehdyn todellisuustestin ytimenä on vyyhdin punominen<sup>45</sup> koherentiksi päätöstekstiksi.

Cottonin ”oikeudenkäynnissä” on esitetty vastaavaa ekvivalenssin periaatetta noudattavina diskursseina neljä toistensa kanssa yhteensopivaa maastoa. Niitä ovat lukemiston graafinen kehys (etukannet, otsikot, jaksot, kappaleet, tekstikomponenttien asettelu lukemiston sivuille), lajikehys (jännitys, seikkailu, rikos), sarjakehys sekä eritasoisia aikaintervalleja yhdistävät kulttuuriset kehykset (viittaukset aikaan ja paikkaan ja niissä noudatettaviin käytänteisiin). Diskursiivisten kehysten (sanastojen) mahdollistamat (ja ehdollistamat) toimijoiden identiteetit ovat tekstin konteksteja, jotka määritelmänsä mukaan punovat ja kutovat tekstin irralliset säikeet yhtenäiseksi koherentiksi tekstiksi ja diskurssiksi.

Mutta jos ”käytännöt kehittyvät muista käytännöistä” (Malavé, 1998) ja ”järjestys muista järjestyksistä” (Latour, 1987), niin miten tällaisissa päällekkäisissä ja limittäisissä laskoksissa pystytään toteuttamaan niitä hierarkioita ja työnjakoa, jotka ilmiselvästi arkielämän käytäntöihin kuuluvat? Toimijoiden vastauksena on ollut rajatyön keskittäminen erityisiin rajakohteisiin.

Diskurssikoherenssin saavuttaminen ei kuitenkaan ole mikään itsestään selvyys, kuten korjaustekstin esille tuomat ongelmakohdat osoittavat. Kuten Lea Laitinen ja Lea Rojola teoksessa ”Sanan voima” (1998, 22) huomauttavat, toisto ei ole koskaan saman toistoa, vaan toisin toistamista ja tätä kautta erojen mukaan tuomista. He viittaavat tässä yhteydessä muun muassa Judith Butleriin (1993), jonka innoittamana identiteettien kategorioita on alettu tarkastella niiden (performatiivisen) tuottamisen kautta.

---

<sup>45</sup> Latinan sana *contextus*, josta termi *konteksti* juontuu, merkitsee yhdistämistä esimerkiksi punomalla tai kutomalla.



Portinvartijaluutnanttien luonne toimintaa vakauttavina ja useimmiten läpinäkymättöminä mustina laatikkoina kuvaa samalla sitä paradoksia, mikä toiminnan osatekijöiden yhdentämiseen sisältyy. Toisaalta portinvartijat nopeuttavat ja helpottavat asioiden hallintaa ja toimeenpanoa, toisaalta ne hidastavat sitä, sillä jo kertaalleen hyväksytyjä lakeja, asetuksia ja muita vakiintuneita proseduureja on usein työlästä muuttaa ilman erityistä vaivannäköä. Kategorioiden kaikenkattavuudella ja materiaalisella tekstuaalisuudella on aina oma hintansa. Teknologian, artefaktien ja muiden portinvartijoiden käytännön politiikasta ja historiallisuudesta johtuva ajallinen vastarinta eli resistanssi on se korvaus, joka on maksettava siitä ilosta, että asiat hoituvat.

### *5.1 Serenadi G-ruudissa*

On aika tehdä arvio pragmaattisen sosiologian mukaisen portinvartijanäkemyksen soveltuvuudesta käytännön politiikkaan. Kuinka hyvin kyseiset mallit kuvaavat yleisiä portinvartijakäytäntöjä?

Cottonin portinvartijoiksi olen nimennyt käsikirjoittajien ja toimittajien lisäksi sarjan aikaisemmat numerot, ohjetekstit, korjaustekstit, toimijoiden aikataulut, kioskien hyllyjärjestelyt, suomen kielen käsikirjat ja sanakirjat, myyntilaskelmat ja kokousmuistiot, käsikirjoittajien kirjeet kustannusyhtiölle ja koko se sarjaan liittyvien muiden tekstien kirjo, joista vähäisimpiä eivät olleet sarjaa kritisoivat sanomalehtitekstit tai sarjaan kohdistunut akateeminen tutkimus.

Tällainen ontologiselta statukseltaan hyvin heterogeeninen toimijajoukko voidaan yleistää koskemaan myös muuta julkista toimintaa. Portinvartijatoimijoita ovat toimijoiden keskinäistä vuorovaikutusta välittävät ja säättävät tekstit, ihmiset, raha ja tekniset artefaktit. Ontologiselta statukseltaan ne ovat samanaikaisesti diskursiivisia ja materiaalisia, käsitteellisiä ja fyysisiä, abstrakteja ja konkreettisia.

Ihmiskunnan historiaan ne tulivat, kun keksittiin kolikot ja setelit, osakepörssi ja pankit, kauppiaat, myyjät ja ostajat, Jumala, Raamattu, kirkkorakennukset, seurakunnat ja papit, armeija, järjestysvalta, käsiraudat ja sensuuri, tatuoinnit ja toteemit, huoltomiehet, ohjekirjat ja armeijan kersantit, perustuslaki, eduskunta ja sen valiokunnat, sanomalehdet ja toimittajat,

koulurakennukset ja opettajat, yliopistot ja professorit, logot ja brändit, kirjojen kannet, tekijänimet ja television ohjelmapaikat, käsikirjat, kieliopit, aikataulut ja liikennevalot, tietokoneiden softa ja sinfoniaorkesterin partituurit.

Käytännön politiikan arkisina toimijoina, niin sanottuina mustina laatikkoina, tällaiset toimijat ovat pystyneet tekemään itsensä niin itsestään selvästi osaksi jokapäiväistä todellisuutta, että ne muistuttavat olemassaolostaan vasta kun niiden muokkaamaa ja hallinnoimaa moraalista koodia rikotaan. Tällainen vakiintuneiden toimenpiteiden ja tilanteisen toiminnan yhteistuloksena syntyvä ja toiminnan vakauden mahdollistava ”proseduraalinen relevanssi” on perusta kaikelle portinvartijatyölle. Kaiken voi tiivistää ilmiöön, joka yhdistää toisiinsa edellä esiteltyt kuuden mallin sanastoja sanastoja. Kyseessä on yleinen käsitys verkostoista, joka on jo näyttänyt keskeisyytensä porttiteorialle *luvussa* 3.7 ”Porttien ketju”.

Portinvartijateorian läheinen yhteys muihin verkostoteorioihin antaa aihetta kysymykseen, joka koskee verkoston metaforan omaa kapasiteettia toimijana. Paitsi tutkimuksen työkalu ja apuväline se on myös sosiaalisen toiminnan organisoiija. Ongelmaksi on koettu se, että ”valtaosa verkostoihin liittyvästä tutkimuskirjallisuudesta näyttää ottavan verkoston ennalta oletettuna, jo lähtökohtaisesti jokseenkin valmiiksi järjestyneenä”, kuten nykyajan verkostoteorioita - myös toimijaverkkoteoriaa - esiteltyt ja vertailut Kai Eriksson toteaa (2009, 229). Samaan ilmiöön on viitannut Jakke Holvas, jonka mukaan (2004, 32) niin sanotussa ”talousmetafyysikassa” taloudelliset kategoriat, periaatteet ja käsitteet otetaan hyväksytyinä ja annettuina (”primitiiveinä”) tieteellisen ajattelun lähtökohdiksi.

Eikö verkoston käsitteestä näin ollen tule monien muiden mustien laatikoiden tavoin ”itsestään selvä, epäkriittinen osa kielellistä järjestelmää” (Eriksson, mt.)? Sama koskee termin ”suhdeverkko” käyttöä. Korostamalla termiä ”verkko” on jätetty lähes kokonaan huomiotta verkosto-objektien väliset suhteet, jotka rajatyön kohteina ovat.

Näin on, jos verkoston metafora käsitetään vain yhteiskuntaa kuvaavaksi välineeksi, menetelmäksi ja lähestymistavaksi, joka voidaan ottaa haluttaessa käyttöön. Se on Erikssonin mukaan (2009, 10-11) kuitenkin tämän lisäksi myös toiminnan organisoimisen malli. Metafora ei vain selitä ja kuvaa yhteiskunnallisia ilmiöitä, vaan tekee ne mahdollisiksi. Verkostollinen koodi tekee monista nykyisistä ajattelun ja käyttäytymisen

muodoista ymmärrettäviä ja mielekkäitä. ”Se ei ole mikään yksittäinen ”tuote”, vaan kokonainen tuotantolaitos, joka tuottaa loputtomasti yksittäisiä ilmiöitä, prosesseja ja merkityksiä.” (Eriksson, mt., 11).

Tämän ovat todenneet myös Luc Boltanski ja Eve Chiapello (2005), joiden mukaan kapitalismin nykyiset toimintamuodot liittyvät ennen kaikkea verkoston käsitteen yleistymiseen. Heidän mukaansa (mt., 452-453) kapitalismin nykyinen järjestys edellyttää jatkuvaa verkostoitumista ja aktiivista suhteiden solmimista. Verkostokäsityksen voikin katsoa toimivan argumenttina, jolla sekä markkinoiden että teollisuuden arvojärjestyksiä ja niiden kurinpitovaltuuksia nykyään varsin kattavasti perustellaan.

Niinpä arvomaailmojen kompromissi (Arvomalli ja Kompromissimalli) on avainsana muun muassa sanomalehdistön arvojärjestyksille: lehtien sivuilla syleilevät toisiaan ilmoittajat, mainokset ja levikki (markkinat), uutiset, toimittajat ja lukijat (teollisuus), levikkialue (kotiseutu), suhde poliitikkoihin, lehdistötuki ja Julkisen sanan neuvosto (kansalaisyhteiskunta), tunnettuus (maine) sekä kiinnostavat ja hätkähdyttävät uutiset (inspiraatio). Vastaavasti urheilua pyörittävät sponsoreiden, maksullisten tv-kanavien ja pääsylippujen (markkinat) lisäksi urheilukentät, tennistossut, urheilijat, valmentajat, harjoitusohjelmat, kehon lisäaineet ja lääkärit (teollisuus), jännittävät voitot ja tappiot (inspiraatio), paikallinen/kotimainen joukkue (kotiseutu), YLE, urheiluopistot ja muu valtion tuki (kansalaisyhteiskunta) sekä kuuluisuus ja tunnettuus (maine). Yhtä selkeinä arvojärjestysten kompromissit näkyvät uskontojen armon, uskon ja yliluonnollisen (inspiraatio) kytkennöissä kirkkorakennuksiin ja seurakuntiin (kotiseutu), pappeihin, ikoneihin ja virsikirjoihin (teollisuus) tai kirkon, valtion, koulun ja armeijan yhteistyössä (kansalainen). Ja yksi maailman myydyimmistä kirjoista (markkinat) on edelleenkin Raamattu (maine)!

Mutta kaikki hyvyys on katoavaista. Jos sanomalehdeltä katoavat ilmoittajat, urheilija joutuu kiinni ”vääristä” lisäaineista ja pastori julkisuuteen pedofiiliasta, ovat selitykset vähissä. Porttimallin ratkaiseva ero esimerkiksi kulttuurihistorialliseen toimintateoriaan onkin portinvartijoiden mukaantulo järjestelyihin pitämään huolta kompromisseista, koordinaatiosta ja toimintaohjelman toimivuudesta.

Mallien ajankohtaisuus antaa lisää pontta niiden vaikuttavuudelle käytännön politiikassa. Esimerkiksi markkina-arvojen aggressiivinen tunkeutuminen politiikkaan ja kansalaisten elämään muiden arvojärjestysten kustannuksella on Suomessakin antanut aihetta keskusteluun niin sanotusta rakenteellisesta korruptiosta, joka koskee niin politiikkaa kuin olemassa olevia instituutioitakin. Yliopistolaitoskaan ei enää voi entiseen tapaan sanoutua irti itseensä kohdistuvasta kritiikistä. Tässä onkin yksi monista haasteista tulevaisuuden portinvartijatutkimukselle.

## LÄHTEET

- Abbot**, E. A. & **Adams**, J. S. (1980): Interorganizational processes and organizational boundary spanning activities. In B. M. Staw & L. L. Cummings (eds.), *Research in organizational behaviour* (Vol. 2, 321-325). Greenwich, CT: JAI.
- Ahtiainen**, Lasse (1981): Kioskikirjallisuuden kehitys 1970-luvulla. *Tiedotustutkimus*, 1981:3, 30-35.
- Allport**, F. H. (1955): *Theories of Perception and Concept of Structure*. New York: Wiley.
- Antaki**, Charles & **Widdicombe**, Sue (eds) (1998): *Identities in Talk*. London: Sage.
- Aristoteles** (1997) (suom. Paavo Hohti & Päivi Myllykoski): Teokset, Osa 9. Retoriikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Arminen**, Ilkka (1994a): Sosiaalisen järjestyksen korjautuvuus: Etnometodologinen näkökulma poikkeavuuteen. *Sociologia* 4, 249-260.
- Arminen**, Ilkka (1994b): Elämäkerrat etnometodina: Kokemusten organisointi nimettömien alkoholistien piirissä. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste 1888. Helsinki.
- Arminen**, Ilkka (1996): On the moral and interactional relevancy of self-repairs for life-stories of Alcoholic Anonymous. *Text* 16 (4).
- Arminen**, Ilkka (2005): *Institutional Interaction: Studies of Talk at Work*. Burlington: Ashgate Publishing.
- Augustinus**, Aurelius (1984): *Concerning the City of God against Pagans*. London: Penguin Books.
- Austin**, J. L. (1962): *How to do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press.
- Bach**, Kent & **Harnish**, Robert M. (1979): *Linguistic Communication and Speech Acts*. Cambridge, MA: M.I.T. Press.
- Bagge**, Tapani (1999): Jerry Cottonin haudalla. *Ruumiin kulttuuri* 4, 8-10.
- Bagge**, Tapani (2007): G-mies Jerry Cotton. Teoksessa H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki ja Outi Paloposki (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia I*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 517-520.
- Bahtin**, Mihail (1979)(suom. Kerttu Kyhälä-Juntunen ja Veikko Airola): *Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia*. Moskova: Progress.
- Barthes**, Roland (1986): The Reality effect. Teoksessa Roland Barthes (toim.), *The Rustle of Language*. Oxford: Basil Blackwell.

- Bateson, G.** (1972): *Steps to the Ecology of Mind*. New York: Ballantine.
- Baudrillard, Jean** (1981): *For a Critique of the Political Economy of the Sign*. New York: Telos Press.
- Baudrillard, Jean** (1994): *Simulacra and Simulation*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Baudrillard, Jean** (2005): *The System of Objects*. London & New York: Verso.
- Bénatouïl, Thomas** (1999): A Tale of Two Sociologies: The Critical and the Pragmatic Stance in Contemporary French Sociology. *European Journal of Social Theory* 2 (3), 379-397.
- Bereiter, Carl** (2002): *Education and mind in the knowledge age*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, LEA.
- Billig, Michael** (1987): *Arguing and Thinking: A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boltanski, Luc & Thévenot, Laurent** (1999): The Sociology of Critical Capacity. *European Journal of Social Theory* 2 (3), 359-377.
- Boltanski, Luc & Thévenot, Laurent** (2006 [1991]): *On Justification: Economies of Worth*. Princeton: Princeton University Press.
- Boltanski, Luc & Chiapello, Eve** (2005): *The New Spirit of Capitalism*. London: Verso.
- Bonn, T. L.** (1989): *Heavy traffic & high culture: New American Library as literary gatekeeper in the paperback revolution*. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Booth, Wayne** (1961): *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Boumans, Marcel** (2007): The difference between answering a “why” -question and answering a “how much” -question. Teoksessa J. Lenhard & G. Kùppers & T. Shinn (toim.), *Simulations: Pragmatic Constructions of Reality*. Yearbook Sociology of Sciences. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Bourdieu, Pierre** (1991): *Language and Symbolic Power*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Bowker, Geoffrey C. & Star, Susan “Leigh”** (2000): Invisible Mediators of Action: Classification and the Ubiquity of Standards. *Mind, Culture and Activity*, 7 (1 & 2), 147-163.
- Bowker, Geoffrey C. & Star, Susan “Leigh”** (2002): *Sorting Things Out: Classification and Its Consequences*. Cambridge: The MIT Press.
- Brady, Michael & Berwitch, Robert C.** (toim.) (1983): *Computational models of discourse*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Broms, Henri** (1985): *Alkukuvien jäljillä: Kulttuurin semiotikkaa*. Porvoo: WSOY.

- Brooks**, Cleanth & Warren, Robert Penn (1958): *Modern Rhetoric*. New York: Harcourt, Brace and Co.
- Brown**, Gillian & Yule, George (1983): *Discourse analysis*. Cambridge: University Press.
- Bruner**, Jerome (1986): *Actual minds, possible words*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner**, Jerome (1990): *Acts of Meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Butler**, Judith (1993): *Bodies that matter: On the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge.
- Callon**, Michel (1986): *Some Elements of the Sociology of Translation: Domestication of the Scallops and Fishermen of St. Brieuc Bay*. Teoksessa John Law (toim.), *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Callon**, Michel (1991): *Techno-economic networks and irreversibility*. Teoksessa John Law (toim.), *A Sociology of Monsters: Essays on power, technology and domination*. London: Routledge.
- Callon**, Michel (2006): *Writing and (Re)writing Devices as Tools for Managing Complexity*. Teoksessa John Law & Annemarie Mol (toim.), *Complexities: Social Studies of Knowledge Practices*. Durham and London: Duke University Press.
- Callon**, Michel & Latour, Bruno (1981): *Unscrewing the big Leviathan: How actors macro-structure reality and how sociologists help them to do so*. Teoksessa K. Knorr-Cetina & A. Cicourel (toim.), *Toward an integration of micro- and macrosociologies*. London: Routledge.
- Callon**, Michel & Law, John (1982): *On Interests and Their Transformation: Enrollment and Counter-Enrollment*. *Social Studies of Science*, Vol. 12, 615-625).
- Casey**, Edward S. (1996): *How to Get from Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time: Phenomenological Prolegomena*. Teoksessa Steven Feld & Keith H. Basso (toim.), *Senses of Place*. Santa Fe: School of American Research Press, 13-52.
- Chafe**, Wallace L. (1982): *Integration and involvement in speaking, writing and oral literature*. Teoksessa Deborah Tannen (toim.), *Spoken and written language*. Norwood N. J.: Ablex.
- Chafe**, Wallace L. (1985): *Linguistic differences produced by differences between speaking and writing*. Teoksessa David R. Olson, Nancy Torrance ja Angela Hildyard (toim.), *Literacy, Language, and Learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chang**, Briangle G. (1996): *Deconstructing Communication: Presentation, Subject, and Economies of Exchange*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Chandler**, Raymond (1954) (suom. Kalevi Nyytäjä): *Nainen järvessä*. Porvoo: WSOY.

- Clark**, Herbert H. (1996): Using language. Cambridge: University Press.
- Clarke**, Adele E. (1991): Social Worlds/Arenas Theory as Organizational Theory. Teoksessa David Maines (toim.), Social Organization and Social Process: Essays in Honor of Anselm Strauss. Hawthorne NY: Aldine de Gruyter, 119-158.
- Clarke**, Adele E. (2005): Situational Analysis: Grounded Theory After the Postmodern Turn. London: Sage.
- Cole**, Michael (1996): Cultural Psychology: A Once and Future Discipline. Cambridge M.A.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Collingwood**, R.G. (1970): An Autobiography. London: Oxford University Press.
- Collingwood**, R.G. (1998): An Essay on Metaphysics. Oxford: Oxford University Press.
- Collins**, Harry & Yearley, Steven (1992): Epistemological chicken. Teoksessa Pickering A. (toim.), Science as practice and culture. Chicago: The University of Chicago Press, 301-326.
- Cooper**, Robert (1986): Organization/Disorganization. *Social Science Information* 25/2. London: Sage, 299-335.
- Cooper**, Robert (1992): Formal Organization as Representation: Remote Control, Displacement and Abbreviation. Teoksessa Michael Reed & Michael Hughes (toim.), Rethinking Organization: New Directions in Organization Theory and Analysis. London: Sage Publications.
- Cooper**, Robert (1993): Technologies of Representation. Teoksessa Pertti Ahonen (toim.), Tracing the Semiotic Boundaries of Politics. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Cooper**, Robert (1997): The visibility of social systems. Teoksessa Kevin Hetherington & Rolland Munro (toim.), Ideas of Difference. Oxford: Blackwell.
- Cooper**, Robert (1998): Assemblage notes. Teoksessa Robert C. H. Chia (toim.), Organized Worlds: Explorations in technology and organization with Robert Cooper. London & New York: Routledge.
- Cooper**, R. & Burrell, G (1988): Modernism, Postmodernism and Organizational Analysis I: an Introduction. *Organization Studies* 9/1, 91-112.
- Cooper**, R. & Law, J. (1995): Organization: distal and proximal views. *Research in the Sociology of Organizations*, 13: 237-74.
- Cooren**, Francois (2000): The organizing property of communication. Amsterdam: John Benjamins.
- Culler**, Jonathan (1975): Structuralist Poetics: Structuralism, Linguistics and the Study of Literature. London: Routledge & Kegan Paul.
- Daniel**, Robert W. (1967): A Contemporary Rhetoric. Boston: Little, Brown and Co.



- de Laet**, Marianne & Mol, Annemarie (2000): The Zimbabwe Bush Pump: Mechanics of a Fluid Technology. *Social Studies of Science* 30: 225-63.
- Deleuze**, Gilles (1993): *The Fold: Leibniz and the Baroque*. London: Athlone Press.
- Deleuze**, Gilles (1995): *Negotiations. 1972-1990*. Columbia University Press: New York.
- Deleuze**, G. & Guattari, Félix (1983): *Anti-Oedipus. Capitalism and schizophrenia*. London: The Athlone Press.
- Derrida**, Jacques (1976): *Of Grammatology*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Derrida**, Jacques (1981): *Positions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Derrida**, Jacques (1988): *Limited Inc*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Donohue**, G. A. & Olien, C. N. & Tichenor, P. J. (1989): Structure and constraints on community newspaper gatekeepers. *Journalism Quarterly* 66, 807-812, 845.
- Dove**, George N. (1989): *Suspense in the Formula Story*. Ohio: Bowling Green State University Popular Press.
- Drew**, Paul & Heritage, John (1992): *Analyzing talk at work: an introduction*. Teoksessa Paul Draw & John Heritage (toim.), *Talk at work: Interaction in Institutional Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dufva**, Hannele (1992): *Slipshod Utterances: A Study of Mislanguge*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Durkheim**, Émile (1980) (suom. Seppo Randell): *Uskontoelämän alkeismuodot: Australialainen toteemijärjestelmä*. Helsinki: Tammi.
- Durkheim**, Emile (1984): *The Division of Labor in Society*. Glencoe, IL: Free Press.
- Eco**, Umberto (1979): *The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts*. Bloomington: Indiana University Press.
- Eco**, Umberto (1994): *Six Walks in the Fictional Woods*. Cambridge: Harvard University Press.
- Edwards**, Derek & Potter, Jonathan (1992): *Discursive Psychology*. London: Sage.
- Eggins**, Suzanne & Martin, J. R. (1997): *Genres and registers of discourse*. Teoksessa Teun A. van Dijk (toim.), *Discourse as structure and process*. London: Sage publications.
- Engeström**, Yrjö (2004): *Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä*. Tampere: Vastapaino.
- Engeström**, Yrjö & Miettinen, Reijo & Punamäki, Raija-Leena (toim.) (1999): *Perspectives on activity theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Englanti-Suomi-suursanakirja** (2003). Helsinki: WSOY.
- Enkvist**, Nils Erik (1975): *Tekstilngvistiikan peruskäsitteitä*. Helsinki: Gaudeamus.

- Enkvist**, Nils-Erik & Björklund, Martina (1989): *Toward a Taxonomy of Structure Shifts*. Teoksessa Wolfgang Heydrich, Fritz Neubauer, János S. Petöfi & Emel Sözer (toim.), *Connexity and Coherence: Analysis of Text and Discourse*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Eriksson**, Kai (2009): *Maailma ilman ulkopuolta: Verkostot yhteiskunnallisessa ajattelussa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Eräsaari**, Leena (1994): *Ruumiin vapaudesta ja vallanalaisuudesta byrokraatioissa*. *Naistutkimus* 4, 13-21.
- Eräsaari**, Leena (1995): *Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ferré**, Frederick (1995): *Philosophy of technology*. Georgia: University of Georgia Press.
- Fish**, Stanley (1980): *Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities*. Cambridge: Harvard University Press.
- Forsberg**, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1991): *MCD-analyysillä moraalisen järjestyksen lähteille?* Teoksessa Hannele Forsberg ym. (toim.), *Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa*. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos, tutkimuksia Sarja A, nro 1.
- Foucault**, Michel (1970): *The Order of Things: The Archaeology of Human Sciences*. London: Tavistock Publications.
- Foucault**, Michel (1973): *The Birth of the Clinic*. London: Tavistock.
- Foucault**, Michel (1979a): *What is an Author?* Teoksessa Josué Harari (toim.), *Textual Strategies: Perspectives in post-structuralist criticism*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Foucault**, Michel (1979b): *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books.
- Freedman**, Anne (1994): *Anyone for Tennis?* Teoksessa Aviva Freedman & Peter Medway (toim.), *Genre and the New Rhetoric*. London: Taylor & Francis.
- Fujimura**, Joan H. (1992): *Crafting Science: Standardized Packages, Boundary Objects, and "Translation"*. Teoksessa A. Pickering (toim.), *Science as Practice and Culture*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fujimura**, Joan H. (1996): *Crafting science: A Sociohistory of the Quest for the Genetics of Cancer*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gagliardi**, Pasquale (1990): *Artifacts as Pathways and Remains of Organizational Life*. Teoksessa Gagliardi, Pasquale (toim.), *Symbols and artifacts: Views of Corporate Landscape*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Gandy**, O. H., Jr. (1982): *Beyond agenda setting: Information subsidies and public policy*. Norwood, Nj: Ablex.

- Gans, H.** (1979): *Deciding what's news*. New York: Pantheon.
- Garfinkel, Harold** (1967): *Studies in Ethnomethodology*. New Jersey: Prentice Hall.
- Geis, Michael L.** (1995): *Speech acts and conversational interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Genette, Gérard** (1982): *Palimpsestes. La littérature au second degré*. Paris: Seuil.
- Genette, Gérard** (1997): *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibson, James J.** (1979): *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton Mifflin.
- Giddens, Anthony** (1979): *Central Problems in Social Theory*. London: Macmillan.
- Giddens, Anthony** (1984): *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giere, Ronald R.** (1988): *Explaining Science: A Cognitive Approach*. Chicago: Chicago University Press.
- Giere, Ronald R.** (2004): "How Models Are Used to Represent Reality". *Philosophy of Science* (Symposia) 71: 742-752.
- Gitlin, T.** (1980): *The whole world is watching*. Berkeley: University of California Press.
- Godzich, Wlad & Kittay, Jeffrey** (1987): *The emergence of prose: The essay on prosaics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Goffman, Erving** (1959): *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday.
- Goffman, Erving** (1974): *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. New York: Harper & Row.
- Goldberg, Adele E.** (1999): *The emergence of the semantics of argument structure constructions*. Teoksessa Brian MacWhinney (toim.), *The Emergence of Language*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Goody, Jack** (1977): *The Domestication of the Savage Mind*. Cambridge: The Cambridge University Press.
- Greimas, Algirdas Julien** (1987): *On Meaning: Selected Writings in Semiotic Theory*. London: Frances Printer (Publishers).
- Greimas, Algirdas Julien & Courtés, Joseph** (1982): *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Grice, H. Paul** (1975): *Logic and Conversation*. Teoksessa Peter Cole & Jerry L. Morgan (toim.), *Speech Acts. Syntax and Semantics, Vol. 3*. London: Academic Press.
- Grint, Keith & Woolgar, Steve** (1997): *The Machine at Work: technology, work and organization*. Cambridge: Polity Press.

- Guattari**, Félix (1995): *Chaosmosis: An Ethico-Aesthetic Paradigm*. Sydney: Power Publications.
- Gumperz**, J., Kaltman, H. & O'Connor, M. C. (1984): Cohesion in spoken and written discourse. Teoksessa D. Tannen (toim.), *Coherence in spoken and written discourse*. Norwood, N. J.: Ablex.
- Haberland**, Hartmut & Mey, Jacob L. (1977): Editorial: Linguistics and pragmatics. *Journal of Pragmatics* 1: 1–12.
- Hacking**, Ian (2009)(suom. Inkeri Koskinen): *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Tampere: Vastapaino.
- Hall**, Stuart. (1992) Postmodernismista ja artikulaatiosta (suom. Veikko Pietilä). Teoksessa *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Hallam**, Elizabeth & Ingold, Tim (toim.) (2007): *Creativity and Cultural Improvisation*. Oxford: Berg.
- Halliday**, M. A. K. (1989): *Spoken and written language*. Oxford: Oxford University Press.
- Halliday**, M.A.K. (1994): *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold.
- Halliday**, M. A. K. & Hasan, Ruqaiya (1976): *Cohesion in English*. London: Longman.
- Harris**, Roy (1995): *Signs of writing*. London: Routledge.
- Haug**, Wolfgang Fritz (1982) (suom. Irma Holopainen): *Mainonta ja kulutus: Systemaattinen johdatus tavaraestetiikkaan ja kapitalistiseen massakulttuuriin*. Tampere: Vastapaino.
- Heidegger**, Martin (1977): *The Question Concerning Technology and Other Essays*. New York: Harper & Row.
- Heikkilä**, Pauli (1981): Jerry, Phil ja Jaguar, supisuomalaiset sankarit. Kirjoitus *Helsingin Sanomissa* 16.2.
- Heikkinen**, Vesa (toim.)(2009): *Kielen piirteet ja tekstilajit: Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen*. Helsinki: SKS.
- Heikkinen**, Vesa (toim.) (2012): *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkinen**, Vesa & Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla (2000): *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hellsten**, Iina (2002): *The Politics of Metaphor: Biotechnology and Biodiversity in the Media*. Tampere: University of Tampere.
- Heritage**, John (suom. Ilkka Arminen et.al).(1996): *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Helsinki: Gaudeamus.

- Hetherington**, Kevin (1997): In place of geometry: The materiality of place. Teoksessa Kevin Hetherington & Rolland Munro (toim.), *Ideas of Difference: Social Spaces and the Labour of Division*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Hetherington**, Kevin (1999): From Blindness to blindness: Museums, heterogeneity and subject. Teoksessa John Law & John Hassard (toim.), *Actor Network Theory and after*. Oxford: Blackwell.
- Hiidenmaa**, Pirjo (2000): Lingvistinen tekstintutkimus. Teoksessa Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hirsch**, P. M. (1970): The structure of popular music industry. Ann Arbor: University of Michigan, Institute for Social Research.
- Hobbes**, Thomas (1997) [1651]: *Leviathan*. Richard E. Flathman & David Johnston (toim.), New York: W. W. Norton and Co.
- Hoey**, Michael (1983): *On the Surface of Discourse*. London: George Allen & Unwin.
- Hoey**, Michael (1991): *Patterns of Lexis in Text*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoey**, Michael (2001): *Textual Interaction*. London: Routledge.
- Hoey**, Michael (2005): *Lexical Priming: A new theory of words and language*. London: Routledge.
- Holvas**, Jakke (2004): Aineenvaihdunta, elämänprosessi ja työvoima: Talousmetafysiikan käsitteiden tarkastelua. *Tiede & Edistys*, 1/04.
- Horkheimer**, Max & Adorno, Theodor W. (2008 [1944]) (suom. Veikko Pietilä): *Valistuksen dialektiikka: Filosofisia sirpaleita*. Tampere: Vastapaino.
- Hughes**, Everett C. (1970): *The Sociological Eye*. Chicago: Aldine.
- Hutchby**, I. & Wooffitt, R. (1998): *Conversation Analysis: Principles, Practices and Applications*. Oxford: Polity Press.
- Ikola**, Osmo (toim.) (1992): *Nykysuomen käsikirja*. Espoo: Weiling & Göös.
- Iljenkov**, Evald (1984) (suom. Robert Kolomainen): *Dialektinen logiikka: esseitä historian ja teorian alalta*. Moskova: Progress.
- Iser**, Wolfgang (1971): *The implied reader. Patterns in communication in prose and fiction from Bunyan to Beckett*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Iso suomen kielioppi** (2004). Helsinki: SKS.
- James**, W. (1975 [1907]): *Pragmatism and the Meaning of Truth*. Cambridge: Harvard University Press.
- Jayyusi**, Lena (1984): *Categorization and the Moral Order*. Boston/London: Routledge & Kegan Paul.

- Jefferson**, Gail (1974): Error correction as an interactional resource. *Language in Society* 2: 181–199.
- Jokinen**, Arja (1999): Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen**, Arja & Juhila, Kirsi (1999): Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila**, Kirsi (1993): Miten tarinasta tulee tosi: Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Järviluoma**, Helmi & Roivainen, Irene (1997): Jäsenkategorisoinnin analyysi kulttuurisena metodina. *Sosiologia* 1/1997, 15-25.
- Kakkuri-Knuuttila**, Marja-Liisa (1992a): Kuvaus, argumentti ja selitys tutkimusraportissa. Helsingin Kauppar korkeakoulun julkaisuja D-165. Helsinki.
- Kakkuri-Knuuttila**, Marja-Liisa (1992b): Pienten askelten selitysmalli yhteiskuntatieteissä. Helsingin Kauppar korkeakoulun julkaisuja D-166. Helsinki.
- Kakkuri-Knuuttila**, Marja-Liisa (toim.) (2000): Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus.
- Kangasniemi**, Päivi (1991): Lukuviihteen huipulla: Kolmiokirja Oy. Oulu: Kolmiokirja.
- Kari**, Erkki (1993): Naulan kantaan: Nykysuomen idiomisanakirja. Helsinki: Otava.
- Karkama**, Pertti (1979): Sanataiteen suhde todellisuuteen. Oulu: Pohjoinen.
- Karma**, Helena (2006): Tuomioistuinten tapahtumatulkinnat, tieto ja totuus. Teoksessa Johanna Niemi - Kiesiläinen, Päivi Honkatukia, Helena Karma ja Minna Ruuskanen (toim.), *Oikeuden tekstit diskursseina*. Helsinki: Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja.
- Karttunen**, Kaarina (1979): Nykyslangin sanakirja. Porvoo: WSOY.
- Karvonen**, Erkki (1992): Odotuksen struktuurit ja populaari representaatio: Fenomenologinen tutkielma sosiaalisista odotuksista ja niiden suhteesta populaarikulttuuriseen esittämiseen. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja A 80.
- Keskinen**, Mikko (1993): Fiktion talon eteiset ja kynnykset: Peritekstit kirjallisuuden kommentaarina ja tulkintana. *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja* 47, 146-162.

- Keskinen**, Mikko (2008): Teksti ja konteksti. Teoksessa Outi Alanko-Kahiluoto ja Tiina Käkelä-Puumala (toim.), Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kettunen**, Keijo (1979): Jerry lyö ja ampuu muttei tapa. *Kuvastin* 3/1979, 10-12.
- Kielitoimiston sanakirja** (toim. Eija-Riitta Grönros...et.al) (2006): 2. osa. Jyväskylä: Gummerus.
- Kirshner**, Davis & Whitson, James A. (1997): *Situated Cognition: Social and Psychological Perspectives*. Mahwah, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kivimäki**, Sanna (1992): Takakansi romaanin tuoteselosteena: Kotimaisten romaanien takakansitekstit vuosina 1930-1989. *Kulttuuritutkimus* 9:4.
- Knuuttila**, Tarja (2005): *Models as Epistemic Artefacts: Toward a Non-Representational Account of Scientific Representation*. Vantaa: Edita Prima.
- Koistinen**, Tero & Sevänen, Erkki & Turunen, Risto (1995): *Musta lammas: Kirjoituksia populaari- ja massakulttuurista*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Kosko, Bart** (1993) (suom. Kimmo Pietiläinen): *Sumea logiikka*. Jyväskylä: Art House.
- Kovala**, Urpo (2000): Inferenssi ja tulkinta. Teoksessa Katriina Kajannes & Leena Kirstinä (toim.), Kirjallisuus, kieli ja kognitio: Kognitiivisesta kirjallisuuden- ja kielentutkimuksesta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kuusi**, Matti (1976): Eläköön työn ja viihteenkin ristiriita. *Helsingin Sanomat* 28.11.1976.
- Laclau**, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985): *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Laitinen**, Lea (1998): Dramaattinen preesens poeettisena tekona. Teoksessa Lea Laitinen & Lea Rojola (toim.), *Sanan voima: Keskusteluja performatiivisuudesta*. Helsinki: SKS.
- Laitinen**, Lea & Rojola, Lea (toim.)(1998): *Sanan voima: Keskusteluja performatiivisuudesta*. Helsinki: SKS.
- Lakoff**, George & Johnson, Mark (1980): *Metaphors We Live By*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lampland**, Martha & Star, Susan "Leigh" (toim.)(2009): *Standards and their Stories: How quantifying, classifying, and formalizing practices shape everyday life*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Langacker**, Ronald W. (1987): *Foundations of Cognitive Grammar, Volume I: Theoretical Prerequisites*. Stanford CA: Stanford University Press.

- Lappalainen, Hanna** (2009): Hei, moi ja huomenta: Tervehdykset kioskillä. Teoksessa Hanna Lappalainen ja Liisa Raevara (toim.), *Kieli kioskillä: Tutkimuksia kioskiasioinnin rutuineista*. Helsinki: SKS.
- Larjavaara, Matti** (1990): *Suomen deiksis*. Helsinki: SKS.
- Larjavaara, Matti** (2007): *Pragmasemantiikka*. Helsinki: SKS.
- Latour, Bruno** (1986a): Visualization and Cognition: Thinking with Eyes and Hands. *Knowledge and Society: Studies in the Sociology of Culture Past and Present*, 6: 1-40.
- Latour, Bruno** (1986b): The Powers of Association, teoksessa John Law (toim.), *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge*, Sociological Review Monograph 32, London: Routledge & Kegan Paul.
- Latour, Bruno** (1987): *Science in Action*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno** (1988): *The Pasteurization of France*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno** (1991): Technology is Society Made Durable. Teoksessa John Law (toim.), *A Sociology of Monster: Essays on Power, Technology and Domination*. The Sociological Review Monograph 38. London: Routledge.
- Latour, Bruno** (as Jonson, Jim) (1995): *Mixing Humans and Nonhumans Together: The Sociology of the Door-Closer*. Teoksessa Susan Leigh Star (toim.), *Ecologies of Knowledge: Work and Politics in Science and Technology*. Albany: State University of New York Press.
- Latour, Bruno** (1996): On Interobjectivity. *Mind, Culture, and Activity* 3(4): 228-245.
- Latour, Bruno** (1999a): *Pandora's Hope: Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno** (1999b): On Recalling ANT. Teoksessa John Law & John Hazard (toim.), *Actor Network Theory and After*. Oxford: Blackwell.
- Latour, Bruno** (2003): Moderni vai ekologinen? Uutta oikeutusta etsimässä. Teoksessa Yrjö Haila & Ville Lähde (toim.)(suom. Mikko Lehtonen et al.), *Luonnon politiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Latour, Bruno** (2005): *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford: University Press.
- Latour, Bruno & Woolgar, Steve** (1979): *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts*. Beverly Hills: Sage.
- Law, John** (1987): Technology, Closure and Heterogeneous Engineering: The Case of the Portuguese Expansion. Teoksessa Wiebe Bijker, Trevor Pinch ja Thomas Hughes (toim.), *The Social Construction of Technological Systems*. Cambridge: MIT Press.
- Law, John** (1994): *Organizing modernity*. Oxford/Cambridge: Blackwell.



- Law, John** (2002): Objects and spaces. *Theory, Culture and Society* 19(5/6): 91-105.
- Law, John & Hassard, John** (eds.)(1999): Actor Network Theory and After. Oxford: Blackwell Publishing.
- Law, John & Mol, Annemarie** (eds.)(2002): Complexities: Social Studies of Knowledge Practices. Durham and London: Duke University Press.
- Lee, Nick** (1998): Two Speeds: How are real stabilities possible? Teoksessa Robert C. H. Chia (toim.), Organized worlds: Explorations in technology and organization with Robert Cooper. London & New York: Routledge.
- Lehtonen, Mikko** (1996): Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Mikko** (2001): Post scriptum: Kirja medioitumisen aikakaudella. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Turo-Kimmo** (2000): Kuinka monta meitä on? Kollektiivin koettelu kolmessa Bruno Latourin tutkimuksessa. *Tiede & Edistys* 4/2000, 276 - 295.
- Lehtonen, Turo-Kimmo** (2008): Aineellinen yhteisö. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lemke, Jay L.** (1995): Textual Politics: Discourse and Social Dynamics. London: Taylor & Francis.
- Leontjev, A. N.** (1977) (suom. Pentti Hakkarainen): Toiminta, tietoisuus, persoonallisuus. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Leskinen, Jaakko** (2000): Michael Callon ja sosiologian materialisointi: Tutkimuskohteena teknologisen muutoksen dynamiikka. Teoksessa Tarmo Lemola (toim.), Näkökulmia teknologiaan. Helsinki: Gaudeamus.
- Levinson, Stephen C.** (1979): Activity types and language. *Linguistics* 17.5/6, 336-399).
- Levinson, Stephen** (1983): Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewin, Kurt** (1947a): Frontiers in group dynamics: Concept, method and reality in science; social equilibria and social change. *Human Relations* 1, 5-40.
- Lewin, Kurt** (1947b): Frontiers in group dynamics: II. Channels of group life; social planning and action research. *Human Relations* 1, 143-153.
- Lewin, Kurt** (1951): Field theory in social science: Selected theoretical papers. New York: Harper.
- Lindung, Yngve** (toim.) (1977): Kiosklitteraturen. Jönköping: Leif Zetterling Production.
- Lo Cascio, Vincenzo** (1985): Temporal Deixis and Anaphor in Sentence and Text: Finding a Reference Time. Teoksessa Vincenzo Lo Cascio & Co Vet (toim.), Temporal Structure in Sentence and Discourse. Dordrecht: Foris Publications.

- Lundin**, Bo (et.al.)(2006): Dekkarisankarit: Kuka kukin on. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Lyons**, John (1977): Semantics 1-2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyotard**, Jean-Francois (1989): The Lyotard Reader. Oxford: Blackwell.
- Lyytikäinen**, Pirjo (1991): Palimpsestit ja kynnystekstit: Tekstien välisiä suhteita Gerard Génetten mukaan ja Ahon Papin rouvan intertekstuaalisuus. Teoksessa Auli Viikari (toim.), Intertekstuaalisuus. Helsinki: SKS.
- Macherey**, Pierre (1978): A Theory of Literary Production. London: Routledge and Kegan Paul.
- McKeon**, Zahava Karl (1982): Novels and Arguments. Inventing Rhetorical Criticism. Chicago: The University of Chicago Press.
- McLuhan**, Marshall (1964) (suom. Antero Tiusanen): Ihmisen uudet ulottuvuudet. Porvoo: WSOY.
- Malawé**, José (1998): From bounded systems to interlocking practices: Logics of organizing. Teoksessa Robert C. H. Chia (toim.), In the Realm of Organization: Essays for Robert Cooper. London & New York: Routledge.
- Marx**, Karl (1985): The machine versus the worker. Teoksessa Donald MacKenzie & Judy Wajcman (toim.), The Social Shaping of Technology: How the refrigerator got its hum. Philadelphia: Open University Press.
- Marx**, Karl (1986)(suom. Antero Tiusanen): Vuosien 1857-58 taloudelliset käsikirjoitukset (Grundrisse), osa 1. Moskova: Kustannusliike Edistys.
- Massey**, Doreen (toim. Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen) (2008): Samanaikainen tila. Tampere: Vastapaino.
- Mattila**, Erika (2006): Questions to Artificial Nature: A Philosophical Study of Interdisciplinary Models and their Functions in Scientific Practice. Vantaa: Dark Oy.
- Mead**, G. H. (1934): Mind, Self, and Society. Chicago: University of Chicago Press.
- Meyer**, Michel (1995): Of Problematology: Philosophy, Science and Language. Chicago: The University of Chicago Press.
- Michael**, Mike (1996): Constructing identities: The social, the nonhuman and change. London: Sage.
- Michael**, Mike & Still, Arthur (1992): A resource for resistance: Power-knowledge and affordance. *Theory and Society* 21: 869-888.
- Miettinen**, Reijo (2000): Konstruktivistinen oppimisenäkemyks ja esineellinen toiminta. *Aikuiskasvatus* 4/2000, 276-292.

- Mikkonen**, Isto & Tamminen, Seppo & Laakso, Mikko (2010): Vuosisadan rakkaustarina: Rautakirja 1910-2010. Porvoo: Rautakirja.
- Miller**, Daniel (2005): Materiality: an introduction. Teoksessa Daniel Miller (toim.), Materiality. Durham: Duke University Press.
- Minkkinen**, Sirkka & Nordenstreng, Kaarle & Rand, Max & Starck, Margaretha (1975): Joukkotiedotus. Helsinki: Tammi.
- Mitzuchi**, M. S. (1982): The American Corporate Network 1904-1974. Beverly Hills, Ca: Sage.
- Mol**, Annemarie (2002): The body multiple: Ontology in medical practice. Durham: Duke University Press.
- Morgan**, Mary S. & Morrison, Margaret (toim.)(1999): Models as mediators: perspectives on natural and social sciences. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morris**, Charles W. (1971): Writings on the general theory of signs. The Hague: Mouton.
- Mulkay**, Michael (1988): On Humour: Its Nature and Its Place in Modern Society. Oxford: Polity Press.
- Nash**, Walter (1980): Designs in Prose: A study of compositional problems and methods. London & New York: Longman.
- Nash**, Walter (1990): Language in popular fiction. London & New York: Routledge.
- Nelles**, William (1997): Frameworks: Narrative Levels and Embedded Narrative. New York: Peter Lang Publishing.
- Niemi**, Juhani (1975): Populaarikirjallisuus Suomessa: Huokean viihdekirjallisuuden osakulttuurin erittelyä. Porvoo: WSOY.
- Norris**, Sigrid & Jones, Rodney H. (toim.) (2005): Discourse in Action: Introducing mediated discourse analysis. London: Routledge.
- Nuotio**, Samuli & Perälä, Keijo & Putkonen, Anneli & Gronow, Pekka (1973): Lainakirja: Kirjastot, kirjallisuus ja yhteiskunta. Helsinki: Tammi.
- Nykysuomen sanakirja** (1958): Porvoo: WSOY.
- Nykysuomen sanakirja** (1980): Porvoo: WSOY.
- Ojala**, Aatos (1983): Kertomus tekstityyppinä. Teoksessa Auli Viikari (toim.), Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 35. Pieksämäki: SKS.
- Oxford English Dictionary** (1989): Oxford: Clarendon Press.
- Paalumäki**, Anni (2004): Keltaisella johdetut: Artefaktit, johtaminen ja organisaation kulttuurinen identiteetti. Turun Kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja Ae-5 (pdf).

- Parkes, M. B.** (1978): Punctuation, or Pause and Effect. Teoksessa James J. Murphy (toim.), *Medieval Eloquence: Studies in the Theory and Practice of Medieval Rhetoric*. London: University of California Press.
- Parsons, Talcott** (1951): *The Social System*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Peräkylä, Anssi** (1990): Kuoleman monet kasvot: Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Tampere: Vastapaino.
- Peräkylä, Anssi** (1997): Institutionaalinen keskustelu. Teoksessa Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko** (1997): Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä: Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko** (2001): Yleisönosasto ja Internet keskusteluareenoina. *Tiedotustutkimus* 24:2, 18-33.
- Pietiläinen, Tuomo** (2011): Manifesti vaatii 400 000 ihmisen tappamista Euroopassa. Kirjoitus *Helsingin Sanomissa* 25.7.
- Pike, K.** (1982): *Linguistic Concepts*. Lincoln NB: University of Nebraska Press.
- Pomerantz, Anita** (1978): Compliment responses: Notes on the co-operation of multiple constraints. Teoksessa J. N. Schenkein (toim.), *Studies in the organization of conversational interaction*. New York: Academic Press.
- Pratt, Mary Louise** (1977): *Toward a Speech Act Theory of Literary Discourse*. Bloomington: Indiana University Press.
- Prince, Gerald** (1982): *Narratology: The form and functioning of narrative*. Berlin: Mouton.
- Rabinowitz, Peter** (1987): *Before Reading: Narrative Conventions and the Politics of Interpretation*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Raevaara, Liisa** (1997): Vierusparit - esimerkkinä kysymys ja vastaus. Teoksessa Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.
- Raevaara, Liisa** (2009): Nyt täytyy ostaa kun tuli vähä rahaa tosta monivedosta: Asiakkaan ja myyjän kootut selitykset. Teoksessa Hanna Lappalainen ja Liisa Raevaara (toim.), *Kieli kioskillä: Tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista*. Helsinki: SKS.
- Raevaara, Liisa & Ruusuvoori, Johanna & Haakana, Markku** (2001): Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Markku Haakana & Liisa Raevaara (toim.), *Institutionaalinen vuorovaikutus: Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia*. Helsinki: SKS.

- Raevaara**, Liisa & Sorjonen, Marja-Leena (2006): Vuorovaikutuksen osanottajien toiminta ja genre: Keskustelunanalyysin näkökulma. Teoksessa Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), Genre - tekstilaji. Helsinki: SKS.
- Rahtu**, Toini (2006): Sekä että: Ironia koherenssina ja inkoherenssina. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1096.
- Raivio**, Jouko & Saarti, Jarmo (2004): Yleisen kirjaston toimijoiden verkosto: toimijaverkkoteoria analyysivälineenä. *Informaatiotutkimus* 23, 2/2004, 35-47.
- Ranganathan**, S. R. (1967): Prolegomena to Library Classification. London: Asia Publishing House.
- Rasilainen**, Reino (1989): Julkaistu ja julkaisematon kirjallisuus: Kotimaisen kirjallisuuden valikoituminen kustannusyhtiössä. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 16. Jyväskylän yliopisto.
- Reddy**, Michael (1979): The Conduit Metaphor. Teoksessa A. Ortony (toim.), Metaphor and Thought. Cambridge: University Press.
- Reichenbach**, H. (1947): Elements of Symbolic logic. New York: Macmillan Co.
- Reijonen**, Merja (1995): Tilan kolmet kasvot: Tutkimus kirjastotilasta. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Rimmon-Kenan**, Shlomith (1983): Narrative fiction: Contemporary poetics. London: Methuen.
- Robinson**, W. P. & Rackstraw, Susan J. (1972): A Question of Answers. Vol. I & II. London: Routledge.
- Rosch**, Eleanor (1973): On the internal structure of perceptual and semantic categories. Teoksessa Timothy E. Moore (toim.), Cognitive Development and the Acquisition of Language. New York: Academic Press.
- Rosch**, Eleanor & Mervis, Carolyn B. (1975): Family Resemblances: Studies in the internal structure of categories. *Cognitive Psychology* 7: 573-605.
- Rousseau**, Jean Jacques (1964 [1762]): Du contract social, ou principes du droit politique. In Rousseau, Oeuvres completes, 3: 349-470. Paris: Gallimard.
- Ruuskanen**, Minna (2006): Tuomioistuinratkaisut diskurssianalyysin kohteena. Teoksessa Johanna Niemi-Kiesiläinen & Päivi Honkatukia & Helena Karma & Minna Ruuskanen (toim.), Oikeuden tekstit diskursseina. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- Ruusuvuori**, Johanna & Haakana, Markku & Raevaara, Liisa (2001): Institutionaalinen vuorovaikutus: Keskustelunanalyttisiä tutkimuksia. Helsinki: SKS.

- Saarti**, Jarmo & Raivio, Jouko (2011): How to communicate with a machine: On Reading a public library's OPAC. *Journal of Librarianship and Information Sciences* 43(1), 22-29.
- Sacks**, Harvey (1992): Lectures on Conversation, Vol. 1 ja 2. Oxford: Blackwell.
- Saint-Simon**, Claude-Henri de (1819): Du système industriel: In Oeuvres completes. Paris: E. Dentu.
- Salmenniemi**, Suvi (2008): Kulutusyhteiskunnan teoria ja postsosialismi. *Sosiologia* 45:2/2008, 104-118)
- Salmi**, Leena (2007): Lokalisoinnin käsitteestä. Teoksessa Katajamäki, Heli & Koskela, Merja & Isohella, Suvi (toim.), Lukija- ja käyttäjälähtöinen viestintä: Viestinnän tutkimuksen päivät 2007. Selvityksiä ja raportteja 152. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja.
- Salminen**, Antero & Minkkinen, Sirkka (1976): Kasvatuksen kohdattava viihteen vaikutuksetkin. *Helsingin Sanomat* 24.12.
- Sanger**, Keith (1998): The Language of Fiction. London: Routledge.
- Sarangi**, Srikant K. & Slembrouk, Stefan (1992): Non-cooperation in communication: A reassessment of Gricean pragmatics. *Journal of Pragmatics*, 117-154.
- Sariola**, Mauri (1956): Laukausten hinta. Jyväskylä: Gummerus.
- Saukkonen**, Pauli (1984): Mistä tyyli syntyy? Helsinki: WSOY.
- Sbisá**, Marina (1984): On Illocutionary Types. *Journal of Pragmatics* 8(1): 93-112.
- Schauber**, Ellen & Spolsky, Ellen (1986): The Bounds of Interpretation: Linguistic theory and literary text. Stanford, California: Stanford University Press.
- Schegloff**, E. A. (1988): On an actual virtual servo-mechanism for guessing bad news: A single case conjecture. *Social Problems* 35 (4), 442-457.
- Schegloff**, E. A. & Jefferson, Gail & Sacks, Harvey (1977): The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language* 53, 361-382.
- Searle**, John (1969): Speech Acts: An Essay of Philosophy of Language. London: Cambridge University Press.
- Searle**, John (1995): The Construction of Social Reality. New York: Free Press.
- Serres**, Michel (1982): Hermes: Literature, Science and Philosophy. Baltimore & London: John Hopkins Press.
- Shoemaker**, Pamela J. (1991): Gatekeeping. Newbury Park: Sage.
- Shoemaker**, P. J. & Mayfield, E. K. (1987): Building a theory of news content. *Journalism Monographs*, 103.
- Shoemaker**, P. J. & Reese, S. D. (1991): Mediating the message: Theories of influences on mass media content. New York: Longman.

- Sismondo**, Sergio (1996): *Science without Myth: On Constructions, Reality and Social Knowledge*. Albany: State University of New York Press.
- Sismondo**, Sergio (2005): *An Introduction to Science and Technology Studies*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Sivistyssanakirja** (2001): Helsinki: WSOY.
- Sjöblom**, Simo (1985): *Rikoskirjallisuuden bibliografia 1864-1984: eli 120 vuoden aikana suomeksi ilmestyneet jännitysromaanit*. Helsinki: Simo Sjöblom.
- Smith**, Adam (1991[1776]) : *The Wealth of Nations*. Books 1-3. Harmondsworth: Penguin Books.
- Smith**, D. E. (1978): K is mentally ill: The anatomy of a factual account. *Sociology* 12, 23-53.
- Snodgrass**, J. G. & Levy-Berger, G. & Hayden, M. (1985): *Human experimental psychology*. New York: Oxford University Press.
- Sperber**, Dan & Wilson, Deirdre (1986): *Relevance: Communication and cognition*. Cambridge: Harvard University Press.
- Spoelstra**, Sverre (2005): Robert Cooper: Beyond organization. Teoksessa Campbell Jones & Rolland Munro (toim.), *Contemporary Organization Theory*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Star**, Susan Leigh (1989): *The Structure of Ill-Structured Solutions: Boundary Objects and Heterogenous Distributed Problem Solving*. Teoksessa Les Gasser and Michael N. Hughes (toim.), *Distributed Artificial Intelligence*. Vol II. London: Pitman Publishing.
- Star**, Susan Leigh (1995): *The Politics of Formal Representations: Wizards, Gurus and Organizational Complexity*. Teoksessa Susan Leigh Star (toim.), *Ecologies of Knowledge: Work and Politics in Science and Technology*. Albany: State University of New York Press.
- Star**, Susan Leigh & Griesemer, James R. (1989): Institutional Ecology, 'Translations' and Boundary Objects: Amateurs and Professionals in Berkeley's Museum of Vertebrate Zoology, 1907-39. *Social Studies of Science* Vol. 19 (1989), 387-420. London: Sage.
- Stewart**, P. L. & Cantor, M. G. (1982): Introduction. Teoksessa P. L. Stewart & M. G. Cantor (toim.), *Varieties of Work*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Stokman**, E. N. & Ziegler, R. & Scott, J. (1985): *Networks of Corporate Power*. Cambridge: Polity Press.
- Strathern**, Marilyn (1991): *Partial Connections*. Savage, M.D.: Rowman and Littlefield.
- Strathern**, Marilyn (1996): Cutting the Network. *The Journal of Royal Anthropological Institute*, 2:3, 517-535.

- Strathern**, Marilyn (2002): On Space and Depth. Teoksessa John Law & Annemarie Mol (toim.), *Complexities: Social Studies of Knowledge Practices*. Durham and London: Duke University Press.
- Strauss**, Anselm (1978): A Social World Perspective. *Studies in Symbolic Interaction* 1: 119-128.
- Strum**, Shirley & Latour, Bruno (1987): The meanings of social: From baboons to humans. *Information sur le Sciences Sociales* 26, 783-802.
- Suchman**, Lucy (1987): Plans and situated action: The problem of human-machine communication. Cambridge: Cambridge University Press.
- Suoninen**, Eero (1997): Selonteot ja oman toiminnan ymmärrettäväksi tekeminen. *Sosiologia* 1/97, 26-38.
- Tainio**, Liisa (1997): Preferenssijäsennys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.
- Tannen**, Deborah (1984): Spoken and written narrative in English and Greek. Teoksessa Deborah Tannen (toim.), *Coherence in Spoken and Written Narrative*. Norwood: Ablex.
- Taylor**, James R. & Van Every, Elizabeth J. (2000): *The Emergent Organization: Communication as Its Site and Surface*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Thévenot**, Laurent (1984): Rules and implements: Investment in Forms. *Social Science Information* 23:1, 1-45.
- Thévenot**, Laurent (2001a): Organized Complexity: Conventions of Coordination and the Composition of Economic Arrangements. *European Journal of Social Theory* 4(4): 405-425.
- Thévenot**, Laurent (2001b): Pragmatic regimes governing the engagement with the world. Teoksessa Theodore R. Schatzki, Karin Knorr Cetina ja Eike von Savigny (toim.), *The Practice Turn in Contemporary Theory*. London & New York: Routledge.
- Thévenot**, Laurent (2001c): Justifying Critical Differences: Which Concept of Value are Sustainable in an Expanded Coordination? Teoksessa Kwok Siu-Tong & Chan Sin-wai (toim.), *Culture and Humanity in the New Millennium: The Future of Human Values*. Hong-Kong: Hong-Kong University Press.
- Thévenot**, Laurent (2002b): Conventions of Co-ordination and the Framing of Uncertainty. Teoksessa Fullbrook Edward (toim.), *Intersubjectivity in Economics*. London: Routledge.
- Thévenot**, Laurent (2006): Which Road to Follow? The Moral Complexity of an "Equipped" Humanity. Teoksessa John Law & Annemarie Mol (toim.), *Complexities: Social Studies of Knowledge Practices*. Durham and London: Duke University Press.



- Thévenot**, Laurent (2007): The plurality of cognitive formats and engagements: Moving between familiar and the public. *European Journal Social Theory* 10 (3), 413-427.
- Thomas**, W. I. & Thomas, Dorothy Swaine (1917): Situations Defined as Real Are Real in their Consequences. Teoksessa Gregory P. Stone & Harvey A. Farberman (toim.), *Social Psychology Through Symbolic Interaction*. Waltham, MA: Xerox Publishers.
- Tiililä**, Ulla (2000): Tapaus päivähoitopäätös. Teoksessa Vesa Heikkinen & Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.), *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Todorov**, Tzvetan (1977): *The Poetics of Prose*. Ithaca N.Y.: Cornell University Press.
- Tsoukas**, Haridimos (1998): Forms of knowledge and forms of life in organized contexts. Teoksessa Robert C. H. Chia (toim.), *In the Realm of Organization: Essays for Robert Cooper*. London & New York: Routledge.
- Tuchman**, G. (1972): Objectivity as strategic ritual: An examination of newsman's notions of objectivity. *American Journal of Sociology* 77, 660-679.
- Turkle**, Sherry (1984): *The Second Self: Computers and the human spirit*. New York: Simon and Schuster.
- Turunen**, Risto (1995): Musta lammas ja hyvät paimenet: Populaarikulttuurin ja massakulttuurin institutionaalista asemasta. Teoksessa Tero Koistinen & Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.), *Musta lammas. Kirjoituksia populaari- ja massakulttuurista*. Joensuu: Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta.
- Uusi tietosanakirja** (1962): Helsinki: Tietosanakirja Oy.
- van Dijk**, T. A. (1977): *Text and Context*. London: Longman.
- Veivo**, Harri (2002): Käsikirjoitukset ovat avoin kysymys tutkimukselle. *Helsingin Sanomat* 30.7.
- Virilio**, Paul (1991): *The Aesthetics of Disappearance*. New York: Semiotext.
- Vygotski**, L.S. (1978): *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Väliverronen**, Esa (2008): Metaforamies matkalla palmusaaristoon: Havaintoja metaforien käytöstä tutkimuksessa ja sen popularisoinnissa. Teoksessa Pekka Aula (toim.), *Kivi vai katedraali: Organisaatioviestintä teoriasta käytäntöön*. Helsinki: Infor.
- Wagner**, Peter (1999): After Justification: Repertoires of Evaluation and the Sociology of Modernity. *European Journal of Social Theory* 2 (3), 341-357.
- Werlich**, Egon (1982): *A Text Grammar of English*. Heidelberg: Quelle & Meyer.
- Whalen**, M. R. & Zimmerman, D. H. (1990): Describing trouble: Epistemology in citizen calls to the police. *Language in Society*, 19, 465-92.

- Whitehead**, A. N. (1925): *Science and the Modern World*. New York: Macmillan.
- Whitehead**, A. N. (1929/1978): *Process and Reality: An Essay in Cosmology*. New York: Free Press.
- Wilson**, T. P. (1991): *Social Structure and the Sequential Organization of Interaction*. Teoksessa D. Boden & D. H. Zimmerman (toim.), *Talk and Social Structure*. Oxford: Polity Press.
- Wittgenstein**, Ludwig (1981)(suom. Heikki Nyman): *Filosofisia tutkimuksia*. Porvoo: WSOY.
- Wold**, Astri Heen (1992): *Oral and written language: Arguments against a simple dichotomy*. Teoksessa Astri Heen Wold (toim.), *The Dialogical Alternative*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Woolgar**, Steve (1991): *Configuring the user: The case of usability trials*. Teoksessa John Law (toim.), *A Sociology of Monsters: Essays on power, technology and domination*. *Sociological Review Monograph* 38. London: Routledge.
- Wright**, P. & Barbour, F. (1976): *The relevance of decision process models in structuring persuasive messages*. In M. Ray & S. Ward (eds.), *Communicating with consumers*. Beverly Hills, CA: Sage.
- York**, R. A. (1986): *The poem as utterance*. London/New York: Methuen.
- Zimmerman**, D. H. (1992): *The interactional organization of calls for emergency assistance*. Teoksessa J. Heritage & P. Drew (toim.), *Talk at work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zimmerman**, Don H. (1998): *Identity, Context and Interaction*. Teoksessa Charles Antaki & Sue Widdicombe (toim.), *Identities in Talk*. London: Sage.

## PAINAMATTOMAT LÄHTEET

- Arkistoaineistot**: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto (SKS KIA, G-mies Jerry Cotton -lehden arkisto).
- Hintsanen**, Juhana (1973): Kirje päätoimittaja Jorma Tuomikoskelle 8.5.1973. (SKS KIA, Jerry Cotton -lehden arkisto).
- Khan**, Akram & Cherkaoui, Sidi Larbi (2007): *Zero Degrees*. Helsingin Juhlaviikot.
- Kontra** (1978): Jerry Cotton. Love Records.

- Mämmi**, Kyllikki (1985): Väkiavaltaviihdyttäjä Jerry Cotton. Kirjallisuuden laudaturtyö. Oulun yliopisto.
- Niemikorpi**, Antero (1973): Kaunokirjallisuuden kielen kumulatiiviset ominaisuudet. Kvantitatiivinen tutkimus 1960-luvun suomalaisesta kaunokirjallisuudesta. Kirjallisuuden laudaturtutkielma. Oulun yliopisto.
- Ovaskainen**, Ulla (1977): Ampumisilmaukset kioskikirjallisuudessa. Pro gradu. Tampereen yliopisto.
- Paananen**, Juha (1981): Viihteellisten agenttisarjojen englantilaisperäisestä sanastosta ja sen mukautumisesta suomen kieleen. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto.
- Raivio**, Jouko (1990): Cottonin nyrkkisäännöt. G-mies Jerry Cotton -sarjan tuotantosäännöt. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Raivio**, Jouko (2003): Kirjaston luutnantit. Tutkimus yleisen kirjaston toimijoista. Informaatiotutkimuksen sivuaineen tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Rautakirjan** kotisivu Internetissä, 2010.
- Riikonen-Moilanen**, Liisa (1983): G-mies Jerry Cottonin ja Finn Westin sanastotutkimus. Pro gradu. Oulun yliopisto.
- Räsänen**, Olavi (1978): Sepänsälli Connecticutista. Tutkimus G- mies Jerry Cottonin maailmankuvasta. Suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Skiftesvik**, Joni (1985): Kolmiokirjan tiedote lehdistölle, 6.6.1985. SKS KIA, 2010.
- Taanila**, Hannu (1975): Nuijanukutus Jerry Cotton. Radioesitelmä 17.3.
- Tuisku**, Seppo (1982): Rahat ja henki. Esitelmä aiheesta ”Jännitysviihteen etiikka.” Oriveden opisto 7.12.
- Tuisku**, Seppo (2008): Haastattelu.
- Virtanen**, Veikko (2001): Monta reikärautaa tulella. Kielellinen leikittely Jerry Cottonin juonitiivistelmissä. Suomen kielen pro gradu –tutkielma. Turun yliopisto.
- Wesollek**, Peter (1976): Jerry Cotton oder ‘Der verschwiegene Welt’. Untersuchungen zur Trivialliteratur am Beispiel einer Heftromanserie. Bonn.

